

Полтавська державна аграрна академія

І. І. Шупик, О. С. Песцова-Світалка

**МАКРОЕКОНОМІКА:
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС**

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Полтава
2015**

УДК 330.101.541 (075.8)
ББК 65.012.2
Ш 97

Автори:

І. І. Шупик, доцент, кандидат політичних наук,
доцент кафедри економічної теорії та економічних
досліджень Полтавської державної аграрної академії;

О. С. Песцова-Світалка, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та економічних
досліджень Полтавської державної аграрної академії

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів,
які навчаються за освітньо-професійною програмою бакалавра
галузі знань “Економіка та підприємництво”
(лист №1/П - 6298 від 12 липня 2010 р.)*

Шупик І. І.

Ш 97 Шупик І. І. Макроекономіка: навчально-методичний комплекс :
навч. посіб. / І. І. Шупик, О. С. Песцова-Світалка. – 2-ге вид., оновл.-
Полтава : Полтавська державна аграрна академія, 2015. – 316 с.

ISBN 978-966-2088-40-3

Вивчення курсу макроекономіки дозволяє сформувати у студентів сучасне економічне мислення на рівні національної економіки як інтегрованої системи господарювання. Буде корисний усім, хто цікавиться проблемами макроекономіки, чи бажає самостійно оволодіти знаннями з цієї дисципліни.

УДК 330.101.541 (075.8)
ББК 65.012.2

ISBN 978-966-2088-40-3

©Шупик І. І., Песцова-Світалка О. С., 2011
©Шупик І. І., Песцова-Світалка О. С., 2015

ЗМІСТ

Переднє слово.....	4
Навчальна програма.....	5
Тематичний план	11
Короткий конспект лекцій.....	13
Плани семінарських занять.....	142
Методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів.....	178
Методичні рекомендації до написання та варіанти завдань для контрольної роботи з дисципліни “Макроекономіка”	226
Тести	
- вхідного контролю знань.....	244
- до тем.....	248
- вихідного контролю знань.....	278
- відповіді.....	288
Методи активізації процесу навчання та інноваційні педагогічні технології	290
Питання до іспиту	295
Критерії оцінювання знань.....	298
Література з дисципліни	299
Умовні скорочення	306
Алфавітний покажчик	308
Іменний покажчик	314

Переднє слово

Макроекономіка одна з найпопулярніших і найважливіших наук, тому що дозволяє збагнути таємниці економічного життя, зрозуміти як мільйони людей координують свою діяльність для того, щоб створювати та розподіляти матеріальні блага. Макроекономіка це – одна з економічних наук, що досліджує економічну сферу суспільного життя, але на відміну від інших наук системи економічного знання, вона на основі макроекономічних теорій та моделей як світового, так і вітчизняного досвіду, вивчає спільну діяльність економічних суб'єктів, закономірності та механізм функціонування національної економіки.

Навчальна дисципліна “Макроекономіка” сприяє формуванню професійної підготовки фахівців в умовах ринкових відносин, дає інструментарій для економічної практики, допомагає зрозуміти суперечності складного економічного сьогодення та формуванню критичного сприйняття сучасної економічної реальності.

Мета і задачі вивчення дисципліни, її місце у навчальному процесі

Мета дисципліни “Макроекономіка”: формування теоретичних і практичних знань щодо функціонування, розвитку та регулювання національної економіки; формування у студентів вміння оперувати системними знаннями щодо основних показників, чинників і наслідків макроекономічного розвитку країни за ринкових умов; формування розуміння необхідності державного координування цього розвитку відповідно до цілей і пріоритетів відповідної економічної політики.

Завдання вивчення дисципліни “Макроекономіка” полягають у: висвітленні теоретико-методологічних та економічних аспектів сучасних проблем розвитку країни; озброєнні науковим інструментарієм макроекономічного аналізу для самостійного дослідження економічного простору країни і світу через призму макроекономічної теорії.

Предмет: механізм функціонування та розвитку економіки.

Основні знання та вміння, що студенти отримують при вивченні дисципліни

У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

✓ знати: систему національних рахунків, її основні показники; економічні моделі національного виробництва, їх відмінності; причини й механізми економічної циклічності та особливості економічної кризи в Україні; основні макроекономічні проблеми та механізми їх вирішення; механізм впливу бюджетно-податкової кредитно-грошової політики на макроекономічну рівновагу; основні концепції грошей та інструментарій грошової політики; основні моделі економічного зростання;

✓ вміти: визначати та аналізувати основні показники системи національних рахунків (СНР); моделювати макроекономічну рівновагу залежно від сукупного попиту і пропозиції; аналізувати наслідки безробіття та інфляції, їх рівень; виявляти причини та проблеми процесу приватного інвестування; аналізувати наслідки дискреційної фіскальної політики; оцінювати ознаки та вплив кредитно-грошової політики уряду на динаміку виробництва; виявляти і оцінювати чинники циклічності економічного розвитку та економічного зростання України, принципові макроекономічні зв'язки між ними; застосовувати економічні моделі для прогнозування впливу на макроекономічні процеси.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Зміст модулів і тем дисципліни

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ №1. ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ. МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА

Тема 1. Макроекономіка як наука

Роль макроекономіки в житті суспільства. Головна суперечність суспільства. Матеріальні потреби людей та економічні ресурси. Підвищення ефективності економічних ресурсів як спосіб підвищення рівня задоволення матеріальних потреб.

Об'єкт і предмет макроекономіки. Економічна система як об'єкт макроекономіки, ознаки, види (ринкова економіка, командно-адміністративна економіка, змішана економіка) та їх риси. Перехідна економіка. Причинно-наслідковий механізм функціонування та розвитку національної економіки як предмет макроекономіки. Функції макроекономіки.

Методологія макроекономіки. Сходження від абстрактного до конкретного. Метод пізнання причинно-наслідкового механізму функціонування та розвитку національної економіки. Моделювання як головний метод відображення фактичної поведінки економіки. Графічні моделі. Ендогенні й екзогенні змінні. Короткостроковий і довгостроковий періоди.

Тема 2. Макроекономічні показники системі національних рахунків

Система національних рахунків як міжнародний стандарт макроекономічного рахівництва. Методологічні принципи системи національних рахунків. Основні категорії системи національних рахунків: інституціональна одиниця, сектори, економічні операції, рахунки.

Основні макроекономічні показники. Випуск та його оцінювання. Проміжна продукція, кінцева продукція і ВВП. Методи обчислення ВВП. Виробничий метод, розподільний метод, метод кінцевого використання. Аналітична формула ВВП за категоріями кінцевого використання. Обчислення валового національного доходу та валового національного наявного доходу.

Номінальний і реальний ВВП. Базовий і поточний періоди, фактичні (поточні) та порівнянні (постійні) ціни. Індекс цін, індекс споживчих цін, індекс цін ВВП (дефлятор ВВП). Відмінність між індексом споживчих цін і дефлятором ВВП. Дефлювання та інфлювання. Обчислення зміни номінального ВВП за рахунок зміни реального ВВП і зміни рівня цін.

Тема 3. Ринок праці

Зайнятість і безробіття. Населення як джерело робочої сили. Показники рівня використання робочої сили: рівень зайнятості, рівень безробіття, коефіцієнт участі в робочій силі. Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне, природне. Повна зайнятість, неповна зайнятість, надмірна зайнятість.

Механізм ринку праці. Неокласична теорія ринку праці та графічна інтерпретація неокласичної моделі ринку праці. Кейнсіанська теорія ринку праці та графічна інтерпретація кейнсіанської моделі ринку праці. Втрати від безробіття. Втрати, що пов'язані з природним безробіттям. Втрати від циклічного безробіття. Відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП (розрив ВВП). Закон Оукена. Визначення впливу безробіття на динаміку ВВП.

Тема 4. Товарний ринок

Сукупний попит. Сутність сукупного попиту та його відмінність від ринкового попиту. Крива сукупного попиту. Цінові чинники сукупного попиту: ефект процентної ставки, ефект багатства, ефект чистого експорту. Нецінові чинники сукупного попиту та їх вплив на його криву.

Сукупна пропозиція. Довгострокова сукупна пропозиція та її теоретичний інструментарій. Графічна модель довгострокової сукупної пропозиції. Короткострокова сукупна пропозиція і ціна. Крайній випадок короткострокової сукупної пропозиції та його графічна інтерпретація.

Основна модель короткострокової сукупної пропозиції. Функція короткострокової сукупної пропозиції. Нецінові чинники короткострокової сукупної пропозиції: ресурсові ціни, продуктивність ресурсів, субсидії підприємствам і податки на підприємства.

Модель AD-AS як базова модель економічної рівноваги. Короткострокова і довгострокова рівновага.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ №2. ГРОШІ В МАКРОЕКОНОМІЦІ

Тема 5. Грошовий ринок

Пропозиція грошей. Сутність пропозиції грошей та грошові агрегати. Грошова база та її компоненти: готівка і банківські резерви, обов'язкові й надлишкові резерви. Грошовий мультиплікатор, коефіцієнт готівки, резервна норма. Мультиплікація грошової бази банківською системою. Грошова пропозиція як функція процентної ставки і крива пропозиції грошей.

Попит на гроші. Класичний підхід до функції попиту на гроші. Рівняння грошового попиту кількісної теорії грошей. Кембриджські економісти про функцію попиту на гроші. Кейнс про мотиви попиту на гроші. Швидкість обігу грошей. Фрідменська функція попиту на гроші. Кейнсіанська функція попиту на гроші.

Механізм грошового ринку. Механізм відновлення рівноваги на грошовому ринку, порушеної збільшенням доходу. Роль процентної ставки у врівноваженні грошового ринку. Механізм відновлення рівноваги на грошовому ринку, порушеної збільшенням грошової бази.

Процентна ставка: сутність та види. Реальна процентна ставка та чинники, що впливають на її рівень. Очікувана і фактична реальна процентна ставка. Мотиваційна роль реальної процентної ставки.

Тема 6. Інфляційний механізм

Сутність та види інфляції. Темп інфляції та методи його обчислення. Види інфляції залежно від її темпів: помірна, галопуюча, гіперінфляція. Інфляція попиту, інфляція витрат та їх графічна інтерпретація. Очікувана і неочікувана інфляція. Очікувана інфляція за теорією адаптивних очікувань. Очікувана інфляція за теорією раціональних очікувань.

Причини та наслідки інфляції. Роль грошей в інфляційному механізмі: монетаристський підхід та позиція кейнсіанців. Інфляційні очікування. Основні наслідки інфляції.

Інфляція і безробіття. Крива Філіпса як аналітичний засіб стабілізаційної політики. Крива Філіпса у короткостроковому та довгостроковому періоді.

Тема 7. Споживання домогосподарств

Доходи домогосподарств як джерело споживання. Доходи і витрати домогосподарств у моделі економічного кругообігу.

Особистий дохід у приватній закритій економіці та його складові. Особистий наявний дохід у приватній закритій економіці: його кількісна визначеність та розподіл. Заощадження та споживання домогосподарств. Економічна нерівність та її індикатори: крива Лоренца, деціальний коефіцієнт, коефіцієнт Джині.

Кейнсіанська функція споживання. Гранична схильність до споживання та заощаджень. Чинники, що впливають на граничну схильність до споживання та заощадження. Середня схильність до споживання та заощаджень. Індуційоване та автономне споживання. Чинники автономного споживання: багатство, запозичення.

Функції споживання з урахуванням фактора часу. Теорія Фішера про міжчасовий вибір споживача. Вплив на споживання поточного доходу, заощаджень та позик. Гіпотеза життєвого циклу Модільяні. Функція споживання за гіпотезою життєвого циклу. Гіпотеза постійного доходу. Функція споживання за гіпотезою постійного доходу.

Тема 8. Приватні інвестиції

Інвестиції в основний капітал. Кейнсіанська функція інвестицій. Гранична ефективність капіталу. Неокласична функція інвестицій. Передумови неокласичної функції інвестицій. Бажаний обсяг капіталу, граничні витрати на капітал, очікуваний обсяг виробництва.

Проста інвестиційна функція. Процентна ставка і прибутковість інвестиційних проектів. Графічна інтерпретація простої інвестиційної функції. Заощадження та інвестиції. Заощадження як джерело і фінансове обмеження інвестицій. Залежність заощаджень від доходу. Класичний механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями. Кейнсіанський механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями. Структура заощаджень приватної закритої економіки. Роль фінансової системи в трансформації заощаджень в інвестиції, фінансові ринки, фінансові посередники.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

Сукупні витрати і рівноважний ВВП. Визначення рівноважного ВВП на основі методу “витрати – випуск”. Фактичні та заплановані витрати. Модель “кейнсіанський хрест”. Визначення рівноважного ВВП за методом “вилучення – ін'єкції”.

Заплановані та незаплановані інвестиції. Модель “заощадження – інвестиції”. Мультиплікатор витрат. Індуційовані й автономні витрати. Механізм мультиплікації автономних витрат.

Сукупні витрати і потенційний ВВП. Рецесійний розрив як наслідок дефіциту автономних витрат в умовах неповної зайнятості. Інфляційний розрив як наслідок надлишку автономних витрат в умовах повної зайнятості.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ №3.

ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема 10. Економічна динаміка

Основні засади теорії економічного зростання. Сутність економічного зростання та його показники. Економічне зростання та економічний розвиток. Екстенсивне та інтенсивне зростання економіки. Основні положення теорій економічного зростання: кейнсіанської, неокласичної. Теорії ендогенного зростання.

Модель Солоу: сутність та основні передумови. Вплив нагромадження капіталу на капіталоозброєність. Вплив приросту населення на капіталоозброєність. Граничні інвестиції. Вплив технічного прогресу на капіталоозброєність через зростання ефективності праці. Технічний прогрес як фактор економічного зростання. Золоте правило нагромадження капіталу.

Джерела та умови економічного зростання. Наслідки економічного зростання та неоднозначність їх сприйняття.

Відтворення та економічні цикли. Циклічні коливання економіки: сутність, теорії, основні форми, значення. Параметри та показники циклічності. Сутність та структура економічного циклу. Характеристика фаз економічного циклу. Антициклічне регулювання та проблеми його здійснення.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

Роль держави в економічному кругообігу. Модель економічного кругообігу з урахуванням держави. Валові та чисті податки. Державні видатки. Позики уряду. Перерозподільна функція держави. Стабілізаційна функція держави.

Дискреційна фіскальна політика. Вплив державних закупівель на ВВП. Вплив чистих податків на ВВП. Спільний вплив фіскальних інструментів на ВВП і державний бюджет.

Недискреційна (автоматична) фіскальна політика. Автоматичні чисті податки як вмонтовані стабілізатори. Стабілізаційний вплив на економіку недискреційної фіскальної політики в умовах падіння та зростання обсягів виробництва.

Сутність монетарної політики. Кінцеві цілі та проміжні цілі монетарної політики: зв'язок між ними та проблема їх вибору. Інструменти монетарної політики: операції на відкритому ринку, операції на валютному ринку, облікова (дисконтна) ставка, нормативи обов'язкового резервування. Центральний банк як головний суб'єкт монетарної політики. Політика дорогих та дешевих грошей.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

Світове господарство: об'єктивні основи, структура, основні риси, закономірності розвитку. Етапи становлення світового господарства. Міжнародний розподіл праці та його види. Міжнародна інтеграція: сутність, умови. Сучасні інтеграційні об'єднання.

Платіжний баланс: сутність, методологія складання, причини кризи. Еквівалентний обмін цінностей і трансферти. Автономна стаття "Помилки та упущення". Рахунок поточних операцій та його складові. Рахунок капітальних операцій і зміст його складових. Модель платіжного балансу.

Валютний курс. Валюта та її види. Способи котирування валюти. Чинники, що впливають на номінальний валютний курс. Паритет купівельної спроможності. Фіксований і плаваючий валютний курс. Реальний валютний курс і умови торгівлі. Етапи становлення світової валютної системи.

Зовнішня торгівля: сутність та вплив на економіку країни. Теорії зовнішньої торгівлі: абсолютної та відносної переваги. Протекціонізм та фритредерство. Торгівельні союзи та організації. Україна і СОТ. Потенціал економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції.

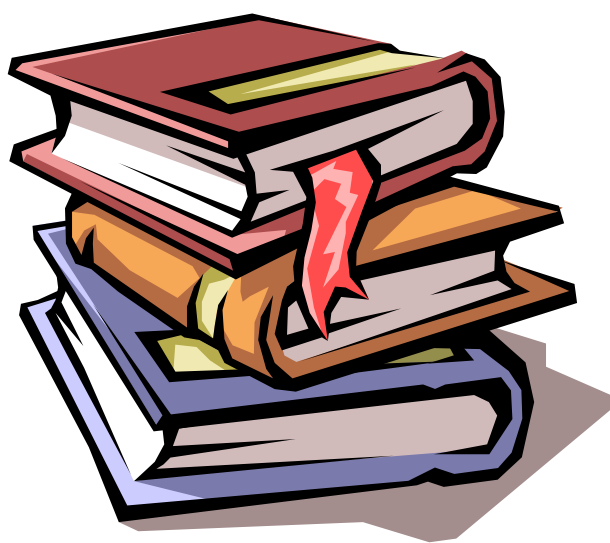
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
Розподіл навчального часу за розділами, темами та видами занять
навчальної дисципліни “Макроекономіка”
(денна форма навчання)

Номери і назви тем	Всього, годин	Лекцій, годин	Практ., годин	Лаб., годин	Самост. роб., годин
Модуль 1					
Змістовий модуль 1. Вступ у макроекономіку					
1. Макроекономіка як наука	8	2	2	-	4
2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків	14	4	4	-	6
3. Ринок праці	10	2	2	-	6
4. Товарний ринок	10	2	2	-	6
Разом за змістовим модулем 1	42	10	10	-	22
Змістовий модуль 2. Гроші в макроекономіці					
5. Грошовий ринок	10	2	2	-	6
6. Інфляційний механізм	10	2	2	-	6
7. Споживання домогосподарств	10	2	2	-	6
8. Приватні інвестиції	10	2	2	-	6
9. Сукупні витрати і ВВП	10	2	2	-	6
Разом за змістовим модулем 2	50	10	10	-	30
Змістовий модуль 3. Держава в системі макрорегулювання					
10. Економічна динаміка	18	4	4	-	10
11. Держава в системі макроекономічного регулювання	22	6	6	-	10
12. Зовнішньоекономічна діяльність	12	2	2	-	8
Разом за змістовим модулем 3	52	12	12	-	28
Усього годин	144	32	32	-	80
Модуль 2					
Екзамен	27	-	-	-	
Усього годин	171	32	32		80

**Розподіл навчального часу за розділами, темами та видами занять
навчальної дисципліни “Макроекономіка”
(заочна форма навчання)**

Номери і назви тем	Всього, годин	Лекцій, годин	Практ., годин	Лаб., годин	Самост. роб., годин
Модуль 1					
Змістовий модуль 1. Вступ у макроекономіку					
1. Макроекономіка як наука	6	-	-	-	6
2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків	12	2	2	-	8
3. Ринок праці	10	2	2	-	6
4. Товарний ринок	8	-	-	-	8
Разом за змістовим модулем 1	36	4	4	-	28
Змістовий модуль 2. Гроші в макроекономіці					
5. Грошовий ринок	10	2	-	-	8
6. Інфляційний механізм	10	2	-	-	8
7. Споживання домогосподарств	10	-	2	-	8
8. Приватні інвестиції	10	-	2	-	8
9. Сукупні витрати і ВВП	10	2	-	-	8
Разом за змістовим модулем 2	50	6	4	-	40
Змістовий модуль 3. Держава в системі макрорегулювання					
10. Економічна динаміка	20	2	2	-	16
11. Держава в системі макроекономічного регулювання	24	2	2	-	20
12. Зовнішньоекономічна діяльність	14	2	-	-	12
Разом за змістовим модулем 3	58	6	4	-	48
Усього годин	144	16	12	-	116
Модуль 2					
В т. ч. контрольна робота для заочної форми навчання	-	-	-	-	7
Модуль 3					
Екзамен	27	-	-	-	-
Усього годин	171	16	12	-	116

КОРОТКИЙ КУРС ЛЕКЦІЙ

ЗМІСТ

Тема 1. Макроекономіка як наука.....	15
Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків.....	26
Тема 3. Ринок праці.....	35
Тема 4. Товарний ринок.....	44
Тема 5. Грошовий ринок.....	53
Тема 6. Інфляційний механізм.....	66
Тема 7. Споживання домогосподарств.....	76
Тема 8. Приватні інвестиції.....	87
Тема 9. Сукупні витрати і ВВП.....	94
Тема 10. Економічна динаміка	101
Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання.....	114
Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність.....	134

МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ. МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА

Тема 1. Макроекономіка як наука

1. Сутність та місце макроекономіки в системі економічних знань та її основні проблеми.
2. Суб'єкти макроекономіки та їх роль в економічному кругообігу.
3. Економічна система – об'єкт макроекономіки.
4. Макроекономічна політика – практичне втілення макроекономіки.

§1. Макроекономіка – це один із найбільших розділів економічної науки, який вивчає загальномасштабні явища і процеси економіки, що мають відношення до економіки та господарства країни в цілому (див. табл.1.1).

Таблиця 1.1

Види економічних наук

Загальні	Спеціальні	Галузеві
Виявляють характер та закони розвитку економічних явищ і процесів, найбільш загальні зв'язки з продуктивними силами	Вивчають окремі характеристики виробничих відносин	Вивчають специфічні особливості розвитку і формування виробничих відносин в різних галузях суспільного виробництва
Приклади	Приклади	Приклади
Макроекономіка, мікроекономіка, економічна історія тощо	Менеджмент, маркетинг, фінанси, гроші і кредит тощо	Економіка рослинництва економіка туризму, економіка освіта тощо

Об'єктами вивчення макроекономіки є зводні показники по всьому господарству країни: національне багатство, ВВП та ВНП країни, національний дохід, сумарні державні та приватні інвестиції, загальна сума грошей, що знаходяться в обігу. Макроекономіка також досліджує середні по країні *економічні показники* (середні доходи, зайнятість, безробіття, рівень інфляції, показники зростання, темпи збільшення чи зменшення величин, які характеризують економіку країни).

Предмет макроекономіки – причинно – наслідковий механізм функціонування та розвитку **національної економіки**, *систематизованої сукупності економічних відносин, явищ, процесів та законів, що мають місце у масштабі однієї країни*. Основою національної економіки є суспільне виробництво, мета якого – суспільний добробут.

Центральна проблема макроекономіки – **проблема економічної рівноваги**, тобто *такого стану економіки, при якому досягається взаємне збалансування структур, що протистоять одна одній (виробництво і споживання, попит і пропозиція тощо)*.

Ключові макроекономічні проблеми: аналіз економічних (ділових) циклів; взаємодія інфляції та безробіття; досягнення стійкого економічного зростання; взаємодія реального та грошового секторів економіки; аналіз торгового балансу; взаємодія національних ринків всередині країни та з іноземним сектором економіки; досягнення ефективної макроекономічної політики держави. В залежності від різних критеріїв, виділяють такі види макроекономіки (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Види макроекономіки

Від підходів	Від завдань
Позитивна	Як навчальна дисципліна
Об'єктивна за своєю суттю, тобто вивчає фактичний стан економіки, вільна від суб'єктивних суджень про неї	Дає студентам знання економічної реальності, формує самостійне критичне економічне мислення, готує до практичної діяльності
Нормативна	Як академічна галузь знань
Визначає, які аспекти (умови) економіки бажані чи небажані (що має бути в економіці і як цього досягти)	Пізнає, аналізує, систематизує, узагальнює процеси, що відбуваються в національному господарстві в цілому

Для пізнання економічної дійсності макроекономіка використовує конкретний інструментарій наукового дослідження, тобто певні **методи** (*сукупність способів, прийомів, форм вивчення предмету даної науки*), які можна поділити на **загальнонаукові** та **специфічні**.

Загальнонаукові методи:

- ❖ **метод наукової абстракції** – полягає в тому, що в процесі пізнання дослідники абстрагуються від зовнішніх явищ, неістотних ознак і виділяють найбільш глибоку суть предмету. Абстракція означає виділення головного. Важливим його напрямком є **моделювання** процесів. **Макроекономічні моделі** – економіко – математичні моделі, що характеризують розвиток економіки в цілому та її найбільш важливих з математичної точки зору частин: галузей, секторів, сфер. В ролі змінних таких моделей виступають макроекономічні показники. Іншими словами, **макроекономічні моделі** – це математичні рівняння, в яких виражені (змодельовані) реальні економічні процеси в абстрактному вигляді, що дозволяє зосередитись на головних елементах системи та їх взаємозв'язках (моделі: Р.Солоу, Р.Харрода та інших). В кожній з них виділяють два типи **змінних** (факторів), які є суттєвими для макроекономічного аналізу конкретної проблеми в конкретний період часу. Це – **екзогенні змінні**, тобто *величини, що знаходяться поза моделлю* (питання техніки та технологій, економічної ефективності, поведінки споживача) та **ендогенні змінні** – *величини, що визначаються в результаті розв'язання моделі* (рівень зайнятості, ставка відсотку, величина НД). Моделі поділяють на **статичні** (фіксують економічний процес на початку та в кінці певного періоду і не зображують перехід

від одного стану до іншого) та **динамічні** (зображують економічні процеси з урахуванням фактора часу);

- ❖ **метод аналізу та синтезу.** Шляхом аналізу економічні явища і процеси розкладаються на частини і кожна з них досліджується окремо. Шляхом синтезу відтворюється цілісна картина, але вже вивчена по частинах;
- ❖ **метод єдності історичного та логічного підходів.** Економічна дійсність відображається у вироблених економічною наукою поняттях і відкритих економічних законах в тій історичній послідовності, яка їй властива та існувала на тому чи іншому етапі розвитку людського суспільства;
- ❖ **метод індукції та дедукції.** Індукція забезпечує перехід від вивчення одиничних фактів до загальних положень і висновків. Дедукція робить можливим перехід від найбільш загальних висновків до їх перевірки окремими фактами;
- ❖ **метод якісного і кількісного аналізу.** Кожне економічне явище, кожний економічний процес вивчаються всебічно, у нерозривному зв'язку їх якісних і кількісних визначень;
- ❖ **поєднання позитивного і нормативного підходів.** Аналіз економічної реальності будується на основі об'єктивності (на реальних фактах) та суб'єктивності, тобто із врахуванням уявлень людей про те, якою повинна бути економіка. Слугує теоретичною основою для розробки державної економічної політики.

Специфічним методом в макроекономіці є **макроекономічне агрегування** – об'єднання економічних явищ і процесів в єдине ціле. Агреговані величини характеризують ринкову кон'юнктуру та її зміну (ВВП (ВНП), середній рівень цін, ринкову ставку відсотка, рівень безробіття, рівень інфляції в країні).

Рівні дослідження макроекономіки:

- **ex post** – (національне рахівництво) – визначення макроекономічних параметрів минулого періоду з метою отримання інформації про те, як національна економіка функціонувала і чого досягла, тобто корегують макроекономічні концепції та розробляють нові;
- **ex ante** – (прогностичне моделювання) – визначення факторів, які можуть впливати на значення макроекономічних показників у майбутньому.

Функції макроекономіки:

Теоретико-пізнавальна – дослідження та пояснення економічних явищ і процесів, розвиток і збагачення системи економічних знань.

Прикладна – вироблення науково – обґрунтованих практичних рекомендацій для здійснення ефективної економічної політики.

Прогнозуюча – розробка наукових прогнозів, виявлення перспектив економічного розвитку країни, визначення майбутніх економічних потреб народу та наслідків здійснення політики.

Управлінська – керування економічними процесами на макрорівні.

Інформаційна – надання інформації, необхідної для прийняття рішень та здійснення державної політики.

Оціночна – оцінювання економічних явищ і процесів з боку органів управління, широкої громадськості, окремої особи.

Ідеологічна – привернення уваги до реальних економічних протиріч, активізація діяльності, мобілізація на якісні перетворення.

Виховна – формування сучасного типу економічного мислення.

Отже, *макроекономічна сфера розповсюдження* – це взаємозв'язок між окремими ринками, сферами, галузями в масштабах країни.

§2. Макроекономіка формує наукові уявлення про функціонування економічної системи на національному рівні, тобто досліджує господарську діяльність та взаємодію всієї сукупності економічних суб'єктів, серед яких виділяють:

- ❖ **Сектор домашніх господарств** – включає усі приватні господарства країни, діяльність яких спрямована на задоволення власних потреб і які проявляють три види економічної активності: **пропонують економічні ресурси, споживають частину отриманого доходу, заощаджують.**
- ❖ **Підприємницький сектор** – уся сукупність підприємств (фірм), що зареєстровані і діють у межах країни, який виконує такі види економічної діяльності: **інвестує, пропонує результати своєї діяльності, пред'являє попит на фактори виробництва.**
- ❖ **Державний сектор** – являє собою усі державні підприємства, інститути та установи. Він виробляє суспільні блага для задоволення потреб споживачів, реалізує загальнодержавні програми, активно діє по забезпеченню національних інтересів. Держава бере участь в регулюванні економіки трьома способами: **збиранням податків; здійсненням державних витрат; регулюванням кількості грошей.**
- ❖ **Сектор закордон** – економічні суб'єкти, які знаходяться за межами даної країни, а також іноземні державні інститути. Діяльність сектору здійснюється через **взаємний обмін товарами, послугами, капіталом, робочою силою, валютами.**

Всі суб'єкти макроекономіки беруть участь у кругообігу матеріальних і грошових засобів. Виділяють декілька моделей кругообігу як вихідної моделі макроекономічного аналізу.

Найпростіша модель кругообігу – це **двосекторна модель, яка відображує замкнену національну економіку і містить лише два економічних суб'єкти – домогосподарства та фірми, зв'язки яких опосередковані ринком ресурсів і ринком продуктів.**

З рис.1.1 видно, що у замкненій національній економіці доходи одних економічних суб'єктів є витратами інших. Так, витрати фірм на ресурси є доходами домогосподарств, а видатки домогосподарств на товари й послуги становлять виторг фірм від реалізації продукції. Відповідно, обсяг національного виробництва у грошовому вираженні (виторг фірм) дорівнює величині грошових доходів (видатків) домогосподарств.

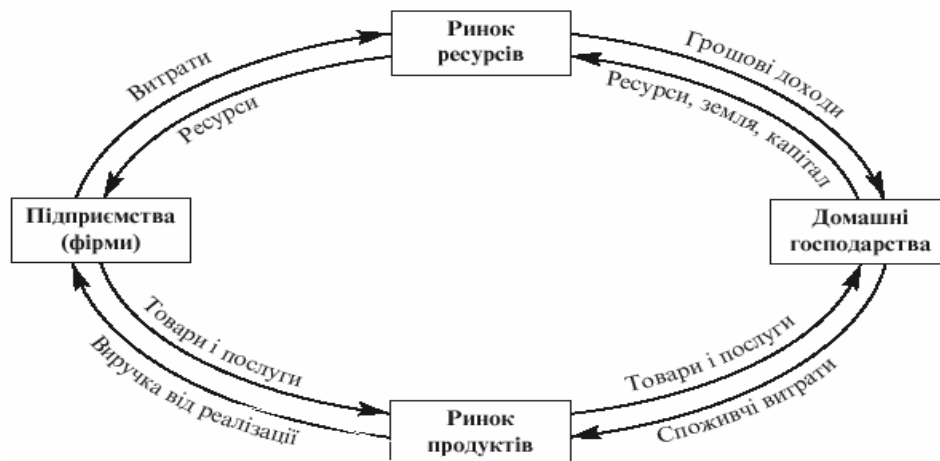

Рис.1.1. Двосекторна модель кругообігу

Домашні господарства виконують функцію кінцевого споживання, а також виносять на ринок ресурсів (факторів виробництва) виробничі ресурси: працю, землю або природні ресурси, капітал і підприємницькі здібності. Підприємства (фірми) для виконання своєї виробничої функції виступають на ринку ресурсів у ролі споживачів, купуючи, відповідно, необхідні їм ресурси. Домогосподарства на цьому ринку є носіями пропозиції. В результаті діяльності підприємств створюються товари і надаються послуги, які надходять на ринок готових товарів і послуг. При зменшенні видатків домогосподарств фірми змушені скорочувати обсяги свого виробництва, що зменшує доходи, тобто попит на товари й послуги. Тому важливим завданням макроекономічної політики є стабілізація попиту в національній економіці.

Модель економічного кругообігу за участю держави поповнюється ще одним сектором – сектором уряду. Держава встановлює правила гри на національному ринку: визначає податкову та монетарну політику, тарифні ставки, квоти, дотації; розробляє закони, згідно з якими діють учасники економічних відносин тощо. Суть **трьохсекторної моделі кругообігу** (рис.1.2) проявляється у наступному:

1. Підприємницький сектор купує ресурси у домашніх господарств.
2. Домашні господарства купують у підприємств (фірм) товари та послуги.
3. Держава (уряд): а) купує товари у підприємств та ресурси у домашніх господарств; б) виплачує заробітну плату працівникам бюджетної сфери; в) орендує або купує земельні ділянки; г) надає суспільні блага та послуги домашнім господарствам і підприємствам.
4. Домашні господарства і підприємства платять податки уряду.
5. Уряд видає трансфертні платежі домашнім господарствам і субсидії підприємствам.

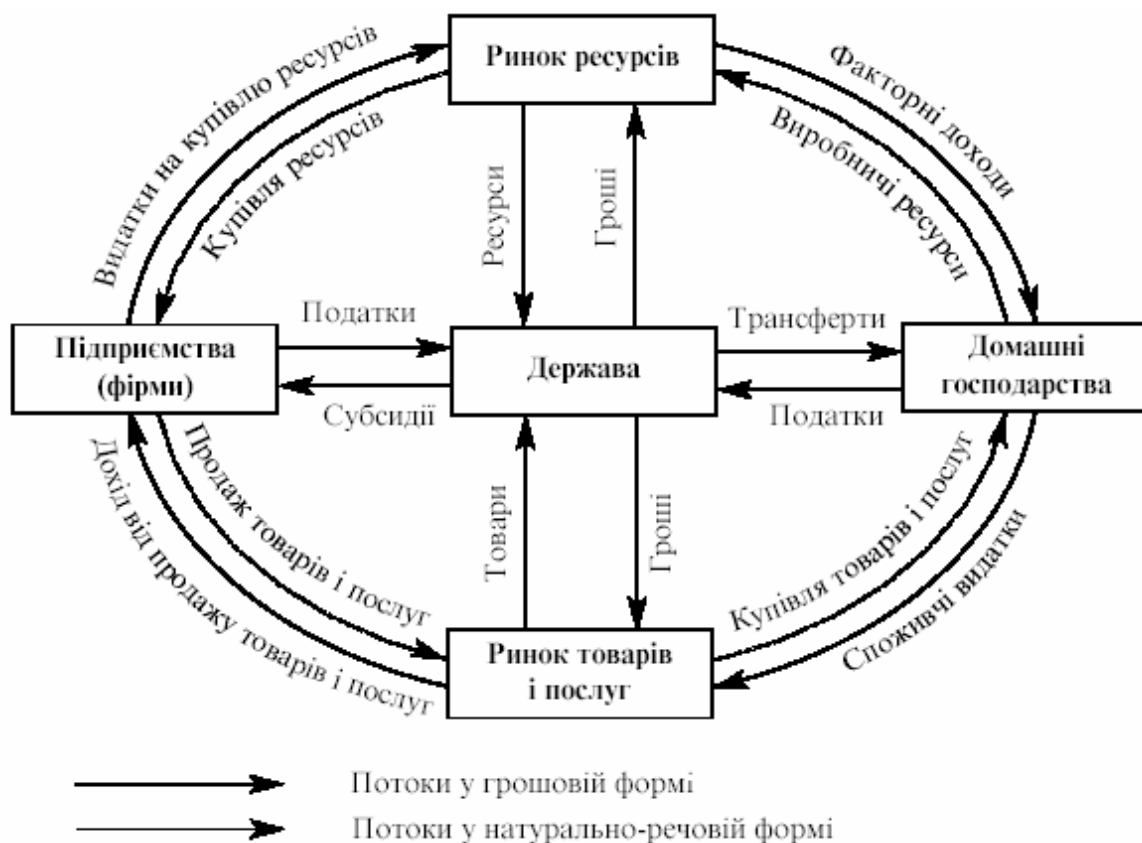

Рис. 1.2. Трьохсекторна модель кругообігу

Таким чином, суб'єкти макроекономіки беруть участь у кругообігу матеріальних і грошових засобів, який являє собою єдиний економічний організм.

§3. Макроекономіка формує наукові уявлення про функціонування на національному рівні **економічної системи** – певним чином впорядкованої системи зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ та послуг і яка характеризується **агрегованими показниками**, тобто такими, що відображають сукупність специфічних економічних одиниць так, ніби ті складають одне ціле.

Та в реальному житті немає економіки взагалі, а є економіка з відповідним типом виробничих відносин, які формують адекватну їм економічну систему. Це означає, що **об'єктом макроекономіки** є відповідні типи національної економіки, тобто їх *історично визначена економічна система*, з'ясування головних особливостей яких дозволяє зрозуміти суть об'єкту макроекономіки.

В історичному аспекті можна виділити два основних типи економічних систем – **ринкові** та **неринкові**, які, в свою чергу, мають певні градації (табл.1.3).

Типи та види економічних систем

Ринкові економічні системи	Неринкові економічні системи
<i>Вільної конкуренції</i> (XIX ст. – 20-ті роки XX ст.)	<i>Традиційна</i> (слаборозвинуті країни)
Ознаки: вільна конкуренція; приватна власність на інвестиційні ресурси; ринкове ціноутворення; свобода учасників економічної діяльності; стійке ринкове регулювання	Ознаки: відстала технологія, активна роль держави, багатоукладність, ручна праця, натуральне господарство, переважання дрібнотоварного виробництва
<i>Сучасна ринкова економіка</i> (змішана)	<i>Адміністративно – командна система</i>
Ознаки: колективна, приватна та державна власність; державне регулювання економіки з метою стимулювання споживчого попиту та пропозиції; маркетингова система управління виробництвом	Ознаки: державна власність на засоби виробництва; централізоване планування та управління виробництвом; централізований розподіл матеріальних та фінансових ресурсів; монополізація та бюрократизація економіки

Ознаки економічної системи: множина елементів та зв'язків, сталість чи динамізм, цілісність, замкненість чи відкритість, структура.

Види економічних систем від ступеню відкритості:

Закрита – господарство країни не пов'язане із світовим ринком і не веде зовнішню торгівлю з іншими країнами. Всі товари і послуги виробляються і продаються лише всередині країни. Відсутні міжнародний розподіл праці та спеціалізація, участь у економічних, фінансових та науково-технічних зв'язках. Її характерними рисами є: низькі рівні життя, задоволення потреб та продуктивності праці, слабкий технічний прогрес. Всі внутрішні доходи та витрати утворюють ВВП.

Відкрита – передбачає участь країни в міжнародному розподілі праці через зовнішньоекономічну діяльність. Ступінь інтеграції в світовий ринок визначається не лише рівнем розвитку та ефективністю національної економіки, але й ємкістю внутрішнього ринку.

Велика закрита – економіка незначних для світу масштабів, що говорить про відсутність у неї можливості впливати на економічні процеси на світовому ринку. Нагадує модель досконалої конкуренції, коли фірми не можуть впливати на ціни та ставку проценту.

Велика відкрита – економіка, яка за рахунок власних масштабів формує процентну ставку під впливом внутрішніх економічних процесів, може впливати на стан міжнародного ринку товарів, послуг, капіталів і на рівень світової процентної ставки.

Основні елементи економічної системи:

- ❖ Конкретні економічні зв'язки між господарськими суб'єктами.
- ❖ Соціально – економічні відносини, в основі яких відповідні форми власності на економічні ресурси та результати господарської діяльності.
- ❖ Організаційні форми господарської діяльності: поділ праці, спеціалізація та кооперація виробництва.
- ❖ Господарський механізм, тобто спосіб регулювання економічної діяльності на макрорівні.

Існування людського суспільства та задоволення матеріальних потреб людей неможливі без систематичного відновлення процесу виробництва. Відповідно, *загальною рисою* кожної економічної системи є її здатність до постійного відтворення, яке включає в себе безпосереднє виробництво, реалізацію його результатів та їх споживання. В результаті цього постійно відтворюються не тільки матеріальні блага, але й умови їх створення: виробничі відносини, притаманні їм регулюючі механізми, **економічні ресурси** – *всі природні, людські та вироблені людиною засоби, що використовуються для виробництва товарів та послуг*, основною властивістю яких є відносна обмеженість, тобто їх кількість є недостатньою не абсолютно, а стосовно до потреб людей (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Види економічних ресурсів

Матеріальні	Людські
<u>Земля</u> – усі природні ресурси, продукти самої природи (орна земля, ліс, водні ресурси, розвідані родовища корисних копалин, сировинні матеріали)	<u>Праця</u> – сукупність всіх фізичних та розумових здібностей людей, які вони застосовують у процесі виробництва товарів і послуг
<u>Капітал</u> – засоби виробництва, (машини, інструменти, споруди, транспорт). Може бути реальним (використовують у процесі виробництва) і грошовим (потенційний капітал, спрямований на придбання інвестиційних ресурсів: позичковий, акціонерний)	<u>Підприємницька діяльність</u> – особливий вид людських ресурсів, що виявляється в їхній здатності керувати процесом виробництва, займатися бізнесом, тобто найефективніше використовувати всі інші економічні ресурси

Отже, регулювання процесу відтворення здійснюється на основі відповідного економічного механізму, який реалізується в господарській практиці через систему ринкових інститутів та органів державного управління економікою, характер яких залежить, насамперед, від форми власності на виробничі ресурси (тому форма власності і є головною ознакою, що відрізняє одну економічну систему від іншої).

§4. Макроекономічна політика - це діяльність державних структур, спрямована на створення умов для сприятливого розвитку національної економіки.

Система цілей макроекономічної політики включає:

- ❖ **стабільне зростання обсягу національного виробництва** (*реального ВВП*);
- ❖ **забезпечення стабільного рівня цін** (*взаємодія сукупного попиту і сукупної пропозиції унеможлиблює зростання надто швидкими темпами інфляції*);
- ❖ **підтримання високого рівня зайнятості** (*бажаючи працювати знаходять роботу протягом прийняттого проміжку часу і отримують відповідну платню*);
- ❖ **досягнення нульового сальдо платіжного балансу** (*рівновага між експортом та імпортом*).

Слід зазначити, що у практиці здійснення макроекономічної політики цільові пріоритети не є постійними, вони почергово змінюються залежно від розвитку подій в економіці та суспільстві. Таке маневрування цілями дає змогу державі у кожному короткостроковому періоді вирішувати ці проблеми почергово, а в довгостроковому – збалансувати інфляцію й обсяг реального ВВП на умовах, які забезпечують економічне зростання.

Здійснення макроекономічної політики передбачає дотримання певних умов:

1. Правильний вибір цілей та засобів їх досягнення. Для забезпечення високої ефективності макроекономічна політика має узгоджувати свої цілі із засобами їх досягнення. Згідно теорії Яна Тінбергена, ефективною є така політика, коли кількість цілей дорівнює кількості несуперечливих між собою засобів, тобто кожна ціль повинна мати свій засіб. Якщо ставиться кілька цілей одночасно, то адекватна їм кількість засобів не повинна входити у суперечність між собою.

2. Лаги макроекономічної політики. Макроекономічна політика неспроможна швидко досягати поставлених цілей, тобто існує **лаг** – *значна часова відстань між виникненням дестабілізаційного явища в економіці і його усуненням за допомогою заходів макроекономічної політики*. Загальний лаг складається з двох елементів: **внутрішнього лагу** (*відрізок часу, між виявленням дестабілізаційного явища та прийняттям політичного рішення щодо застосування необхідних заходів впливу на економіку, наприклад, як зменшення податків або збільшення грошової маси*) і **зовнішнього лагу** (*відрізок часу, між застосуванням заходів макроекономічної політики і появою повного цільового ефекту, зокрема, між скорочення темпів приросту грошової маси і зниженням інфляції або між збільшенням державних закупівель і приростом реального ВВП*).

3. Неточність прогнозування. Сенс прогнозування полягає в тому, щоб передбачити в економіці можливі проблеми і наслідки від застосування в макроекономічній політиці певних заходів. Для цього використовують еко-

нометричні моделі (прогнози), які відтворюють причинно – наслідкові залежності між засобами та цілями макрополітики, але не є копіями майбутніх змін. Оскільки це лише певний сценарій розвитку подій в економіці, то прогнозування не є абсолютно точним інструментом передбачення майбутньої економічної ситуації.

4. Очікування агентів приватного сектору, зокрема: *статичні* (означають, що економічні суб'єкти в майбутньому очікують на те, з чим зіткнулись в минулому), *адаптивні* (економічні суб'єкти коректують свої очікування з врахуванням помилок, зроблених у минулому), *раціональні* (прогнози економічних суб'єктів на майбутнє складаються як оптимальний результат переробки всієї інформації, що знаходиться в їх розпорядженні, в тому числі і про економічну політику уряду, яку він зараз проводить).

5. Політична кон'юнктура, яка передбачає врахування двох моментів:

- уряд повинен проінформувати населення про свої наміри;
- народ повинен довіряти своєму уряду.

Макроекономічній політиці притаманні певні властивості (табл.1.5).

Таблиця 1.5

Властивості макроекономічної політики

Здатність до стабілізації	Здатність до економічного зростання
Діяльність держави спрямована на відновлення реальних обсягів виробництва в умовах наближення до повної зайнятості. Тобто до рівня потенційного ВВП та забезпечення помірної інфляції	Діяльність держави, яка спрямована на забезпечення зростання обсягів виробництва на умовах збільшення потенційного ВВП та підтримання помірної інфляції
Види	Елементи
<u>Виробнича</u> – наближення реального ВВП до потенційної величини <u>Фінансова</u> – виявляється через стан фінансових балансів країни (державний бюджет + платіжний баланс) країни та параметри грошового ринку	<u>Стимулювання</u> – збільшення потенційного ВВП через залучення більшої кількості факторів виробництва і забезпечення технічного прогресу, що супроводжується збільшенням сукупної пропозиції. <u>Утримання</u> – забезпечення темпів зростання сукупного попиту відповідних темпам зростання сукупної пропозиції і потенційного ВВП

За функціональним призначенням макрополітика може бути: антиінфляційною, інвестиційною, аграрною, інноваційною, фінансовою тощо.

Для впливу на економіку і реалізацію поставлених цілей використовують певні засоби (табл.1.6).

Засоби здійснення макроекономічної політики

Податково-бюджетна політика	Скорочує дохід домогосподарств (податки зменшують суму грошей, яку населення витрачає на придбання товарів та послуг, через що скорочується сукупний попит на блага, падають обсяги ВВП) Впливає на ціни благ та факторів виробництва (підвищення податків на прибуток знижує стимули у фірм до інвестування в нові капітальні блага)
Грошово - кредитна політика	Регулює грошову масу, чим впливає на відсоткові ставки і тим самим на економічну кон'юнктуру (політика дорогих грошей підвищує відсоткові ставки, знижує економічне зростання, підвищує рівень безробіття. Політика дешевих грошей викликає економічне зростання і скорочує безробіття)
Політика доходів	Держава стримує інфляцію директивними методами: прямим контролем за зарплатою та цінами або добровільним плануванням підвищення зарплати та ціни
Зовнішньо - економічна політика	Регулювання іноземного сектору здійснюється координацією макроекономічної політики в різних економічних регіонах. Включає в себе різні інструменти регулювання, які стимулюють (обмежують) експорт та імпорт. Її важливий показник - чистий експорт (різниця між вартістю експорту та імпорту)

Отже, макроекономіка формує наукові уявлення про функціонування економічної системи на національному рівні. Особливу увагу вона приділяє чотирьом сферам: виробництву, зайнятості, цінам, зовнішньоекономічним зв'язкам. У практиці здійснення макроекономічної політики цільові пріоритети змінюються залежно від розвитку подій в економіці та суспільстві, що дозволяє вирішувати їх почергово і збалансовано, і, таким чином, забезпечувати подальший економічний розвиток країни.

ТЕМА 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

1. Система національних рахунків (СНР) як міжнародний стандарт макроекономічного рахівництва.
2. Методи обчислення ВВП.
3. Інші макроекономічні показники та зв'язок між ними.
4. Реальний та номінальний ВВП. Індекси цін.

§1. Макроекономіка виявляє закономірності розвитку національної економіки як єдиного цілого. Для цього обчислюються *агрегатні*, тобто *сукупні, економічні показники*, які нерідко називають **національними рахунками**. Щоб оцінити стан національної економіки в цілому, необхідна система національного рахівництва.

У країнах з ринковою економікою обчислення макроекономічних показників ґрунтується на системі національних рахунків (СНР), яка містить упорядковану інформацію, по-перше, про всі господарські суб'єкти, які беруть участь в економічному процесі – юридичні особи та домогосподарства; по-друге, про всі економічні операції, пов'язані з виробництвом та розподілом доходів, нагромадженням активів та іншими складовими економічного процесу; по-третє, про всі економічні активи і зобов'язання, що становлять національне багатство.

Система національних рахунків (СНР) – це сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, споживання, нагромадження капіталу та фінансів. Ця система застосовується в умовах ринкових відносин.

Національні рахунки розробляються Державним комітетом статистики України згідно з стандартом СНР, прийнятим міжнародними організаціями у 1993 р. Метою СНР є інформаційне забезпечення системного аналізу створення й використання національного продукту і національного доходу, що дає можливість порівнювати економічні показники різних країн з метою прийняття господарських рішень на міжнародному та національному рівнях.

У СНР відображається розвиток економіки на різних стадіях процесу відтворення, показується рух товарів і послуг, а також стан виробництва та використання валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості). СНР спирається на певну систему категорій, за допомогою яких можна провести облік економічної діяльності країни. Основними категоріями є інституційна одиниця, сектор, операція, рахунок.

Відповідно до міжнародного стандарту у СНР **інституційні одиниці** групуються в п'ять **секторів**:

- ❖ нефінансові корпорації, до яких належать інституційні одиниці, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва і дають прибуток;

- ❖ фінансові корпорації – комерційні інституційні одиниці, що спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності (банки, страхові компанії тощо);
- ❖ сектор загального державного управління, до якого належать органи управління центрального та місцевого рівнів, некомерційні бюджетні організації, фонди соціального страхування;
- ❖ сектор домашніх господарств, що об'єднує фізичних осіб як споживачів, а в деяких випадках як фізичних осіб-підприємців;
- ❖ сектор некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ), до якого входять інституційні одиниці, створені окремими групами домашніх господарств для забезпечення їх політичних, релігійних і професійних інтересів, а також для надання соціально-культурних послуг (соціально-культурні підрозділи нефінансових корпорацій) безоплатно або за цінами, що не мають економічного значення.

Економічні дії у системі національних рахунків називаються *операціями*. Всі операції поділяються на чотири групи: операції з товарами та послугами; розподільчі операції; операції з фінансовими інструментами та інші операції. Облік операцій здійснюється за допомогою рахунків. *Рахунок* – це балансова таблиця, яка складається з двох розділів. Перший – ресурси, або зміна у зобов'язаннях; другий – використання, або зміна в активах.

За ступенем і напрямком деталізації рахунки поділяють на три класи: рахунки I класу (називають консолідованими) описують економіку в цілому і характеризують основні макроекономічні пропорції (сюди відносять агреговані рахунки виробництва валового внутрішнього продукту і затрат на нього); рахунки II класу представляють собою розбивку рахунків I класу у відношенні виробництва, ресурсів і використання окремих продуктів і послуг; рахунки III класу деталізують рахунки I класу в плані співвідношення доходів і витрат різних секторів економіки, а також джерел фінансування здійснюваних капітальних затрат.

§2. Валовий внутрішній продукт (ВВП) вимірює ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених у даній країні протягом певного періоду часу, – як правило, року.

Під час обчислення ВВП не враховують продаж уживаних речей; невиробничі фінансові операції, що здійснюються в економіці (державні трансферні платежі, які охоплюють видатки держави на соціальне страхування, допомогу з безробіття, пенсії); приватні трансферні платежі (наприклад, щомісячні суми, які студенти отримують із дому, операції з цінними паперами, тобто купівля-продаж акцій та облігацій тощо). Щоб уникнути багаторазового врахування частин продуктів, які продаються і купуються, при обчисленні ВВП враховують лише ринкову вартість кінцевих товарів і не враховують вартість проміжних товарів. Врахування вартості проміжних товарів означає подвійний рахунок, що завищує обсяг ВВП.

Кінцеві товари – це товари і послуги, які купують для споживання, а не для перепродажу, подальшого оброблення чи перероблення. **Проміжними** називають товари і послуги, які використовуються для подальшого оброблення чи перероблення, тобто для виробництва інших товарів чи для перепродажу.

Валовий внутрішній продукт обчислюється трьома методами:

1) **метод кінцевого використання** – за витратами (як суму витрат покупців на придбання товарів і послуг); 2) **розподільчий метод** – за доходами (як суму грошових доходів, отриманих від виробництва продукції у цьому році); 3) **виробничий метод** – за галузями (як суму доданої вартості, створеної на всіх стадіях виробництва товарів і послуг).

Для визначення ВВП за витратами підсумовують усі види витрат на кінцеві товари і послуги – споживчі витрати населення, інвестиційні витрати фірм, державні закупівлі товарів і послуг та чистий експорт (рис. 2.1).

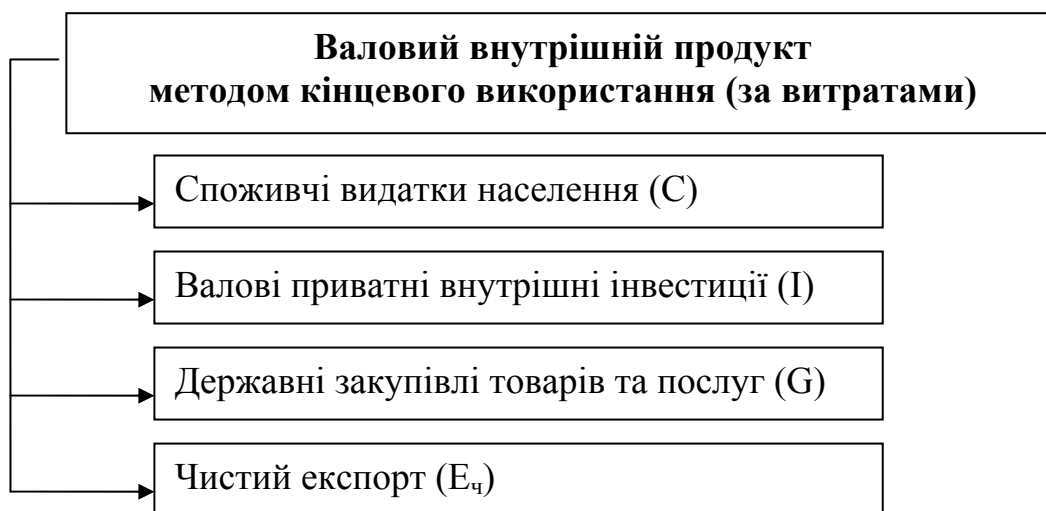

Рис. 2.1. Обрахунок ВВП методом кінцевого використання (за витратами)

Особисті споживчі витрати охоплюють витрати домашніх господарств на товари тривалого користування (холодильники, телевізори, легкові автомобілі), витрати на предмети поточного вжитку (хліб, олівці, зубну пасту тощо) і витрати споживачів на послуги (юристів, перукарів, сантехніків та ін.).

У макроекономіці інвестиції поділяють на валові й чисті. Валові інвестиції охоплюють усі вироблені інвестиційні блага, призначені для заміщення машин, верстатів, устаткування, споруд, що спожиті у процесі виробництва у цьому році, плюс ті, що становлять приріст капіталу в національній економіці. **Чисті інвестиції** – це додаткові інвестиції, тобто їхній приріст понад зношення капіталу в цьому році. Різниця між валовими і чистими інвестиціями становить амортизацію. Тому валові інвестиції дорівнюють сумі амортизації та чистих інвестицій. У ВВП ураховують валові інвестиції.

$$I_{\text{вал}} = I_{\text{ч}} + A, \quad (2.1)$$

де $I_{\text{вал}}$ – валові інвестиції; $I_{\text{ч}}$ – чисті інвестиції; A – амортизація (обсяг спожитого капіталу).

Державні закупівлі товарів і послуг охоплюють усі державні витрати (уряду, місцевих органів влади) на кінцеві продукти підприємств і на наймання в державний сектор працівників. Однак вони не враховують державних трансфертних платежів, бо такі витрати не відображають збільшення поточного виробництва і є просто передаванням державних доходів певним родинам або індивідам.

Чистий експорт ($E_{\text{ч}}$) – це сума, на яку іноземні витрат на вітчизняні товари і послуги (експорт) перевищують вітчизняні витрати на іноземні товари і послуги (імпорт). Чистий експорт може бути і від'ємною величиною:

$$E_{\text{ч}} = K - M, \quad (2.2)$$

де $E_{\text{ч}}$ – чистий експорт; K – вартість експорту; M – вартість імпорту.

Підсумувавши чотири групи витрат, отримуємо ринкову вартість річного обсягу вітчизняного виробництва, тобто:

$$ВВП_{\text{вирп}} = C + I + G + E_{\text{ч}}, \quad (2.3)$$

де $ВВП_{\text{вирп}}$ – ВВП обрахований методом кінцевого використання (за витратами); C – особисті витрати на споживання; I – інвестиційні видатки; G – урядові закупівлі товарів і послуг.

За другим методом ВВП обчислюють **за доходами**, отриманими від виробництва продукції (рис. 2.2). Такими доходами є:

1) заробітна плата найманих працівників, яку підприємства й уряд виплачують тим, хто пропонує працю; враховують також внески підприємств на соціальне страхування, у пенсійні фонди, фонд зайнятості тощо;

2) рента, тобто доходи, які отримують власники нерухомості від залучення у виробництво землі, майна, капіталу;

3) процент, що являє собою виплати грошового доходу постачальникам грошового капіталу (виплата процентів домогосподарствам за вклади, за облігації підприємств);

4) валовий прибуток. Він має два різновиди – доходи некорпоративного сектора (доходи підприємств, що перебувають в одноосібній власності) та прибуток акціонерних підприємств (податок на прибуток, дивіденди акціонерам, нерозподілений прибуток підприємств).

ВВП як сума доходів містить іще два види виплат, що не є доходом: непрямі податки на бізнес (податок на додану вартість, акцизний збір, ліцензійні платежі, мито та ін.); амортизаційні відрахування (показують обсяг капіталу, спожитого у процесі виробництва впродовж року).

Підсумувавши всі види доходів, отримуємо ринкову вартість річного обсягу вітчизняного виробництва, тобто:

$$ВВП_{\text{дох}} = w + R + i + Pr + A + T_{\text{н}}, \quad (2.4)$$

де w – заробітна плата найманих робітників; R – рента; i – процент; Pr – валовий прибуток; $T_{\text{н}}$ – непрямі податки на бізнес.

Розрахунок ВВП методами кінцевого використання та розподільчим ґрунтується на методологічному принципі рівності доходів і витрат в економіці країни. Те, що витрачено на купівлю продукту (витрати), є доходом для тих, хто вклав людські й матеріальні ресурси у виробництво цього продукту та його продаж на ринку.

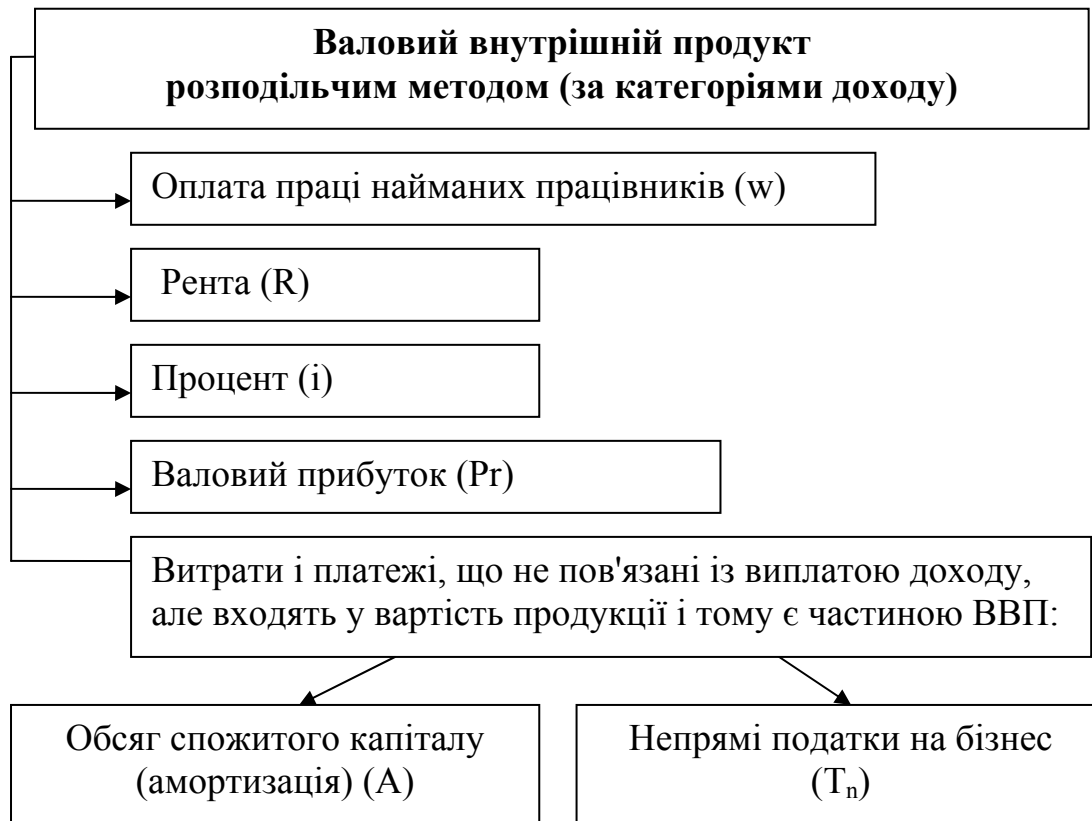

Рис. 2.2. Обрахунок ВВП за розподільчим методом

У національних рахунках використовуються два рівні показників і два методи оцінки. Для економіки загалом результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах; для секторів і галузей – випуском товарів і послуг в основних цінах і валовою доданою вартістю. Величини доданої вартості у разі додавання їх за всіма галузями і виробництвами в країні й дають кінцевий показник ВВП. Це і є третій метод розрахунку ВВП за допомогою **виробничого методу**.

Стадія виробництва характеризується показниками випуску, проміжного споживання, валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості). **Випуск** – це вартість товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць – резидентів у звітному періоді. **Проміжне споживання** містить витрати на товари та послуги, які використані інституційними одиницями для виробничих потреб.

Валова додана вартість розраховується як різниця між випуском в основних цінах та проміжним споживанням. Вона містить у собі первинні

доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними. Додана вартість включає вартість спожитого основного капіталу (амортизацію); заробітну плату до сплати податків з нарахуваннями на соціальне страхування; прибутки підприємства; відсотки за позичковий капітал; ренту; непрямі податки на бізнес.

Величини доданої вартості у разі додавання їх за всіма галузями і виробництвами в країні й дають кінцевий показник ВВП.

Усі методи обчислення ВВП дають однаковий результат. Найпоширенішими з наведених методів обчислення ВВП є метод кінцевого використання та виробничий метод. Вибір країною методів обчислення ВВП визначається особливостями її статистики.

ВВП – дуже важливий показник функціонування національної економіки. Однак він дещо занижує реальний обсяг вітчизняного виробництва. По-перше, ВВП не враховує результатів економічної діяльності в тіньовому, або підпільному, секторі національної економіки. По-друге, не всі вироблені в національній економіці продукти проходять стадію купівлі-продажу.

Валовий національний продукт (ВНП) – це ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за певний проміжок часу, – як правило, за рік, за допомогою факторів виробництва, що належать резидентам певної країни незалежно від того, де використовувались ці фактори. Навпаки, та частка продукції (доходу), що вироблена в країні за допомогою факторів виробництва, що належать іноземцям, вираховується із ВНП країни.

Відмінність між ВВП і ВНП полягає у так званих іноземних факторних доходах. Щоб отримати ВНП, потрібно до ВВП додати надходження на фактори виробництва від решти світу (прибутки, зарплата, зароблені резидентами за кордоном) і відняти платежі за фактори виробництва іншим країнам світу (прибутки, зарплата, зароблені іноземцями в даній країні):

$$ВНП = ВВП + \begin{matrix} \text{Надходження} \\ \text{за фактори} \\ \text{з-за кордону} \end{matrix} - \begin{matrix} \text{Платежі за} \\ \text{фактори} \\ \text{іншим країнам} \end{matrix} \quad (2.5)$$

Якщо надходження в країну за фактори виробництва від решти світу переважають над платежами за фактори решті світу, то ВНП країни перевищує її ВВП. І навпаки, якщо ці надходження менші за платежі, то ВВП країни більший, ніж її ВНП.

Різниця між показниками ВВП і ВНП незначна й знаходиться в межах від одного до декількох відсотків.

§3. Окрім названих показників (валового внутрішнього продукту, валового національного продукту), існує низка економічних показників, що обраховуються на підставі ВВП і використовуються в макроекономічному аналізі.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – це валовий внутрішній продукт, скоригований на суму амортизаційних відрахувань. Він вимірює загальний обсяг продукції, який уся економіка – домогосподарства, фірми, уряд та іно-

земці – може спожити, не погіршуючи виробничих можливостей наступних років.

$$ЧВП = ВВП - A \quad (2.6)$$

Національний дохід (НД) – це весь дохід, зароблений протягом року власниками ресурсів, що є резидентами певної держави, незалежно від того, де ці ресурси використовуються – у власній країні чи за кордоном. Дія визначення національного доходу з ВНП необхідно вирахувати амортизацію та непрямі податки на бізнес:

$$НД = ВНП - A - T_n \quad (2.7)$$

Національний дохід можна також прямо одержати додаванням усіх факторних доходів резидентів – заробітної плати, ренти, процента та прибутку, а саме:

$$НД = w + R + i + Pr \quad (2.8)$$

У вітчизняній практиці національний дохід поділяють на фонд споживання і фонд нагромадження. **Фонд споживання** – це та частина національного доходу, яка забезпечує задоволення матеріальних і культурних потреб людей і потреб суспільства загалом (на освіту, оборону і т.д.). **Фонд нагромадження** – це та частина національного доходу, яка забезпечує розвиток виробництва.

Відповідно до СНР розглядаються ще нові показники: валовий національний дохід і валовий національний наявний дохід.

Валовий національний дохід (ВНД) дорівнює ВВП плюс первинні доходи, що одержані резидентами з-за кордону (оплата праці, відсотки, дивіденди, неінвестовані доходи від прямих зарубіжних інвестицій) мінус первинні доходи, що передані за кордон:

$$ВНД = ВВП + Y_L - Y_m, \quad (2.9)$$

де $ВНД$ – валовий національний дохід; Y_L – первинні доходи, одержані із-за кордону; Y_m – первинні доходи, передані за кордон.

Валовий національний наявний дохід (ВННД) дорівнює валовому національному доходу плюс поточні трансферти, одержані резидентами з-за кордону, мінус поточні трансферти, передані за кордон:

$$ВННД = ВНД + Tr_L - Tr_m, \quad (2.10)$$

де $ВННД$ – валовий національний наявний дохід; Tr_L – поточні трансферти, одержані із-за кордону; Tr_m – поточні трансферти, передані за кордон.

Валовий національний наявний дохід дорівнює сумі кінцевого споживання та національних заощаджень.

§4. Для макроекономічного аналізу тенденції розвитку економіки країни виділяють номінальний і реальний ВВП.

Номінальним ВВП – це обсяг виробництва, який вимірюється в поточних цінах, тобто цінах, що існують на момент виробництва.

$$ВВП_{ном} = \sum p_i \cdot q_i, \quad (2.11)$$

де $ВВП_{ном}$ – номінальний ВВП; p_i – ціна i -го товару в поточному році; q_i – обсяг виробництва i -го товару в поточному році.

Реальним ВВП – це обсяг виробництва, який вимірюється в сталих (базисних, незмінних) цінах.

$$ВВП_{реал} = \sum p_0 \cdot q_i, \quad (2.12)$$

де $ВВП_{реал}$ – реальний ВВП; p_0 – ціна товару в базисному році; q_i – обсяг виробництва i -го товару в поточному році.

Як нам уже відомо, на величину номінального ВВП впливають два чинники: фізичний обсяг виробництва та рівень цін в країні, а на величину реального ВВП – лише обсяг виробництва.

Як відомо, ціни на вільному ринку визначаються під впливом взаємодії попиту й пропозиції. Причому стабільність цін не слід розуміти так, що вони не змінюються. На вільному ринку це просто неможливо. До того ж у другій половині ХХ ст. ціни тільки зростають.

Динаміку всіх цін, або загального рівня цін, визначають за допомогою індексів цін: **індексів Ласпейреса, Пааше та Фішера** (табл.2.1).

Індекс Ласпейреса (або агрегатний індекс цін) показує, як змінюються ціни за два періоди, що порівнюються, якщо структура виробленого ВВП залишається незмінною. Цей індекс дещо завищує темп зростання рівня цін, оскільки при його розрахунку нехтують тим фактом, що із зміною цін, безперечно, відбуваються зміни в структурі споживчих товарів.

Індекс цін Ласпейреса, обчислений для незмінного (фіксованого) кошика споживчих товарів і послуг, називають індексом споживчих цін (ІСЦ). Основними товарними групами у споживчому кошику є продукти харчування, одяг, житло, транспортні послуги, освіта, книги, медичні послуги, предмети особистої гігієни тощо. Ринковий кошик у багатьох країнах охоплює близько 270 найменувань споживчих товарів і послуг.

Індекс споживчих цін розраховується щомісячно, є оперативним і найпоширенішим показником рівня інфляції.

Для виявлення динаміки загального рівня цін використовують також індекс Пааше.

Індекс Пааше, обчислений для набору товарів і послуг, що входять до ВВП країни, називають дефлятором. **Дефлятор ВВП** – це відношення номінального ВВП до реального. Реальний ВВП розраховують як:

$$ВВП_{реал} = \frac{ВВП_{ном}}{D_{фл.}}, \quad (2.13)$$

де $D_{фл.}$ – дефлятор ВВП.

Індекси цін використовують для зведення багатьох номінальних змінних до реальних: номінального ВВП – до реального, номінальної зарплати – до реальної тощо.

Таблиця 2.1

Індекси загального рівня цін

Індекси цін	Формула	Умовні позначення
Індекс Ласпейреса	$I_L = \frac{\sum p_i \cdot q_0}{\sum p_0 \cdot q_0}$	де p_i і p_0 - ціни в поточному і базовому періодах, відповідно q_0, q_i - обсяг виробництва в базовому періоді обсяг виробництва в поточному році відповідно
Індекс споживчих цін	$ICЦ = \frac{\sum p_i \cdot q_k}{\sum p_0 \cdot q_k}$	q_k - обсяг споживчого кошика
Індекс Пааше	$I_n = \frac{\sum p_i \cdot q_i}{\sum p_0 \cdot q_i}$	p_i і p_0 - ціни, відповідно, в поточному (розрахункового) і базовому періодах q_0, q_i - обсяг виробництва в базовому періоді обсяг виробництва в поточному (розрахунковому) році відповідно
Дефлятор ВВП	$D_{фл.} = \frac{\sum p_i \cdot q_i}{\sum p_0 \cdot q_i}$	$\sum p_i \cdot q_i$ - номінальний ВВП $\sum p_0 \cdot q_i$ - реальний ВВП
Індекс Фішера	$I_\phi = \sqrt{I_L \cdot I_n}$	I_L - індекс Ласпейреса I_n - індекс Пааше

У базовому році номінальний і реальний ВВП дорівнюють один одному, бо дефлятор ВВП рівний одиниці. Зведення номінального ВВП до реального відбувається шляхом інфлювання та дефлювання. Якщо дефлятор ВВП більший за одиницю, то зведення номінального ВВП до реального називають дефлюванням. **Дефлювання** – це зменшення номінального ВВП до розмірів реального. Якщо дефлятор ВВП менший за одиницю, то зведення номінального ВВП до реального називають інфлюванням. **Інфлювання** – це збільшення номінального ВВП до розмірів реального.

Індекс Фішера, як середнє геометричне значення індексів Ласпейреса і Пааше, загального усуває їхню обмеженість.

Таким чином, макроекономічні показники характеризують реальний стан національної економіки і визначають тенденції її розвитку.

ТЕМА 3. РИНОК ПРАЦІ

1. Зайнятість.
2. Безробіття: сутність, види, виміри.
3. Ринок праці: теорії, фактори, інструменти.
4. Ринок праці та проблеми забезпечення гендерної рівності.

§1. Зайнятість – це суспільні відносини (економічні та правові) з приводу включення робітника в певну кооперацію праці на певному робочому місці. За її характером виділяють 4 типи країн: сільськогосподарські (аграрні), перехідні до індустріального типу (аграрно – індустріальні), індустріальні та постіндустріальні. Щоб вважатися зайнятим, людині досить мати зв'язок з будь-яким робочим місцем – бути членом певного виробничого колективу, працювати в порядку індивідуальної трудової діяльності, приватного підприємства тощо. Статус зайнятого зовсім не залежить від того, чи трудиться людина в даний момент, займається спортом або відпочиває. **“Зайнятий”** – це функціональна характеристика працездатного члена суспільства, що свідчить про включення його в конкретний господарський процес на певному робочому місці.

Оцінка ефективності зайнятості передбачає врахування широкого кола економічних, соціальних та правових факторів, зокрема, повинна враховуватись ступінь соціальної напруги в суспільстві, яка залежить від рівня прихованого та явного безробіття, розмірів та організації оплати праці, порядку соціального забезпечення при втраті місця роботи та працездатності тощо. Саме ефективна зайнятість є свідченням процвітання економіки і передумовою добробуту населення, лише вона створює матеріальну основу для реалізації будь-яких соціальних програм. Тому підвищення економічної ефективності, продуктивності зайнятості повинно стати найважливішим пріоритетом не лише політики зайнятості, але й економічної політики в цілому.

Найчастіше рівень зайнятості в національній економіці характеризують за допомогою показника рівня безробіття, для обчислення якого все населення країни у віці від 16 років поділяють на три групи: **а) зайняті; б) безробітні; в) ті, що не належать до робочої сили.** **Зайняті** – це люди, які виконують оплачувані види робіт, і ті, які мають робочі місця, але не працюють через хворобу, страйки або відпустки. **Безробітні** – це особи, які не мають роботи, але активно її шукають, а також ті, хто тимчасово звільнений від роботи і чекає виклику на неї. **Зайняті та безробітні становлять робочу силу країни.** **Ті, які не належать до робочої сили** – це частина дорослого населення, яка зайнята в домашньому господарстві, перебуває на пенсії, не працює внаслідок інвалідності або у зв'язку з навчанням чи просто не хоче працювати і не шукає роботу.

Відношення чисельності безробітних до загальної кількості робочої сили називають **рівнем безробіття**:

$$U' = \frac{U}{E + U} \times 100\%, \quad (3.1)$$

де U – безробітні; E – зайняті; U' – рівень безробіття.

Іншим статистичним показником, що характеризує рівень зайнятості є **коефіцієнт участі в робочій силі**, який обчислюють як відношення робочої сили до дорослого населення країни:

$$L'_k = \frac{L}{P} \quad (3.2)$$

де L – робоча сила, P – доросле населення, L/k – коефіцієнт участі у робочій силі

Показник **рівня зайнятості** визначають як відношення кількості зайнятих до дорослого населення країни або населення у працездатному віці:

$$E' = \frac{E}{P} \times 100\%, \quad (3.3)$$

де E' – рівень зайнятості, E – зайняті, P – доросле населення.

Повна зайнятість – це зайнятість за наявності лише природного безробіття та відсутності безробіття циклічного. Вона означає існування незайнятого населення у розмірі 5,5 – 6,5 % від загальної чисельності робочої сили.

Слід визнати, що в Україні чітко простежується гендерний дисбаланс по зайнятості, має місце професійна сегрегація, яка проявляється в тому, що деякі професії вважаються більш прийнятними для працівників тієї чи іншої статі. Традиційно жіночими залишаються сфери торгівлі та послуг, частка жінок у легкій, харчовій, медичній промисловості, в сфері соціального забезпечення сягає від 57,4 процентів до 86,6. Значна кількість жінок-робітниць зайнята на роботах, що не вимагають високої кваліфікації. Більше половини працюючих у сільському господарстві також жінки. Гендерний баланс по зайнятості зберігається лише в приватному бізнесі – 50,4 відсотків жінок і 49,6 відсотків чоловіків, хоча в промисловому бізнесі жінок лише 2 проценти.

Жінки значно переважають серед незайнятого працездатного населення (62,1%). Через це посилюється міграція жінок з України, які втратили роботу або не можуть знайти таку, що забезпечувала б їм необхідний прожитковий мінімум. Протягом десяти років в пошуках кращої долі за кордон виїхало вже майже 400000 жінок віком до 30 років, і, за розрахунками експертів Міжнародної організації міграції, найближчим часом їх кількість зросте до 1300000 осіб.

Отже, роль зайнятості розкривається через роздвоєність її характеру. З одного боку, в ній, як в дзеркалі, відображається досягнутий рівень розвитку, внесок живої праці як реалізованого фактора виробництва. З іншого, вона об'єднує виробництво і споживання, а її структура зумовлює характер їх взаємозв'язку.

§2. Безробітні (у визначенні Міжнародної організації праці) – особи у віці 15-70 років (зареєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьома умовам: не мають роботи (прибуткового заняття); активно шукають роботу або намагаються організувати власну справу впродовж останніх чотирьох тижнів, що передували обстеженню, тобто здійснюють конкретні кроки протягом останніх чотирьох тижнів з метою знайти оплачувану роботу за наймом сил на власному підприємстві; го-

тові приступити до роботи впродовж 2-х найближчих тижнів, тобто почати працювати за плату за наймом або на власному підприємстві впродовж наступних двох тижнів. До категорії безробітних відносяться також особи, які не шукають роботу через те, що вже її знайшли і мають домовленість про початок роботи через певний проміжок часу, а також проходять навчання за направленням державної служби зайнятості.

Залежно від тривалості існування, безробіття може бути **короткостроковим** і **довгостроковим**; за характером прояву – **відкритим** (враховується офіційною статистикою) та **прихованим** (людина працює, має дохід, але офіційно не зареєстрована як зайнята).

Природний рівень безробіття – рівень безробіття за умови повної зайнятості, тобто він дорівнює сумі рівнів фрикційного та структурного безробіття. Вважається, він має становити 5 – 6 % робочої сили, відповідно повна зайнятість передбачає зайнятість на рівні 94–95 процентів робочої сили.

На величину природного рівня безробіття впливає стан економіки в країні: ВВП на душу населення, демографічні показники, мінімальний рівень заробітної плати, психологічні настанови населення тощо.

Слід зазначити, що серед економістів відсутня єдина точка зору щодо причин безробіття. Вони вважають, що в розвинутій ринковій економіці безробіття зумовлене наступними основними причинами:

- ❖ надлишком населення (в цілому світова економіка праценадлишкова);
- ❖ встановленням під тиском профспілок та соціально – активних груп зарплат вище рівноважного рівня;
- ❖ наявністю моносонії на ринку праці, коли підприємства – моносоністи диктують умови праці та занижують обсяги зайнятості;
- ❖ низьким платоспроможним попитом населення.

Основні види безробіття:

Фрикційне безробіття – *обумовлене мобільністю кадрів*, має добровільний характер (пов'язане з пошуком та очікуванням роботи, з певними стадіями життя людей: випускники шкіл, які роблять це вперше; ті, хто переїхав на проживання в інший регіон країни; жінки, які входять до складу робочої сили після народження і виховання дітей; всі, хто добровільно звільнилися і шукають роботу відповідну рівневі їхньої кваліфікації чи уподобанням; ті, які шукають роботу після звільнення). Шляхи його подолання: вдосконалення інформаційної бази на ринку праці, введення певних обмежень щодо переміщення робочої сили тощо.

Структурне безробіття має техніко-економічне підґрунтя, є наслідком змін у структурі споживчого попиту і, в свою чергу, змінює структуру загального попиту на робочу силу. Через це змінюється структура робочих місць: відбувається їх модернізація, попит на одні види професій зменшується або взагалі зникає, а на нові – розширюється. Методами економічної політики, спрямованими на зменшення структурного безробіття, є програми розвитку переструктурованих галузей та регіонів країни, програми перекваліфікації робочої сили (табл. 3.1).

Порівняння фрикційного та структурного безробіття

Критерії	Фрикційне безробіття	Структурне безробіття
Величина	Характеризує ступінь соціально-економічних можливостей населення	Характеризує ступінь структурних змін
Тривалість	Менш затяжний період	Більш триваліший період
Стан	Менш стійке	Більш стійке, що є загрозою виникнення конфліктних груп
Перенавчання безробітних	Справа власного вибору	Обов'язкове
Характер	Добровільний	Примусовий
Наслідки	Не критичні	Більш хворобливі

Циклічне безробіття – результат коливань ділової активності. Більш значні втрати від циклічного безробіття несе суспільство, ніж його індивіди, і воно проявляється у зменшенні: доходів індивідів, допомоги по безробіттю, податкових надходжень. Шляхами його подолання є державні програми по стабілізації темпів економічного зростання, спрямовані на підвищення сукупного попиту (державні програми будівництва житла, доріг тощо).

У 60-ті роки ХХ ст. американський економіст Артур Оукен дослідив взаємозв'язок між втратами ВВП країни через відхилення фактичного безробіття від природного рівня і сформулював закон, який отримав його ім'я. Суть закону Оукена полягає в наступному: якщо фактичний рівень безробіття вище природного рівня на 1%, то відставання фактичного ВВП від потенційного складає 2,5%. У формалізованому вигляді цей закон виглядає так:

$$\frac{Y^* - Y}{Y^*} = \beta \times (U - U^*), \quad (3.4)$$

де Y^* – потенційний ВВП; Y – фактичний обсяг виробництва; U – фактичний рівень безробіття; U^* – природний рівень безробіття; $(U - U^*)$ – циклічне безробіття; β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття (він показує, що коли фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то фактичний обсяг виробництва буде нижчим за природний на β %)

Слід зазначити, що безробіття як складне соціально-економічне явище має не лише негативне значення. Природне безробіття – це одна з важливих умов нормального та безперебійного функціонування економіки, воно забезпечує формування резерву робочої сили як важливого фактору розвитку ринкової економіки, що постійно пред'являє попит на працю. Безробіття та його зростання є ефективним сигналом працівнику щодо невідповідності його навичок, спеціальних знань та рівня кваліфікації вимогам сьогодення.

Боротьба з безробіттям та його наслідками (табл.3.2) – один із пріоритетних напрямків діяльності держави.

Наслідки безробіття

Економічні	Соціальні
Зниження обсягу виробництва ВВП, скорочення податкових надходжень до бюджету	Зниження впевненості у загальній зайнятості населення, в обов'язковості працевлаштування
Втрата або різке зниження постійного та регулярно отриманого доходу, падіння платоспроможного попиту населення	Диференціація та маргіналізація населення, деградація людини
Скорочення реальних заощаджень (оскільки вони є джерелом інвестицій, то це викликає скорочення інвестиційних можливостей)	Зростання соціального песимізму, погіршення соціально-економічного клімату суспільства
Зниження ділової активності, неможливість сформувати стабільні виробничі колективи	Посилення психологічної напруги, істотне погіршення здоров'я людей
Посилення конкуренції між робітниками на ринку праці за найбільш престижні робочі місця	Збільшення проявів соціальної активності, соціального обурення
Втрата робітниками кваліфікації	Загострення криміногенної ситуації
Зниження підприємцями ціни робочої сили, встановлення більш тривалого робочого тижня тощо	Ослаблення та руйнування сімейних зв'язків, забуття батьківських обов'язків

Уряди розвинених країн намагаються знизити природну норму безробіття шляхом зменшення масштабів фрикційного і структурного безробіття: державні служби зайнятості поширюють інформацію про вільні робочі місця; державні програми з професійної перепідготовки; страхування на випадок безробіття.

У країнах, що розвиваються вдаються до: стимулювання зниження народжуваності; використання трудомістких технологій.

Взагалі досвід подолання безробіття дозволяє всі методи боротьби з ним об'єднати у дві групи:

- ❖ **прямі методи:** законодавче регулювання умов найму і використання робочої сили (трудове законодавство); стимулювання створення нових робочих місць і забезпечення пропозиції робочої сили; заходи щодо збереження і підвищення рівня зайнятості на підприємствах.
- ❖ **непрямі методи:** державна фінансова політика (асигнування, субсидії); монетарна політика; фіскальна політика; виплати допомоги по безробіттю. Заохочують стимулювання інвестицій в малий та середній бізнес, збільшують витрати або сприяють зростанню споживчих витрат.

Отже, безробіття – це один із проявів макроекономічної нестабільності, боротьба з яким є однією з умов забезпечення дійсної економічної безпеки країни.

§3. Ринок праці – це сукупність економічних відносин з приводу купівлі й продажу специфічного товару – робочої сили.

Національний ринок праці містить велику кількість ринків праці, які відрізняються один від одного і за структурою зайнятості, і за географічним розташуванням. У фазі піднесення повна зайнятість не досягається одночасно на кожному з ринків праці. Представники одних професій зайняті повністю, а серед представників інших професій ще багато безробітних.

В одних регіонах країни рівень безробіття у фазі піднесення перевищує природний, в інших попит на окремі види праці не задовольняється, що призводить до підвищення заробітної плати та зростання витрат і цін. Отже, ціни починають зростати ще до того, як національна економіка досягає повної зайнятості. В одних випадках безробітні просто можуть не знати, що десь є потреба в представниках їхньої професії, в інших – перекваліфікація може потребувати значних затрат часу і коштів або ж зміни місця проживання. Цю розбалансованість повільно усуває ринок праці), динаміка якого залежить від співвідношення двох елементів: *сукупного ринкового попиту* та *сукупної ринкової пропозиції* (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Ринок праці

Основні функції	Економічна – забезпечення оптимального процесу відтворення працездатного населення Соціальна – забезпечення високого рівня та якості життя робітників та їх сімей
Суб'єкти	Роботодавець, представлений державою, великими монополіями, бізнесменами Вільний громадянин, для якого наймана праця – головне джерело доходу
Види	Світовий, національний, місцевий
Первинна категорія	Робоча сила, яка складається з двох груп: зайняті та безробітні
Індикатори	Рівень зайнятості, рівень безробіття, коефіцієнт участі у робочій силі
Елементи динаміки	Співвідношення сукупного ринкового попиту та пропозиції

Сукупний ринковий попит – сума обсягів попиту на ресурси праці всієї економіки країни за будь-якої ціни на ці ресурси. На нього впливають наступні фактори: величина попиту на товари і послуги, що виробляються, або попит на будь – який ресурс; рівень цін на ресурси праці, тобто рівень зарплати; кон'юнктура, що склалася (попит зростає чи зменшується), фаза економічного циклу; вплив НТП.

Сукупна ринкова пропозиція робочої сили – це сума обсягів пропозиції ресурсів праці всієї кількості працівників у країні при кожній можливій ціні на них. На неї впливають: демографічний фактор (рівень економічної активності різних демографічних та етнічних груп; пенсійний вік; міграційні процеси); мобільність в зміні виду діяльності; тривалість робочого дня; дії профспілок; наявність інших джерел отримання доходів тощо.

Існують різні *теорії пояснення механізму функціонування ринку праці*, серед яких найбільш впливові дві: **неокласична та кейнсіанська**.

Прихильники *неокласичної теорії* вважають, що на ринку праці панує досконала конкуренція з абсолютно гнучкою заробітною платою, критерієм попиту підприємств на працю є максимізація прибутку. Чим нижча зарплата, тим менші витрати на виробництво продукту, вища прибутковість виробництва і більший попит на працю. Тому попит на працю є спадною функцією від реальної зарплати. Чим вища реальна зарплата, тим більшою є пропозиція робочої сили. Тому пропозиція праці є зростаючою функцією від реальної зарплати (рис.3.1). Згідно цієї теорії, причиною циклічного безробіття є надмірна зарплата, яка перевищує рівноважний рівень, але ринок здатний швидко усувати нерівновагу на ринку праці. Так, надмірна зарплата не лише викликає безробіття, але й одночасно породжує конкуренцію між робітниками за дефіцитні робочі місця, що змушує їх погодитися на зниження номінальної зарплати. Якщо певна частка робітників не захоче найматися на роботу за низької (рівноважної) зарплати, то за неокласичною теорією таке безробіття є добровільним і тому не безробіттям.

Згідно з *кейнсіанською теорією*, сукупний попит обумовлює не тільки обсяг виробництва товарів і послуг, а й ту кількість праці, яка необхідна для його забезпечення. Відповідно – попит на працю є зростаючою функцією від сукупного попиту.

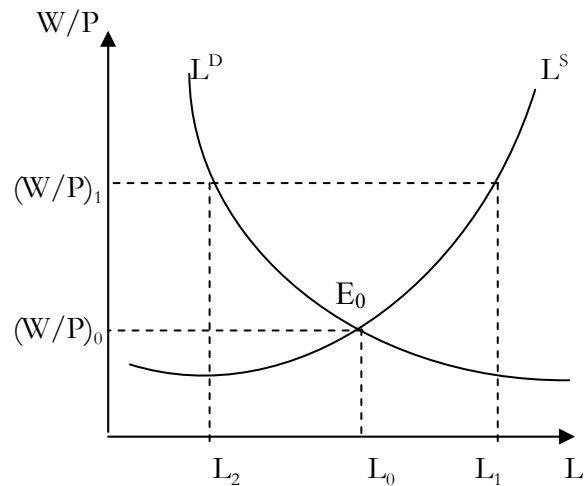

Рис. 3.1. Неокласичний підхід до ринку праці

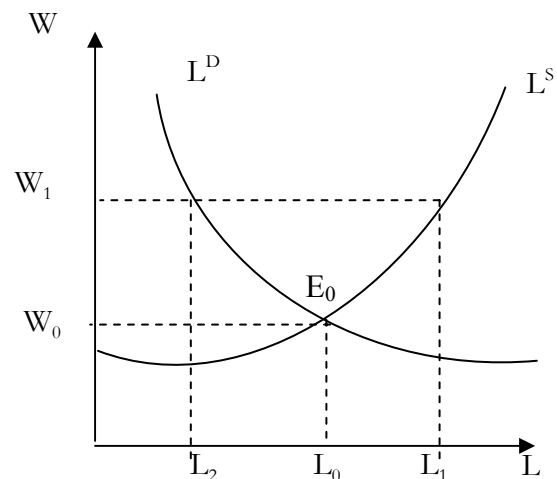

Рис. 3.2. Кейнсіанський підхід до ринку праці

При визначенні функції пропозиції праці вони спираються не на реальну, а на номінальну зарплату, яка може змінюватися лише в бік зростання. Якщо номінальна зарплата зростає, то пропозиція праці збільшується. Отже, в кейнсіанському варіанті пропозиція праці є зростаючою функцією від номінальної зарплати (рис.3.2).

У класичній школі доводять, що коли ринок праці існує сам по собі, там панує рівновага, а економіка в довгостроковому періоді намагається досягти рівня повної зайнятості.

Згідно **гіпотези природного рівня** виробництва М. Фрідмена, якщо в період спаду безробіття збільшується, то це слід сприймати як тимчасове явище, бо коли починається поживлення, ринок повертається до свого природного стану – рівня повної зайнятості. Представники класичної школи виступають за слабе втручання держави в діяльність ринку праці, бо саме пасивність держави дає можливість в повній мірі реалізуватися ринковим механізмам по саморегулюванню.

Прихильники кейнсіанської школи не поділяють ці погляди і висувають **концепцію гистерезису** (*гистерезис – від грец. “відставання”, наслідки окремих макроекономічних заходів, які зберігаються тривалий час*) **безробіття**. Згідно цієї концепції, в період поживлення безробіття не повертається до попереднього рівня, адже за період спаду робоча сила якісно змінилася в сторону погіршення (працівники втратили навички, розучились працювати), тобто гіпотеза природного рівня безробіття себе не виправдовує. Вони орієнтуються на активне втручання держави в процеси регулювання платоспроможного попиту через створення робочих місць і вирішення проблеми зайнятості в економіці.

Таким чином, з погляду розвитку ринку праці важливого значення набуває проблема визначення сучасних напрямів державної політики та впровадження комплексних заходів по її реалізації.

§4. На ринку праці працівники для роботодавця можуть мати різну цінність залежно від кваліфікації, віку, соціального статусу, статі.

В Україні більше 50 процентів робочої сили складають жінки, разом з тим, серед роботодавців досить широко розповсюджена практика **гендерної дискримінація**.

Вона існує в різних проявах (*за статтю працівника в оголошеннях про вакансії; за сімейним станом по відношенню до незаміжніх та нещодавно одружених жінок, до жінок з малими дітьми; за віком; за зовнішністю; за оплатою праці*) і заважає жінкам в повній мірі використовувати можливості на ринку праці. Підтвердженням цього є тенденції, що чітко простежуються на сучасному ринку праці країни:

❖ висока концентрація жінок серед зайнятих у невиробничій сфері, в легкій, харчовій, медичній промисловості (від 57,4% у харчовій – до 86, 6% в сфері соціального забезпечення);

- ❖ значна кількість жінок – робітниць на роботах, що не вимагають високої кваліфікації;
- ❖ перевага жінок серед незайнятого працездатного населення (62,1%);
- ❖ значно нижчий рівень зарплат жінок порівняно з чоловіками. Так, вона становить лише 71% від цього показника у чоловіків. Оскільки жінки займають нижчі порівняно з чоловіками посади, то в середньому мають нижчі заробітки: від 57,2 % від рівня зарплати чоловіків у сфері фінансів – до 98 % у матеріального постачання та збуту. Найбільш вражаюча ситуація спостерігається в системі охорони здоров'я, де вища концентрація жінок, але їх зарплата сягає лише 68 % зарплати чоловіків;
- ❖ розквіт наприклад ринку сексуальних послуг зумовлений зниженням загального рівня життя, недостатнім для забезпечення прожиткового мінімуму рівнем заробітної платні, дефіцитом робочих місць і структурним безробіттям, відсутністю попиту на кваліфіковану робочу силу.

Для того, щоб досягти рівності з боку роботодавців, жінкам приходиться постійно доводити свої таланти та підтверджувати рівень кваліфікації. Однією з організацій, що захищає права жінки як особистості, так і працівниці, є профспілка. Вперше за весь час існування об'єднаних профспілок ІУ з'їзд ФПУ (листопад – грудень 2002 р.) прийняв спеціальну резолюцію “про забезпечення рівності прав жінок і чоловіків”, яка визначила основні напрями діяльності профспілок, спрямованої на гарантування їх рівних прав в сфері праці, зайнятості тощо. Згодом були затверджені план заходів Федерації профспілок України, типові положення про комісії галузевих профспілок та профспілкових об'єднань з питань рівності прав чоловіків та жінок, створена постійно діюча комісія з питань рівності прав при раді ФПУ (2004 р.).

В 2005 році в Україні було прийнято Закон №2866-IV “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, в тому числі і в економічній сфері. Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року та проголосив Постановою Рік гендерної рівності (2007 р.), що було кроком на підтримку ініціативи Європейського Союзу щодо проголошення у Європі 2007 року –“ Роком рівних можливостей для всіх”.

Отже, перехід до ринку, структурна перебудова української економіки не лише загострили проблему зайнятості, але й додали нових проблем на ринку праці, пов'язаних з виникненням нових трудових відносин, обумовлених різними формами власності. Саме з економічним розвитком, зі зміною потреби в робочій силі і соціальному статусі самого працівника пов'язана проблема безробіття. Свідченням процвітання національної економіки і передумовою добробуту населення може бути лише ефективна зайнятість, яка створює матеріальну основу для реалізації будь-яких соціальних програм.

ТЕМА 4. ТОВАРНИЙ РИНОК

1. Сукупний попит: сутність, крива, фактори впливу.
2. Сукупна пропозиція: сутність, крива, фактори впливу.
3. Модель “AD – AS” – базова модель макроекономічної рівноваги.

§1. Сукупний попит (AD) (від англ. *aggregate demand* — сукупний попит) – це сукупність вітчизняних товарів і послуг, які мають бажання купити резиденти і нерезиденти з метою задоволення свої платоспроможних потреб.

Основними покупцями товарів і послуг, вироблених національною економікою, є домогосподарства, фірми, уряд та зарубіжні покупці.

Тому існують **чотири основні складові сукупного попиту**.

1. *Споживання (C)* – сума витрат домогосподарств на різні товари і послуги.
2. *Інвестиції (I)* – витрати підприємств на купівлю устаткування, виробничих будівель та видатки домогосподарств на купівлю житла.
3. *Державні витрати (G)* – уряд на різних його рівнях купує певні товари і послуги – танки й автомобілі, оплачує працю суддів, викладачів державних закладів освіти тощо.
4. *Чистий експорт (E_c)* – дорівнює різниці між вартістю експорту та імпорту товарів і послуг. Інакше кажучи, чистий експорт – це різниця між витратами іноземців на вітчизняні товари і послуги (експорт) і витратами резидентів на іноземні товари і послуги (імпорт).

Позначивши сукупний попит AD, його можна записати так:

$$AD = C + I + G + E_c, \quad (4.1)$$

де C – особисті витрати на споживання; I – інвестиційні видатки; G – урядові закупівлі товарів і послуг; E_c – чистий експорт.

Сукупний попит є сумою внутрішнього і зовнішнього попиту на вітчизняні товари і послуги.

Крива AD зображує зміну сукупного рівня всіх витрат залежно від рівня цін (рис.4.1). Від’ємний нахил кривої свідчить, про те, що за умови підви-

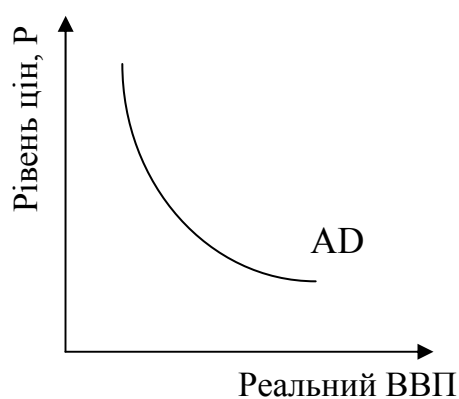

Рис. 4.1. Крива сукупного попиту

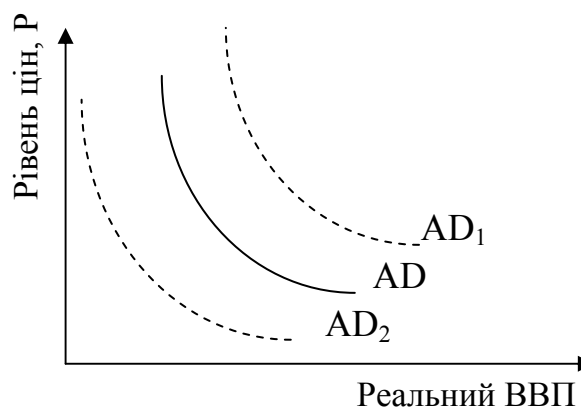

Рис. 4.2. Вплив нецінових чинників на сукупний попит

щення рівня цін обсяг реального ВВП, на який пред’явлено попит, буде мен-

шим, а при зниженні рівня цін обсяг реального ВВП збільшиться. Це співвідношення подано на графіку як рух від однієї точки до іншої за стабільною кривою сукупного попиту.

Від'ємний нахил кривої сукупного попиту пояснюється в макроекономіці впливом так званих **цінових чинників** (табл. 4.1).

Проте якщо одна або кілька умов змінюються, то крива сукупного попиту переміщується. Ці інші умови називають **неціновими чинниками сукупного попиту** (рис. 4.2).

Таблиця 4.1

Цінові чинники сукупного попиту

Ціновий чинник	Характеристика прояву
Ефект майна (багатства) (ефект Пігу)	Зі зростанням цін зменшується купівельна спроможність нагромаджених домогосподарствами фінансових активів (строкових депозитів, облігацій). Власники активів стають реально біднішими, що скорочує їх попит. Зі зниженням загального рівня цін реальна вартість фінансових активів збільшується, що збільшує платоспроможний попит їх власників
Ефект процентної ставки (ефект Кейнса)	У разі зростання рівня цін, зростає попит на гроші, що за незмінної процентної ставки викликає підвищення процентної ставки (їх ціни). Внаслідок цього сукупний попит зменшується за рахунок попиту на інвестиційні товари та високовартісні товари споживчого призначення
Ефект чистого експорту	Якщо ціни на іноземні товари зростають порівняно з цінами на аналогічні іноземні товари, то вітчизняні покупці почнуть віддавати перевагу імпортованим товарам. Це збільшить імпорт і зменшить сукупний попит за рахунок скорочення чистого експорту. При цьому іноземці купують менше вітчизняних товарів, а це викликає скорочення експорту, чистого експорту і зменшення сукупного попиту

Збільшення сукупного попиту показано відхиленням кривої праворуч. Це зміщення свідчить, що за різних рівнів цін обсяг товарів та послуг зростає. І навпаки, зменшення сукупного попиту показано як зміщення кривої ліворуч. Це зміщення означає, що за різних рівнів цін люди купуватимуть блага у меншому обсязі, ніж раніше (див. рис. 4.2).

До нецінових чинників належать:

1. Споживчі витрати домогосподарств. Причиною змін у споживчих витратах є:

- *багатство (добробут) споживача.* Зниження реальної вартості активів споживачів (фінансових активів, акцій, облігацій, нерухомості) призводить до зменшення закупівель товарів. Внаслідок скорочення споживчих витрат сукупний попит зменшується і, відповідно, крива сукупного попиту зміщується ліворуч;

- *очікування домогосподарств.* Зміна споживчих витрат залежить від прогнозів, що їх роблять споживачі. Якщо люди вважають, що їхні реальні доходи в майбутньому зростуть, вони готові витратити більшу частину свого теперішнього доходу. В цей час споживчі витрати зростають (заощадження зменшуються) і крива сукупного попиту зміщується праворуч;

- *запозичення домогосподарств.* Запозичення споживача внаслідок попередніх закупівель у кредит може примусити скоротити його сьогоднішні витрати для сплати наявних боргів. Наслідком є скорочення споживчих витрат і зміщення кривої сукупного попиту ліворуч;

- *податки та доходи.* Зменшення ставок прибуткового податку призводить до зростання доходу і кількості купівель за даного рівня цін. Крива сукупного попиту переміститься праворуч.

2. Інвестиційні витрати підприємств. Інвестиційні витрати це закупівлі засобів виробництва. Зменшення обсягів нових засобів виробництва, що їх підприємства готові придбати за нинішнього рівня цін, приведе до зміщення кривої сукупного попиту ліворуч, і навпаки.

- *процентна ставка.* Зміна відсоткової ставки викликана будь-яким чинником, окрім зміни цін, приведе до зменшення інвестиційних витрат і скорочення сукупного попиту. В даному випадку не йдеться про ефект процентної ставки, а про зміну процентної ставки внаслідок, наприклад, зміни обсягу грошової маси в країні. Збільшення грошової маси сприяє зменшенню відсоткової ставки і збільшенню капіталовкладень;

- *очікувані прибутки від інвестицій.* Оптимістичні прогнози щодо одержання прибутків на вкладений капітал збільшує попит на інвестиційні товари і зумовлює зміщення кривої сукупного попиту праворуч;

- *податки на прибутки підприємств.* Збільшення податків з підприємств призведе до зменшення прибутків, а отже, до зменшення інвестиційних витрат і сукупного попиту. Крива сукупного попиту переміщується ліворуч;

- *технічний прогрес.* Нові технології стимулюють інвестиційні витрати і тим самим викликають зростання сукупного попиту, зумовлює зміщення кривої сукупного попиту праворуч.

3. Державні витрати (викликаються, як правило, політичними рішеннями, тобто державною політикою). Зростання державних закупівель за даного рівня цін сприятиме зростанню сукупного попиту доти, доки податкові збори і процентні ставки залишатимуться незмінними. Крива сукупного попиту переміщується праворуч.

4. Чистий експорт. До таких чинників чистого експорту належать:

- *національний дохід інших країн.* Зростання національного доходу в інших країнах розширює купівельну спроможність їх громадян. Відповідно експорт вітчизняних товарів зросте з підвищенням рівня національного дохо-

ду у торговельних партнерів. Зменшення національного доходу у інших країнах справляє протилежну дію – чистий обсяг експорту скорочується, переміщуючи криву сукупного попиту ліворуч;

- *валютний курс*. Зменшення ціни гривні в доларах означає, що долар дорожчає по відношенню до гривні. Тобто курс гривні зменшується. В результаті нового співвідношення долара і гривні українські споживачі зможуть отримати менше доларів за певну суму гривні. Для нас американські товари стануть дорожчими, ніж українські. За таких обставин можна очікувати зростання експорту і зменшення імпорту. Це означає збільшення чистого експорту, що, в свою чергу, приведе до зростання сукупного попиту в Україні.

§2. Сукупна пропозиція (AS) (від англ. *aggregate supply* — сукупна пропозиція) – це обсяг кінцевих товарів і послуг, який може бути запропонований, тобто вироблений, в економіці за різних рівнів цін.

Причинами додаткової залежності можуть бути: 1) неправильні уявлення економічних суб'єктів про рівень цін; 2) жорстка фіксованість заробітної плати. Заробітна плата змінюється дуже повільно. А це означає, що за низького рівня цін на товари виробництво стає не вигідним і сприяє зменшенню обсягу пропонуваного товарів і послуг; 3) негнучкість цін. Ціни змінюються повільно, тому вони є жорсткими в короткостроковому періоді.

У довгостроковому періоді обсяг виробництва товарів і послуг у національній економіці залежить від обсягу капіталу і кількості праці та від наявної виробничої функції. Інакше кажучи, у цьому періоді величина економічних ресурсів у національній економіці, а також рівень технології визначатимуть обсяг національного продукту, і цей обсяг не залежатиме від рівня цін. Тому крива сукупної пропозиції в довгостроковому періоді є вертикальною (рис. 4.3).

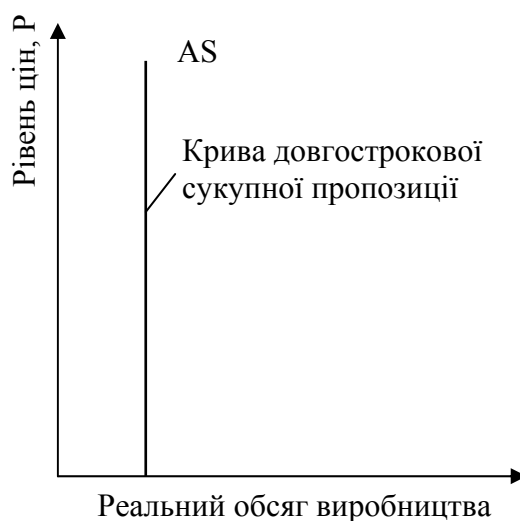

Рис. 4.3. Крива довгострокової сукупної пропозиції

Крива довгострокової сукупної пропозиції показує обсяг виробництва, який називають **природним рівнем виробництва**. Цей рівень досягається за повної зайнятості. Тому всі чинники, які змінюють природний рівень виробництва, переміщуватимуть криву довгострокової сукупної пропозиції вправо або вліво.

У короткостроковому періоді крива *AS* піднімається знизу вгору, тобто має висхідну траєкторію (рис. 4.4). Ця **крива короткострокової сукупної пропозиції** показує реальний обсяг національного виробництва, що досягатиметься за кожного можливого рівня цін (інші умови стали). Така форма кривої *AS* визначається зміною витрат на одиницю продукції в разі збільшен-

ня або зменшення обсягу національного виробництва. Витрати на одиницю продукції визначаються як відношення вартості загальних витрат (ресурсів) до обсягу продукції.

Крива короткострокової сукупної пропозиції складається із трьох частин, або відрізків: а) *кейнсіанський*; б) *проміжний*; в) *класичний*.

Кейнсіанський відрізок показує, що економіка перебуває у стані спаду і в ній не використовують велику частку виробничих потужностей і робочої сили. Реальний обсяг виробництва менший за потенційний. Залучення не використовуваних ресурсів у виробництво не помітно впливає на рівень цін. А оскільки обсяг виробництва ще порівняно невеликий, то його збільшення не супроводжується виникненням дефіциту ресурсів. Збільшення обсягу виробництва на кейнсіанському відрізку, який є досить пологим, практично не веде до помітного зростання цін, бо витрати на одиницю продукції відчутно не змінюються.

Проміжний відрізок кривої сукупної пропозиції характеризується тим, що з розширенням виробництва, коли економіка функціонує на повну потужність, деяким підприємствам для нарощування обсягів продукції доведеться використовувати старіше й менш ефективне устаткування та залучати менш кваліфікованих працівників. Внаслідок цих та інших обставин витрати на одиницю продукції збільшуються. Щоб виробництво залишалось прибутковим, підприємства мусять підвищувати ціни. Тому на проміжному відрізку збільшення реального обсягу національного продукту супроводжується зростанням цін.

На класичному відрізку сукупної пропозиції досягаємо потенційного обсягу виробництва, за якого забезпечується повна зайнятість. Подальше зростання обсягу національного виробництва стає неможливим. Економіка досягла такої точки на кривій своїх виробничих можливостей, що навіть будь-яке зростання цін не може спричинити відчутного збільшення реального обсягу виробництва. Економіка працює на повну потужність, і ресурси вичерпані.

Аналіз форми кривої короткострокової сукупної пропозиції показує, що реальний обсяг національного виробництва збільшується, коли економіка розвивається, проходячи спочатку кейнсіанський, а тоді проміжний відрізок сукупної пропозиції. Крива короткострокової сукупної пропозиції встановлює залежність між рівнем цін і реальним обсягом націо-

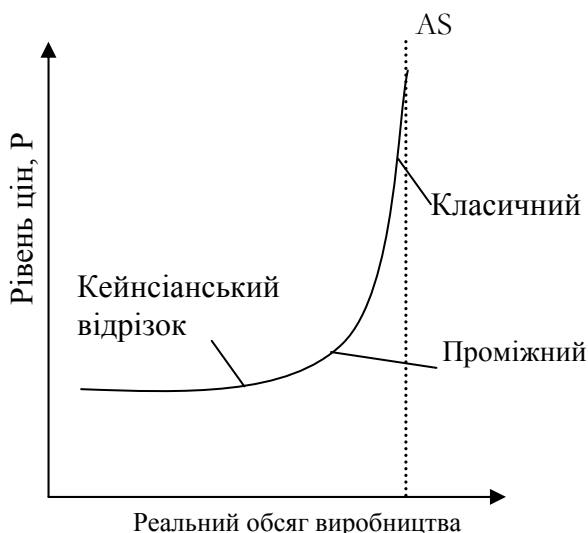

Рис. 4.4. Крива короткострокової сукупної пропозиції

нального виробництва (за інших рівних умов). Зміни в обсязі національного виробництва є результатом руху по кривій сукупної пропозиції.

До **цінових чинників**, які визначають нахил короткострокової кривої AS, належать різноманітні змінні, які зі збільшенням обсягу національного виробництва сприяють або протидіють зростанню витрат на одиницю продукції та підвищенню рівня цін.

Основними ціновими чинниками короткострокової сукупної пропозиції є:

- ❖ *індивідуальні середні витрати при перевищенні оптимального випуску* (використання резервного устаткування з нижчою продуктивністю; залучення додаткової робочої сили з нижчим рівнем кваліфікації; виникнення слабких місць у виробництві – проблеми із забезпеченням сировиною, транспортом тощо);
- ❖ *структурні зміни та природні умови* (неодночасне досягнення повної зайнятості в окремих галузях; використання дорогих природних ресурсів, які звичайно не використовуються: збільшення обсягу виробництва на менш ефективних підприємствах та ін.);
- ❖ *зовнішньоекономічні впливи* (запровадження мита і квот на товари, що є ресурсами виробництва; розширення збуту на дорогих ринках – віддалених, захищених митом, корумпованих тощо);
- ❖ *інституційні чинники* (екологічні нормативи та санкції; прогресивні тарифи за понаднормове споживання палива та електроенергії; ставки непрямих податків та ін.).

Зі збільшенням обсягу національного виробництва дія всіх цих цінових чинників веде до зростання витрат виробництва на одиницю продукції.

Проте коли одна або кілька з цих інших умов змінюються, крива пропозиції переміщується. Ці інші умови називають **неціновими чинниками** сукупної пропозиції.

Нецінові чинники переміщують криву короткострокової сукупної пропозиції вправо або вліво. Переміщення кривої AS вправо показує збільшення, а переміщення вліво – зменшення сукупної пропозиції (рис. 4.5).

Економісти поділяють нецінові чинники короткострокової пропозиції на два види – *реальні і номінальні*.

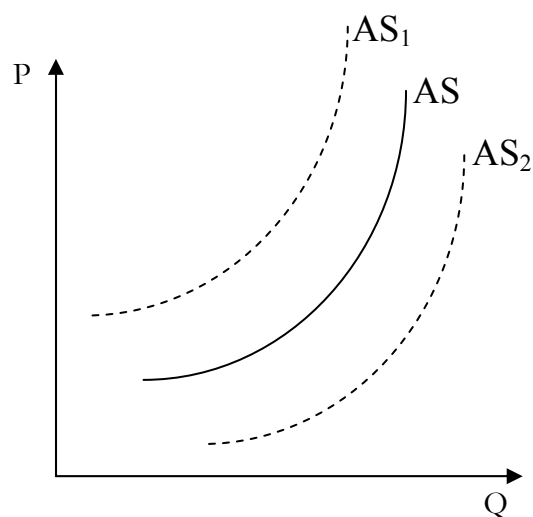

Рис. 4.5. Переміщення кривої сукупної пропозиції

Нецінові чинники сукупної пропозиції

Чинник	Характеристика впливу
<i>Реальні змінні, що діють в короткостроковому і довгостроковому періодах</i>	
Обсяг ресурсів та ефективність їх використання	Збільшення обсягів ресурсів, підвищення продуктивності праці, зниження матеріаломісткості продукції переміщує короткострокову (і довгострокову) криву <i>AS</i> вправо
Інтеграція країни у світове господарство	Зростання рівня відкритості національної економіки забезпечує ефективніше використання ресурсів, і крива <i>AS</i> переміщується вправо. І навпаки, підвищення рівня протекціонізму переміщує криву <i>AS</i> вліво
Додаткові витрати на підприємницьку діяльність	Надмірні витрати часу і коштів на одержання дозволу, реєстрацію, ліцензування виробничої діяльності чи відкриття банківського рахунку або правова нестабільність) зменшують її масштаби. В результаті і короткострокова, і довгострокова криві <i>AS</i> переміщуються вліво
<i>Номінальні змінні, що діють в короткостроковому періоді</i>	
Рівень цін на ресурси	Зростання рівня заробітної плати, ренти за землю, підвищення процентних ставок переміщує криву короткострокової сукупної пропозиції вліво. І навпаки, зниження зазначених показників переміщує цю криву вправо
Інституційні чинники макросередовища	Підвищення непрямих податків (податку на додану вартість, податку на майно підприємств, соціальних податків) або плати за використання природних ресурсів, переміщуватиме криву короткострокової сукупної пропозиції вліво
Структура ринків товарів і послуг	Монополізація внутрішнього ринку вітчизняними фірмами або фірмами інших країн зменшує обсяг національного продукту, і короткострокова крива <i>AS</i> переміщується вправо

Номінальні змінні впливають лише на криву короткострокової сукупної пропозиції, переміщуючи її вліво або вправо, а природний рівень виробництва і довгострокова крива *AS* не змінюються. Реальні змінні діють як короткостроковому так і в довгостроковому періодах та призводять до переміщення кривої довгострокової сукупної пропозиції.

Нецінові чинники впливають на рішення підприємств щодо обсягів виробництва через здатність змінювати середні витрати і рівень прибутковості виробництва за даного рівня товарних цін. До нецінових чинників короткострокової сукупної пропозиції належать ті змінні, які підвищують або знижують витрати на одиницю продукції незалежно від змін обсягу національного виробництва.

§3. Точка перетину кривої пропозиції індивідуального блага і попиту на нього визначає рівноважну ціну та обсяг його виробництва.

На рис. 4.6 криві сукупного попиту і сукупної пропозиції перетинаються на кейнсіанському відрізку. У даному випадку рівень цін не відіграє ролі в утворенні рівноважного реального обсягу національного виробництва. Рівноважна ціна і рівноважний обсяг позначимо P^* і Q^* , якби промисловий сектор виробив більший обсяг національного продукту Q_2 , то його не можна було б продати. Сукупного попиту не вистачило б для купівлі на ринку виробленого національного продукту. Небажані запаси товарів спонукатимуть підприємства скорочувати виробництво до рівноважного рівня Q^* . І навпаки, якщо підприємства виробили обсяг національного виробництва в точці Q_1 , їх запаси швидко зменшилися б, тому що обсяг продажу був би більшим ніж обсяг виробництва. Тому підприємства збільшили б виробництво і обсяг національного продукту збільшиться.

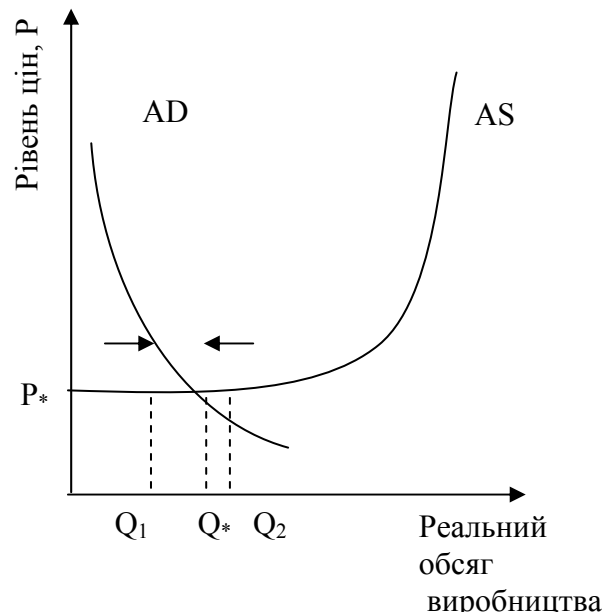

Рис. 4.6. Рівновага на кейнсіанському відрізку

На рис. 4.7 криві сукупного попиту і сукупної пропозиції перетинаються на проміжному відрізку. Рівноважний рівень цін і рівноважний обсяг виробництва позначені P^* і Q^* відповідно. Крива сукупної пропозиції показує, що при рівні цін P_1 підприємства не перевищують реальний обсяг національного виробництва Q_1 . Але домогосподарства, уряд і іноземні споживачі готові придбати за ціною P_1 обсяг виробництва Q_2 . Конкуренція серед покупців реального обсягу виробництва підвищить рівень цін до P^* . Підвищення цін з P_1 до P^* заставить виробників збільшити обсяг продукції з Q_1 до Q^* , а споживачів – зменшити кількість бажаних покупок з Q_2 до Q^* . Коли реальний обсяг національного виробництва і купленого продукту будуть рівні між собою в економіці настане рівновага.

На положення кривих сукупного попиту і сукупної пропозиції, як нам уже відомо, впливає низка нецінових чинників. На кейнсіанському відрізку, де крива сукупної пропозиції майже положиста, зміна сукупного попиту головно впливає на обсяг національного виробництва, а рівень цін відносно сталий. На класичному відрізку крива AS стає крутою, і зміна сукупного попиту, наприклад його розширення, спричинятиме зростання цін, а реальний ВВП майже не змінюватиметься. Із коливанням цін на проміжному відрізку змінюватимуться і реальний обсяг виробництва, і рівень цін.

У реальній економіці діє ще один надзвичайно важливий чинник, який ускладнює ситуацію на класичному і проміжному

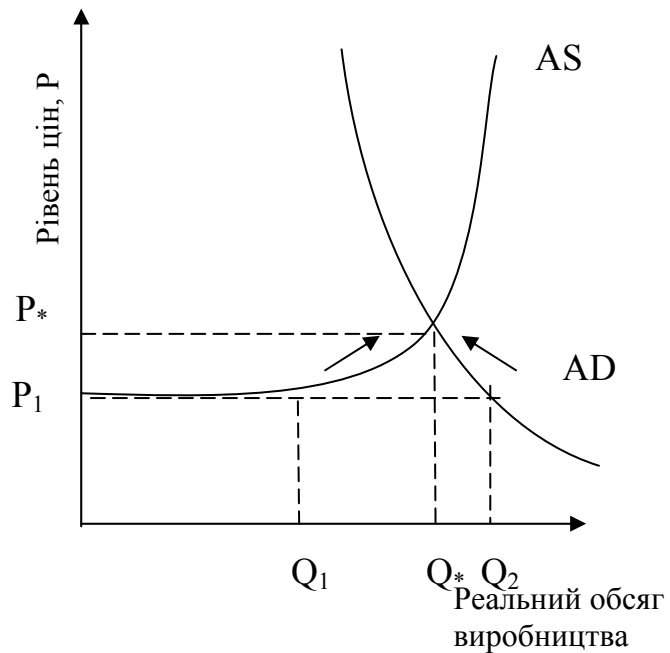

Рис. 4.7. Рівновага на проміжному відрізку

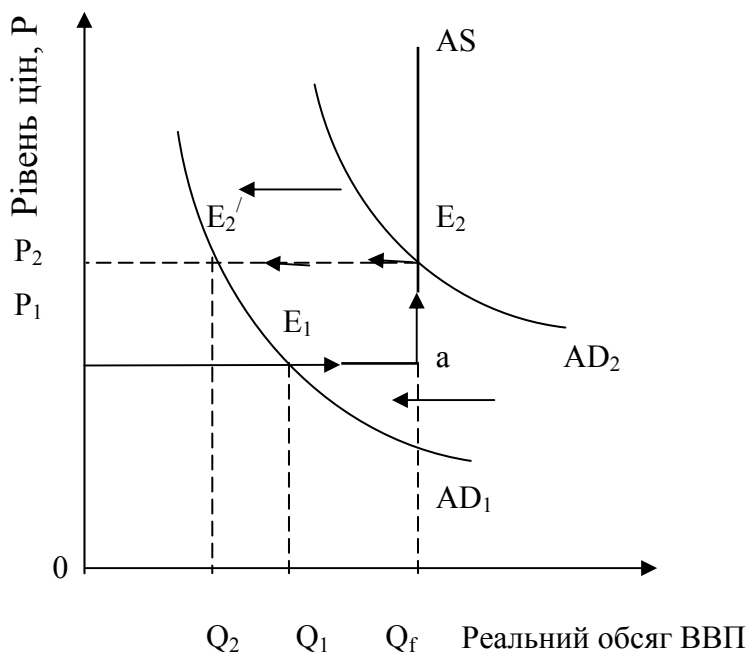

Рис. 4.8. Ефект храповика

ному відрізку. Але ціни не знижуються так легко, як підвищуються, принаймні протягом короткострокового періоду. Тому, якщо сукупний попит буде

і проміжному відрізках. Річ у тім, що багато цін на товари й ресурси є негнучкими щодо зниження. Деякі економісти вбачають у такій властивості ефект храповика (храповик – механізм, який дає змогу крутити колесо тільки вперед, але не назад). Дію ефекту такого механізму показано на рисунку 4.8. Якщо сукупний попит зросте із AD_1 до AD_2 , то економіка рухатиметься від рівноваги P_1Q_1 в точку E_1 на кейнсіанському відрізку в напрямку нової рівноваги P_2Q_f в точку E_2 на класич-

рухатися у зворотному напрямку і зменшиться від AD_2 до AD_1 , то економіка не повернеться в першочергове рівноважне становище в точці E_1 , ймовірніше збережеться новий більш високий рівень цін P_2 (ціни вже піднялися з P_1 до P_2) і тому скорочення сукупного попиту перемістить економіку до стану рівноваги в точці E_2 . Рівень цін залишиться в точці P_2 , рівноважний обсяг національного виробництва знизиться до Q_2 .

Інакше кажучи, із-за нееластичності цін в напрямку зниження кейнсіанський відрізок кривої сукупної пропозиції переміститься від рівня цін P_1 до рівня P_2 . Із-за того, що ціни не мають тенденції до зниження, кейнсіанський відрізок наскільки переміститься вгору, що крива сукупної пропозиції P_1AS переміститься на рівень P_2E_2AS . Тобто існує асиметрія в графіку сукупної пропозиції, що полягає в тому, що коли обсяг сукупного попиту розширюється, кейнсіанський відрізок відхиляється вгору легко і швидко, але коли сукупний попит зменшується, вниз відхиляється повільно або взагалі не відхиляється.

Таким чином, при збільшенні сукупного попиту з AD_1 до AD_2 рівновага переміщується від E_1 до E_2 , при цьому реальний обсяг національного виробництва зростає з Q_2 до Q_1 , а рівень цін – з P_1 до P_2 . Але якщо ціни не мають тенденції до зниження, то зменшення сукупного попиту з AD_2 до AD_1 не поверне економіку в її початкову рівновагу в точці E_1 , а виникне нова рівновага в точці E_2 .

У довгостроковому періоді рівновага сукупного попиту і сукупної пропозиції досягається в точці перетину вертикальної кривої AS і спадної кривої AD (рис.4.9).

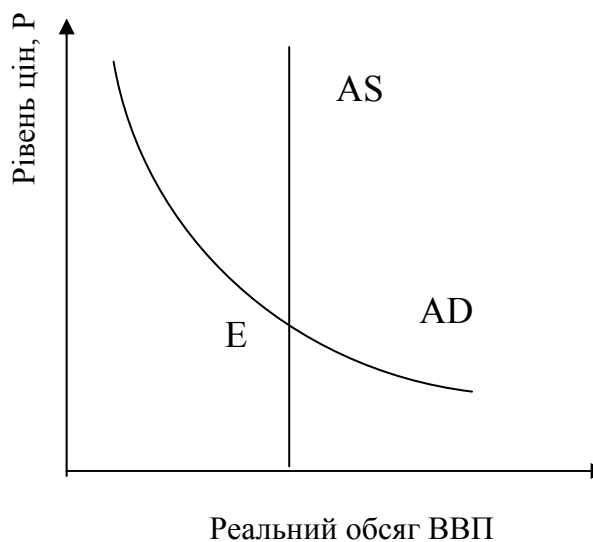

Рис. 4.9. Крива сукупного попиту й сукупної пропозиції в довгостроковому періоді

ТЕМА 5. ГРОШОВИЙ РИНОК

1. Пропозиція грошей.
2. Попит на гроші.
3. Механізм функціонування грошового ринку.
4. Відсоткова ставка: суть та її види.

§1. Гроші – це, мабуть, один із найвидатніших винаходів цивілізації. В соціальному житті аналогів масштабу цього витвору людського розуму немає. Майже вся структура сучасної економіки побудована на існуванні грошей. Вони зачаровують людей. Заради них люди працюють, через них навіть

страждають, вигадують найвитонченіші способи їх отримання і витрачання. Гроші – це єдиний товар, котрий не можна використати інакше як витрачаючи їх. Вони не годують людей, не зодягають, не дають притулку і не розважають доти, доки їх не витратять або не інвестують. Люди майже все роблять для грошей, і гроші майже все роблять для людей.

Найповніше суть грошей виявляється через їхні функції. **Гроші виконують три функції:** *міри вартості* – за допомогою грошей визначають ціни всіх інших товарів; *засобу обміну* – гроші виступають посередником між продавцем і покупцем; *засобу нагромадження* – створення багатства.

Гроші – це:

- загальновизнаний засіб платежу, який без будь-яких обмежень приймається в обміні на товари та послуги, а також при сплаті боргових зобов'язань;
- сукупність активів, які використовують для здійснення грошових операцій.

Кількість грошей в обігу регулює держава в особі центрального банку. У кожній країні рух грошей між фірмами, домогосподарствами та державою називають **грошовим обігом**. Грошовий обіг здійснюється у готівковій та безготівковій формах.

Держава регулює грошовий обіг і формує національну грошову систему. Стабільність грошового обігу є важливою умовою успішного розвитку національної економіки. У кожній державі грошовий обіг є регульованим, тобто функціонує національна грошова система.

Грошова система – це спосіб організації грошового обігу, що склався історично в даній країні й закріплений законом.

В сучасних умовах **грошова система країни містить такі основні елементи:**

- 1) найменування грошової одиниці (наприклад, Україна – гривня, США – долар, Польща – злотий, Росія – рубль, Японія – ена та ін.). Нині у світі налічується понад 300 найменувань національних грошових одиниць;
- 2) види державних паперових грошових знаків, розмінної монети, що мають законну платіжну силу;
- 3) регламентацію безготівкового грошового обігу;
- 4) порядок обміну національної валюти на іноземну (валютний паритет) і регульований державою валютний курс;
- 5) державний апарат, що регулює грошовий обіг.

До середини 70-х років в усіх країнах мав місце, а в деяких існує і нині, щоправда формально, ще один елемент грошової системи – золотий вміст грошової одиниці.

Існують грошові системи двох типів: *металевого грошового обігу*, за якого такий грошовий товар виконує всі функції грошей; *паперово-кредитного грошового обігу*, в основі якого лежать кредитні гроші. В свою чергу, металеві системи поділяють на біметалеві й монометалеві. **Біметалева грошова система** – це система, за якої за золотом і сріблом законодавчо закріплена роль загального еквівалента.

Грошова маса – це сукупність усіх грошових засобів, які знаходяться у народному господарстві в готівковій і безготівковій формах і виконують функції засобів обігу, платежу і накопичення.

Різні ділові операції обслуговують не один, а різні види грошей, наприклад готівка, чеки тощо. Тому існують різні показники загальної кількості грошей у національній економіці, які називають грошовими агрегатами.

Грошові агрегати – це такі види ліквідних активів, які відображають домінуючу для цієї групи функцію грошей і служать альтернативними вимірниками грошової маси (показники структури грошової маси). Грошові агрегати це зобов'язання депозитних корпорацій перед іншими секторами економіки, крім сектора загального державного управління та інших депозитних корпорацій. Складовими грошових агрегатів є фінансові активи у формі готівкових коштів у національній валюті, переказних депозитів, інших депозитів, коштів за цінними паперами, крім акцій, що емітовані депозитними корпораціями та належать на правах власності іншим фінансовим корпораціям, нефінансовим корпораціям, домашнім господарствам та некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства.

У різних країнах функціонує своя система агрегатів. Починаючи з грудня 2002 року грошові агрегати складаються на підставі даних стандартизованих форм звітності Національного банку України та інших депозитних корпорацій (банків) за методологією МВФ. Національний банк України визначає такі агрегати грошової маси (рис. 5.1):

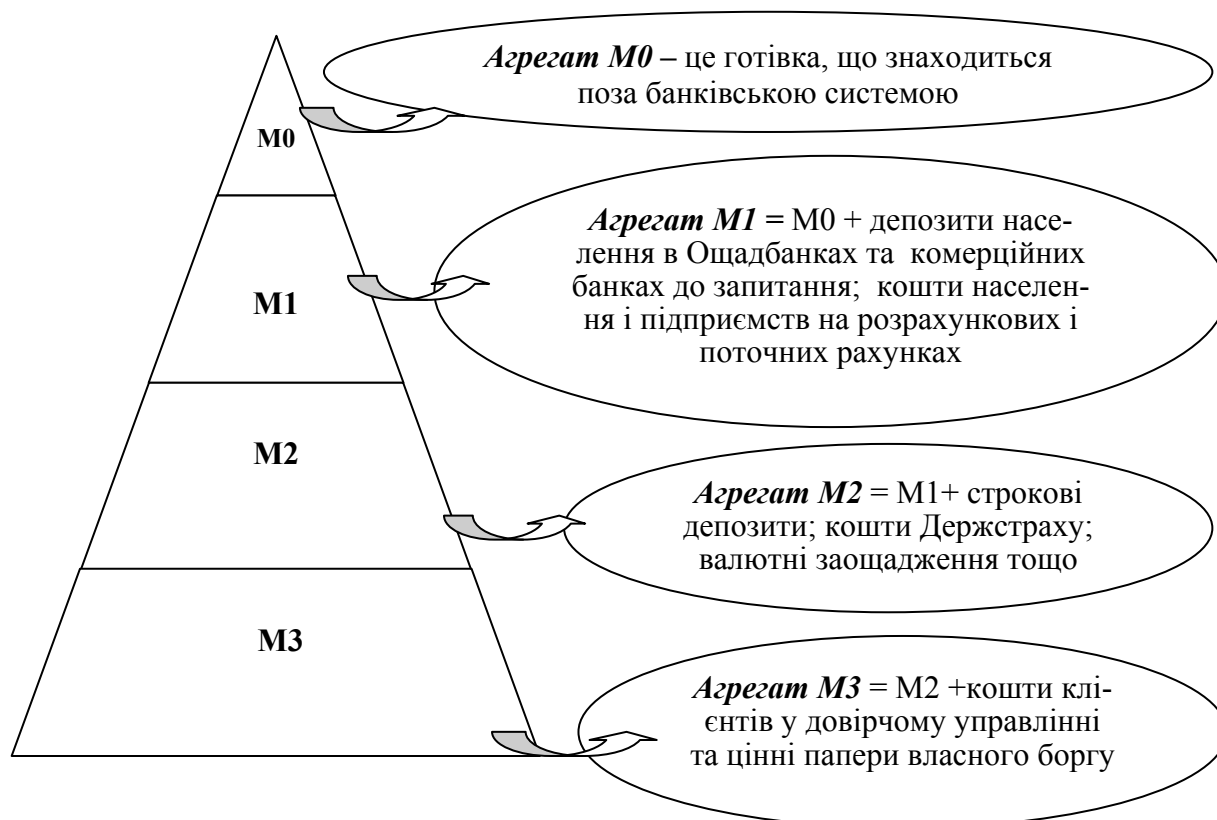

Рис. 5.1. Грошові агрегати

Пропозиція грошей передусім залежить від політики центрального банку, який володіє монопольним правом на первинну грошову емісію. Пропозиція грошей (M^s) складається з готівкових грошей поза банківською системою (IT) та чекових депозитів (D), тобто:

$$M^s = IT + D \quad (5.1)$$

Гроші готівкові – це гроші, що виконують функцію засобу обігу, представлені банкнотами і розмінними монетами, монопольне право на випуск яких законодавчо закріплене за державою. **Депозити** – внески грошових коштів юридичних і фізичних осіб у комерційні банки у готівковій чи безготівковій формі для зберігання на визначених умовах.

За своїм складом грошова пропозиція визначається агрегатом $M1$, де готівкові гроші являють собою зобов'язання Центрального банку, а чекові депозити - зобов'язання комерційних банків.

Існує декілька можливих джерел створення нових депозитів у системі комерційних банків: вкладення небанківським сектором готівкових грошових коштів у комерційні банки; купівля комерційними банками або центральним банком державних цінних паперів у фірм та населення; купівля банківською системою іноземної валюти у небанківського сектора; надання комерційними банками позичок небанківському сектору економіки.

Сума коштів, що внесені як депозити на банківські рахунки і не використані для кредитування з метою забезпечення вимог вкладників у будь-який час, складає **фактичні або загальні резерви комерційного банку (TR)**. Якщо фактичні банківські резерви дорівнюють депозитам, то маємо справу із системою 100 % банківського резервування. За таких умов банки не впливають на рівень грошової пропозиції, але визначають структуру грошової маси. Якщо обсяг банківських резервів менший, ніж загальна сума банківських депозитів, то така система має назву **часткового банківського резервування**.

Сучасна банківська система базується на частковому резервуванні банківських депозитів.

Головним компонентом банківських резервів є **обов'язкові (мінімальні) банківські резерви (R)**, які зберігаються у Центральному банку (НБУ). **Обов'язкові (мінімальні) банківські резерви (R)** – це мінімальна сума резервів, яку зобов'язаний тримати кожний банк. Величина обов'язкових резервів регламентується центральним банком за допомогою норм щодо депозитів. Вони, як правило, диференціюються за видами депозитів. На цій підставі величину обов'язкових резервів можна визначити так:

$$R = r \cdot D, \quad (5.2)$$

де R – обов'язкові резерви, r – норма обов'язкового резервування; D – банківські депозити.

Звідси норму обов'язкових резервів можна визначити: $r = \frac{R}{D}$

Величина можливого зростання грошової маси у комерційній банківській системі визначається **нормою обов'язкових банківських резервів (r)**.

Спроможність окремого комерційного банку створювати гроші визначається розміром його **надлишкових резервів (B)**. Величина, на яку фактич-

ні резерви банку (TR) перевищують його обов'язкові резерви (R), називається **надлишковими резервами (B)** банку:

$$B = TR - R \quad (5.3)$$

За системою часткового резервування комерційні банки здатні створювати гроші, збільшуючи пропозицію грошей за рахунок кредитування економіки. У загальному вигляді пропозицію грошей можна показати:

$$M^s = \left(\frac{1}{r}\right) \cdot D, \quad (5.4)$$

де r – норма обов'язкового резервування; D – початковий депозит; $1/r$ – простий депозитний мультиплікатор.

Простий депозитний мультиплікатор ($m = \frac{1}{r}$) – визначає максимальну кількість грошей, що створюється однією грошовою одиницею надлишкових резервів при заданому рівні обов'язкового резервування.

Максимальне розширення депозитів – збільшення грошей на чекових рахунках – визначається як добуток простого депозитного мультиплікатора і надлишкових резервів:

$$\Delta D = m \cdot B \quad (5.5)$$

Основу всієї грошової системи становлять гроші високої ефективності – банкноти, монети та депозити комерційних банків у центральному банку, тому їх називають **грошовою базою (H)**. Результатом первинної грошової емісії є приріст **грошової бази (H)**, яка визначається за формулою:

$$H = \Gamma\Gamma + TR \quad (5.6)$$

Готівка поза банками є безпосередньою частиною пропозиції грошей, тоді як банківські резерви впливають на здатність банків створювати нові депозити, збільшуючи пропозицію грошей.

Грошова пропозиція (M^s) пов'язана з грошовою базою (H) наступним чином:

$$\Delta M^s = m \cdot \Delta H, \quad (5.7)$$

де ΔM^s - приріст пропозиції грошей; m - депозитний мультиплікатор; ΔH - приріст грошової бази.

Коефіцієнт депонування грошей характеризує структуру зберігання населенням ліквідних коштів у вигляді їхнього розподілу між готівковими грошима та коштами на поточних (чекових) рахунках.

Коефіцієнт депонування – це відношення попиту на готівку до депозитів:

$$d = \frac{\Gamma\Gamma}{D} \quad (5.8)$$

Норма фактичного резервування депозитів (rr) визначається відношенням фактичних резервів комерційних банків до депозитів:

$$rr = \frac{(R + B)}{D} \quad \text{або} \quad rr = \frac{TR}{D} \quad (5.9)$$

Пропозиція грошей є функцією трьох змінних: коефіцієнта депонування (d), норми фактичного резервування (rr), грошової бази (H).

$$M^S = \frac{(1+d)}{rr+d} \cdot H \quad (5.10)$$

Грошовий мультиплікатор (m^*) – це ускладнений варіант депозитного, в якому враховується поведінка як банків, так і населення. Він показує, на скільки одиниць змінюється пропозиція грошей у разі зміни грошової бази на одиницю. Визначається за формулою:

$$m^* = \frac{1+d}{rr+d} \quad (5.11)$$

Із формули грошового мультиплікатора витікає:

- 1) чим більша величина d , тим менший грошовий мультиплікатор;
- 2) чим більша норма обов'язкових банківських резервів, тим менший мультиплікатор.

Необхідно відзначити, що грошовий мультиплікатор значно менший, ніж депозитний, тому що він враховує готівкові кошти у населення.

Грошовий мультиплікатор (m^*) показує, у скільки разів зміниться обсяг грошової маси (M^S) в разі зміни грошової бази (H):

$$M^S = H \cdot m^* \quad (5.12)$$

Таким чином, грошову масу можна представити як добуток грошової бази і мультиплікатора.

§2. Попит на гроші – це запаси грошових активів, якими бажають володіти економічні суб'єкти в кожний даний період часу. Попит на гроші в національній економіці охоплює (рис. 5.2):

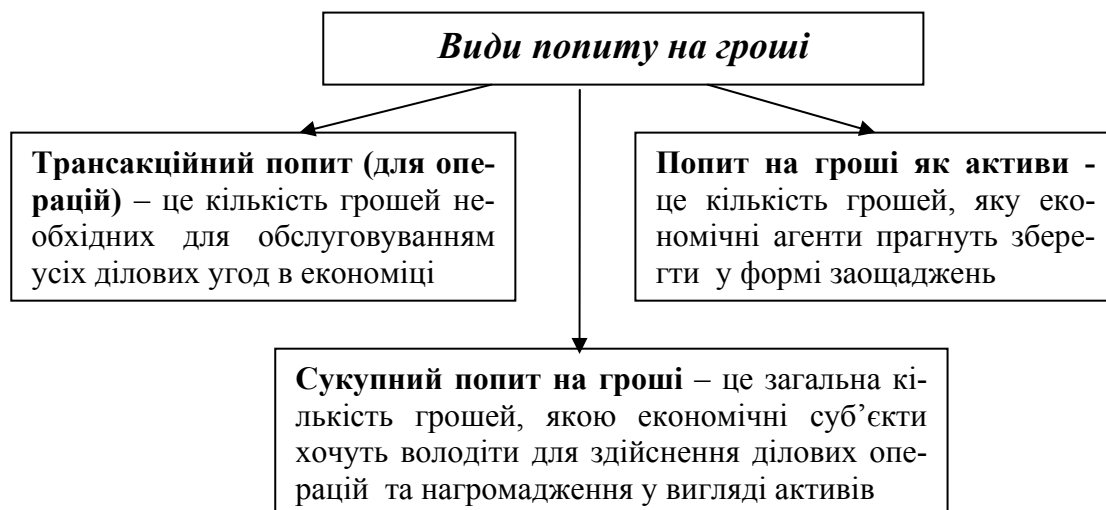

Рис. 5.2. Складові попиту на гроші у національній економіці

Попит на гроші у національній економіці охоплює:

1) Попит на гроші для операцій (транзакційний).

Попит на гроші для операцій пов'язаний з обслуговуванням усіх ділових угод в економіці. Населення і фірми потребують грошей насамперед як

засобу обміну. Фірмам гроші потрібні для оплати матеріалів, сировини, праці, закупівлі обладнання. Населення потребує грошей для купівлі споживчих товарів і послуг. У зв'язку з цим формується попит на гроші для операцій (M_1). Родинам і фірмам потрібні готівка й поточні рахунки для купівлі товарів і послуг. При цьому зі зростанням доходів збільшується кількість продуктів, які купуються, і отже, зростає попит на гроші для операцій. Аналогічним чином на цей попит впливає підвищення цін. Попит на гроші для операцій чутливий до втрат від зберігання грошей. Коли процентна ставка на альтернативні види активів зростає порівняно зі ставкою процента на гроші, родини і фірми зменшують нагромадження своїх грошей. За вищих ставок фірми намагаються звести свої залишки у готівці до мінімуму.

Кількість грошей, що потрібна для здійснення операцій у національній економіці, відображує кількісне рівняння обігу, яке записують так:

$$M \cdot V = P \cdot Y, \quad (5.13)$$

де M – кількість грошей в обігу; V – швидкість обігу грошей; P – рівень цін; Y – обсяг національного продукту в реальному вираженні.

Права частина кількісного рівняння обігу є грошовою оцінкою національного продукту, тобто загальним виторгом, отриманим продавцями продукту. Ліва частина рівняння повідомляє про гроші, витрачені для здійснення ділових операцій купівлі-продажу національного продукту. Зі складових рівняння невідомою для нас є **швидкість обігу грошей V** , яка показує кількість разів, яку гривня або інша національна грошова одиниця витрачається за рік на придбання кінцевих товарів і послуг. Із кількісного рівняння обігу випливає **рівняння попиту на гроші**:

$$M^d = \frac{P \cdot Y}{V}, \quad (5.14)$$

де M^d – попит на гроші.

Отже, попит на гроші для операцій залежить від рівня цін (P), величини доходу (Y) та швидкості обігу грошей (V). Зростання рівня цін і реального обсягу виробництва збільшує попит на гроші. І навпаки, зростання швидкості обігу грошей зменшує попит на гроші для операцій.

Номинальний попит на гроші відображує ту кількість грошей, яку економічні суб'єкти хотіли б мати для фінансування ділових операцій. З економічної точки зору, доцільніше розглядати реальний (скоригований на рівень інфляції) попит на гроші, який визначається з урахуванням їхньої купівельної спроможності – реальної вартості грошей.

Реальні грошові залишки, або реальні грошові запаси вимірюють той обсяг товарів і послуг, який можна придбати за певну номінальну кількість грошей (M/P). Величина (M/P) отримала назву “реальних грошових запасів”.

Проста лінійна функція трансакційного попиту на гроші показує, що трансакційний попит пропорційний реальному доходу, або кількості виробленої продукції:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = k \cdot Y, \quad \text{де } k = 1/V \quad (5.15)$$

Реальний попит на гроші позитивно пов'язаний із рівнем економічної активності. Якщо стає реальний дохід, а отже, і обсяг запланованих та непередбачених рацій, то підвищується реальний попит на гроші, і навпаки.

На графіку (рис. 5.3) показано як змінюється трансакційний попит на гроші під впливом зміни ВВП: зростання ВВП збільшує попит на гроші і зсуває лінію попиту праворуч, і навпаки, зменшення ВВП зсуває лінію попиту на гроші ліворуч, тобто попит зменшується.

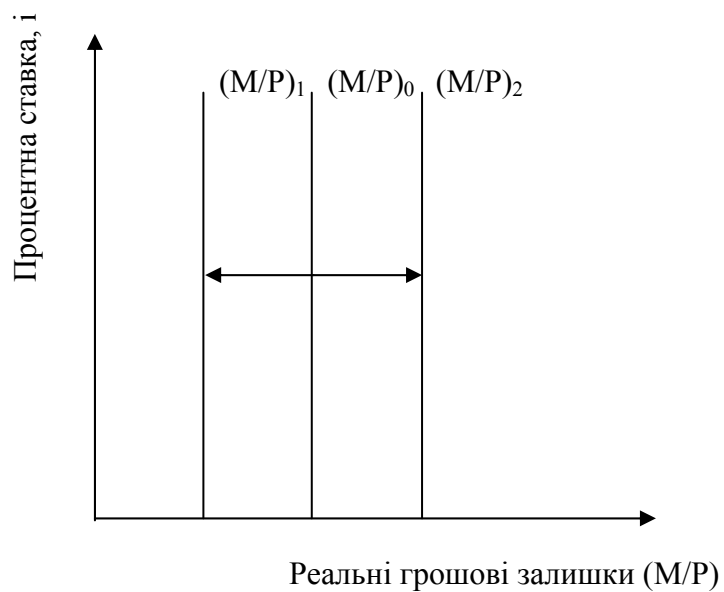

Рис. 5.3. Трансакційний попит на гроші

2) Попит на гроші як активи.

Крім грошей для операцій, попит на гроші включає і попит на них як на активи, на засіб нагромадження вартості. Родини нагромаджують гроші на старість, на важкі часи, на освіту дітей тощо.

Для закупівлі капітальних благ, вартість яких є нерідко дуже значною, потрібно попередньо відкласти кошти. Придбання предметів споживання чималої цінності (житло, меблі та ін.) також передбачає попереднє нагромадження грошей. Використовуючи гроші як активи, населення і фірми прагнуть захистити своє багатство від мінливості економічного життя. З цією метою вони можуть заощаджувати гроші на високоприбуткових поточних або заощаджувальних рахунках. В цьому випадку гроші розглядаються як засіб збереження вартості. Володіння грошима цій якості перетворює їх на активи.

Попит на гроші як активи – кількість грошей, яку економічні агенти прагнуть зберегти у формі заощаджень, тобто це бажана кількість фінансових активів у грошовій формі.

Водночас гроші є одним з активів – поряд з нерухомим майном, акціями, облігаціями, коштовностями тощо, за допомогою яких люди намагаються зберегти, примножити і, головне, перемістити своє багатство з поточного періоду в майбутній. Кожна з різноманітних форм зберігання і переміщення у часі багатства має свої переваги та недоліки.

Номінальна процентна ставка є альтернативною вартістю нагромадження грошей. Тому попит на гроші як активи обернено пропорційний до процентної ставки. За низької процентної ставки населення надаватиме пере-

вагу зберіганню великої кількості грошей як активів. Зі зростанням процентної ставки нагромаджувати значні суми грошей стає не вигідно. Що вища процентна ставка, то більше потенційного доходу втрачає домогосподарство або фірма, які нагромаджують гроші.

Функція попиту на гроші як активи відображує обернену залежність величини попиту на реальні грошові залишки з боку активів від динаміки номінальної ставки процента (i): $\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(i)$. Графічна інтерпретація даної залежності подана на рис. 5.4.

Реальну альтернативну вартість зберігання грошей визначає реальна ставка процента (r) — номінальна процентна ставка, що скоригована на рівень інфляції. Ця корекція ведеться відносно очікуваного темпу інфляції, оскільки фактичний майбутній рівень її невідомий.

З урахуванням очікуваної інфляції, функція попиту на гроші як активи може бути записана таким чином:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(r, \pi^e), \quad (5.16)$$

де r — номінальна процентна ставка; π^e — очікуваний темп інфляції.

Якщо реальна процентна ставка падає, то реальний попит на гроші зростає, оскільки зменшується реальна альтернативна вартість зберігання грошей. Чим вищий очікуваний темп інфляції, тим нижчим буде рівень реального попиту на гроші, оскільки лише в цьому випадку зменшується зумовлена інфляцією втрата купівельної спроможності грошей.

3) Сукупний попит на гроші

Сукупний попит на гроші — це загальна кількість грошей, якою економічні суб'єкти хочуть володіти для здійснення ділових операцій та нагромадження у вигляді активів. Тобто, сукупний попит на гроші є сумою операційного попиту та попиту на гроші як на активи. Так як трансакційний попит на гроші залежить від величини доходу, а попит на гроші як активи — від процентної ставки, то функція сукупного попиту на гроші має вигляд:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(i, Y) \quad (5.17)$$

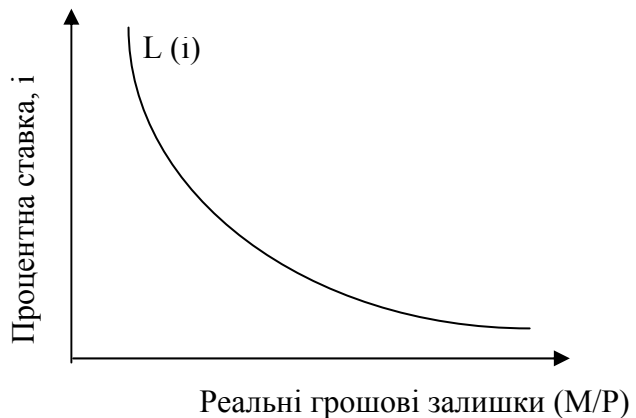

Рис. 5.4. Графік функції попиту на гроші як активи

Попит на гроші реагує на зміни рівня процентних ставок з меншою еластичністю, ніж на зміни рівня реального доходу. Тому спираючись на кейнсіанську функцію попиту на гроші конкретизуємо кейнсіанське рівняння попиту на гроші:

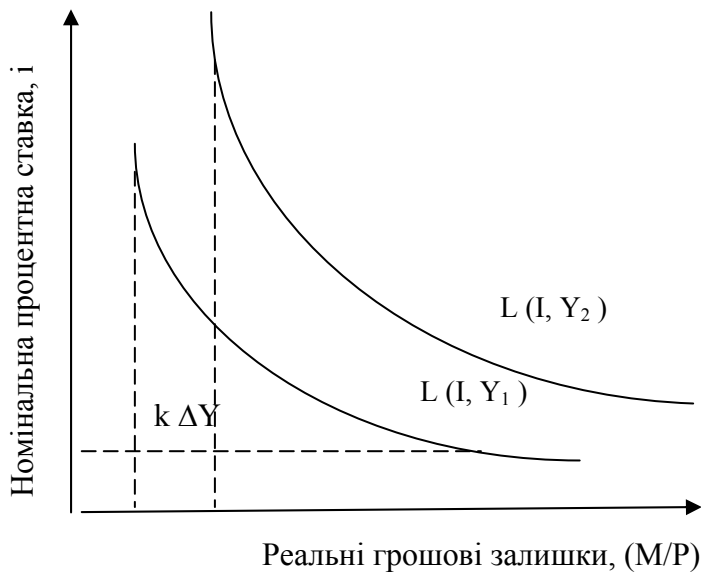

Рис. 5.5. Крива сукупного попиту на гроші

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = k \cdot Y - h \cdot i, \quad (5.18)$$

де k – коефіцієнт чутливості грошового попиту до зміни доходу, який показує, на скільки грошових одиниць змінюється попит на гроші при зміні доходу на одну грошову одиницю; h – коефіцієнт чутливості грошового попиту до зміни процентної ставки, який показує, на скільки грошових одиниць змінюється попит на гроші при зміні процентної ставки на один пункт.

Крива сукупного попиту на гроші, відображена на рис. 5.5. Із збільшенням рівня доходу від Y_1 до Y_2 на величину ΔY крива попиту на гроші переміщується вправо

на величину $k \cdot \Delta Y$. Зі зменшенням доходу на ΔY крива переміститься вліво на величину $k \cdot \Delta Y$. За даного рівня доходу зі зростанням процентної ставки величина реального попиту на гроші знижуватиметься, що виражається рухом по кривій попиту на гроші.

Криву сукупного попиту на гроші нерідко називають *кривою переваги ліквідності*.

§3. Грошовий ринок – це ринок короткострокових кредитних операцій (до одного року), на якому попит на гроші та їхня пропозиція визначають рівень відсоткової ставки, тобто ціну грошей.

Врахуємо, що попит на гроші є попитом на грошові запаси. Тому під пропозицією грошей ми будемо мати на увазі пропозицію реальних грошей, яка позначається $(M/P)^S$. Для розгляду механізму грошового ринку скористаємося графічними моделями.

На рис. 5.6 на горизонтальній вісі графіка відкладена кількість реальних грошей (M/P) , а на вертикальній – процентна ставка (i). Крива грошової пропозиції $(M/P)^S$ є зростаючою функцією від процентної ставки i тому має додатний нахил. Крива попиту на гроші $(M/P)^D$ є спадною функцією від процентної ставки, що обумовлює її від'ємний нахил. Рівновага на грошовому ринку досягається в точці E_0 , де крива пропозиції грошей перетинається з кривою попиту на гроші. Цій точці відповідає рівноважна процентна ставка i_0 .

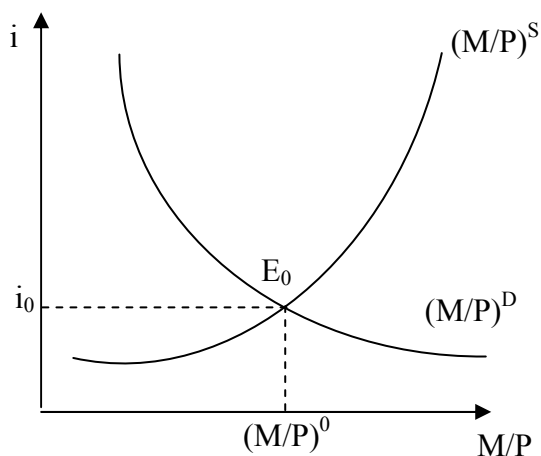

Рис. 5.6. Рівновага на ринку грошей

Рівновага між попитом і пропозицією грошей свідчить про те, що на грошовому ринку не має ні надлишку, ні нестачі грошей. За таких умов відсутні причини для зниження або зростання рівноважної процентної ставки. Але рівновага на ринку – це не статичний стан, а тенденція, яка постійно підтримується ринковим механізмом.

Щоб розкрити механізм, на основі якого ринок підтримує тенденцію до рівноваги між пропозицією грошей і попитом на гроші, розглянемо кілька варіантів пору-

шення і відновлення рівноваги на грошовому ринку.

В умовах, коли центральний банк підтримує грошову базу на незмінному рівні передбачається збільшення доходу ΔY . Графічно цю ситуацію зобразимо на рис. 5.7

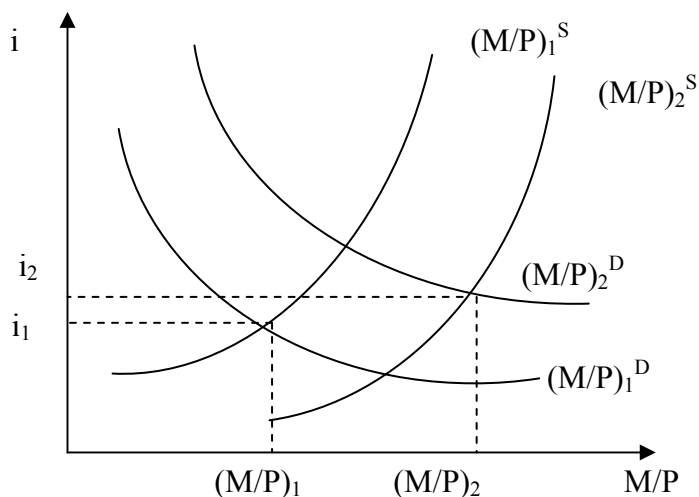

Рис. 5.7. Реакція грошового ринку на зростання доходу

Згідно з функцією попиту на гроші зростання реального доходу збільшить попит на гроші на величину $k \cdot \Delta Y$. На цю величину попит на гроші перевищить пропозицію грошей за даної рівноважної ставки i_1 . Щоб усунути нестачу грошей економічні суб'єкти намагатимуться продавати грошові активи, наприклад, облігації. Це, в свою чергу, збільшить пропозицію облігацій на фінансових ринках та викличе зниження їхньої ціни. А оскільки

процент, який нараховують за облігаціями є фіксованою величиною, то в разі зниження ціни облігації процентна ставка зростає: ($i = \text{процентний дохід} / \text{ціна облігація} \times 100\%$).

У міру падіння ціни облігації і зростання процентної ставки на грошовому ринку відбуватимуться похідні ефекти, які коригують наслідки зазначені вище: зростання альтернативної вартості грошей, що зменшить попит на гроші; підвищення грошового мультиплікатора, що збільшить пропозицію грошей.

Рівноважна процентна зростає до i_2 внаслідок впливу зростання реального доходу та похідних ефектів. Це означає, що ринок грошей повертається

до рівноваги за допомогою зростання процентної ставки, яка, з одного боку, частково зменшує приріст попиту на гроші, викликаний зростанням реального доходу; з іншого – збільшує пропозицію грошей за рахунок підвищення мультиплікатора.

Припустимо, що центральний банк збільшує грошову базу (ΔH) за незмінного реального доходу (Y). Графічно цю ситуацію зобразимо на рис. 5.8. Згідно із залежністю між пропозицією грошей та приростом грошової бази, емісія грошової бази мультиплікативно збільшує пропозицію грошей на величину $\Delta H / P \cdot m^*$. На цю саму величину за даної процентної ставки (i_1) виникає надлишок грошей. Для того щоб позбутися надлишків грошей економічні суб'єкти намагатимуться купувати облігації. Це збільшує попит на облігації і викликає зростання їх ціни. Як наслідок зменшиться процентна ставка.

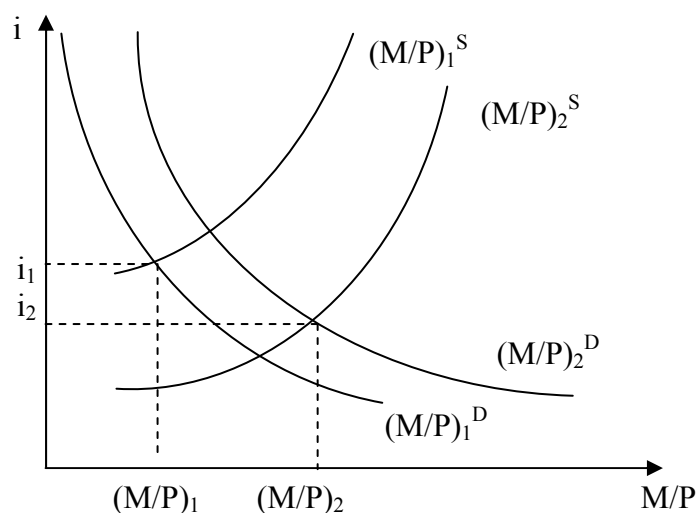

Рис. 5.8. Реакція ринку грошей на збільшення грошової бази

Одночасно з падінням ціни на грошовому ринку виникають похідні ефекти: зменшується альтернативна вартість грошей, що викликає зростання попиту на гроші; падає грошовий мультиплікатор, який зменшуючи пропозицію грошей, корегує її збільшення. З урахуванням емісії грошової бази та похідних ефектів рівноважна процентна ставка зменшиться до i_2 .

Таким чином, збільшення пропозиції грошей, що викликане емісією грошової бази сприятиме виникненню надлишку грошей, це, в свою чергу, збільшить попит на облігації та сприятиме зростанню ціни облігацій. Зниження процентної ставки викличе зростання попиту на гроші, що зумовлене похідними ефектами.

§4. У ринковій економіці об'єктом купівлі-продажу виступають гроші. Часто буває так, що у певний момент часу одні домогосподарства, фірми чи навіть уряд відчують гостру нестачу грошей, тоді як в інших домогосподарствах або фірмах є тимчасово вільні кошти. Виникають об'єктивні необхідність і можливість купівлі грошових активів на певний строк. *Ціною грошей є процентна ставка.*

Процентна ставка – це плата за право користуватися грошовими коштами. Інакше кажучи, це вартість позички, або ціна, яку потрібно платити за

користування позиченими грошми. Процентну ставку розглядають як відсоток, а не як абсолютну величину.

Під процентною ставкою розуміють плату за 100 позичених грошових одиниць. Якщо ставка становить 5 % річних, це означає, що плата за 100 позичених на рік гривень становить 5 гривень.

У сучасній економіці застосовуються різні види процентних ставок: процентні ставки за вклади, процентні ставки за векселі державної скарбниці, процентні ставки за довгострокові облігації державної позики, облікові процентні ставки, процентні ставки за заставні тощо. **Рівень процентних ставок неоднаковий і зумовлений такими обставинами.**

По-перше, **строком надання позики**. Окремі позики надаються на короткий проміжок часу, навіть на одну ніч. Інші позики надаються на 20–30 років або й більше. Процентні ставки за довгострокові позики зазвичай, але не завжди, вищі, ніж короткострокові.

По-друге, **ризиком**. Ухвалюючи рішення про надання позики, кредитор зважає ймовірність повернення її позичальником. Закон передбачає, що боржники, які не виконують своїх зобов'язань, оголошуються банкрутами. Що вища ймовірність неповернення позики, то вища процентна ставка. Найбезпечнішими вважаються державні цінні папери, тому державні облігації мають низьку процентну ставку.

По-третє, **податковим режимом**. Процент на різні види облігацій може оподатковуватися неоднаково. Внаслідок цього за облігації, процент на які не оподатковується, платять нижчу процентну ставку.

По-четверте, **адміністративними витратами**. Позики різняться і за витратами, які несе кредитор. Наприклад, деякі види позик потребують тимчасового страхування; інколи кредитори змушені наймати детективів, які стежать за фінансовою поведінкою позичальника. Тому позики з високими адміністративними витратами передбачають вищі процентні ставки.

У макроекономічному аналізі розрізняють **реальну і номінальну** процентні ставки.

Номінальна вимірює дохід у грошових одиницях за рік за 100 позичених таких одиниць. **Номінальна процентна ставка – це ставка не скоригована на інфляцію**. Проте протягом року ціни товарів і послуг можуть істотно зрости. Тому кредитор, який отримує від позичальника плату за позичені гроші, зможе купити за неї менше товарів і послуг. У зв'язку з цим реальна процентна ставка виявиться нижчою.

Реальна процентна ставка – це номінальна ставка, скоригована на темп інфляції. Вона визначається як номінальна ставка мінус темп інфляції. Якщо номінальна ставка становить 20 % річних, а річний темп інфляції – 7%, тоді реальна процентна ставка становить $(20 - 7) = 13$. Отже, реальна процентна ставка вимірює кількість товарів, які можна купити завтра, порівняно з товарами, від купівлі яких, надаючи кредит, кредитор утримується сьогодні.

В інфляційні періоди потрібно використовувати реальні, а не номінальні процентні ставки. Припустимо, що у банку взято позику на рік 1000 грн. Номінальна ставка процента 20 %, темп інфляції 10 %. Через рік повернено позичену суму 1000 грн. та ще сплачено 100 грн. процентів. На перший погляд здається,

що банк у виграші, адже позичивши 1000 грн. він дістав назад 1100. Однак за темпу інфляції 10% тепер за 1100 грн. можна купити стільки ж продуктів, скільки рік назад за 1000 грн. Жодного реального виграшу банк не має. У нашому прикладі реальна процентна ставка дорівнює нулю ($10 - 10 = 0$). Інколи буває, що реальна процентна ставка є від'ємною. У таких випадках комерційні банки опиняються у скрутному фінансовому становищі. Наприклад, номінальна ставка 20 %, а темп інфляції – 22 %, реальна процентна ставка $20 - 22 = -2$ %.

ТЕМА 6. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ

1. Інфляція як форма порушення грошового обігу.
2. Вимірювання інфляції.
3. Антиінфляційна політика держави у стабілізації економіки.
4. Крива Філліпса як аналітичний засіб стабілізаційної політики.

§1. Інфляція – це зростання загального рівня цін у країні впродовж певного періоду часу, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці, підвищенням грошової вартості життя. Інфляція один із індикаторів економічної нестабільності, виникнення якої пов'язано із зміною в економіці природи і ролі грошей. Це означає перехід від товарних грошей (благородні метали), які мали свою власну цінність і виступали проміжним моментом товарної угоди і як засіб накопичення багатства, до кредитних, що з'явилися із переходом до капіталізму і стають необхідною передумовою кругообігу, невід'ємним елементом капіталу і отримують цінність безпосередньо на основі співвідношення з товарною масою.

Пропозиція грошей знаходиться під контролем уряду, який безпосередньо не може визначати рівень попиту на гроші, тому важливо побачити як взаємодіють попит та пропозиція, щоб визначити, на скільки потрібно збільшити або зменшити кількість грошей. Якщо в країні *інфляція*, то пропозиція грошей зростає більше, ніж попит на гроші. Відповідно, її зменшення вимагає скорочення приросту грошової маси.

Причини, які призводять до інфляції можна поділити на дві групи (див. табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Причини інфляції

Внутрішні	Зовнішні
Дефіцит державного бюджету.	Структурні світові кризи (сировинна, продовольча тощо).
Структура національної економіки.	Зростання цін на імпорт.
Кредитна емісія.	Обмін банками національної валюти на іноземну, що призводить до додаткової емісії паперових грошей тощо
Криза валютно-фінансової системи.	
Мілітаризація економіки.	
Монополізм на ринках основних благ.	
Непродумана політика уряду тощо	

Залежно від різних критеріїв виділяють різні види інфляції (табл. 6.2)

Таблиця 6.2

Види інфляції

Критерій	Зміст
Темп	<i>Помірна. Галопуюча. Гіперінфляція</i>
Характер	<i>Відкрита. Прихована</i>
Масштаб	<i>Національна. Регіональна. Глобальна</i>
Динаміка темпів	<i>Прискорена. Стабільна. Дезінфляція</i>
Кінцеві причини	<i>Інфляція попиту. Інфляція пропозиції</i>
Державний вплив	<i>Контрольована. Неконтрольована</i>
Початковий імпульс	<i>Імпортована. Експортована</i>
Рівень передбачення	<i>Передбачена. Непередбачена</i>
Здатність економіки до адаптації	<i>Збалансована. Незбалансована</i>
Співвідношення темпів зростання ВВП та цін	<i>Помірна.. Істинна</i>

В докапіталістичний період інфляція не викликала серйозних соціально-економічних потрясінь. З розвитком капіталізму та із суттєвою зміною ролі грошей в економічному процесі її наслідки стають більш руйнівними.

Негативний вплив інфляції на економіку полягає в тому, що вона, з одного боку, по-різному знецінює номінальні доходи економічних суб'єктів і завдяки цьому деформує їх розподіл. З іншого боку, вона дезорієнтує управлінські рішення і тим самим знижує рівень керованості економічними процесам.

Зростання грошової маси в економіці відбувається, перш за все, під впливом дефіциту держбюджету, який покривається додатковою емісією. Як доводить історичний досвід, до збільшення грошової маси держава вдається коли:

- а) не може підняти досить високо податки для виплати по облігаціях державного займу;
- б) відчуває тиск від боржників, яким вигідна інфляція, щоб вони могли сплатити свої борги, користуючись менш цінною грошовою масою,
- в) стимулює відродження економіки в період рецесії (занепаду) або депресії.

Друкуючи гроші для своїх витрат, держава збільшує пропозицію грошей, внаслідок чого обкладає все суспільство інфляційним податком, який з точністю співпадає з кількістю надрукованих грошей. *Дохід, отриманий державою від друкування нових грошей*, отримав назву **сеньйораж** (SE). Він сплачується населенням, яке через інфляцію стає ще біднішим і може придбати ще менше товарів і послуг.

Інфляція породжує так званий ефект інфляційного оподаткування, коли в результаті індексації держава отримує додатковий дохід за рахунок переходу платників податку із однієї податкової групи в іншу та інфляційний податок,

непередбачений податковою системою. Отже, населення сплачує інфляційний податок (IT), ставка якого дорівнює темпу інфляції, і який розраховується за формулою:

$$IT = C \pi + D (\pi - i), \quad (6.1)$$

де IT – інфляційний податок, C – обігові гроші, D – гроші на депозитах, π – темп інфляції, i – номінальна ставка відсотку.

За умов помірної інфляції сеньйораж дорівнює інфляційному податку. В умовах галопуючої та гіперінфляції, коли інфляційні тенденції проявляються швидше темпів збільшення грошової бази за рахунок зростання швидкості обігу грошей, інфляційний податок може бути більше за сеньйораж. В умовах дефляції він буде більшим за інфляційний податок. Держава також отримує дохід, пов'язаний із зменшенням через інфляцію реальної величини державного боргу.

Скорочуються обсяги виробництва; порушуються господарські зв'язки між підприємствами, галузями, регіонами; зменшується господарська активність та обсяги інвестицій через невизначеність при прийнятті інвестиційних рішень; скорочуються кредитні ресурси; зростають збитки і банкрутства підприємств. Знецінюються реальні податкові надходження, адже між декларуванням і сплатою податків проходить певний час (ефект Танзі-Олівера).

Відроджується бартерний обмін. Втрачається довіра до грошових знаків. Ціна втрачає значення інформаційного сигналу, бо не відображає реальні потреби людей в благах, якими вони запасуються на майбутнє, хоча реально потребують набагато менше.

Падає платоспроможний попит населення, знижуються стимули до праці. Найбільше втрачають від цього працівники бюджетної сфери, пенсіонери, студенти, кредитори. В результаті інфляції скорочуються реальні збереження, зокрема, частка коштів, що зберігається у готівці знецінюється швидше ніж кошти, що знаходяться на депозитах, тому що відсоток, який отримують вкладники, може частково або в повній мірі компенсувати інфляційні втрати. Але слід мати на увазі, що мова іде про **реальну відсоткову ставку, скореговану на інфляцію**, а не про **номінальну відсоткову ставку (звичайні відсоткові ставки, які вимірюють доходність кредиту у вигляді відношення суми, що повертається, до суми грошей, які були взяті у борг)**. Ця відмінність має велике значення, бо саме реальна відсоткова ставка створює у людей бажання накопичувати гроші і здійснювати капіталовкладення. Тому, використовуючи рівняння І. Фішера, яке пов'язує номінальну та реальну відсоткову ставки, можна визначити, яку номінальну ставку потрібно встановити в даний момент, щоб отримати дану реальну ставку повернення, приймаючи до уваги очікуваний рівень інфляції:

$$I = r + \pi^e, \quad (6.2)$$

де I – номінальна ставка відсотку, r – реальна відсоткова ставка, π^e – очікуваний темп інфляції.

Інфляція характеризується загостренням соціально політичної ситуації, супутником якої є відчутні негативні соціальні наслідки: збільшення безро-

біття та посилення соціальної диференціації; популістські заходи з боку уряду; загальне відчуття несправедливості, яке може досягти критичного рівня; різке збільшення груп, які вимагають задовольнити їх вимоги; поява об'єднань людей для відшкодування силовими методами шкоди внаслідок заподіяних втрат; падіння взаємної довіри.

Коли має місце *дефляція*, це означає, що попит на гроші зростає швидше, ніж пропозиція грошей, тому потрібно збільшити приріст грошової маси.

Дефляція (від лат. *deflation* – здування, здуття) – це загальне зниження цін, процес протилежний інфляції. Вона проявляється як спад, уповільнене падіння чи повільне зростання цін на грошово-кредитному ринку, що супроводжується зниженням випуску продукції та зростанням безробіття. Дефляція може виникати не лише через природні ринкові процеси, але й як результат певної державної політики, зокрема, такий ефект викликає примусове вилучення із обігу надлишкової грошової маси для придушення інфляції. Вважається, що дефляція викликає спад економіки, оскільки в умовах поступового падіння цін економічні агенти вважають за потрібне утриматись від інвестування коштів, а гроші накопичувати, щоб з часом більш вигідніше їх витратити, купуючи товари задешево. Як наслідок, сильно занепадає попит, що ще більше стимулює падіння цін на товари і тягне за собою подальше скорочення обсягів виробництва, і, врешті – решт, це призводить до зниження темпів росту і до його припинення взагалі.

Ситуація, коли *інфляція проходить на фоні спаду виробництва та зростання безробіття*, отримала назву **стагфляція**. При ній також порушуються кредитні відносини, зростає дефіцит бюджету та державний борг. Гроші фактично перестають виконувати свої функції, що викликає кризу у фінансово – грошовій сфері. Виробництво і обмін майже у стані зупинки, країна стає напередодні економічного, політичного та соціального хаосу.

Основні теорії, що пояснюють інфляцію – **монетаристська та кейнсіанська**.

Монетаристи головною причиною інфляції вважають надмірну кількість грошей в обігу порівняно з вартістю товарів та послуг. Теоретична база їх позиції – рівняння кількісної теорії грошей ($MV = PY$), згідно якої загальний рівень цін в економіці можна представити формулою:

$$P=MV/Y \quad (6.7)$$

де *M*- грошова маса, *V*- швидкість обігу грошей, *P*- рівень цін або інфляція, *Y*– обсяг продукції.

Згідно вказаної формули, для них основні причини інфляції:

- ❖ зростання грошової маси, що може бути наслідком як помилкової грошово – кредитної політики ЦБ, так і бюджетного дефіциту, який змушує державу на випуск додаткових грошей;
- ❖ підвищення швидкості обігу грошей, хоча класичне рівняння інфляції $P=MV/Y$ не означає, що темп інфляції дорівнює темпам приросту грошової маси в даний період (що можливо, коли швидкість грошового обігу і реальний обсяг виробництва залишаються незмінними);

- ❖ падіння обсягів випуску продукції, обумовлене зростанням зарплати, що призводить до зростання витрат виробництва, циклічними спадами в економіці, структурною перебудовою промисловості, розривом господарських зв'язків.

*Кейнсіанці розглядають лише інфляцію попиту, яка, на їх погляд, виникає в умовах повної зайнятості, коли зростання сукупного попиту означає утворення надмірного попиту, що призводить до зростання цін. Разом з тим, сучасна практика доводить, що інфляція попиту може бути і в умовах неповної зайнятості. Крім того, інфляція не обмежується лише попитом, важливими її складовими є **інфляційні очікування** – прогнози рівнів інфляції, на основі яких учасники ринку (виробники, споживачі, продавці, покупці) планують свою майбутню цінову і грошову політику, оцінюють свої доходи і витрати, можливі збитки, кредити, займи.*

Виділяють дві альтернативні теорії інфляційних очікувань:

а) **теорія адаптивних очікувань** – *прихильники якої вважають, що при формуванні своїх інфляційних прогнозів економічні суб'єкти спираються на поведінку інфляції в найближчому минулому періоді, скореговану на помилковий інфляційний прогноз, тобто це очікування, повернені назад.*

б) **теорія раціональних очікувань** – *це очікування, спрямовані вперед, бо при формуванні своїх інфляційних прогнозів економічні суб'єкти використовують усю наявну інформацію про майбутні зміни в економіці та економічну політику держави.*

Отже, інфляція є результатом порушення макроекономічної рівноваги і одночасно сама створює для суспільства певну небезпеку і викликає негативні соціально-економічні наслідки.

§2. Інфляція є причиною багатьох проблем, тому для утримання її під контролем необхідно визначити спосіб точного вимірювання.

Оскільки **інфляція** – *це загальне підвищення рівня цін*, кращий спосіб її визначити – з'ясувати, чи змінюються з часом вартісні показники більшої кількості різних товарів. Якщо розглядати одну чи дві ціни, то можна прийняти **відносну зміну ціни** (коли одна ціна піднімається по відношенню до інших, які залишаються попередніми) за **загальну зміну цін**, тому економісти визначають декілька великих груп товарів і послуг, на основі яких формують **споживчий кошик**, вартість якого в різні періоди часу і служить для визначення ІСЦ (індекс споживчих цін).

Для спостереження за станом цін використовують також **дефлятор** – індекс, що використовується як коефіцієнт перерахунку елементів валового внутрішнього продукту у співставимі ціни, для оцінки сукупності показників, які впливають на зміну цін; для оцінки норми інфляції в економіці, і дозволяє його використовувати для оцінки економічного стану країни.

Значення обох цих показників практично однакове коли ціни на всі товари та послуги зростають рівномірно, коли ж цей процес відбувається нерівномірно, різниця між ними буде більш суттєвою (табл.6.3).

Порівняння індексів цін

ІСЦ	Дефлятор ВВП
Відображає рівень цін товарів і послуг, які придбані споживачем	Відображає рівень цін товарів і послуг, вироблених внутрішнім виробником
Порівнює вартість споживчого кошику поточного та базисного років (час від часу можуть вносити зміну в його зміст)	Порівнює рівень цін всіх товарів і послуг поточного та базисного років, (зміни асортименту продукції враховуються в ньому автоматично)

Таким чином, для вимірювання інфляції використовують два індекси:

❖ *індекс споживчих цін*

$$I_p^{сц} = \frac{\sum p_1 \times g_k}{\sum p_0 \times g_k}, \quad (6.4)$$

де p_1, p_0 – ціни споживання певної продукції відповідно у звітному та базовому періодах, g_k – обсяг споживчого кошика,

❖ - дефлятор ВВП = $\frac{\text{Номинальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}}, \quad (6.5)$

При визначенні дефлятора в періоді t , порівняно з базовим періодом, його обчислюють як різницю між індексом цін в періоді t та індексом цін в базовому періоді, який береться за 100%: $\pi = I_{\text{цін}} - 100$.

Для вимірювання інфляції використовують такі показники як рівень та темп інфляції.

Рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці. Рівень відкритої інфляція, що проявляється в умовах вільних цін, визначається за формулою:

$$\pi = \frac{P - P_{-1}}{P_{-1}}, \quad (6.6)$$

де: P – середній рівень цін у поточному році, P_{-1} – середній рівень цін у попередньому році.

Темп інфляції показує швидкість її розповсюдження, тобто чи прискорилася або уповільнилася вона за певний період, і визначають за формулою:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{\pi_t - \pi_{t-1}}{\pi_{t-1}} \times 100\%, \quad (6.7)$$

де π_t – рівень цін у поточному періоді; π_{t-1} – рівень цін у попередньому періоді.

Існує також спосіб, який дозволяє підрахувати кількість років, протягом яких відбудеться подвоєння рівня цін – **це правило величини 70** :

$$T(\text{число років}) = 70 / \text{температурний щорічного збільшення рівня цін} \quad (6.8)$$

Наприклад, за 2013 р. індекс споживчих цін дорівнював 2,5, тобто темп збільшення цін становив 150 %. Таким чином, подвоєння рівня цін відбудеться через майже п'ять місяців: $70 / 150 = 0,46$ року.

Таким чином, найважливішими показниками рівня інфляції є **ІСЦ** (співвідношення поточної вартості споживчого кошику до вартості кошику базового року) та **дефлятор ВВП** (відношення ВВПн. до ВВПр.) безробіття.

§3. Антиінфляційна політика – система заходів по попередженню та подоланню інфляції. Як вважають, перша антиінфляційна політика була проведена за едиктом імператора Діоклетіана (301р.н.е), який встановив стелю зростання цін на більше ніж 900 найменувань товарів і оплати 130 видів праці.

Повністю подолати інфляцію неможливо, бо вона є неминучою платою за підвищення темпів зростання економіки, зниження рівня безробіття,

Заходи по поланню інфляції повинні включати в себе жорсткі грошово – кредитні обмеження, радикальне скорочення витрат та зростання доходів бюджету, підвищення норми обов'язкових резервів та процентної ставки (ставки рефінансування), збільшення кредитних резервів, зниження темпів зростання доходів населення, контроль за рівнем цін тощо.

В той же час такі заходи неминуче викликають спад виробництва, тому одночасно необхідно створювати стимули для зростання виробництва в галузях, що мають особливу значимість (виробництво продовольства, товарів народного споживання, базові галузі).

Антиінфляційна політика пропозиції – макроекономічна політика, спрямована на збільшення природного рівня національного продукту з метою скорочення рівня інфляції. Її основним інструментом є скорочення граничної ставки оподаткування з метою стимулювання росту обсягу виробництва.

Виділяють декілька видів антиінфляційної політики (табл. 6.4).

Таблиця 6.4

Види антиінфляційної політики

Види	Активна	Пасивна
Визначення	Ліквідація причин інфляції (скорочення грошової маси)	Пристосування, пом'якшення негативних наслідків
Методи боротьби	Монетарні: шокова терапія та градування	Немонетарні – використання політики цін і доходів
Приклади	Відмова від емісійного фінансування бюджету та обігу грошових сурогатів; контроль за грошовою масою через операції на відкритому ринку; грошова реформа конфіскаційного типу	Замороження цін і номінальних доходів; прив'язування цін до оплати праці, зростання доходів – до підвищення продуктивності праці, проведення індексації тощо

Отже, антиінфляційна політика включає в себе два блоки – регулювання сукупного попиту (кейнсіанці) та сукупної пропозиції (монетаристи). Відносно новою і успішнішою з точки зору забезпечення контролю за динамікою цін є стратегія **інфляційного таргетування** – стратегія грошово-кредитної політики, яка спрямована на підтримку стабільності цін шляхом мінімізації відхилення рівня інфляції від оголошеної інфляційної мети за до-

помогою основних інструментів грошово-кредитної політики. Оскільки об'єктом її управління є показник планової (очікуваної) інфляції, то таргетування (від англ. *targe - meta*) інколи називають “таргетуванням прогнозу інфляції” (табл.6.5). Нині на цей режим перейшла 21 країна (Австралія, Канада, Чилі, Чехія, Угорщина, Ізраїль, Корея, Норвегія, Філіппіни, Польща, ПАР та ін.).

Таблиця 6.5

Таргетування інфляції

Критерії	Сутність
Визначення	Процес встановлення, досягнення та суворого дотримання певних значень цільових орієнтирів інфляції для забезпечення цінової стабільності
Розповсюдження	1970-і р.р. під впливом різкого посилення інфляції, зростання кризових процесів в капіталістичній економіці
Теоретичне підґрунтя (монетаризм)	Ключовий елемент боротьби з інфляцією – встановлення контролю з боку ЦБ за грошовою масою та обмеження її приросту темпами приросту ВВП в реальному вимірюванні
Ознаки	Орієнтація на певний рівень річного рівня інфляції, визначення цільового показника “очікуваної” або “майбутньої” інфляції
Мета	Стабілізація цін в країні, вплив на економічне зростання шляхом регулювання пропозиції грошей та обмеження впливу негативних внутрішніх економічних факторів, зниження інфляційних очікувань шляхом підвищення їх довіри до монетарної політики ЦБ
Передумови запровадження	Інституційна незалежність ЦБ, використання різних методів моделювання, прогнозування рівня і динаміки інфляції, мінімальний рівень доларизації економіки, повна дерегуляція цін, розвиненість ринку капіталів, надійність банківської системи
Призначення процедур	Запобігання впливу внутрішніх шоків на динаміку рівня цін і контроль за індикаторами стану економіки
Види	Повне, вибіркове, спрощене
Переваги використання	Зниження інфляційних очікувань, забезпечення високого рівня довіри до політики ЦБ та її достатня гнучкість; усунення протиріч між цілями грошово-кредитної політики; зменшення економічних втрат; створення умов для збалансованого розвитку секторів і галузей економіки, забезпечення їх раціональної структури та високих темпів економічного зростання

За цього режиму через використання своїх інструментів центральні банки отримують чималі можливості маневрування для стабілізації економічного зростання. Інфляційне таргетування вимагає від центрального банку

фокусуватися на внутрішній стабільності економіки та відповідати на різноманітні шоки, що їй загрожують.

Ключова перевага рекомендованого режиму – це прозорість і можливість легкого розуміння громадськістю головної цілі монетарної політики – цінової стабільності, а основним ефектом є зниження рівня і волатильності інфляції та інфляційних очікувань. Іншим важливим результатом впровадження інфляційного таргетування є набагато краща макроекономічна ситуація в періоди дії різних шоків на економіку

Інфляція є одним із наслідків корупції. Значні грошові кошти, отримані за рахунок хабарів та “відкатів”, не забезпечені ані товарами, ані послугами, а лише непомірною жадобою чиновників-корупціонерів, вкидаються в обіг, тиснуть на гривню та знецінюють її. З цієї точки зору інфляція може слугувати індикатором корумпованості. Тому боротьба з нею невіддільна від боротьби з корупцією, з монопольним ціноутворенням, картельними змовами, посередниками (часто паперовими), які грабують народ накручуючи ціни на предмети першої необхідності і продукти харчування. Здійснення антиінфляційної політики потребує розробки конкретних стратегії та тактики, що означає проведення певної сукупності заходів.

Для забезпечення дієвості антиінфляційної політики потрібно з’ясувати її причини, а при виборі варіанту – джерела. Важливо враховувати ступінь та тривалість інфляційних процесів, особливості та традиції даної країни, рівень реальних доходів населення, стан різних галузей народного господарства та зовнішньоекономічних зв’язків, масштаби бюджетного дефіциту, ступінь реалізації соціальних перетворень тощо.

Отже, антиінфляційна стратегія по недопущенню галопуючої інфляції передбачає: ефективну монетарну політику, впорядкування державних фінансів, розробку і здійснення стратегії розвитку національної економіки, раціоналізацію політики зовнішньоекономічних зв’язків тощо.

§5. Основними завданнями економічної політики є досягнення низьких рівнів безробіття інфляції. Спираючись на криву Філіпса, яка відображає альтернативу між інфляцією та безробіттям, у короткостроковому періоді через заходи впливу на циклічне безробіття, можна робити вибір між інфляцією та безробіттям. У довгостроковому періоді ця можливість зникає, що пояснюється тим, що лише у коро-

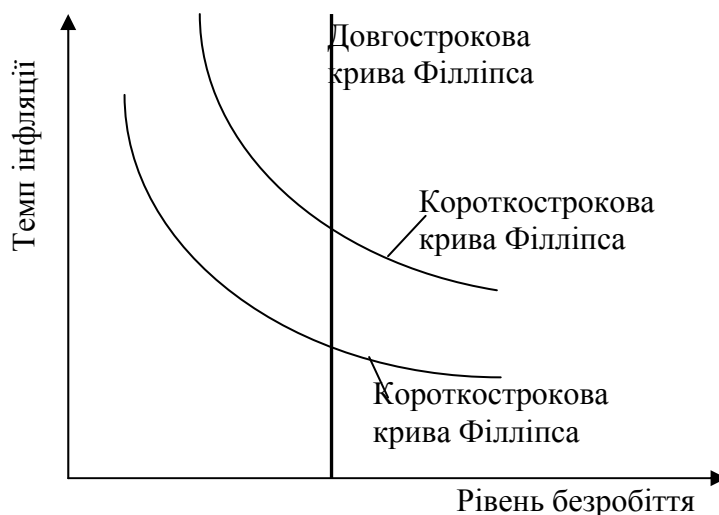

Рис.6.1. Проблема вибору між інфляцією та безробіттям: крива Філіпса

ткостроковому періоді фактичний рівень цін може відхилитися від їх очікуваного рівня під впливом неочікуваних коливань сукупної пропозиції. У довгостроковому періоді цінові очікування пристосовуються до динаміки фактичних цін, а рівень номінальної зарплати – до очікуваного рівня цін. Вплив уряду на сукупний попит за допомогою інструментів фіскальної та монетарної політики дає змогу графічно зобразити переміщення економіки по кривій Філліпса і вибрати певну точку на ній, тобто певну комбінацію рівнів інфляції та безробіття.

Ряд вчених вважають, що економічна альтернатива інфляції та безробіттю підтверджувалась на практиці до початку 70-х років, після яких почалося існування **стагфляції**, яка, по суті, є іншою назвою інфляції пропозиції (інфляція витрат), яка графічно може бути зображена лівостороннім зміщенням кривої сукупної пропозиції або правостороннім зміщенням кривої Філліпса (це дзеркальне відображення кривої сукупної пропозиції). На вертикальній осі для побудови кривої Філліпса і кривої сукупної пропозиції відкладається рівень цін, а на горизонтальній прямій для побудови кривої Філліпса відкладається безробіття, а для побудови кривої пропозиції – зворотний показник, тобто зайнятість.

Ранній варіант кривої Філліпса відображав обернену залежність між номінальною зарплатою і безробіттям. Пізніше її почали використовувати для визначення співвідношення між інфляцією та безробіттям, тому окремо були виділені інфляція попиту (залежить від циклічного безробіття) та інфляція витрат (спричиняє збурення сукупної пропозиції), інфляційними очікування.

Тому сучасний варіант кривої Філліпса записується так:

$$\pi = \pi^e - \beta \times (u - u^*) + \pi^s, \quad (6.8)$$

де π – темп інфляції; π^e – очікуваний темп інфляції; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття; $(u - u^*)$ – динаміка циклічного безробіття; β – чутливість інфляції до зміни рівня циклічного безробіття, яка викликається відхиленням сукупного попиту від ВВП потенційного π^s – темп інфляції, який причиняється збуренням сукупної пропозиції.

Це рівняння свідчить про те, що: інфляція залежить від очікувань, які згідно з адаптивними очікуваннями є продуктом інфляційної інерції; коливання сукупного попиту проявляються через динаміку циклічного безробіття, яке впливає на її рівень обернено; збурення сукупної пропозиції впливає на загальний темп інфляції прямо, тому перед π^s , який причиняється збуренням сукупної пропозиції стоїть знак “+”. Знак “мінус” перед показником циклічного безробіття стоїть тому, що при високому рівні безробіття спостерігається тенденція до зменшення темпів інфляції.

Таким чином, інфляція – це монетарне явище, суть якого полягає в знеціненні грошей внаслідок того, що в економіці їх стає більше, ніж потрібно для обслуговування товарного виробництва. В припустимих межах (3–5 % на рік) інфляція стимулює розвиток економіки, тому що доходи населення постійно наздоганяють ціни, зростає платоспроможний попит, що створює зацікавленість в інтенсивному розвитку економіки та зростання до-

ходів. При значному розриві між зростанням цін та доходів вона негативно впливає на економічний та соціальний розвиток. Заходи, що приймаються державою по її подоланню, залежать від характеру та рівня інфляції. При виборі варіанту антиінфляційної політики необхідно з'ясувати джерела інфляції. Важливо також враховувати ступінь та тривалість інфляційних процесів, конкретні економіко – політичні умови, особливості та традиції даної країни, ступінь реалізації соціальних перетворень.

Тема 7. Споживання домогосподарств

1. Доходи домогосподарств як джерело споживання .
2. Соціальна політика.
3. Споживання та заощадження як функції доходу.

§1. Дохід (грошовий) – це сума грошей, отриманих за конкретний період часу у формі зарплати, гонорару, відсотку, пенсії, а також інших трансфертних платежів. Дохід може бути **номінальним** (оцінюється в грошах) і **реальним** (кількість благ і послуг, що можна придбати); **грошовим** і **натуральним** (продукти домогосподарства, неготівкові трансферти: оплата медичних послуг, субсидії на житло, продовольчі талони, транспортні картки).

Причини нерівності доходів пояснюють: різними здібностями людей, різним рівнем освіти, різним відношенням до власності та місцем проживання тощо. Нерівність в доходах існує на декількох рівнях:

- мікро – (зарплата вищого керівництва Нацбанку, що видно із даних їх декларацій, сягає 100 -130 тис. гривень на місяць);
- макро – (в Україні дохід 150 олігархів дорівнює доходам 14 млн. пенсіонерів);
- мега – (дохід українців за купівельною спроможністю у 27 разів менше, ніж у жителів Ліхтенштейну (1688 та 4485 € відповідно).

До речі, ООН давно визнала заробітну плату менше ніж три долари за годину причиною деградації та знищення трудового потенціалу економіки держави, а дослідження Міжнародного валютного фонду доводять, що таке становище не забезпечує навіть простого відтворення робочої сили.

Індикаторами нерівності доходів виступають:

- ❖ **індекс Джині** – або коефіцієнт концентрації доходів ($K_{дж}$), який вимірюється від 0 до 1, тобто це поступовий перехід від повної рівності (0) до становища, коли всі доходи дістаються одній особі (1). Відхилення визначається відношенням площі М (фігури, утвореної кривою Лоренца) до площі N (лінії абсолютної рівноваги).
- ❖ **крива Лоренца** характеризує ступінь віддалення від стану рівності в розподілі доходів або показує частку доходу, що припадає на різні групи населення залежно від розміру доходу, який вони отримують.

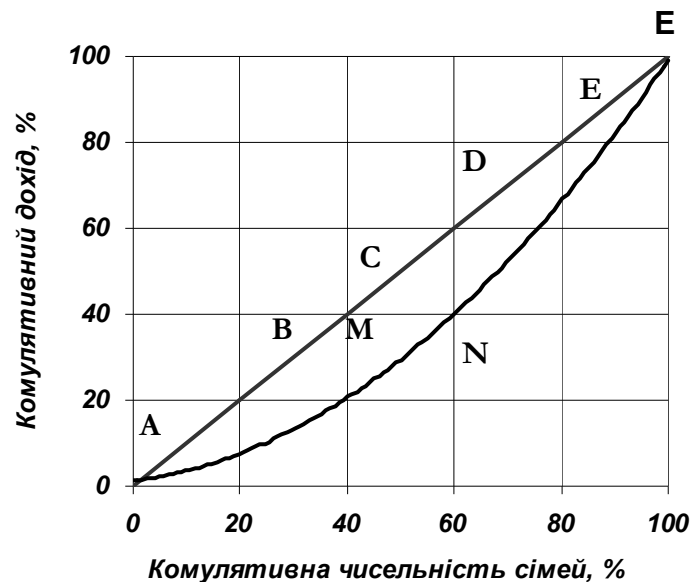

Рис.7.1. Крива Лоренца

Доходи окремих категорій населення різняться за структурою, що обумовлено такими взаємозв'язаними чинниками як: вік та стать (визначають фізичні можливості особи щодо працевлаштування та одержання доходу); робота за наймом чи у власному бізнесі; схильність до ризику.

Основною формою доходу є **зарплата** (*грошове вираження вартості й ціни товару «робоча сила» і частково результативності її функціонування*). В цілому по народному господарству України вага витрат на оплату праці у собівартості продукції коливається в межах 12-35 %, а в доходах українців на неї в середньому припадало 41,9 %.

За даними НАН України, із 10 днів наш робітник 0,7 дня працює на себе, а 9,3 – на роботодавця, а у США – 8 – на себе і лише 2 – на підприємця чи державу.

Як свідчать дані Державної служби зайнятості, українці щорічно отримують 310 млрд. грн. чорної зарплати, що становить 40 % всього фонду оплати праці і негативно відбивається не лише на всій економіці, але, в першу чергу, на самому працівникові, який не отримує відповідного соціального захисту. Тому якщо проведення реформ по зарплаті буде затягуватися, Україна обов'язково перетвориться у повного імпортера дешевих трудових ресурсів.

Серйозна із серйозних проблем доходів – несправедливий розподіл державних трансфертів (коштів, які передаються із державного бюджету в місцеві у вигляді дотацій, субсидій та інших надходжень). Так, менше 23 % (майже 5 млрд. грн.) загальних соціальних виплат дістаються бідним людям, а 77% (приблизно 17 млрд. грн.) стають підтримкою досить забезпеченому населенню.

18 грудня 1979 року була ГА ООН була прийнята «Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації у відношенні жінок», Ст.11 якої зазначає право чоловіка і жінки, зокрема, «на рівну винагороду, включно на отримання пільг, на рівні умови стосовно праці рівної цінності, а також на рівний підхід в оцінці якості роботи». Європейськими країнами право на рівну оплату за рівну працю рівної цінності було законодавчо закріплено на

наднаціональному рівні в 1975 році положенням Директиви ЄЕС «Про рівну працю».

Згідно даних ООН, із всіх грошей в світ, що виплачуються у вигляді зарплат, на долю жінок припадає лише 1/3, чоловіки ж отримують 2/3 грошей. Фактори, що визначають нерівність оплати праці: збереження неефективної професійної структури зайнятих жінок, які працювали і переважають працювати в малооплачуваних сферах із малими перспективами професійного росту; різниця у отриманні преміальних та інших додаткових оплат тощо.

У державах Євросоюзу заробіток жінок на 36 процентів менший ніж у чоловіків (цей показник різниться по країнах), в Україні в середньому вони отримують лише 71 % від зарплати чоловіків. Якщо зарплата в традиційно жіночих сферах зайнятості підвищується, то відбувається заміщення жіночої праці працею чоловіків. Найбільш яскравим прикладом цього є скорочення питомої ваги жінок у банківській сфері після різкого зростання в ній оплати праці.

Проблема нерівномірності доходів пов'язана з проблемою бідності. В «Звіті людського розвитку 1997 р.» Програми розвитку ООН, присвяченому викориненню злиднів, була визначена багатовимірна природа бідності та запроваджено індекс людської бідності (ІЛБ), який містить три складові: відсотки людей, які вмирають до 40 років; неписьменних дорослих; людей без доступу до служб охорони здоров'я та питної води. В 1998р. в Звіті «Подолання людської бідності» було наведено вже цілий перелік її визначень (табл.7.1).

Таблиця 7.1

Види бідності

Вид	Сутність
Абсолютна	Рівень доходів, при якому сім'я не в змозі підтримувати споживання їжі та інших предметів першої необхідності на мінімальному рівні
Відносна	Базується на понятті якість життя, в яке входять уявлення не лише про достатні для фізичного виживання продукти, але й необхідність для людини не відчувати моральних страждань через низький доходний статус
Загальна	Нестача їжі
Крайня	Нездатність задовольнити мінімум харчових потреб
Цілковита	Бідність, яка визначається міжнародною межею бідності, що вимірюється денними витратами в доларах

Для визначення бідності використовують такий показник, як **риска бідності** (*прожитковий мінімум*), який відображає рівень доходу, необхідний для того, щоб підтримати припустимий мінімум рівня життя.

В 28 країнах ЄС рівень бідності залишається відносно стабільним з 2005 року і коливається в межах 16 % та 17 %. В 2008р. в цілому бідність загрожу-

вала 17 % населення. За даними “Євростату” (статистична служба Євросоюзу) за 2008 рік, в Латвії 26 % населення ризикували опинитися за межею бідності, в Румунії – 23 %, у Греції, Іспанії та Литві – по 20 %. Бідність охоплює все більш широкі верстви населення в Німеччині, 13 % якого вже живуть за ризикою прожиткового мінімуму, а ще стільки ж утримуються від сповзання в злиденність завдяки допомозі на дітей та по безробіттю. За ризикою бідності живе кожен сьомий житель Бельгії (15 % населення), де серед малозабезпечених верств переважають безробітні та пенсіонери. Так, дохід кожного п’ятого бельгійського пенсіонера нижче встановленої ризику бідності, серед працюючого населення країни неможливі становлять 4 %. Згідно діючих в Євросоюзі нормативів, на межі бідності живуть ті, хто отримує менше 60% від середньої зарплатні по країні. Найнижчу мінімальну зарплату отримують в Болгарії, а найвищу – в Люксембурзі.

За даними інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, в 2006 р. рівень бідності досяг 28,1 %. В стані бідності живе кожне третє домогосподарство з дітьми, кожна п’ята сім’я пенсіонерів і кожна сьома молода сім’я. І хоча зростання доходів за рахунок підвищення рівня мінімальної плати, пенсій та соціальних виплат відобразились на загальному рівні, та це не призвело до скорочення прірви між багатими і бідними.

За даними вчених, розрив між найбагатшими та найбіднішими не викликає протесту мас, а в суспільстві існує відносна гармонія при співвідношенні між їхніми доходами на рівні 1:4. Критичне співвідношення – один до десяти. В Україні, як вважають фахівці, досягнуто співвідношення більше ніж 1:40 і воно продовжує зростати.

Однією з причин того, що українці багатіють різними темпами, є інфляція. Бідні витрачають гроші на продукти харчування та найбільш необхідне (55 відсотків сімей витрачають більше половини своїх коштів лише на продукти), тобто зростання їх доходів з’їдає швидкозростаюча інфляція. Багаті ж можуть здійснювати крупні угоди, вкладаючи гроші у нерухомість, яка дорожчає. Інша причина – це непродумана політика уряду, адже деякі види соціальної допомоги, пільги часто отримують далеко не найбідніші.

Для бідності в Україні характерна її фемінізація, що не дивує, адже сьогодні майже 11 % сімей, де жінка є єдиною годувальницею. Це змушує їх до пошуку будь – якої роботи та засобів поліпшення матеріального становища. Як наслідок спостерігається високий рівень трудової міграції, особливо з сільської місцевості, яка все більше криміналізується, адже дешева робоча сила українських жінок та злочинне використання у секс-бізнесі становлять підґрунтя надприбутків посередників як в Україні, так і за її кордоном. Отже, жінки належать до групи високого ризику постраждати від контрабанди.

Отже, винагорода за працю рівної цінності являє собою концепцію, розроблену для визначення і подолання систематичної недооцінки трудового внеску жінок в умовах жорстко сегментованого ринку праці.

§2. Соціальна політика – діяльність держави по управлінню розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб громадян (табл.7.2).

Таблиця 7.2

Соціальна політика

Суб'єкти	Держава, державні установи, органи місцевого врядування, комерційні структури та бізнес, суспільні об'єднання, добровольці, громадяни
Об'єкт	Все населення країни
Мета	Регулювання відносин, зміна системи соціальних нерівностей у суспільстві для максимально можливого задоволення потреб та інтересів людей за допомогою різних засобів та методів
Завдання	Підвищення добробуту, покращення умов праці та життя, здійснення принципу соціальної справедливості
Шляхи реалізації	<i>Соціальний захист</i> (система законодавчих, соціально-економічних, морально-психологічних заходів держави, що забезпечують гідну і соціально-сприйману якість життя або суспільно-необхідні матеріальні й соціальні стандарти життя усіх членів суспільств); <i>Соціальні гарантії</i> (зобов'язання суспільства перед кожним його представником по задоволенню необхідних потреб)
Принципи здійснення	Соціальні: справедливість, відповідальність, солідарність, компенсація, гарантованість; індивідуальне соціальне партнерство; субсидіарність або соціальна підтримка (система заходів по наданні допомоги: необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів, навчання, права захисту і введення інших пільг) деяким категоріям громадян, які тимчасово опинились у тяжкому економічному стані
Підходи до здійснення	Ринковий (обов'язок суспільства створити лише умови кожному для здійснення економічної активності й отримання доходу); Соціальний (суспільство повинно гарантувати кожному такий рівень доходів, який би не дозволив опинитися за ризикою бідності, тобто підтримувати припустимий мінімум рівня життя)
Напрями	Гарантування мінімального доходу, підтримка і розвиток здібностей, перш за все, до трудової діяльності, забезпечення прийнятним рівнем соціальних послуг
Механізм здійснення	Соціальна держава
Призначення соціальної держави	Полягає в тому, щоб послабити соціальну напругу, зберегти злагоду в суспільстві, сформувати сприятливе для людей середовище

Основна соціальна функція економічної політики полягає в тому, щоб забезпечити зацікавленість працівників у підвищенні ефективності їх економічної діяльності. Це, в свою чергу, можливо при вирішенні проблем, які соціальна політика висуває перед економікою: як задовольнити соціальні проблеми людей; яким чином забезпечити соціальну справедливість в розподілі суспільних благ; як досягти того, щоб підвищення добробуту людей відбулось у відповідності з підвищенням ефективності суспільного виробництва.

Важливою характеристикою соціального становища людини є рівень та якість життя (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Рівень та якість життя

Рівень життя	Якість життя
Сукупність матеріальних і духовних благ, що отримують громадяни в обмін на грошові доходи, кошти з суспільних (державних) або інших фондів	Сукупність показників, що характеризують матеріальний, соціальний, фізичний, культурний і духовний добробут населення даної країни
Показники (12): Демографічна ситуація в країні Санітарно-гігієнічні умови життя Споживання продовольчих товарів Житлові умови Освіта і культура Умови праці та зайнятість Доходи і витрати Вартість життя та споживчі ціни Наявність транспортних засобів Соціальне забезпечення Права людини	<u>Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)</u> (середнє арифметичне очікуваної тривалості життя, рівня освіти, ВВП на душу населення) <u>Індекс інтелектуального потенціалу суспільства</u> (рівень освіти дорослого населення, частка витрат у ВВП на освіту та науку, вага студентів у чисельності населення, частка зайнятих у науці та науковому обслуговуванні в загальній чисельності зайнятих) <u>Людський капітал на душу населення</u> (витрати держави, фірм, громадян на освіту та інші галузі соціальної сфери) <u>Коефіцієнт життєздатності населення</u> (характеризує можливість збереження генофонду, інтелектуального розвитку населення)

На сьогодні рівень та якість життя громадян України далекі від світових та європейських стандартів, а факторами, що їх погіршують є: різниця в оплаті праці за всіма напрямками; безробіття в явній та прихованій формі; множинна зайнятість населення; не виплати та затримки зарплат і соціальних трансфертів; диференціація розміру приватної власності як джерела отримання доходів; тіньові доходи тощо.

Слід зазначити, що успіх або невдача у вирішенні соціальних проблем залежить від стійкості як економічної системи, так і суспільства в цілому, гарантом чого є **соціальна держава**, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини; намагається

ся гарантувати соціальну безпеку (можливість для людини задовольняти свої потреби, поєднувати індивідуальні та суспільні інтереси); попереджає виникнення соціальної нестабільності, обумовленої, головним чином, різкою диференціацією доходів населення, зародженням полярних верств населення – непомірно багатих і бідних.

Таким чином, **соціальна політика** – це діяльність держави по управлінню розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб громадян. Разом із тим, завдання держави полягає не в тому, щоб забезпечити кожного бажаного роботою (бо це збільшить інфляцію), а утримати безробіття на природному рівні, що і означає досягнення повної зайнятості.

§3. Після сплати домогосподарствами податків у їхньому розпорядженні залишається використовуваний дохід, який розподіляється на споживання та заощадження:

$$Y = C + S, \quad (7.1)$$

де Y – дохід, C – споживання, S – заощадження.

Споживання або видатки на придбання споживчих товарів і оплату послуг для задоволення особистих потреб – найбільш суттєвий компонент валового внутрішнього продукту (ВВП), частка якого у різних країнах сягає 60-70%, що і зумовлює для економіки важливість прийняття рішень про нього.

Розрізняють три групи видатків домогосподарств на споживання:

- товари поточного споживання (харчування, одяг, інше);
- товари тривалого користування (предмети побуту, транспортні засоби);
- послуги (житло, освіта, охорона здоров'я, відпочинок, інше).

Заощадження є тією частиною використовуваного доходу, що не витрачається на споживання.

Споживання та заощадження безпосередньо впливають на рівень національного виробництва, ціни та зайнятість.

Криву, що відображає зв'язок між споживанням та доходами, називають функцією споживання (рис.7.2).

Якби споживчі видатки повністю дорівнювали доходу, то графік функції споживання прийняв би форму бісектриси, в будь – якій точці якої споживання повністю дорівнює доходу. Рівень використовуваного доходу, за якого не заощаджують і не витрачають попередніх заощаджень, називають **точкою нульового заощадження** (точка В), або **пороговим доходом**.

Праворуч від точки В – **зона чистого заощадження**, яка обмежується кривою споживання та бісектрисою.

Величина чистих заощаджень завжди вимірюється вертикальним відрізком між кривою функції споживання та бісектрисою.

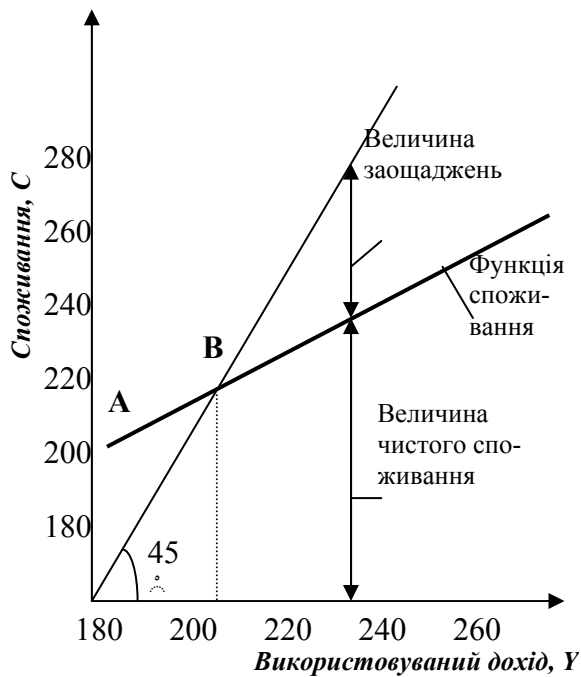

Рис.7.2. Графічне зображення функції споживання

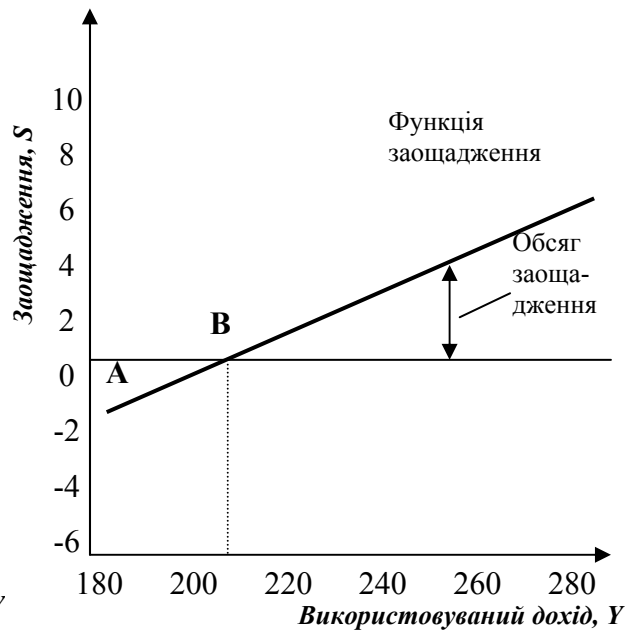

Рис.7.3. Графічне зображення функції заощадження

Обсяг споживання визначається відстанню від осі доходів до кривої функції споживання.

Ліворуч від точки В відрізок АВ означає перевищення споживання над доходами, тобто *життя в борг* або *за рахунок попередніх заощаджень*.

Перевищення споживання над доходом називають *автономним споживанням* або *чистим від'ємним заощадженням*. Його вимірюють відстанню між бісектрисою та кривою функції споживання.

Аналогічно розглядається функція заощадження, яка є дзеркальним відображенням функції споживання (рис.7.3).

Із наведених графіків функцій споживання і заощадження видно, що і споживання, і заощадження прямо залежать від доходу, зростаючи зі збільшенням доходу і зменшуючись при його скороченні. Обсяг заощаджень залежить ще й від відсоткової ставки (i). Таким чином, функція споживання теж залежить від відсоткової ставки, але залежність ця опосередкована і є зворотною: чим вища відсоткова ставка, тим більші заощадження і менші споживчі витрати.

Залежність споживання та заощадження від доходу — **схильність до споживання та заощадження**, яка може бути середньою та граничною схильність до споживання та заощадження.

Гранична або додаткова схильність до споживання або заощадження характеризує тенденцію в зміні величини споживання або заощадження в міру того, як змінюється рівень доходу (табл. 7.4).

Види схильностей

Середня схильність до споживання (APC)	Середня схильність до заощадження (APS)
Частка використуваного доходу, що спрямовується на споживання (%) $APC = C / Y \times 100\%$	Частка використуваного доходу, що спрямовується на заощадження (%) $APS = S / Y \times 100\%$
Таким чином,	$APC + APS = 100\% \text{ або } 1,0$
Гранична схильність до споживання (MPC)	Гранична схильність до заощадження (MPS)
Показує, яка частка додаткового доходу спрямовується на додаткове споживання $MPC = \Delta C / \Delta Y \times 100\%$	Вказує на співвідношення між додатковими заощадженнями та додатковим доходом $MPS = \Delta S / \Delta Y \times 100\%$
Таким чином,	$MPC + MPS = 1,0 \text{ або } 100\%$

Функцію споживання можна також представити у вигляді формули:

$$C = a + b \times (Y - T), \quad (7.2)$$

де C – величина споживання у приватному секторі; a – автономне споживання; b – гранична схильність до споживання (MPC); Y – доход; T – податкові відрахування.

Найпростіша функція заощадження має вигляд:

$$S = -a + (1 - b) \times (Y - T), \quad (7.3)$$

де S – величина заощаджень у приватному секторі; $(1-b)$ – гранична схильність до заощадження.

Якщо зміна у споживанні спричинена змінами у використуваному доході, її називають *зміною величини споживання* і показують як переміщення від однієї точки до іншої по стабільній функції споживання (із точки a у точку b на функції споживання C_1 (рис.7.4). Якщо обсяг споживання змінився внаслідок дії чинників, не пов'язаних із використуваним доходом, то маємо справу зі *зміною споживання* (переміщення вгору або вниз функції споживання із положення C_1 у C_2 або C_3 на рис. 7.4). Зміни в одному або кількох чинниках, що не пов'язані з доходом, переміщують і функцію заощадження. При цьому функції споживання і заощадження переміщуються у протилежних напрямках. Якщо домогосподарства споживають більше за даного використуваного доходу, то вони заощаджують менше. Графічно це виражається в тому, що переміщення функції споживання вгору тягне за собою переміщення функції заощадження донизу. Лише підвищення податків переміщує вниз як функцію споживання, так і функцію заощадження.

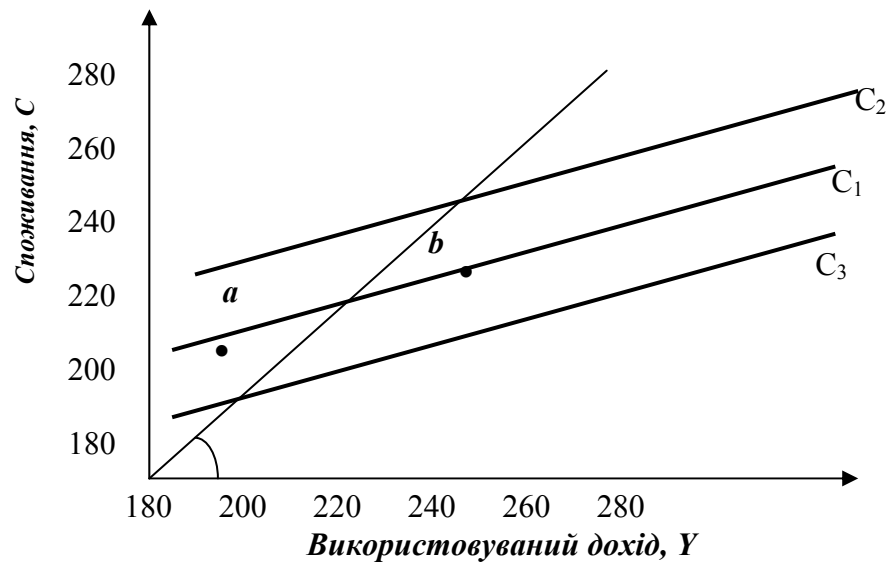

Рис. 7.4. Вплив недоходних факторів на споживання

На споживання і заощадження окрім поточного та довгострокового доходу, впливають **недоходні фактори** (табл.7.5).

Таблиця 7.5

Недоходні фактори споживання і заощадження

Багатство	Чим більше його нагромаджено, тим менші стимули до заощаджень
Податки	Їх зниження збільшує використований дохід, споживання і заощадження. І навпаки
Рівень цін	Зростання цін скорочує споживання і заощадження. І навпаки
Відрахування на соціальне страхування	Чим воно краще, тим менші заощадження домашніх господарств протягом трудового життя
Очікування	Можуть бути пов'язані з майбутньою зміною цін, доходів, виникненням дефіциту тощо. Якщо вони несприятливі, то домогосподарства змушені робити покупки наперед, що у поточному році збільшує споживання та зменшує заощадження. Очікування приросту грошових доходів у майбутньому зумовлює збільшення поточних витрат
Споживча заборгованість	Якщо в попередній період вона зросла, то в поточному періоді домогосподарства будуть змушені зменшити споживання і заощадження щоб ліквідувати минулу заборгованість. І навпаки
Відсоткова ставка	Коли вона зростає, поточне споживання зменшується, а заощадження зростають, що збільшить майбутнє споживання, забезпечене поточними заощадженнями

Розподіл теорій споживчого попиту відбувається виходячи із відмінності у сприйнятті величини доходу як екзогенного (Дж. Кейнс, Ф.Модільяні, І.Фішер) або ендогенного (неокласики, М.Фрідмен) параметру. (табл.7.6).

Таблиця 7.5

Концепції споживчого вибору

Автор	Назва	Сутність
Дж. Кейнс	Основний психологічний закон	Споживачі схильні збільшувати своє споживання із зростанням доходу, але не в тій мірі як він зростає. Розподіл доходу на споживання і заощадження залежить від уподобань споживачів, а не від відсоткової ставки. Бажання до збереження обумовлено: намаганням забезпечити резерв на випадок непередбачених обставин, на старість; залишити спадок тощо
С. Кузнець	“Загадка Кузнеця”	Із зростанням доходу середня схильність до споживання залишається постійною
І. Фішер	Проблема міжчасового споживчого вибору	Оскільки споживач живе у двох часових періодах: молодість та старість, доходи в які дуже різняться, то при прийнятті споживчих рішень раціонально мислячі суб’єкти враховують і поточний дохід, і майбутній, який сподіваються отримувати протягом життя. Факторами, що визначають споживання і заощадження є дохід і відсоткова ставка
Ф.Модільяні	Теорія життєвого циклу	Споживання людини в кожен період життя коливається і залежить не від поточного доходу, а від того, на який вона очікує протягом всього життя. У молоді роки доходи невеликі, найбільші вони у зрілі роки, що дає можливість заощаджувати. При виході на пенсію трудовий дохід стає рівним нулю, тому споживання забезпечується накопиченими заощадженнями
М. Фрідмен	Теорія перманентного (постійного) доходу	Споживчі рішення домогосподарств залежать в основному від постійного доходу. Це означає, що споживачі змінюють свої витрати якщо ці зміни у доході приймають стабільний характер. Якщо зміни у доході тимчасові, то значна частина приросту доходу буде заощаджуватись, тобто, гранична схильність до споживання з поточного доходу значно нижча, ніж з постійного доходу.

Отже, проблема доходів була і залишається найбільш актуальною, а їх розподіл – нерівним, що обумовлено об’єктивними та суб’єктивними причинами.

ТЕМА 8. ПРИВАТНІ ІНВЕСТИЦІЇ

1. Економічна суть та роль інвестицій у національній економіці.
2. Інвестиційні функції: види та чинники впливу.
3. Заощадження та інвестиції.

§1. Відповідно до Закону України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р.: “*Інвестиціями* є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект”.

В макроекономіці **інвестиції** є частиною сукупних витрат, що складаються з видатків на виробництво і нагромадження капітальних благ. Є три види інвестиційних видатків. *Інвестиції в основний капітал* – це придбання фірмами устаткування, комп'ютерів, вантажівок, виробничих будівель і споруд для їх використання у виробництві. *Інвестиції у житлове будівництво* – не видатки на придбання нового житла. *Інвестиції у запаси* – не товари, які фірми нагромаджують, – готові вироби, незавершене будівництво тощо. Інвестиції в основний капітал та в житлове будівництво називають *капіталовкладеннями*, тобто останні є частиною інвестицій.

Тобто, інвестиції – це частина ВВП, не спожита в поточний період, і що забезпечує приріст капіталу в економіці.

Розрізняють наступні **види інвестицій**: *державні*, створені із коштів державного бюджету, державних фінансових джерел; *приватні*, створені із коштів підприємств, організацій, громадян, включаючи як особисті, так і залучені кошти; *реальні* – будь-які витрати на створення або відновлення капіталу; *прямі* – ті, які вкладені безпосередньо у виробництво окремого виду продукції; *фінансові (портфельні)*, що вкладаються в акції, облігації та інші цінні папери.

Розрізняють також інвестиції валові та чисті.

Валові (брutto) інвестиції – це загальний обсяг інвестицій за певний період незалежно від джерел фінансування, тобто це вартість усіх машин, будівель тощо, споруджених протягом року, в тому числі тих, які заміщують старі капітальні блага, що зносилися.

Чисті (нетто) інвестиції – це сума валових інвестицій без суми амортизаційних відрахувань у певному періоді.

Динаміка чистих інвестицій характеризує економічний розвиток підприємства, галузі, держави. Якщо сума чистих інвестицій від'ємна, то це свідчить про зменшення випуску продукції. Якщо сума чистих інвестицій дорівнює нулю, це означає відсутність економічного зростання, а якщо сума валових інвестицій перевищує суму амортизаційних відрахувань, то це означає, що економіка розвивається.

Під *інвестиційним попитом* розуміють попит підприємців на блага для відновлення зношеного капіталу і збільшення реального капіталу.

Попит на інвестиції – наймінливіша частина сукупного попиту на блага.

Чинники мінливості інвестицій

Чинник	Характеристика прояву
Тривалість використання	Капітальні блага використовують упродовж досить невизначеного строку. Старе устаткування, споруди можна повністю ліквідувати й замінити або ж відремонтувати, модернізувати та використовувати ще кілька років. Оптимістичні прогнози можуть спонукати підприємців до заміни застарілого устаткування, тобто модернізації підприємств, що збільшить обсяг інвестицій. Менш оптимістичний прогноз може вести до дуже незначного обсягу інвестування
Нерегулярність нововведень	Одним із основних чинників інвестицій є технічний прогрес. Нові продукти і нові технології стимулюють інвестування. Проте великі нововведення – залізниці, електрика, автомобілі, комп'ютери – здійснюються нерегулярно. І коли вони справді трапляються, то це веде до величезної хвилі інвестиційних витрат, які з часом знижуються. Наприклад, поширення автомобілів викликало значне зростання інвестицій не тільки у саму автомобільну промисловість, а й у суміжні галузі, такі як сталеливарна, нафтопереробна, хімічна, що, в свою чергу, сприяло зростанню державних інвестицій на будівництво доріг
Поточні прибутки підприємств	Підприємства інвестують лише тоді, коли відчують, що інвестування буде прибутковим. Між тим поточний прибуток дуже часто змінюється, тому й інвестиційні стимули мінливі. Крім того, прибуток є основним джерелом інвестицій, а значить його нестабільність посилює мінливість інвестицій
Мінливість сподівань	Більшість підприємств схильна прогнозувати майбутні умови підприємництва виходячи з поточних реалій. Суттєво вплинути на оптимізм чи песимізм підприємців можуть зміни податкового законодавства, корупційність державних чиновників, зміни валютних курсів та багато інших чинників

Інвестиції сильніше за все реагують на зміну економічної кон'юнктури. З іншого боку, саме зміна обсягу інвестицій частіше за все є причиною кон'юнктурних коливань.

В залежності від того, які фактори визначають обсяг попиту на інвестиції, останні діляться на **індуційовані та автономні**. Інвестиції називаються **індуційованими** (I_{in}), якщо причиною їх здійснення є стійке зростання попиту на блага.

Щоб визначити обсяг інвестицій на розширення виробничої бази, що забезпечить задоволення попиту, який зріс, необхідно знати **прирісну капіталоємність продукції** – коефіцієнт, який показує, скільки одиниць додаткового капіталу необхідно для виробництва додаткової одиниці продукції. Коефіцієнт прирісної капіталоємності продукції ще називають **акселератором** та розраховують за формулою:

$$\eta = \frac{\Delta K}{\Delta y}, \quad (8.1)$$

де η – прирісна капіталоємність продукції; ΔK – кількість додаткового капіталу; Δy – додаткова кількість продукції;

При заданій прирісній капіталоємності продукції для збільшення виробництва з y_0 до y_1 необхідні індуційовані інвестиції в розмірі:

$$I_{\text{ін}} = \eta \cdot (y_1 - y_0), \quad (8.2)$$

де y_1, y_2 – обсяги виробництва.

Індуційовані інвестиції є функцією від приросту національного доходу. Такі інвестиції залежать від рівня доходу.

Часто підприємцям вигідно робити інвестиції і при постійному національному доході, тобто при заданому сукупному попиті на блага. Це передусім інвестиції в нову техніку і підвищення якості продукції. Такі інвестиції частіше за все самі стають причиною зростання національного доходу, але їх здійснення не є наслідком зростання національного доходу, і тому вони називаються **автономними** (I_a) – це інвестиції, які не залежать від рівня доходу.

§2. У загальному контексті **функція** – це математична назва макроекономічної моделі, яка виражає залежність одного набору змінних від іншого. В інвестиційній функції інвестиції є залежною змінною, а чинники, які впливають на інвестиції, – незалежними змінними. Отже, інвестиційна функція відповідає на питання: від яких чинників залежить обсяг інвестицій?

В основі **кейнсіанської функції інвестицій** в основний капітал лежить гранична ефективність капіталу. Вона визначається такою ставкою процента, яка врівноважує дисконтовану вартість очікуваних прибутків від інвестування з відновною вартістю капітального майна. Граничній ефективності капіталу протистоїть поточна ставка процента, яка визначається на ринку позичкового капіталу. Попит виникає лише на такі інвестиційні проекти, для яких поточна ставка процента нижча від граничної ефективності капіталу. Чим нижче ставка процента відносно граничної ефективності капіталу, тим більша кількість інвестиційних проектів буде ефективною і тим більшим є попит на інвестиції. Тому у Кейнса інвестиції є спадною функцією від ставки процента, верхньою межею якої є гранична ефективність капіталу. За таких умов крива попиту на інвестиції має від'ємний нахил.

В основі **неокласичної функції інвестицій** в основний капітал лежить розрив між бажаним і наявним обсягами капіталу. Бажаний обсяг капіталу знаходиться в оберненій залежності від граничних витрат на капітал і в пря-

мій залежності від очікуваних обсягів виробництва. При цьому граничні витрати на капітал є сумою реальної ставки процента, норми амортизації і чистих граничних податків. Очікуваний обсяг виробництва – це середньорічний обсяг, який відповідає уявленням підприємців про майбутній попит на їхню продукцію. Прихильники неокласичної теорії спираються на модель гнучкого акселератора, згідно з якою попит на чисті інвестиції в поточному періоді залежить від капітального розриву та частки, на яку зменшується цей розрив у кожному поточному періоді. Попит на відновлювальні інвестиції залежить від середньої вартості капіталу в поточному періоді та норми амортизації. Звідси за неокласичною теорією, попит на інвестиції є сумою попиту на відновлювальні та чисті інвестиції.

Інвестиції у житлове будівництво – це витрати на будівництво нового житла та на реконструкцію наявного житла. Такі інвестиції знаходяться в прямій залежності від ціни, яка встановлюється на ринку наявного житла. Чим вища ціна житла, тим вищою є прибутковість його будівництва і тим більшою є мотивація до інвестування в житлове будівництво. Ціна залежить від попиту. Тому чинники, що впливають на попит на житло, є чинниками інвестицій у житлове будівництво. До таких чинників належать сукупний дохід (ВВП), чисельність населення, реальна процентна ставка. Інвестиції у житлове будівництво є зростаючою функцією від ВВП і чисельності населення та спадною функцією від реальної процентної ставки. Інвестиції у запаси це зміна величини запасів. Такі інвестиції є зростаючою функцією від обсягів виробництва і спадною функцією від реальної процентної ставки.

Інвестиції у запаси – це зміна величини запасів. Такі інвестиції є зростаючою функцією від обсягів виробництва і спадною функцією від реальної процентної ставки.

Підприємства створюють запаси з метою підтримання запланованих обсягів виробництва та реалізації продукції. Зі збільшенням обсягів виробництва підприємства збільшують свої запаси, оскільки за цих умов зростають потреби в сировині та матеріалах і більша кількість продукції перебуває в процесі незавершеного виробництва. Зі зниженням обсягів виробництва підприємства зменшують запаси. Незалежно від того, бере підприємство позику чи використовує власні кошти для утримання запасів, вона несе витрати у формі процента. Чим більшими є запаси, тим більші проценти витрачає підприємство.

У макроекономічному моделюванні використовується **проста інвестиційна функція**, в якій базовою змінною попиту на інвестиції є лише процентна ставка. Це пояснюється двома обставинами: по-перше, процентна ставка є спільним чинником всіх компонентів інвестиційного попиту; по-друге, процентна ставка є тим чинником, на який може впливати кон'юнктура на ринку позичкового капіталу і монетарна політика. Вплив інших чинників на інвестиційний попит ураховується в автономній складовій простій інвестиційної функції.

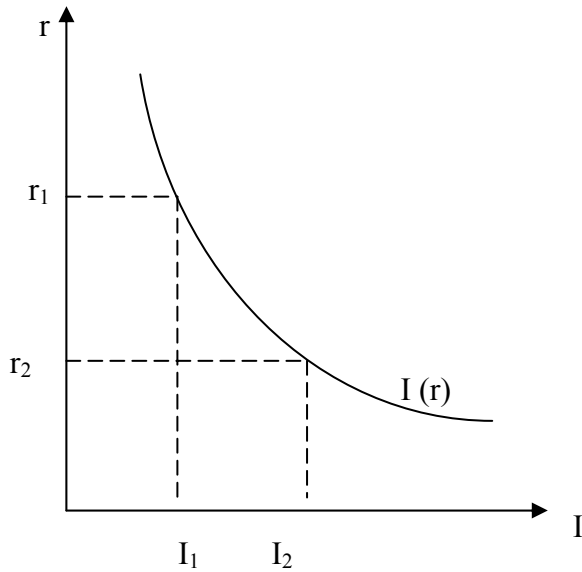

Рис. 8.1. Графік простої інвестиційної функції

На рис. 8.1 зображено графік інвестиційної функції, який узагальнює обернену залежність інвестицій від реальної процентної ставки. Він показує, що при зниженні процентної ставки від r_1 до r_2 інвестиції збільшуються від I_1 до I_2 . У зв'язку з цим крива інвестиційного попиту має від'ємний нахил і свідчить про те, що інвестиції є спадною функцією від процентної ставки.

На рис. 8.2 зміна величини

автономних інвестицій зміщує криву інвестиційного попиту у відповідний бік. Так, збільшення автономних інвестицій означає, що для кожного рівня процентної ставки підприємства збільшують свій попит на інвестиції, внаслідок чого крива інвестиційного попиту зміщується вправо. І навпаки, вона зміщується вліво, якщо автономні інвестиції зменшуються.

До невідсоткових (або інших) факторів, що також впливають на інвестиційний попит, належать:

- технологічні зміни.

Технічний прогрес, тобто розробка нового більш продуктивного устаткування, зменшує середні витрати на виробництво продукції або підвищує її якість. Внаслідок цього зростає норма чистого прибутку від інвестування, що викликає зростання інвестиційного попиту за даної відсоткової ставки;

- рівень забезпеченості основним капіталом. Якщо виробничі потужності певної галузі задовольняють попит на її продукцію, то інвестування буде стримуватися. Недостатність виробничих потужностей стимулює збільшення інвестицій з метою нарощування виробництва відповідно до попиту.

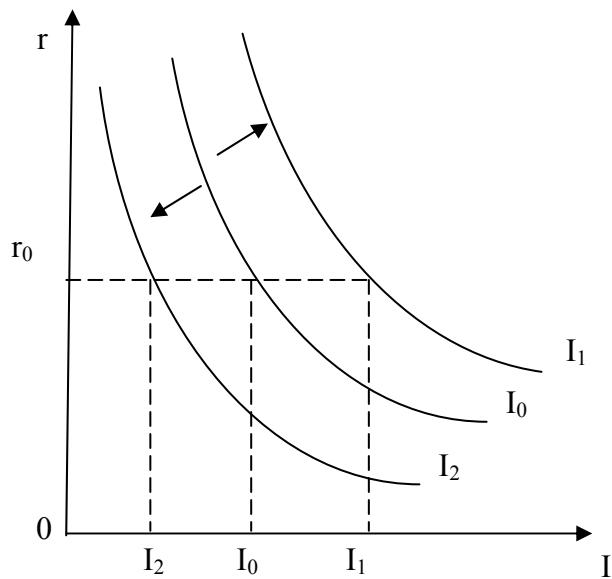

Рис. 8.2. Вплив інших чинників на інвестиції

Витрати на придбання, експлуатацію та обслуговування устаткування. Якщо ці витрати скорочуються, то очікувана норма чистого прибутку збільшується, а інвестиційний попит зростає, і навпаки;

- **податки на підприємця.** Приймаючи інвестиційні рішення, підприємці розраховують на очікуваний прибуток після сплати податків. Тому збільшення податків депресивно впливає на інвестиції, і навпаки;

- **ділові очікування.** Якщо економічні умови в країні погіршуються, фірми утримуються від інвестицій. Навпаки, коли фірми сподіваються на поживання в недалекому майбутньому, попит на інвестиції зростає. Крім того, якщо фірми очікують, що зростання виробництва товару призведе до різкого скорочення попиту на нього навіть при зниженні ціни, то немає стимулів вкладати у виробництво цього товару інвестиції, і навпаки.

Невідсоткові фактори збільшують або зменшують сукупний попит на інвестиції, переміщуючи криву попиту на інвестиції вправо чи вліво (див. рис. 8.2). На відміну від них, відсоткова ставка викликає зміщення по самій кривій попиту на інвестиції.

§3. Єдиним джерелом інвестицій, як уже зазначалося, є **заощадження**. Інвестиції завжди означають зменшення поточного споживання задля збільшення майбутнього споживання. Джерелом цих ресурсів є заощадження. В умовах приватної закритої економіки заощадження є тією частиною доходу, яка не витрачається на приватне споживання.

Графічно взаємозв'язок між нормою процента, інвестиціями і заощадженнями виглядає наступним чином (рис. 8.3). На графіку представлена ілюстрація стану рівноваги між заощадженнями та інвестиціями: крива I – інвестиції; крива S – заощадження; на вісі ординат – значення норми процента r ; на вісі абсцис – заощадження та інвестиції.

Інвестиції – функція норми процента $I = f(r)$, причому ця функція є спадною, чим вищий рівень процентної ставки, тим нижчий рівень інвестицій.

Заощадження також є функцією (але вже зростаючою) норми процента: $S = S(r)$. Рівень процента, рівний r_0 , забезпечує рівність заощаджень та інвестицій в масштабі всієї економіки, рівні r_1, r_2 – відхилення від цього стану.

Якщо фірма бере позику, то за неї доводиться сплачувати процент. А оскільки взяття позики та повернення грошей розірвані у часі, то виникає проблема втрати грошима їх купівельної спроможності через інфляцію. При цьому слід розрізняти номінальну і реальну ставки процента.

Приватні заощадження – це структуризована система, яка складається з двох сегментів: заощадження домашніх господарств і заощадження підприємств.

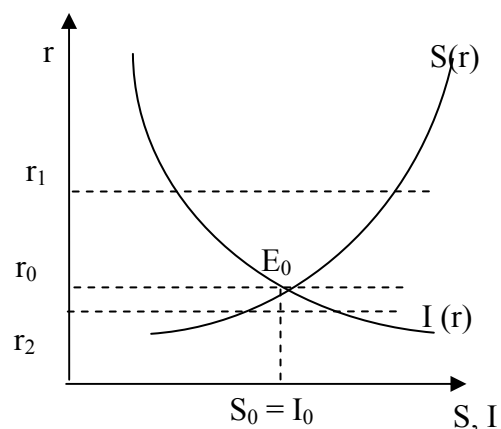

Рис. 8.3. Взаємозв'язок норми процента, інвестицій та заощаджень

Заощадження домашніх господарств визначаються як частина їхнього наявного доходу, що залишається після здійснення витрат на споживання.

Найпоширенішими формами заощаджень домогосподарств є депозитні вклади в комерційних банках, придбання акцій та облігацій.

Заощадження підприємств структурно поділяються на чисті та валові. В їх основі лежить відмінність між прибутком, чистим прибутком і валовим прибутком підприємств.

Прибуток відображує перевищення виручки від реалізації продукції над витратами, пов'язаними з її виробництвом. Прибуток мінус податок на прибуток – це **чистий прибуток**. За своєю суттю чистий прибуток є наявним доходом підприємств. Певна його частина у формі дивідендів спрямовується на приватне споживання.

Чисті заощадження підприємств у спрощеній економіці визначається як різниця між чистим прибутком і дивідендами.

Валовий прибуток – це прибуток плюс амортизація, тобто споживання основного капіталу. Звідси **заощадження підприємств** – це чистий прибуток за мінусом дивідендів і амортизації.

Отже, заощаджують як домогосподарства, так і підприємства. Проте майже всі інвестиції здійснюють підприємства. При цьому їхні потреби в інвестиційних коштах, як правило, перевищують їхні заощадження. За цих умов виникає певний дисбаланс: з одного боку, заощадження домогосподарств перевищують їхні потреби в інвестиційних ресурсах; з іншого – заощадження підприємств є недостатніми для фінансового забезпечення інвестицій. Це зумовлює як можливість, так і доцільність переміщення тимчасово вільних коштів домогосподарств у тимчасове розпорядження підприємств. Таке переміщення здійснюється за допомогою фінансової системи (рис. 8.4).

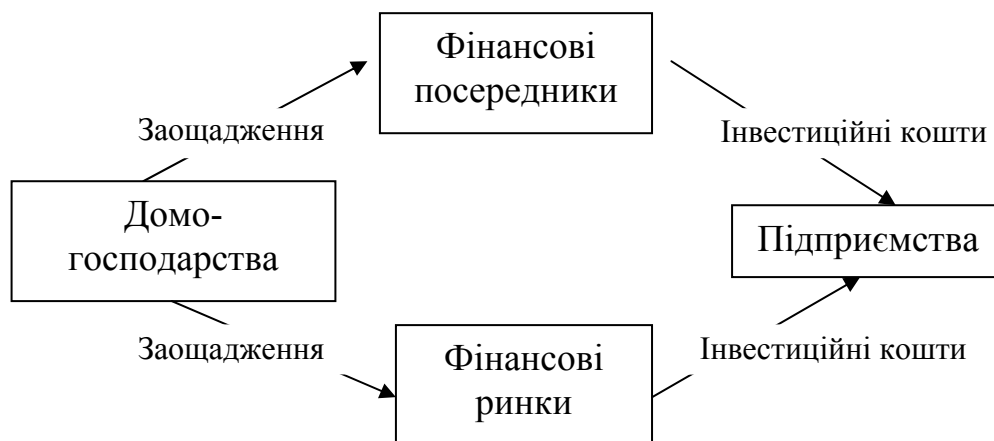

Рис. 8.4. Переміщення заощаджень від домогосподарств до підприємств

На величину інвестиційних коштів, які може залучити підприємство від емісії акцій, великий вплив справляє ціна (курс) акцій. Коли попит на ринку акцій високий, підприємство, продаючи порівняно небагато акцій, може мобілізувати на фінансовому ринку багато коштів. І навпаки, якщо ціни на акції

підприємства низькі, воно змушене продати більше акцій для залучення такої самої суми.

Таким чином, мобілізація підприємствами інвестиційних коштів через фінансових посередників – це непряме фінансування інвестицій. Роль фінансових посередників полягає в тому, щоб акумулювати в себе заощадження домогосподарств і за рахунок їх надавати кошти підприємствам, які мають дефіцит фінансово-інвестиційних ресурсів. Банки акумулюють вільні кошти домогосподарств прийняттям їх на депозит, страхові компанії і пенсійні фонди – через отримання коштів на договірній основі, інвестиційні посередники – переважно шляхом продажу цінних паперів.

ТЕМА 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП

1. Модель економічної рівноваги за методом “витрати – обсяг виробництва”.
2. Модель економічної рівноваги за методом “витікання – ін’єкції”.
3. Мультиплікатор витрат.
4. Рецесійний та інфляційний розрив.

§1. Сукупні витрати (AE) – загальна сума витрат усіх покупців на кінцеві товари і послуги, вироблені національною економікою, – мають бути достатніми для реалізації усього створеного продукту.

Сукупні витрати складаються з чотирьох компонентів – споживчих витрат домогосподарств, інвестиційних витрат підприємств, державних закупівель товарів і послуг та чистого експорту:

$$AE = C + I + G + E_{\text{ч}}, \quad (9.1)$$

де C – споживчі витрати домогосподарств; I – інвестиційні витрати ділових підприємств; G – державні закупівлі товарів і послуг; $E_{\text{ч}}$ – чистий експорт.

Одні компоненти сукупних витрат змінюються повільно, наприклад, споживчі витрати, а інші – динамічніші і своїми змінами можуть спричинити коливання ділової активності. Це, перш за все, стосується інвестицій, які є наймінливішою складовою сукупних витрат. Зміна інвестицій або інших витрат призведе до зміни обсягу національного виробництва, рівня зайнятості та цін.

Рівноважний рівень національного виробництва – це такий його обсяг, якому відповідають сукупні витрати, достатні для закупівлі усієї продукції, виготовленої у поточному періоді.

Умову досягнення рівноважного ВВП у національній економіці відбиває рівняння:

$$C + I + G + E_{\text{ч}} = Y_e, \quad (9.2)$$

де Y_e – рівноважний обсяг національного виробництва.

Досягнення цієї рівноваги означає досягнення економічної рівноваги на товарних ринках.

У макроекономіці склалися дві моделі до визначення економічної рівноваги: метод “витрати – обсяг виробництва” (ґрунтується на зіставленні сукупних витрат і реального ВВП) та метод “витікання – ін’єкції” (ґрунтується на зіставленні витікань із потоку “витрати – доходи” та ін’єкцій до цього потоку).

Для спрощення аналізу рівноважного ВВП у короткостроковому періоді припустимо:

- в економіці наявні надлишкові виробничі потужності та вимушене безробіття, тому зростання сукупних витрат збільшує обсяг виробництва, а не підвищує рівень цін;
- всі заощадження здійснюють домогосподарства (хоча заощаджують і підприємства), тому джерелом інвестицій виступають лише особисті заощадження (S);
- амортизація і чисті факторні доходи дорівнюють нулю. Тому валові інвестиції дорівнюють чистим інвестиціям ($I_{\text{вал}} = I_{\text{ч}}$);
- економіка країни замкнена і відсутній державний сектор, тому сукупні витрати охоплюють лише споживання та інвестиції ($AE = C + I$).

Для аналізу цього підходу припустимо, що інвестування не залежить від реального обсягу виробництва, і щороку становить 30 млрд. грн. Нехай ВВП у сумі 500 млрд. грн. є точкою нульового заощадження. За такого рівня доходу суспільство надто бідне і заощадження дорівнює нулю (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Визначення рівноважного ВВП (умовні дані), млрд. грн.

Реальний обсяг виробництва (Y), ВВП = ВД	Споживання (C)	Заощадження, (S)	Інвестиції, (I)	Сукупні витрати, (AE=C+I)	Зміна у запасах (S – I)	Тенденція виробництва
470	480	-10	30	510	-40	Збільшення
500	500	0	30	530	-30	Збільшення
530	520	10	30	550	-20	Збільшення
560	540	20	30	570	-10	Збільшення
590	560	30	30	590	0	Рівновага
620	580	40	30	610	+10	Зменшення
650	600	50	30	630	+20	Зменшення
680	620	60	30	650	+30	Зменшення

Незаплановані зміни інвестицій у запаси визначаємо відніманням від запланованих заощаджень запланованих інвестицій. Коли сукупні витрати більші, ніж реальний ВВП ($C + I > Y$), то відбувається вилучення інвестицій із запасів (їхні зміни є від’ємною величиною).

Коли сукупні витрати менші, ніж реальний ВВП ($C + I < Y$), то інвестиції у запаси зростають (зміна у запасах є додатною величиною). Лише тоді, коли сукупні витрати та реальний ВВП рівні між собою ($C + I = Y$), незаплановані зміни інвестицій у запаси дорівнюють нулю. Це спостерігається тоді, коли національна економіка досягає рівноважного ВВП, тобто досягається економічна рівновага.

Національна економіка перебуватиме у стані рівноваги, коли фактичні витрати дорівнюють запланованим. ВВП дорівнює не лише сумі доходів, а й фактичним витратами на товари і послуги.

Табличний варіант економічної рівноваги за методом “витрати – обсяг виробництва” можна подати графічно (див. рис. 9.1). На горизонтальній вісі відкладемо реальний ВВП, а по вертикальній – сукупні витрати ($AE = C + I$). Лінія сукупних витрат ($Y' = C + I$) має додатній нахил, оскільки вищий рівень доходу зумовлює вищий рівень споживання, а тому і вищий рівень запланованих витрат. Лінія під кутом 45° на графіку відображає точки, в яких виконується умова економічної рівноваги. Рівновага досягається в точці де лінія запланованих витрат перетинає лінію 45° . Цей графік називають “кейнсіанським хрестом”.

Припустимо, що на рис. 9.1 реальний ВВП перебуває на рівні 620 млрд. грн., який перевищує рівноважний. У цьому разі заплановані витрати у сумі 610 млрд. грн. менші за обсяг виробництва, що становить 620 млрд. грн., тому під-

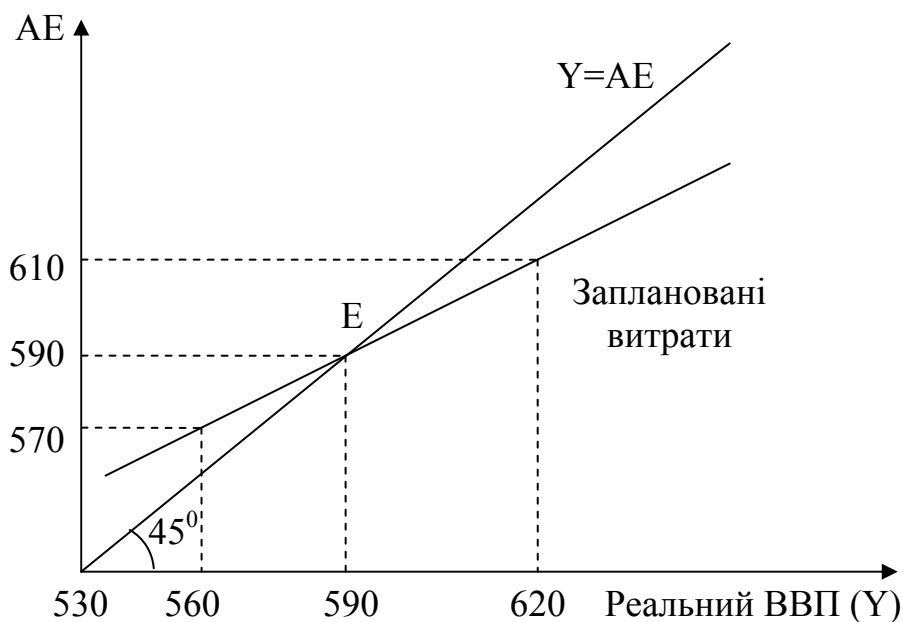

Рис. 9.1. “Кейнсіанський хрест”. Визначення рівноважного ВВП за допомогою методу “витрати – обсяг виробництва”

приємства продають менше, ніж виробляють. При цьому запаси підприємств збільшуються (непродані товари враховуються як запаси). Незапланований приріст запасів спонукає підприємства звільняти працівників і скорочувати об-

сяг випуску, що зменшує ВВП. Процес падіння обсягу виробництва триває доки, доки цей обсяг не знизиться до рівноважного рівня.

Нехай тепер ВВП перебуває на рівні 560 млрд. грн., що нижчий за рівноважний. У цьому разі заплановані сукупні витрати у сумі 570 млрд. грн. перевищують обсяг національного виробництва, який дорівнює 560 млрд. Рівень продажу підприємств зростає, вони продають більше, ніж виробили. Запаси скорочуються, і підприємства наймають додаткових працівників і збільшують виробництво. ВВП зростає, і національна економіка прямує до стану рівноваги.

Оскільки лінія сукупних витрат ($C + I$) побудована на підставі даних табл. 9.1, то точці E відповідає той самий рівень рівноважного ВВП – 590 млрд. грн. Усі інші рівні ВВП є нерівноважними, оскільки сукупні витрати є або більшими, або меншими, ніж рівноважний ВВП. Якщо не відбудеться змін у положенні лінії сукупних витрат, рівень ВВП, що дорівнює 590 млрд. грн., підтримуватиметься необмежено довго.

§2. Підхід “витікання – ін'єкції” ґрунтується на зі ставленні витікань із потоку “витрати – доходи” та ін'єкцій у цей потік.

Витікання – це будь-яке витрачання доходу купівлі вироблених у країні кінцевих товарів і послуг. Витікання з потоку “витрати – доходи” відбуваються через заощадження, податки та імпорт. **Ін'єкція** – це будь-яке доповнення до споживчих витрат на купівлю продукції, вироблену всередині країни. Ін'єкціями є інвестиції, державні закупівлі товарів і послуг та експорт.

Домогосподарства, як відомо, заощаджують частину доходу. Заощадження означають витікання (вилучення) з потоку “витрати – доходи”, що зменшує реальний ВВП. Проте поряд зі споживчими благами економіка виробляє капітальні блага, які купують ділові підприємства за рахунок інвестиційних коштів. Інвестиції є ін'єкціями у потік “витрати – доходи”. Отже, інвестиції нейтралізують витікання з потоку “витрати – доходи” у вигляді заощаджень.

Однак заощадження та інвестиції можуть кількісно не збігатися. Якщо заощадження більші, ніж інвестиції ($S > I$), то сукупні витрати є меншими, ніж реальний ВВП. За цих умов реальний ВВП країни перевищує рівноважний. І навпаки, якщо заощадження менші за інвестиції ($S < I$), то сукупні витрати більші, ніж реальний ВВП, а реальний ВВП менший за рівноважний. Тільки коли заощадження та інвестиції дорівнюють одне одному ($S = I$), витікання з потоку “витрати – доходи” у вигляді заощаджень нейтралізуються ін'єкції у вигляді інвестицій у цей потік, а ВВП є рівноважним.

Заплановані і фактичні інвестиції та заощадження рівні між собою лише у стані економічної рівноваги. Жодних змін у інвестиціях у запаси у цьому разі не відбувається, як і збільшення чи зменшення обсягу виробництва. Збільшення або зменшення інвестицій у запаси ілюструє вертикальний відрізок, відносно якого лінія S виявляється відповідно вищою або нижчою лінії I (рис. 9.2).

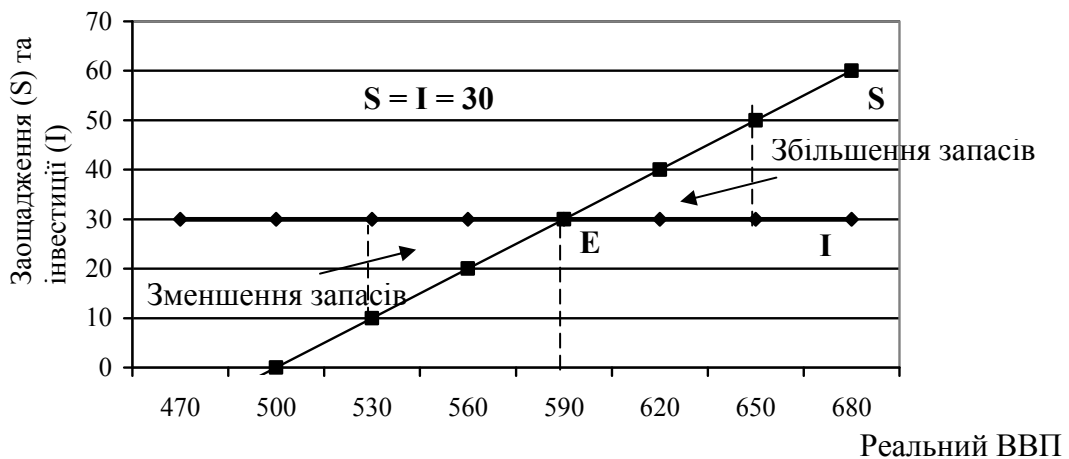

Рис. 9.2. Визначення рівноважного ВВП за допомогою методу “витікання – ін'єкції”

Фактичні інвестиції – це сума запланованих інвестицій та непередбачених інвестицій у запаси.

Згідно з підходом “витікання – ін'єкції” економічна рівновага досягається тоді, коли витікання з потоку “витрати – доходи” дорівнюють ін'єкціям у цей потік ($S = I$) (рис. 9.2).

§3. Ефект мультиплікатора – це багаторазовий вплив, який зміна сукупних витрат чинить на рівноважний ВВП. **Мультиплікатор** – це коефіцієнт, на який треба помножити зміну в сукупних витратах, щоб визначити підсумкову зміну рівноважного ВВП.

Інакше кажучи, мультиплікатор показує, у скільки разів сумарний приріст сукупного обсягу виробництва (доходу) перевищує приріст сукупних витрат. Мультиплікатор діє в обох напрямках: зменшення у будь-якому компоненті сукупних витрат спричиняє багаторазове зменшення рівноважного ВВП, і навпаки.

Мультиплікатор витрат – це відношення зміни рівноважного ВВП до зміни будь-якого компонента сукупних витрат:

$$\mu = \Delta Y / \Delta AE, \quad (9.3)$$

де μ – мультиплікатор витрат; ΔY – зміна рівноважного ВВП; ΔAE – зміна сукупних витрат, незалежних від динаміки Y .

Мультиплікатор витрат можна обчислити за допомогою граничної схильності до споживання:

$$\mu = \frac{1}{1 - MPC} \text{ або } \mu = \frac{1}{MPS}, \quad (9.4)$$

де MPC – гранична схильність до споживання; MPS – гранична схильність до заощадження.

Простий мультиплікатор витрат є величиною оберненою до граничної схильності до заощадження, що вища гранична схильність до заощадження, то менший розмір мультиплікатора. Мультиплікатор, який враховує всі витікання з потоку “витрати – доходи”, називають **повним**.

Державний сектор впливає на ВВП через податки. **Мультиплікатор податків** можна обчислити таким чином:

$$\mu_T = -\frac{\Delta Y}{\Delta T} = -\frac{MPC}{1 - MPC}, \quad (9.5)$$

де μ_m – мультиплікатор податків; ΔT – зміна податкових надходжень.

Цей вираз показує, наскільки одиниць зміниться рівноважний ВВП у відповідь на зміну податків на одну грошову одиницю.

У ринковій економіці зі зміною ВВП змінюються і податкові вилучення. Для відображення цих змін запровадимо **поняття граничного податкового коефіцієнта (MTR)**, який показує, на скільки грошових одиниць змінюється величина податкових вилучень зі зміною ВВП на одну грошову одиницю.

Імпорт, як і інші вилучення, зменшує сукупні витрати на купівлю вітчизняних товарів і послуг. Для врахування впливу імпорту на мультиплікатор витрат введемо поняття **граничної схильності до імпорту (MPM)**, яке показує, на скільки збільшиться імпорт зі збільшенням використовуваного доходу на одну одиницю.

Враховуючи вищезазначене формулу **повного мультиплікатора** витрат можна записати:

$$\mu = \frac{1}{1 - (1 - MTR)(MPC - MPM)}, \quad (9.6)$$

де MTR – граничний податковий коефіцієнт; MPM – гранична схильність до імпорту.

§4. Рецесійний розрив виникає тоді, коли фактичні витрати менші ніж ті, що достатні для купівлі ВВП, виробленого за повної зайнятості. Інфляційний розрив простежується тоді, коли фактичні витрати більші, ніж ті, що достатні для купівлі ВВП, виробленого за повної зайнятості.

З іншого боку, рецесійний розрив виникає у національній економіці, коли сумарні ін'єкції до потоку “витрати – доходи” менші, ніж витікання з цього потоку. Навпаки, інфляційний розрив формується тоді, коли ін'єкції до потоку “витрати – доходи” перевищують витікання із цього потоку. Ці твердження справедливі для будь-якої національної економіки.

Рецесійний розрив – це величина, на яку мають зрости сукупні витрати, аби підвищити рівень ВВП до рівноважного за повної зайнятості. Графічно рецесійний розрив є вертикальним відрізком на який має переміститися угору лінія сукупних витрат, щоб рівноважний ВВП підвищився до рівня природного (рис. 9.3).

На рис. 9.3 лінія $(C + I + G + X)_1$, повинна переміститися вгору на величину відрізка $(E_0 F)$, щоб подолати рецесійний розрив. Для забезпечення по-

вної зайнятості й подолання рецесійного розриву потрібно збільшити сукупні витрати, щоб перемістити економічну рівновагу з точки E_1 у точку E_0 . При цьому приріст рівноважного доходу дорівнює:

$$\Delta Y = \text{Величина рецесійного розриву} \times \text{Мультиплікатор витрат}$$

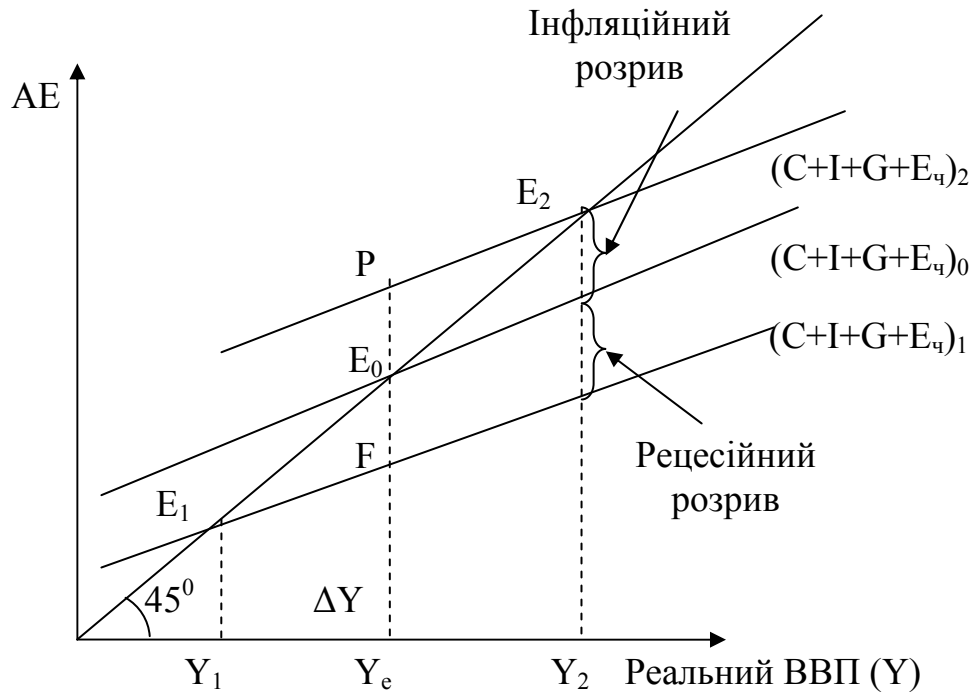

Рис. 9.3. Інфляційний та рецесійний розриви

Надлишок сукупних витрат спричиняє прискорення темпів інфляції в економіці. **Інфляційний розрив** — це величина, на яку мають скоротитися сукупні витрати, щоб зменшити рівноважний ВВП до рівня повної зайнятості. Графічно інфляційний розрив є вертикальним відрізком, а який має переміститися вниз лінія сукупних витрат, аби рівноважний ВВП знизився до рівня природного (див. рис. 9.3). Для подолання інфляційного розриву лінія сукупних витрат повинна переміститися донизу на величину відрізка PE_0 , і зменшити сукупні витрати, щоб перемістити економічну рівновагу з точки E_2 у точку E_0 . При цьому скорочення рівноважного доходу ΔY дорівнює:

$$\Delta Y = \text{Величина інфляційного розриву} \times \text{Мультиплікатор витрат}$$

Для подолання спаду виробництва або стримування інфляції сукупні витрати потрібно збільшити на величину рецесійного розриву або зменшити на величину інфляційного розриву.

МОДУЛЬ 3. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОРЕГУЛЮВАННЯ

Тема 10. Економічна динаміка

1. Економічне зростання: сутність та наслідки.
2. Теорії та моделі економічного зростання. Модель Солоу
3. Циклічність як форма економічного розвитку.
4. Сутність та проблеми антициклічного регулювання.

§1. Центральна економічна проблема для всіх країн світу – **економічне зростання**, тобто реальний приріст національного продукту в результаті збільшення факторів виробництва або удосконалення техніки та технологій. Воно має: свій *зміст* (суспільне виробництво), *механізм руху* (взаємодія працівників, засобів виробництва, техніки, природи), *кількісні та якісні ознаки цього руху* (відображаються в темпах росту виробленого продукту), *соціально – економічний результат* (національне багатство), *мету* (народний добробут). Саме під кутом зору зростання проводяться президентські та парламентські вибори, саме воно створює умови для збереження суверенітету і незалежності країни.

Отже, **основні цілі економічного зростання**: підвищення матеріального добробуту населення і підтримка національної безпеки.

Таблиця 10.1

Типи та види економічного зростання

Типи	Види
Екстенсивний (збільшення виробничих потужностей внаслідок збільшення кількості використовуваних факторів виробництва)	Потенційний (ЧНП, який може бути вироблений при доступних технологіях, максимальних можливостях використання робітників, ефективному застосуванні засобів виробництва)
Інтенсивний (збільшення виробничого потенціалу шляхом вдосконалення техніки і технологій)	Реальний (фактично досягнений рівень або розрахований в співставних цінах)
Змішаний або реальний (збільшення виробничих потужностей через збільшення кількості використовуваних факторів виробництва та вдосконалення техніки і технологій)	Номінальний (розраховується в поточних цінах)

Фактори економічного зростання – явища і процеси, що визначають темпи і масштаби довгострокового збільшення реального обсягу виробництва, можливості підвищення ефективності і якості росту. Процес економічного зростання включає в себе їх взаємодію. В макроекономіці виділяють дві групи факторів:

❖ **прямі** – фактори, що роблять його можливим:

а) **фактори пропозиції**: кількість і якість трудових ресурсів; кількість і якість природних ресурсів; зростання обсягів і покращення якісного складу основного капіталу; удосконалення технологій та організації виробництва; зростання підприємницьких здібностей в суспільстві;

❖ **непрямі** – фактори, що дозволяють реалізувати можливості суспільства до розвитку:

б) **фактори попиту**: рівень цін, споживчі витрати, інвестиційні витрати, державні витрати, чистий обсяг експорту;

в) **фактори розподілу**: ефективність, раціональність, повнота використання ресурсів.

Стабільне економічне зростання передбачає не лише повне використання ресурсів, а й досягнення оптимальної структури виробництва (**фактор ефективності**). Іншими словами, країна має використовувати ресурси *найекономніше* (виробнича ефективність) і виробляти з них найцінніші для суспільства товари і послуги (розподільна ефективність).

Загальне уявлення про взаємодію названих груп факторів економічного зростання ілюструє **крива виробничих можливостей**, що відображає суміщення різновидів виробництва різних благ, які можуть бути випущені при даній кількості та якості усіх видів ресурсів, основного капіталу та існуючих технологій.

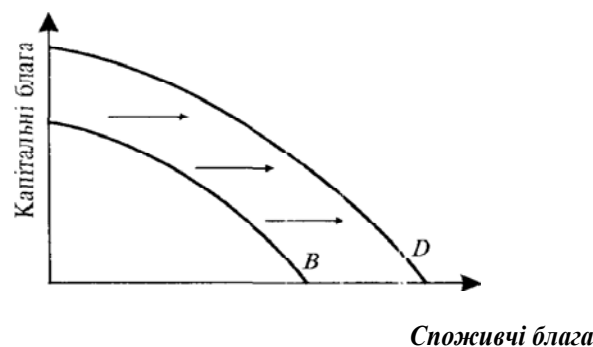

Рис. 10.1. Економічне зростання і крива виробничих можливостей

Показники вимірювання економічного зростання:

- **коефіцієнт зростання** (відношення показника періоду що вивчається до базисного – $VНП_1 / VНП_0$);
- **темп зростання** (коефіцієнт зростання помножений на 100%);
- **темп приросту** (темп зростання мінус 100%).

Джерела: приріст капіталу, приріст населення, технічний прогрес.

Умови, що сприяють економічному зростанню: співвідношення між промисловістю та сільським господарством, співвідношення між експортом та імпортом, ризик надспеціалізації.

В ході економічного зростання збільшуються :

- ✓ валовий внутрішній продукт на душу населення;
- ✓ показники ефективності функціонування економіки;

✓ виробництво і споживання основних видів продукції на душу населення (рівень розвитку окремих галузей);

✓ рівень та якість життя населення – середня тривалість життя; рівень освіти, зокрема рівень письменності і медіанний рівень освіти; середня тривалість робочого дня; денне споживання кілокалорій на душу населення; чисельність студентів чи лікарів на 10000 людності; забезпечення житлом тощо.

Негативний вплив на економічне зростання здійснює корупція, каналами розповсюдження якої, за даними сучасних досліджень, є:

- ❖ неналежне використання людських здібностей;
- ❖ зниження обсягів внутрішніх та зовнішніх інвестицій;
- ❖ викривлення у сфері розвитку підприємництва та зростання тіньової економіки;
- ❖ зловживання у сфері державних видатків та зменшення надходжень до бюджету;
- ❖ зниження рівня правопорядку як суспільного блага;
- ❖ повна централізація влади;
- ❖ захоплення влади в державі корпоративною елітою, “яка купує” вигідні для себе закони тощо.

Важливою передумовою економічного зростання є стан **науки** (соціального інституту, який забезпечує виробництво, накопичення знань та їх використання в практичній діяльності) та **техніки** (сукупність засобів людської діяльності, створених для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб суспільства), розвиток яких може мати різні форми, а саме:

- ❖ **еволюційна** (характеризується вдосконаленням традиційних видів техніки, технології і наукових методів. Проходять переважно кількісні і лише частково якісні зміни в розвитку науки і техніки);
- ❖ **революційна** (поява принципово нових видів техніки, фундаментальних наукових відкриттів та їх практичного застосування);
- ❖ **комбінована** (чередування еволюційного розвитку науки і техніки з революційним і зрушеннями через порівняно нетривалий час).

Відповідно, **НТР** – це якісний стрибок в пізнанні природи, її законів та їх використанні, в перетворенні науки в безпосередню виробничу силу суспільства, а **НТП** – такий феномен, в якому органічно поєднуються наука, як діяльність в духовній сфері, спрямована на отримання нових знань, і техніка, як один з важливих компонентів матеріальної культури.

Отже, процес економічного зростання в будь – якій країні вимагає серйозної уваги до людського та природного капіталу, системи розподілу отриманих доходів, створення інституційних рамок для ефективного управління.

§2. Регулювання економічного зростання розглядають різні економічні моделі, серед яких виділяють:

1) **кейнсіанську модель** (Є. Домара та Р. Харрода). Модель Є. Домара досліджує двоїсту роль інвестицій у збільшенні сукупного попиту виробничих можливостей у часі. Модель Р. Харрода виходить із рівнянь, що відображають функціональні зв'язки в економіці та аналізу психологічних мотивів поведінки підприємців.

2) **неокласичну** (Р.Солоу), яка виявляє механізм впливу заощаджень, трудових ресурсів та науково технічного прогресу на рівень життя населення та обсяг виробництва (економічне зростання). Її передумови:

- цільова функція моделі – зростання не загального обсягу продукту, а динаміка його виробництва на одного працюючого, тобто збільшення продуктивності праці: продуктивність праці – $y = Y/L$; капіталоозброєність праці – $k = K/L$; інвестиції – $i = I/L$; s – норма заощаджень; h – норма амортизації;
- продуктивність праці залежить від її капіталоозброєності, що демонструє перетворена виробнича функція: $Y = F(K, L)$. Поділивши обидві частини цього рівняння на L , отримаємо:

$$Y/L = F(K/L, L/L) \Rightarrow y = f(k), \quad (10.1)$$

де $f(k) = F(k, 1)$.

Виробнича функція для одного працівника (рис.10.1), що не переміщується зі зміною чисельності населення. Її нахил показує додатковий обсяг продукції, який можна отримати від застосування додаткової одиниці капіталу на одного працівника. Цей обсяг є граничним продуктом капіталу – MP_K . Коли обсяг капіталу на працівника невеликий, кожна його додаткова одиниця забезпечує значний додатковий обсяг продукції. За високого рівня капіталоозброєності додаткова одиниця капіталу менш ефективна і дає менше додаткової продукції. Для простоти аналізу в моделі Р. Солоу національний продукт (дохід) на працівника (y) ділиться між споживанням на працівника (c) та інвестиціями на працівника (i), тобто:

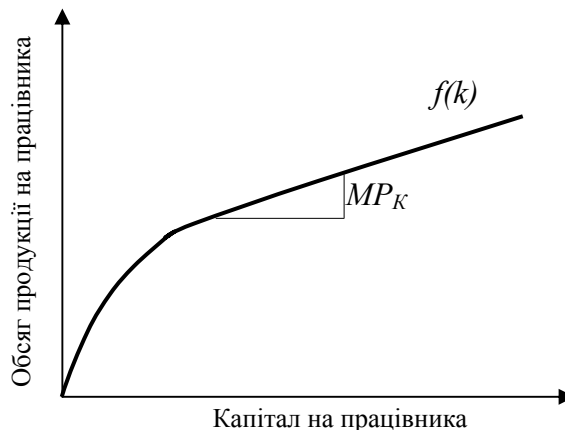

Рис. 10.1. Виробнича функція для одного працівника

$$y = c + i \quad (10.2)$$

- капіталоозброєність ставиться в залежність від трьох чинників: запасу капіталу, приросту населення, технічного прогресу;
- інвестиції дорівнюють заощадженням, тобто:

$$i = s \times y = s \times f(k) \quad (10.3)$$

На капіталоозброєність i , відповідно, на економічне зростання впливають певні **чинники**:

а) **запас капіталу.** Збільшення обсягу капіталу збільшує обсяг продукту $f(k)$ та інвестицій на працівника, пропорційно збільшується й величина амортизації (рис. 10.2). Вплив інвестицій та амортизації на обсяг капіталу на працівника можна записати:

$$\Delta k = i - hk, \quad (10.4)$$

де Δk – зміна обсягу капіталу на працівника за рік, i – інвестиції, k – капітал, hk – величина капіталу на працівника, яка щорічно зношується.

Таким чином, рис. 10.2 ілюструє **стаціонарний обсяг капіталу** (обсяг капіталоозброєності на працівника (k^*), за якого величина інвестицій дорівнює величині амортизації). Стійкий рівень капіталоозброєності (k^*) – це певний стан рівноваги, який визначає економічну динаміку в довгостроковому періоді, тобто коли величина капіталу що вибуває, дорівнює капіталу, що інвестується. Якщо рівень інвестицій перевищує рівень вибуття капіталу, то в економіці нарощуються запаси капіталу (і навпаки, якщо рівень інвестицій є меншим, ніж рівень вибуття капіталу, то це означає абсолютне зменшення запасу капіталу).

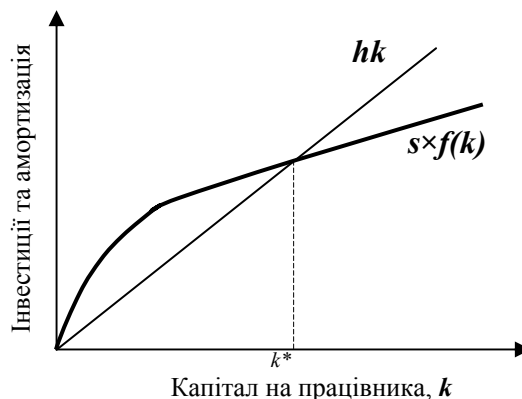

Рис. 10.2. Стаціонарний обсяг капіталу

Головним параметром економічного зростання є пов'язана з капіталом норма заощаджень, при зростанні якої економіка матиме більший рівень інвестицій, запасів капіталу та виробництва, хоча це збільшення супроводжується скороченням норми споживання. Тому критерієм у виборі норми заощаджень є максимізація добробуту суспільства (так зване “золоте правило”, яке витримується за умови, коли гранична продуктивність капіталу дорівнює амортизації).

б) **приріст населення.** У моделі Р. Солоу досліджується вплив кількості зайнятих на капіталоозброєність праці, приріст якого з темпом n діє на капіталоозброєність так само, як і спрацювання капіталу. Якщо інвестиції збільшують запас капіталу й капіталоозброєність праці, то спрацювання капіталу й зростання кількості працюючих її зменшують.

$$\Delta k = s \times f(k) - (h+n) \times k \quad (10.5)$$

Складова $(h+n) \times k$ – це критична величина інвестицій, бо вказує, на скільки потрібно збільшити інвестиції, щоб компенсувати вибуття спрацьованого капіталу та приріст працюючих. У межах стійкого стану економіки випуск продукції на одного працівника залишається незмінним, оскільки незмінною є капіталоозброєність (k^*). Однак, сукупний продукт може зростати за рахунок збіль-

шення кількості працюючих. Зростання населення може викликати зменшення капіталоозброєності, якщо воно не компенсується зростанням інвестицій.

в) **технічний прогрес**, з урахуванням якого виробнича функція має такий вигляд:

$$Y = F(K, L \times E), \quad (10.6)$$

де E – ефективність праці одного працівника;

$L \times E$ – робоча сила, виміряна в одиницях праці з незмінною ефективністю.

Якщо прийняти, що технічний прогрес зумовлює приріст ефективності праці (E) з темпом g , то це означає, що віддача від кожної одиниці праці зростає протягом певного часу на g . Тоді формули для визначення капіталоозброєності і продуктивності набувають вигляду:

$$k = \frac{K}{L \times E}; \quad y = \frac{Y}{L \times E}, \quad (10.7)$$

де k – капітал на одиницю праці з постійною ефективністю; y – обсяг виробництва на одиницю праці з постійною ефективністю.

Відповідно, рівняння, що показує зміну капіталоозброєності, має такий вигляд:

$$\Delta k = s \times f(k) - (h+n+g) \times k \quad (10.8)$$

Отже, технічний прогрес може зумовити зростання рівня життя населення, саме він забезпечує постійне зростання продуктивності праці та загального обсягу виробництва. Врахування технічного прогресу вносить певні зміни у визначення “золотого правила”: з метою максимізації споживання необхідно, щоб чиста гранична продуктивність капіталу (приріст продукту на додаткову одиницю капіталу без амортизації) дорівнювала темпу приросту загального обсягу виробництва ($n + g$).

§3. Економічний розвиток завжди пов’язується з порушенням рівноваги, відхиленням від середніх показників економічної динаміки. З другої половини XIX століття людство починає стикатися з серйозними кризовими явищами, а на XX – XXI сторіччя їх припадає вже чимало і вони перетворюються в постійного супутника економічного розвитку, вимагають чимало зусиль держав для подолання їх вражаючих наслідків.

Сучасній науці відомі більше 1380 типів циклічності. В залежності від різних критеріїв, зокрема, періодичності оновлення окремих частин капіталу; змін, обумовлених оновленням будівельних споруд, демографічними процесами та сільським господарством, виділяють декілька видів коливань: циклічні, структурні, стадіальні (пов’язані з переходом економіки і суспільства в цілому з однієї стадії на нову).

Для 90-х років XX ст. та нашого часу характерні структурні або галузеві цикли: нафтові, енергетичні, сировинні, валютні, продовольчі, які проявляються у недовиробництві чи надвиробництві певної продукції, Все це ускладнює суспільне відтворення через значні зміни в цінах і суттєво впливає на

загальний стан промислового виробництва, змінюючи традиційну картину циклічного розвитку, загострюючи або пом'якшуючи прояв циклічних криз. Фактори (причини), що обумовлюють циклічність розвитку, поділяють на декілька груп (10.2).

Таблиця 10.2

Екзогенні та ендогенні причини циклічності розвитку

Екзогенні фактори (неекономічні, знаходяться за межами економічної системи)	Ендогенні фактори (економічні, притаманні даній системі)
Психологічні установки	Стимулювальна або стримувальна кредитно-грошова політика ЦБ
Політичні шоки	Активізація або спад споживчої активності
Природні катастрофи	Інновації
Міграція населення	Оновлення основного капіталу
Зміна ціни на імпортні енергоносії тощо	Характер виробництва і форма привласнення

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичні коливання підйому або спаду реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання або періодичні коливання виробництва, зайнятості, доходів. Графічно – це інтервал між двома верхніми чи між двома нижніми точками (це період між двома однаковими станами економічної кон'юнктури).

Економічні цикли складаються із чотирьох фаз (рис. 10.4): криза (AB), депресія (BC), поживавлення (CD), пік (DE).

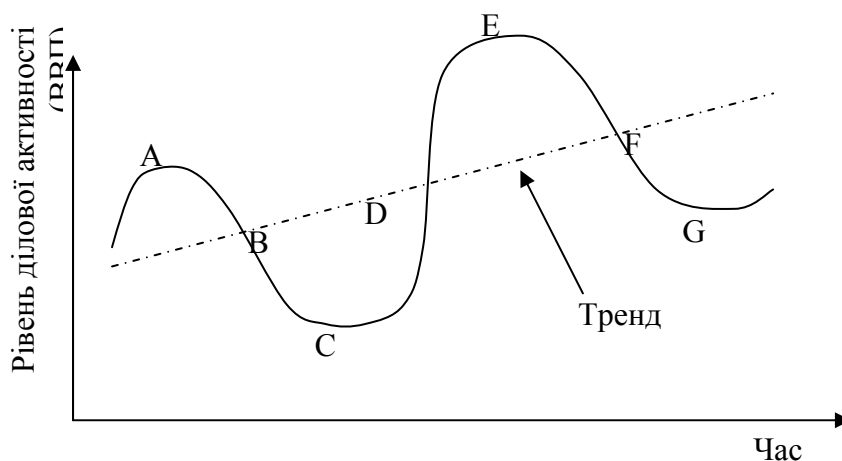

Рис.10.4. Цикли ділової активності

Слід зазначити, що в західній економічній теорії використовується агрегований розподіл на рецесію (криза + депресія) та підйом (поживавлення + бум).

Вихідною фазою економічного циклу слід вважати кризу, яка порушує нормальний поступальний хід економічного розвитку. Всі наступні фази від-

новлюють його. При цьому кожна попередня фаза створює передумови для її власного відмирання та виникнення наступної фази (табл. 10.3).

Таблиця 10.3

Фази економічного циклу

Фаза	Суть	Функція
Криза (спад, рецесія)	Різде порушення всіх параметрів розвитку економіки: зниження обсягу виробництва, падіння цін, затоварення; часткове руйнування виробничих сил (зростання безробіття; знецінення основного капіталу; масове банкрутство	Руйнування старих пропорцій; стимулювання початку масового оновлення виробничого потенціалу на новій основі
Депресія (стагнація)	Найнижча точка спаду (дно): виробництво і зайнятість досягають найнижчого рівня. Масове безробіття, низький рівень зарплати, судного відсотка, зменшення товарних запасів	Пристосування до нових пропорцій
Пожвавлення (експансія, пожвавлення)	Виробництво та зайнятість зростають. Рівень цін може підвищуватися доки не буде досягнуто повної зайнятості і виробництво не почне працювати на повну потужність. Масове оновлення основного капіталу, зростають зарплати, відсоткові ставки, попит на предмети споживання	Здійснення розширеного відтворення і досягнення докризового рівня виробництва
Пік (бум, підйом)	Значне перевищення рівня економічного розвитку, виробництво працює на повну потужність і напружує сили, виходячи за межі платоспроможного попиту, що посилює протиріччя в механізмі відтворення. В економіці спостерігається повна зайнятість і виробництво. Тенденцію до підвищення демонструють рівні цін, зарплати, інвестицій, прибутку. Зменшується безробіття, але поступово припиняється зростання ділової активності	Виробництво

Найбільша світова криза тривала чотири роки, наслідки якої найбільш жахливими стали для США та Європи. Все почалося в США з “чорного четверга” – 24 жовтня 1929 р., коли обвалилась Нью-Йоркська фондова біржа. Основними причинами її краху стали: жорстка прив’язка долара до золотого стандарту, заборгованість за кредитами, інвестиції у виробництво без необхідності, стрімке зростання населення, а також високе мито на імпорتنі товари. Світове виробництво було відкинуто до початку ХХ ст.,

кількість безробітних перевищила 30 млн. Лише у США закрилось більше 5 тисяч банків, акції знецінились на 40 млрд. дол.

У 1973 р. світ вперше усвідомив нафтозалежність, коли протягом 1974р. ціна на нафту піднялась із 3 до 12 доларів за барель. “Нафтове ембарго” почалось 17 жовтня із заяви країн членів ОПЕК – араби відмовились постачати нафту країнам, це, в першу чергу, стосувалось США та їх європейських партнерів, які підтримали Ізраїль у конфлікті з Сирією та Єгиптом. Останньою найбільш значною кризою ХХ століття стала азіатська фінансова криза 1998 р., яка розпочалась в Малайзії та Таїланді, початком якої було різке падіння національних валют в азіатських міні-банках. Повсюди руйнувались курси акцій, різко знизилась темпи виробництва. Криза запам’яталась тим, що вперше уразила країни з ринками, які розвиваються. Міжнародний валютний фонд не зміг тоді врятувати ситуацію – стався дефолт.

Незважаючи на те, що економічні цикли складаються з одних і тих самих фаз, вони суттєво різняться за тривалістю та амплітудою коливань (табл.10.4).

Таблиця 10.4

Показники циклічності

Від коливань значень	Від прояву
<p>Проциклічні (збільшуються у фазі підйому, зменшуються у фазі спаду)</p> <p>Завантаження виробничих потужностей, сукупний обсяг виробництва, грошові агрегати, швидкість обігу грошей, загальний рівень цін</p>	<p>Випереджуючі (досягають максимуму (мінімуму) перед досягненням підйому (спаду))</p> <p>Кількість створених підприємств, зміни в їх запасах та прибутку, грошовій масі, середня тривалість надурочних годин та робочого тижня</p>
<p>Контрциклічні (збільшуються у фазі спаду, зменшуються у фазі підйому)</p> <p>Рівень безробіття, кількість банкрутств, розміри виробничих запасів готової продукції</p>	<p>Відстаючі (досягають максимуму (мінімуму) після досягнення підйому (спаду))</p> <p>Кількість безробітних протягом 15 тижнів; частка витрат на зарплату, нові підприємства і обладнання; середній рівень відсотка КБ</p>
<p>Ациклічні (не пов’язані з жодною із фаз)</p> <p>Експорт</p>	<p>Співпадаючі (змінюються одночасно і відповідно із змінами економічної активності)</p> <p>ВВП, рівень безробіття, продукція виробництва, доходи, ціни виробників, відсоток ЦБ, замовлення на рекламу</p>

У залежності від тривалості, виділяють декілька видів економічних коливань (табл.10.5).

Таблиця 10.5

Основні види циклічних коливань

Види	Тривалість	Специфіка
Короткострокові (цикли запасу, короткі хвилі Кітчина)	3 – 5 років	Проявляються в сфері грошових відносин. Зумовлені коливаннями у споживчих смаках. Мінімізуються на макрорівні за рахунок оптимізації маркетингу фірми
Середньострокові (промислові, базисні, Жугляра)	7– 12 років	Їм приділяється найбільша увага у макро-економіці. Причина – зміна попиту на засоби виробництва, охоплює всі стадії економічного процесу. Основна властивість – коливання темпів зростання ВВП протягом часу, коли економічна система послідовно проходить чотири фази
Великі (довгі хвилі, хвилі Кондратьєва)	48 – 55 років	Під впливом НТР структурно оновлюються технологічні способи виробництва, базові технології. Гостро проявляються малі та середні цикли

Циклічності розвитку нашого часу притаманні певні особливості. Це, зокрема: зменшення амплітуди та діапазону коливань економічної активності; зменшення коливань обсягу виробництва та рівня зайнятості; посилення впливу державного регулювання економіки, НТП, глобалізації виробництва, монопольних структур ринку тощо.

До вивчення циклічності проявляють два підходи:

- ❖ **детерміністський**, який акцентує увагу на впливові непередбачуваних факторів, внаслідок чого коливання економічної активності стають закономірністю макроекономічної динаміки;
- ❖ **схоластичний**, де циклічність розуміється як результат випадкових, але повторюваних **екзогенних шоків**. Це можуть бути **шоки пропозиції** (коливання світових цін на сировину, природні ресурси, відкриття та винаходи); **шоки в попиті** приватного сектору (зміна інвестиційних та споживчих витрат, викликаних очікуваннями економічних суб'єктів); **політичні шоки** (результати заходів макроекономічної політики, зокрема, зміни в пропозиції грошей, фіскальній та валютній поліці).

Значний внесок в розробку теорії циклічності вніс **К. Маркс**, який досліджував короткі цикли, що отримали назву періодичних або криз перевищення, кінцевою причиною яких, на його думку, були бідність та обмеженість споживання мас. Слід пригадати так звані **“цикли С. Кузнеця”** або **“будівельні цикли”** (коливальні процеси тривалістю 15-20 років, пов'язані з

періодичністю оновлення житла та певних типів виробничих споруд). Зберігає свою актуальність ідея **Й. Шумпетера** про *трицеклічну схему* (в економічній системі проявляється взаємозв'язок та взаємозалежність трьох циклів, які він назвав іменами вчених, які їх відкрили: М. Д. Кондратьєва, К. Жугляра и Дж. Китчина). **М.І.Туган – Барановський** основну причину економічних криз бачив у особливостях руху позичкового капіталу та обмеженості банківських ресурсів. Особливе місце в розробці теорії циклічності належить **М.Д. Кондратьєву**, який пояснював існування великих економічних циклів тим, що тривалість функціонування різних створених господарських благ неоднакова, для них потрібні різний час та різні засоби.

Отже, у сучасній економічній науці не існує єдиної теорії економічного циклу, вона являє собою певну сукупність різних моделей з деякими спрощеннями, формалізуючи процес економічної динаміки (табл.10.6).

Таблиця 10.6

Теорії циклічності

Назва	Автори	Пояснення
Грошові	Р. Хоутрі, М. Фрідмен	Розширення чи звуження грошового обігу та кредиту
Реального ділового циклу	Е. Прескот, П. Лонг, Ч. Плоссер	Шоки виробництва в одному секторі держави можуть розповсюдитись і на всю економічну систему, викликаючи коливання ділової активності
Рівноважного економічного циклу	Р. Лукас, Р. Барро, Т. Саджмент	Неадекватне сприйняття людиною зміни ціни і зарплати, в наслідок чого на ринку праці її пропонують або забагато, або замало, що призводить до циклічних змін випуску продукції або зайнятості
Політичні теорії	Ш. Нордхаус, Е. Туфте	Дії держслужбовців, які мають грошово-кредитні і податково-бюджетні інструменти, що дозволяє їм досягти переобрання
Мальтузіанство	Т. Мальтус	Недостатні доходи, споживання на рівні з виробництвом
Марксистська	К. Маркс	Основна суперечність капіталізму: суспільний характер виробництва і капіталістично-приватна форма присвоєння
Природна	У. Джевонс С. Джевонс	Періодична поява плям на Сонці викликає зниження врожайності, що призводить до загальної економічної кризи

Отже, вчені концентрують увагу на різних причинах циклічності, але більшість із них, як І. Дж. Кейнс, вважають, що рівень сукупних витрат безпосередньо визначає рівень зайнятості і виробництва, а сукупні витрати, в свою чергу, визначаються граничною схильністю до споживання, заощаджень та

інвестицій. Тому економічний розвиток завжди пов'язується з порушенням рівноваги, відхиленням від середніх показників економічної динаміки, а найбільш яскравими проявами нестабільності є інфляція та безробіття.

§4. Будь яка економічна криза проявляється у різкому порушенні процесу відтворення, викликаного незбалансованістю між виробництвом (пропозицією товару на ринку) і потребами населення (платоспроможним попитом). При цьому можлива ситуація, коли виробництво випереджає потреби або коли платоспроможний попит випереджає виробництво. У першому випадку має місце криза перевиробництва, у другому – криза недовиробництва.

Країни з розвинутою ринковою економікою виробили методи боротьби з кризами перевиробництва, тобто здійснюють антикризову політику. **Антикризова політика** – це політика, спрямована на регулювання коливань економічної активності в суспільстві в періоди передкризового стану і запобігання економічних криз. Основна роль у ній відводиться фіскальній та монетарній політиці, яку здійснюють державні органи влади (табл.10.7).

Таблиця 10.7

Заходи антикризової політики держави

Напрямок	Період буму	Період спаду
Грошово-кредитна політика	Підвищення облікової ставки, продаж державних цінних паперів на відкритому ринку	Пониження облікової ставки, купівля державних цінних паперів на відкритому ринку
Фіскальна політика	Скорочення витрат держбюджету, підвищення податкових ставок	Збільшення витрат держбюджету, зниження податкових ставок
Політика заробітної плати	Зниження зарплати	Підвищення зарплати
Політика державних інвестицій	Уповільнення державного будівництва	Прискорення здійснення інвестиційних програм
Мета	Стимування ділової активності для попередження перегріву економіки	Стимулювання ділової активності

Фахівці вважають, що через відсутність реформ економіка України слабо підготовлена до складних ситуацій, вона не мобільна, високоенергоємна та працезатратна, її структура майже не потребує науки, працює на продаж сировини. Все це створює певний тип підприємця, який не потребує інновацій. Так, виробництво 1 тис. дол. ВВП Україні обходиться у 3,5 тон нафтового еквіваленту (умовна одиниця виміру енерговитрат), Росії – 2 тони, Казахстану – 1,7 тон, країни Європи – менше 500 кг. Виробництво однієї тони сталі у нас потребує 54 людино – години, в Росії і у Німеччині – 38 і 17 відповідно.

У 2008 р. світова фінансова криза не обминула і Україну. З серйозними випробуваннями стикнулись будівництво, промисловість, банківська сфера, державні та місцеві фінанси, торгівля і транспорт. Впала гривня. Значно скоротився ВВП країни, рівень життя населення. У 2009 р. вперше з 2000 р. реальна зарплата в Україні скоротилась на 9,2 % порівняно з 2008 р. Обсяг усіх депозитів в 2008 р. зменшився на 6,9 %, в тому числі на 14,2 % в національній валюті. Головна ж її ознака – різке зменшення сукупного платоспроможного попиту, що обумовило скорочення виробництва в реальному секторі.

Складність ситуації, в якій опинилась Україна, пояснюється не лише зовнішніми причинами. Глибина кризи в державі пов'язана з внутрішніми обставинами, стратегічними помилками в соціально-економічній політиці.

Подолання фінансової кризи потребувало певної правової бази. Саме з цією метою Верховна рада прийняла антикризовий Закону № 639-УІ від 31.10.08 р. “Про першочергові заходи по подоланню негативних наслідків фінансової кризи та про внесення змін в деякі законодавчі акти України”. Він, зокрема, передбачав створення стабілізаційного фонду в держбюджеті за рахунок надходжень від приватизації, перевиконання дохідної частини держбюджету і розміщення державних цінних паперів тощо.

Виходячи з цього, стратегічними напрямками здійснення антикризової політики в Україні можна визначити:

1. Забезпечення країни енергоносіями.
2. Здійснення паралельної фінансово – кредитної та господарської реформи.
3. Приведення у відповідність з потребами часу системи державного управління.
4. Боротьба із корупцією.
5. Зміцнення української державності.

Щодо тактичних кроків, то потрібно: стимулювати внутрішнє виробництво, обмежити некритичний імпорт, надати податкові пільги для модернізації і підвищення ефективності експортних галузей (металургії, сільського господарства), прискореними темпами будувати інфраструктуру.

Ознаками подолання кризи в Україні стануть: зниження росту інфляції; початок інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки; збільшення кількості робочих місць; підвищення обсягів виробництва; збільшення зарплат; зняття обмежень на операції за банківськими рахунками, відновлення споживчого кредитування на нормальних умовах.

Таким чином, вирішення проблеми економічного зростання означає пошук таких факторів розвитку економіки, які б забезпечили підвищення рівня життя при постійному зростанні населення. Важлива особливість економіки, що спирається на ринкові відносини – її нестабільність, коливання, які відбуваються у формі економічних циклів і викликані суттєвими змінами в сукупному попиті або сукупній пропозиції. Якщо попит в економіці падає —це призводить до падіння виробництва, збільшення безробіття і зниження цін. Якщо падає пропозиція – це зумовлює падіння виробництва і збільшення безробіття за одночасного зростання цін. Сутність економічного циклу полягає в тому, що він відображає нерівномірність розвитку економіки, а з іншого боку є і причиною, і, наслідком економічного розвитку. Це дозволяє його ро-

зуміти як постійну динамічну характеристику, що визначає розвиток економіки.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

1. Економічні функції держави та основні методи державного регулювання економіки.
2. Фіскальна політика держави.
3. Монетарна політика.
4. Модель IS – LM.

§1. На сучасному етапі розвитку товарного виробництва *держава* об'єктивно *змушена виконувати ряд функцій*, спрямованих на регулювання економіки. *До головних з них можна віднести:*

1. Розробка політики соціально-економічного розвитку країни, за допомогою якої визначаються головні цілі, пріоритети та засоби розвитку економіки. Державна економічна політика реалізується через економічні прогнози, плани та програми, які в умовах ринкових відносин мають орієнтувальний та рекомендаційний характер.

2. Формування правових засад функціонування економіки. Спираючись на економічне законодавство, вона виконує роль арбітра у сфері господарських відносин, виявляє випадки незаконної діяльності та застосовує відповідні заходи до порушників.

3. Захист конкуренції як головного “двигуна” ринкового механізму. З цією метою держава здійснює антимонопольну політику.

4. Перерозподіл доходів та ресурсів. Необхідність в перерозподілі доходів обумовлюється природою ринку, згідно з якою первинні доходи окремих домогосподарств жорстко пов'язані з результатами їхньої індивідуальної трудової діяльності. Це неминує породжує надмірні коливання в особистих доходах, а також відсутність доходів у непрацездатних членів суспільства.

Охарактеризуємо соціально-економічні цілі суспільства.

1. Економічне зростання. Завдяки йому забезпечуються збільшення кількості та підвищення якості життєвих благ, і в результаті більш високий рівень життя людей.

2. Повна зайнятість, вирішує два ключових завдання: дає роботу і відповідний дохід всім здатним і тим, хто бажає працювати; суспільство позбавляється від втрат, пов'язаних з недовикористанням його трудових ресурсів.

3. Економічна ефективність передбачає, що всі господарські ресурси суспільства (а вони є обмеженими) використовуються з максимальною віддачею.

4. Економічна свобода є обов'язковою умовою успішного розвитку ринкової економіки. Вона передбачає максимальну свободу (в рамках закону і відповідальності) для всіх учасників господарських відносин свободу підприємництва, вільний вибір економічних партнерів, свободу в споживчих перевагах тощо.

5. Забезпеченість працевлаштування одна з найважливіших ознак цивілізованих, демократичних суспільств. Усім працевлаштуваним, особам похилого віку і неповнолітнім громадянам повинні бути надані можливості вести гідний людини спосіб життя.

6. Стабільність рівня цін також важлива мета політики держави, оскільки і загальне підвищення цін (інфляція), і різке їх падіння (дезінфляція) порушують нормальний хід розвитку економіки і не обходяться без негативних наслідків (зокрема дезінфляція може викликати хвилю банкрутств).

7. Баланс у зовнішньоекономічних зв'язках забезпечує суспільству необхідні рівновагу і стійкість позицій в торгових, фінансових, інвестиційних та інших відносинах із зарубіжними країнами.

Державне регулювання економіки – не цілеспрямована діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування ринкового механізму і мінімізації його негативних наслідків.

Державне втручання в економіку може бути ефективним за умов, якщо воно є зваженим, тобто враховує "розподіл праці" між державою та ринком. Тому в теорії і на практиці завжди існує проблема співвідношення між державним регулюванням економіки і ринковим саморегулюванням.

Методи державного регулювання економіки – це способи впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їх діяльності відповідно до національної економічної політики. Державне регулювання економіки передбачає використання ряду методів (див. табл. 11.2).

За засобами впливу на суб'єкти ринку методи державного регулювання поділяються на дві групи: прямого і непрямого (опосередкованого) впливу.

Прямі методи державного регулювання економіки не передбачають створення додаткового матеріального стимулу, не загрожують фінансовими збитками і спираються на силу державної влади.

Методи непрямого (опосередкованого) державного регулювання ґрунтуються переважно на товарно-грошових важелях, визначають правила гри в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності. Сфера застосування опосередкованого регулювання в міру розвитку ринкової економіки значно розширюється. Водночас зменшуються можливості прямого втручання держави у процеси розширеного відтворення.

Залежно від засобів впливу на ринок розрізняють правові, адміністративні, економічні, зокрема кредитно-грошові, методи регулювання

Таблиця 11.1

Класифікація методів державного регулювання економіки

За засобами впливу на суб'єкти ринку методи державного регулювання поділяють:	
<i>непрямого впливу (опосередкованого) впливу:</i>	<i>прямого впливу:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – оподаткування, рівень оподаткування і система податкових пільг – регулювання цін, їх рівні та співвідношення – плата за ресурси, відсоткові ставки за кредит і кредитні пільги – митне регулювання експорту й імпорту, валютні курси та умови обміну валют 	<ul style="list-style-type: none"> – визначення стратегічних цілей розвитку економіки – державні замовлення і контракти на поставки певних видів продукції, виконання робіт, надання послуг – державна підтримка програм, замовлень і контрактів – нормативні вимоги до якості і сертифікації технології та продукції – правові й адміністративні обмеження та заборони щодо виробництва певних видів продукції – ліцензування операцій з експорту та імпорту товарів, тобто зовнішньоторговельних операцій
Залежно від засобів впливу на ринок розрізняють:	
методи	характеристика впливу
Правові	Передбачають прийняття законів і законодавчих актів Верховної Ради України, видання указів Президента, а також вироблення механізму їх реалізації і контролю
Адміністративні	Пряме управління з боку держави; базуються на стилі державної влади і поділяються на <i>засоби заборони, дозволу і примусу</i>
Економічні, зокрема, кредитно-грошові	Створюють економічні умови, що стимулюють прагнення досягати у праці високих результатів. Їх застосування передбачає порівняння витрат і результатів. До них належать: <i>прогнозування, планування, програмування, матеріальне стимулювання і санкції, фінансування й кредитування</i>

В умовах розвинутого ринку державне регулювання економіки – це втручання держави не в ринковий механізм, а в передумови та побічні наслідки його функціонування. З одного боку, держава з метою одержання необхідних зрушень в економіці повинна не підміняти закони ринку штучними законами, а впливати на ті умови, які забезпечують реалізацію цих законів. Впливаючи на умови функціонування ринку, вона може спрямувати розвиток ринкових відносин відповідно до цілей і пріоритетів державної економічної політики. З іншого – держава, враховуючи обмеження ринкового механізму, його нездатність запобігти виникненню негативних побічних наслідків від

функціонування економіки, може нейтралізувати їх за допомогою неринкових інструментів.

У системі макроекономічних теорій можна виділити декілька основних: класична, кейнсіанська, монетаристська, теорія економіки пропозиції, теорія раціональних очікувань. Щоб мати уявлення про роль держави як суб'єкта макроекономічного регулювання, слід розкрити концептуальні положення цих теорій (табл. 11.2).

Таблиця 11.2

Основні макроекономічні теорії про роль держави як суб'єкта макрорегулювання

Теорія	Представники	Сутність
1	2	3
Класична	А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Мілль, А. Маршал, Л. Вальрас, В. Парето	Ринковий механізм здатний автоматично забезпечувати повну зайнятість без державного втручання в економіку. Механізм відсоткової ставки, гнучких товарних і ресурсних цін надає ринку здатності автоматично підтримувати повну зайнятість в економіці. За цих умов виключається необхідність втручання держави в економіку, тобто найбільш раціональною має бути політика державного невтручання
Кейнсіанська	Дж.Кейнс	В основі теорії лежить державне регулювання економіки. Не пропозиція створює попит, а навпаки, попит створює власну пропозицію. Головним об'єктом державного втручання в економіку повинен бути сукупний попит, який в цій теорії дістав назву "ефективнішого попиту". Це означає, що збільшуючи сукупний попит, держава може ефективно впливати на рівень виробництва, а саме: за рахунок збільшення державних закупок або зниження податків; за рахунок зниження відсоткових ставок за кредит, збільшить інвестиції приватного сектора економіки
Монетаристська	Р.Фрідмен	Головну роль у регулюванні економіки виконують грошово-кредитна та фіскальна політики. При цьому основним інструментом регулювання економіки є гроші. Збільшуючи або зменшуючи грошову масу, держава може здійснювати регулюючий вплив на економічну активність

1	2	3
Економіки пропозиції	А. Лаффер, Р. Мандел, М.Фельдстейн, М. Боскін	Центр уваги з управління попитом переноситься на стимулювання сукупної пропозиції, зростання виробництва і зайнятості. Пов'язуючи стагфляцію з надмірним рівнем оподаткування, прихильники теорії виступають за зниження податкового тиску на економіку шляхом зменшення соціальних програм, скорочення апарату державного управління тощо. Пропозиція зниження податків викличе зростання реального ВВП як податкової бази, поряд зі зниженням державних витрат забезпечить збалансування державного бюджету
Раціональних очікувань	Р.-Е. Лукас, Н. Уоллес, Т.Сарджент	Економічні суб'єкти настільки раціональні, що можуть у своїх прогнозах враховувати не лише минулий досвід, а й майбутні зміни в економічній кон'юктурі, в тому числі і зміни в економічній політиці держави. Саморегулююча здатність економічних суб'єктів раціональних дій може бути реалізована на практиці лише через ринковий механізм (всі ринки, як продуктів так і ресурсів є висококонкурентними) без втручання держави

Перелічені альтернативні теорії макроекономічного регулювання не знижують значення кейнсіанської теорії, а доповнюють її, поглиблюючи наші уявлення про складний механізм функціонування економіки. Досвід показує, що сьогодні неможливо суворо дотримуватися лише кейнсіанської теорії, відповідно до якої фіскальні засоби є головними, а гроші відіграють другорядну роль. І навпаки, буде помилкою, якщо віддавати перевагу тільки монетаристській теорії, за якою гроші відіграють вирішальну роль.

Світова практика свідчить, що в процесі державного регулювання економіки найбільший ефект досягається лише за умов раціонального поєднання фіскальної та грошово-кредитної політики.

§2. Фіскальна, або бюджетно-фінансова, політика пов'язана з державним бюджетом. Вона передбачає цілеспрямоване регулювання податків державних видатків для досягнення вибраних макроекономічних завдань. **Податки і державні видатки** – це основні знаряддя фіскальної політики.

Фіскальна політика — це заходи уряду, спрямовані на зниження безробіття чи інфляції та досягнення природного обсягу виробництва

через зміну державних видатків, рівня оподаткування або через одночасне поєднання обох заходів.

Фіскальна політика виконує такі функції: вплив на стан господарської кон'юнктури; перерозподіл національного доходу; нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм; стимулювання економічного зростання; підтримка високого рівня зайнятості.

Фіскальна політика може здійснюватись у формах: 1) дискреційної фіскальної політики (стимулюючої та стримуючої); 2) недискреційної (автоматична) фіскальної політики (рис. 11.1).

Рис. 11.1. Форми фіскальної політики

Дискреційна фіскальна політика – це система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни в рівні державних видатків і податків для впливу на обсяг національного виробництва і зайнятість, для контролю над інфляцією та сприяння економічному зростанню. Термін "дискреційна" означає, що зміни в податках і державних видатках залежать від рішень парламенту чи уряду.

Фіскальна політика, що охоплює збільшення державних видатків та скорочення податків з метою розширення сукупного попиту в економіці в період циклічного спаду, називається **стимулюючою (експансивною) фіскальною політикою**.

Стабілізація економіки в умовах інфляційного надлишкового попиту, який виникає внаслідок циклічного підйому, забезпечується за допомогою **стримуючої (рестрикційної) фіскальної політики**.

Недискреційна (автоматична) фіскальна політика базується на дії вбудованих стабілізаторів, які забезпечують природне пристосування економіки. Вбудований стабілізатор – це будь-який захід, що має тенденцію збільшити дефіцит держбюджету в період спаду і зменшити дефіцит держбюдже-

ту в період інфляції без необхідності прийняття будь-яких спеціальних кроків з боку політиків.

Оскільки здійснення державних витрат означає використання засобів державного бюджету, а податки є основним джерелом його поповнення, тому фіскальна політика полягає у маніпулюванні державним бюджетом.

Державний бюджет – це баланс доходів і видатків, який ухвалюється на фінансовий рік. Уряд мобілізує грошові кошти насамперед для через податки для фінансування загальнодержавних видатків.

Функції державного бюджету, як частини фінансів:

– **розподільча** – полягає в акумуляції грошових коштів у руках держави та їх використанні для виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих функцій держави;

– **контролююча** – виявляється в контролі за фінансовим забезпеченням програми соціально-економічного розвитку країни на кожний фінансовий рік, за ефективністю державного регулювання економіки (зокрема регулювання темпів економічного зростання, здійснення структурної перебудови народного господарства, проведення раціональної регіональної політики та ін.).

Таблиця 11.3

Стан державного бюджету

Показники	Характеристика
Види державного бюджету	<ul style="list-style-type: none"> – нормальний, або збалансований, коли видаткова частина держбюджету дорівнює доходній – дефіцитний, коли видатки перевищують доходи – профіцитний, коли доходи перевищують нормативні видатки бюджету. Профіцит бюджету затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу
Види бюджетного дефіциту	<ul style="list-style-type: none"> – фактичний відображає реальні видатки, надходження і дефіцити за певний період – структурний є результатом дискреційної політики (встановлення ставок оподаткування, виплат на соціальне забезпечення, розмір оборонних видатків) визначається дією дискреційних програм, що запроваджені законодавчо – циклічний є результатом впливу ділового циклу на бюджет та вимірює зміни видатків, доходів і дефіциту, які виникають через те, що економіка не працює за потенційного обсягу виробництва, а перебуває у стані спаду
Джерела фінансування дефіциту держбюджету	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення державних витрат – підвищення податків та пошук інших джерел додаткових надходжень – створення грошей (грошова емісія) – запозичення грошей

Державний бюджет має бути *збалансованим*. Це означає, що видатки мають дорівнювати доходам (див. табл. 11.3). Відношення суми дефіциту до ВВП, виражене у відсотках, називають *рівнем дефіцитності бюджету*. Якщо такий рівень становить 2-3%, ситуація є терпимою. У протилежному разі він негативно відбивається на функціонуванні грошової, кредитної систем і всієї економіки в цілому тобто на стабільності економіки.

Причини дефіциту Держбюджету: падіння доходів в умовах кризового стану економіки; зменшення приросту національного доходу; збільшення бюджетних витрат; непослідовна фінансово-економічна політика; надмірний розмір державного сектору; зростання витрат по обслуговуванню внутрішнього і зовнішнього державного боргу.

Заходи щодо зниження бюджетного дефіциту: конверсія; перехід від фінансування до кредитування; ліквідація дотацій збитковим підприємствам; скорочення витрат на управління державою; реформування системи оподаткування; підвищення ролі місцевих бюджетів.

Державні доходи – виражені у грошовій формі відносини власності (привласнення) між державою та юридичними й фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного та додаткового продукту.

Податки за економічним змістом це фінансові відносини між державою та платником податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Вони забезпечують близько 80 – 90% доходів будь-якої держави і є неминучими в будь-якому суспільстві, тому що держава для виконання своїх функцій потребує певних фінансових ресурсів.

Україна розробила власне податкове законодавство, яке визначило її податкову систему.

До податкової системи країни належать:

- ❖ **суб'єкти оподаткування**, тобто ті, хто сплачує податки, – фізичні особи та юридичні особи (підприємства);
- ❖ **об'єкти оподаткування** – прибуток підприємства, заробітна платня, вартість майна, виторг фірми, кількість землі тощо.
- ❖ **одиниця оподаткування** – це одиниця виміру об'єкт оподаткування (для земельного податку – гектар, для прибуткового податку – грошова одиниця країни).
- ❖ **податкова ставка** – величина податку на одиницю оподаткування.

Стягнення податків передбачає надання певних **податкових пільг**. Типовими пільгами є: **неоподаткований мінімум заробітної плати** – мінімальна її сума, з якої не стягується прибутковий податок з громадян; **капітальні знижки** – це зменшення ставки оподаткування прибутку, який отримують за допомогою передового устаткування; прискорена амортизація – фактичне зменшення оподаткування сум прибутку в перші роки використання устаткування.

Функції податків:

- **розподільча** – перерозподіл вартості створеного ВВП між державою і юридичними та фізичними особами. Знижуючи чи підвищуючи податки, стимулюють чи стримують розвиток сфер економіки;
- **фіскальна** – централізація частини ВВП у бюджеті на загальносуспільні потреби, тобто податки забезпечують державу необхідними фінансовими ресурсами;
- **регулююча** – вплив податків на різні сторони діяльності їхніх платників. Зібрані в бюджеті податки йдуть на фінансування необхідних суспільству програм.

Таблиця 11.4

Класифікація податків

Ознаки	Види податків
1. За об'єктом оподаткування	<ul style="list-style-type: none">- податок на доходи (зарплату, ренту, прибуток)- податок на майно (землю, ліси, підприємства, будівлі)- податок на витрати покупців певних товарів і послуг
2. За способом стягнення	<ul style="list-style-type: none">- прямі податки вилучаються безпосередньо у власників майна, одержувачів доходів- непрямі податки вилучаються у сфері реалізації або споживання товарів та послуг, тобто перекладаються на споживача продукції:<ul style="list-style-type: none">а) акцизи – на окремі види товарів, що продаються на внутрішньому ринку, включаються в ціну певних товарів і стягуються в момент їх придбання:<ul style="list-style-type: none">✓ <i>індивідуальні акцизи</i> (надбавки до ціни на окремі види продукції, наприклад, тютюнові вироби, спиртні напої тощо)✓ <i>універсальні акцизи</i> (податок з обігу тобто на загальну вартість товарів і послуг, що реалізуються (наприклад, так звані податок з продажів, на додану вартість та ін.)б) <i>мито</i> – це податки на товари, що імпортуються, експортуються, та транзитні товари при перевезенні цих товарів через державний кордон
3. За способом визначення розміру податку розрізняють системи	<ul style="list-style-type: none">- <i>прогресивна</i> – середня податкова ставка збільшується із зростанням доходу- <i>пропорційна</i> – середня ставка залишається незмінною незалежно від розмірів доходу- <i>регресивна</i> – середня ставка знижується по мірі зростання доходу
4. За рівнем бюджету	<ul style="list-style-type: none">- загальнонаціональні- регіональні- місцеві
5. За порядком використання	<ul style="list-style-type: none">- загальні податки – надходять до «єдиної каси» держави- цільові

Державні видатки як економічна категорія — це грошові відносини з приводу розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування загальнодержавних потреб соціально-економічного розвитку.

Державні видатки визначаються соціально-економічною моделлю, функціями та економічним станом держави.

Видаткову частину Державного бюджету теж поділено на дві складові: видатки загального фонду та видатки спеціального фонду. Видатки спеціального фонду фінансуються за рахунок цільових доходів, визначених під конкретну мету (наприклад, цільові фонди включені у бюджет на відповідний рік). **Видатки загального фонду** фінансуються за рахунок доходів загального фонду бюджету і не мають конкретних (закріплених) джерел фінансування.

Таблиця 11.5

Класифікація видатків

Ознаки	Види видатків
1. За напрямками	<ul style="list-style-type: none"> - національна оборона - утримання державного апарату - фінансування бюджетного сектору економіки - соціальні видатки - фінансування розвитку економіки - проценти за державний борг
2. За цілями	<ul style="list-style-type: none"> - економічні цілі - соціальні цілі - військові витрати - витрати на обслуговування державного боргу - адміністративно-управлінські витрати
3. За терміном використання	<ul style="list-style-type: none"> - <i>поточні</i> – це видатки бюджету на фінансування підприємств, установ, організацій, органів державного управління визначені на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення (видатки на товари та послуги; оплату праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; витрати на відрядження; оплату послуг бюджетних установ; трансфертні платежі органом державного управління тощо) - <i>капітальні</i> (видатки розвитку) – це видатки бюджету на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави (капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; видатки, пов'язані з розширеним відтворенням)

У структурі видатків державного бюджету України найвагомішими є частки, пов'язані з утриманням державного сектора економіки (освіта, правоохоронна діяльність, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, наука, культура, спорт тощо), з фінансування національної економіки, обслуговування державного боргу, а також ліквідації Чорнобильської катастрофи.

Нині в більшості країн світу бюджет незбалансований. Тому зростає державний борг.

Державний борг — це загальна сума заборгованості уряду за випущеними і непогашеними позиками (включаючи нараховані проценти).

Головними причинами створення і збільшення державного боргу є:

- хронічний дефіцит державного бюджету;
- перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів;
- дискреційна фіскальна політика направлена на зменшення податкового навантаження без відповідного скорочення державних витрат;
- розширення економічної функції держави;
- дія автоматичних стабілізаторів (циклічне зменшення податкових надходжень та збільшення соціальних трансфертів під час економічної кризи);
- залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти;
- вплив політичних бізнес-циклів (надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців);
- мілітаризація, ведення війн та інші.

Державний борг складається з:

- заборгованості по випущених і непогашених внутрішніх державних позиках – **внутрішній державний борг**;
- фінансових зобов'язань країни по відношенню до іноземних кредиторів на певну дату – **зовнішній державний борг**.

Загальний обсяг внутрішньої заборгованості держави може бути поділений на дві частини:

1. Монетизований борг, який складається з боргів опосередкованих кредитними стосунками держави з банками.

2. Немонетизований борг, який складається:

а) з невиконаних державою фінансових зобов'язань, передбачених чинним законодавством (заборгованість по виплаті пенсій, стипендій, допомоги, заробітній платі та інших видах соціальних виплат);

б) із заборгованості по господарських стосунках з реальним сектором економіки (заборгованість по державних замовленнях, наданню послуг державними установами та інші).

Ступінь впливу державної заборгованості на внутрішній сукупний попит та сукупну пропозицію, зовнішньоекономічну рівновагу повною мірою визначається структурою державних доходів та видатків. Залежно від характеру

наслідки і впливу боргу на економіку, їх поділяють на короткострокові та довгострокові.

Короткострокові наслідки бюджетного дефіциту і відповідно державного боргу, існують як проблема “витіснення”. **Довгострокові економічні наслідки** державного боргу, відомі як “тягар” боргу.

§3. Банківська система – це сукупність банків і банківських інститутів, що існують у тій чи іншій країні у певний історичний період і є складовою кредитної системи.

Розбудова банківської системи в Україні розпочалася після прийняття у 1991 р. Закону “Про банки і банківську діяльність”. Законом були визначені основні принципи побудови і функціонування банківської системи, які відповідають вимогам ринкової економіки. Відповідно до закону в країні започатковано **дворівневу банківську систему**. Банком першого рівня визначено **Національний банк України**, а **банками** другого рівня – **комерційні банки**. Комерційні приватні банки переведені на договірні відносини з клієнтами, на них покладена відповідальність за наслідки діяльності.

Банківська система	Центральний (Національний) банк	<i>Перший рівень</i>
	Комерційні банки	<i>Другий рівень</i>

Рис. 11.2. Будова банківської системи

Комерційний банк – це фінансово-кредитний інститут, який поряд із розміщенням поточних депозитів зберігає строкові та заощаджувальні їх різновиди, надає фірмам та індивідам позики виконує інші фінансові операції.

Комерційні банки практично в усіх розвинутих країнах, як і спеціалізовані фінансово-кредитні інститути, здійснюють операції з обслуговування населення і фірм, що свідчить про універсалізацію банківської діяльності. Комерційні банки створюють, як правило, на акціонерній та пайовій основі шляхом об’єднання капіталів їх засновників-акціонерів.

Основними функціями комерційних банків є кредитно-розрахункове, касове та інші види банківського обслуговування юридичних і фізичних осіб.

Банківська система України за своєю структурою, організацією і механізмом функціонування відповідає загалом сучасним вимогам. Проте її реформа далека від завершення. Головними питаннями при цьому є запровадження ефективного механізму регулювання банківської системи з боку НБУ, налагодження комерційних, партнерських стосунків з клієнтами, розвиток конкуренції між банками тощо.

Центральний банк – це орган державного грошово-кредитного регулювання економіки, розробки та проведення державної грошово-кредитної політики, наділений монопольним правом емісії банкнот та правом управління грошово-кредитною системою країни.

Правовий статус, принципи організації і діяльності Національного банку України визначені Конституцією України та Законом України “Про Національний банк України”.

Основною функцією центрального банку держави – Національного банку України – є забезпечення стабільності грошової одиниці – гривні. На виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, – цінової стабільності.

Національний банк виконує і інші функції:

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює банківське регулювання та нагляд, веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;
- складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;
- здійснює валютне регулювання та організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами тощо.

Ключовим суб’єктом монетарної політики є держава, яка відповідає за створення в країні найсприятливіших для економічного і соціального розвитку монетарних умов. Цю місію держави виконують через уповноважені органи – центральні банки. Безпосередніми об’єктами виступають ті змінні грошового ринку, через які монетарні імпульси здійснюють вплив на віддалені об’єкти, зокрема, маса грошей, ціна грошей, валютний курс.

Суть монетарної (грошово-кредитна) політики полягає в регулюванні обсягу грошової пропозиції для стабілізації економіки. Так, під час спаду

виробництва монетарна політика зводиться до стимулювання зростання пропозиції грошей, а в періоди високої інфляції, навпаки, до її обмеження.

Мета грошово-кредитної політики – досягнення на національному ринку рівноваги, що характеризується повною зайнятістю та відсутністю інфляції. Суть цієї політики полягає в регулюванні обсягу грошової пропозиції для стабілізації економіки.

Головним **суб'єктом монетарної політики** держави є Національний банк, який здійснює грошову емісію та регулює грошово-кредитну діяльність комерційних банків.

Об'єкти монетарної політики можна розділяти на **віддалені (кінцеві)** та **наближені (безпосередні)**. Віддаленими є реальний сектор економіки та соціальна сфера. Безпосередніми об'єктами виступають ті змінні грошового ринку, через які монетарні імпульси здійснюють вплив на віддалені об'єкти. Це, зокрема, маса грошей, ціна грошей, валютний курс. На масу грошей вплив здійснюється через зміну пропозиції грошей, на ціну грошей та валютний курс — через зміну попиту і пропозиції грошей.

Центральний банк використовує знаряддя монетарної політики для стабілізації національної економіки, зокрема, для досягнення стратегічних та поточних цілей (рис. 11.3).

Рис. 11.3. Цільова спрямованість монетарної політики

Центральний банк вибирає залежно від конкретної економічної ситуації одну із стратегічних цілей. Нею, як правило, є стабілізація цін (чи погашення інфляції), оскільки якраз вона найбільше відповідає головному призначенню центрального банку – підтримувати стабільність національних

грошей. І через розв'язання цього завдання центральний банк сприяє досягненню інших стратегічних цілей. Проте щоразу виникає складна проблема узгодження стратегічних цілей монетарної та загальноекономічної політики.

НБУ проводить монетарну політику за допомогою **знарядь прямого та непрямого регулювання**.

Основними знаряддями прямого регулювання пропозиції грошей, які здебільшого використовуються у країнах з перехідною економікою та таких, що розвиваються, є обмеження обсягів кредитів, що надаються певним галузям; пряме регулювання процентної ставки; обмеження величини кредитів для окремих банків. Ці знаряддя ефективно спрацьовують тільки в короткостроковому періоді: вони дають змогу не допускати надмірного створення грошей банками грошей.

Тривале застосування інструментів прямого регулювання пропозиції справляє несприятливі впливи на розвиток національної економіки: зменшення рівня конкуренції між банками, підбивається посередницька функція банків, створюється структура наданих банками кредитів тощо. Тому у розвинутій ринковій економіці застосовують **знаряддя непрямого регулювання пропозиції грошей**, до яких належать: операції на відкритому ринку, зміна рівня норми обов'язкових резервів, визначення рівня облікової (дисконтної) ставки (табл. 11. 6).

Таблиця 11.6

Інструменти (знаряддя) непрямого регулювання

Знаряддя	Вплив на пропозицію грошей
Операції на відкритому ринку	Коли центральний банк купує цінні папери на відкритому грошовому ринку, резерви комерційних банків збільшуються. Якщо комерційні банки надаватимуть у позику більше грошей, то пропозиція грошей у національній економіці зростає. Продаж центральним банком цінних паперів справляє протилежні наслідки
Облікова (дисконтна) ставка	Зі зниженням облікової ставки зростає попит комерційних банків на кредити центрального банку, що збільшує резерви банківської системи та обсяги кредитування економіки і в кінцевому підсумку пропозиції грошей. Підвищення облікової ставки справляє протилежні наслідки
Норма резервування	Підвищення норми резервування збільшує величину обов'язкових резервів, що їх повинні зберігати банки. Тобто надлишкові резерви комерційних банків переводяться в обов'язкові, що зменшує здатність комерційних банків до створення грошей через надання позик. Водночас підвищення норми резервування означає зниження грошового мультиплікатора, а це звужує пропозицію грошей

Операції на відкритому ринку – найбільш важливий метод, з точки зору регулювання пропозиції грошей. Суть цього методу полягає в купівлі-продажу Національним банком урядових цінних паперів на відкритому ринку. В процесі купівлі-продажу цих паперів Національний банк вступає у відносини з комерційними банками, нефінансовими фірмами і населенням, купуючи або продаючи урядові цінні папери.

Як купівля, так і продаж державних цінних паперів впливають на надлишкові резерви комерційних банків. Якщо центральний банк купує державні облигації на відкритому ринку, резерви комерційних банків збільшуються. Коли центральний банк продає цінні папери на відкритому ринку, резерви комерційних банків зменшуються. Отже, пропозиція грошей в економіці зростає.

Комерційні банки часто беруть гроші в позику в центрального банку, за що він стягує процент. Процентну ставку, за якою центральний банк надає позики комерційним банкам, називають **обліковою** або **дисконтною ставкою**. В Україні її називають **ставкою рефінансування**. Підвищення облікової ставки знижує заінтересованість комерційних банків в отриманні додаткових резервів через позику центральному банку. Тому підвищення облікової ставки зростає пропозиція грошей в економіці. Навпаки, зниження облікової ставки заохочує комерційні банки до отримання додаткових резервів через позику в центральному банку. Пропозиція грошей в економіці збільшується.

Норма резервування – це відсоток депозитів (вкладів), які комерційні банки повинні тримати в центральному банку у вигляді обов'язкових резервів.

Політику, що спрямована на обмеження зростання цін у національній економіці, називають **стримуюча монетарною політикою**, або політикою "дорогих грошей" (табл. 11.7). Цю політику центральний банк може проводити, продаючи державні цінні папери на відкритому ринку, збільшуючи норму резервування та підвищуючи облікову ставку. Ці заходи, як відомо, зменшують резерви комерційних банків або розмір грошового мультиплікатора, а отже пропозицію грошей, а відтак сукупні видатки, що стримує темпи зростання цін. За стримуючої монетарної політики крива пропозиції грошей вертикальна або дуже крута.

Залежно від характеру впливу на основні макроекономічні змінні – обсяг національного виробництва, рівні інфляції та безробіття – економісти розрізняють два види монетарної політики – стимулююча і стримуюча.

Політику, що спрямована на підвищення рівня зайнятості, і, відповідно, на прискорення економічного зростання, називають **стимулююча монетарною політикою**, або політикою "дешевих грошей". Для збільшення сукупних видатків, щоб залучити незайняті ресурси, центральний банк повинен збільшити пропозицію грошей. Цього він може досягти через купівлю цінних паперів на відкритому ринку, зниження облікової ставки або зменшення норми резервування. За стимулюючої монетарної політики крива пропозиції грошей є положистою, або висхідною.

**Грошово-кредитна політика за спрямованістю та мірою впливу
регулятивних заходів на пропозицію грошей**

Види та сутність	Заходи	Спрямування	Наслідки
Стимулююча (експансійна) політика (або політикою “дешевих грошей”) – полягає у швидкому зростанні пропозиції грошей	Зниження норми обов’язкового резервування, облікової ставки, ставки рефінансування, ставки на ринку міжбанківського кредиту тощо	Стимулювання ділової активності, економічного зростання та скорочення безробіття шляхом зростання кредитних вкладень у реальний сектор, зростання інвестицій та обсягів виробництва, зайнятості	Довготривале проведення такої політики призводить до безконтрольного нарощування пропозиції грошей та високої інфляції
Стримуюча (рестрикції) політика (або “дорогих грошей”) - полягає в різкому скороченні пропозиції грошей, зменшенні маси їх в обороті	Обмеженням грошово-кредитної емісії, жорсткість умов та зниження обсягів рефінансування центральним банком комерційних банків	Зменшенням обсягів кредитування суб’єктів господарювання та населення. Що призводить до скорочення інвестицій, спаду виробництва, зростання безробіття	Гальмуванням інфляції політика рестрикції послаблює ділову активність, знижує зайнятість, знижує темпи економічного зростання чи навіть скорочує обсяги виробництва

§4. Кейнсіанська модель IS – LM відображує одночасну рівновагу на товарному і грошовому ринках. Модель була запропонована Дж. Хіксом.

Основні умови моделі. 1. Ґрунтується на сукупному попиті. 2. Свідчить про існування неповної зайнятості. 3. Інвестиції є функцією відсоткової ставки. 4. Будується для короткострокового періоду. Рівень цін є постійним.

Перший варіант моделі, що належить Джонові Хіксу, з’явився через рік після виходу "Загальної теорії" Дж. М. Кейнса як інтерпретація теоретичних основ учення Кейнса. Крива IS у Хікса – SI, крива LM – L. Не враховувався ринок праці. Він з’явився пізніше завдяки рівнянню і графіку рівноваги на ринку праці Елвіна Хансена, Тому другий варіант моделі має назву Хікса – Хансена.

Модель має дві складові: крива **IS** та крива **LM**. **Крива IS** (інвестиції-заощадження) відображує умови рівноваги між попитом та пропозицією на ринку товарів та послуг. **Крива LM** (ліквідність, гроші) відображує умови рівноваги між попитом на запаси грошових коштів і пропозицією грошей.

Оскільки процентна ставка впливає як на інвестиції, так і на попит на гроші, ця змінна пов’язує обидві частини моделі IS – LM .

Крива **IS** являє собою геометричне місце точок, що характеризує усі комбінації, доходу та відсоткової ставки, які одночасно задовольняють умови тотожності кейнсіанської моделі товарного ринку. В усіх точках кривої **IS** виконується умова рівноваги попиту та пропозиції, інвестицій та заощаджень. Назва кривої відображує цю рівність. Графічне виведення кривої **IS** подано на рис. 11.4.

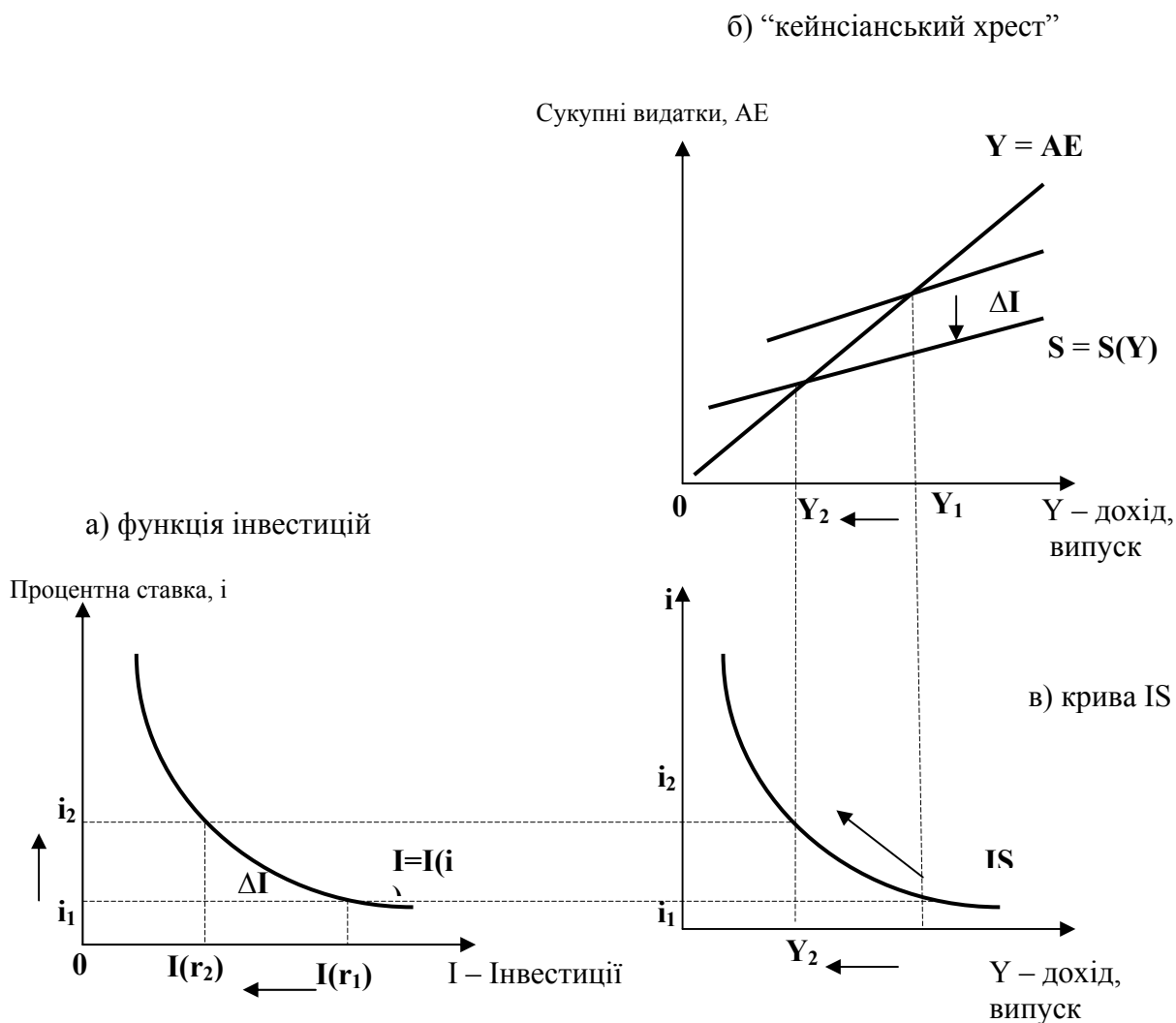

Рис. 11.4. Графіки Хікса-Хансена для товарного ринку

а) функція інвестицій: підвищення процентної ставки від r_1 до r_2 зменшує планові інвестиції з $I(r_1)$ до $I(r_2)$;

б) „кейнсіанських хрест”: зменшення планових інвестицій від $I(r_1)$ до $I(r_2)$ зсуває криву планових витрат вниз, що зменшує дохід від Y_1 до Y_2 ;

в – крива **IS**: підсумок залежності між відсотковою ставкою i та доходом. Із зростанням відсоткової ставки дохід зменшується.

Модель **IS – LM** відображає взаємозв'язки на ринках товарів і грошей у національній економіці в короткостроковому періоді. Вона виходить із припущення, що у короткостроковому періоді ціни негнучкі, тому зміни сукупного попиту впливають на рівень національного доходу. Це означає, що усі змінні в моделі

вимірюються у реальних одиницях. У цій моделі припускають, що і національна економіка є закритою. Отже, модель IS – LM показує рівновагу товарного й грошового ринків і виявляє чинники, що визначають рівень доходу в національній економіці за незмінного рівня цін.

Ринок товарів та платних послуг являє собою систему і економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу рухів товарів та послуг, які задовольняють споживчий та інвестиційний попит макроекономічних суб'єктів.

Рівновага на ринку товарів та платних послуг досягається, якщо пропозиція заощаджень дорівнює інвестиційному попиту. Пропозиція заощаджень S є функцією від доходів Y : $S = S(Y)$. Залежність між S та Y – прямо пропорційна (рис. 11.4 а). Інвестиційний попит I є функцією від ринкової ставки процента (i): $I = I(i)$. Залежність між інвестиційним попитом та ставкою процента – обернено пропорційна (чим більше i , тим менше I (рис. 11.4, б).

Звідси **рівновага на ринку товарів та платних послуг** виражається формулою: $S(Y) = I(i)$. Із збільшенням доходу (Y) пропорційно збільшується і обсяг заощаджень (S), що призводить до зниження відсоткової ставки на кредит (i). Внаслідок цього сукупний попит збільшується за рахунок попиту на ті товари, для купівлі яких потрібно брати гроші в кредит. Це стосується в першу чергу інвестиційних товарів (I), а також високовартісних товарів споживчого призначення, до яких відносяться переважно товари довгострокового використання (легкові автомобілі, квартири, телевізори тощо). Зростання інвестиційного сукупного попиту призводить до збільшення обсягу пропозиції і збільшення рівноважного рівня доходів (Y).

Загалом простежується тісна залежність між динамікою процентної ставки (i) і доходом (Y). Зі зниженням процентної ставки рівень доходу в національній економіці збільшується, і навпаки.

Крива IS відображає залежність між процентною ставкою й рівнем доходу в національній економіці за рівноваги на ринку товарів і платних послуг. Крива IS відображає обернену залежність і має від'ємний нахил (рис. 11.4 в).

Крива товарного ринку поділяє площину на дві частини: вище кривої IS – пропозиція товару переміщує попит на товар, отже на ринку – товарний надлишок; нижче кривої IS має місце товарний дефіцит.

Грошовий ринок – це ринок короткострокових кредитних операцій (до одного року), на якому попит на гроші та їхня пропозиція визначають рівень відсоткової ставки, тобто ціну грошей.

Умовою рівноваги на ринку грошей є:

$$M_s = M_d, \quad (11.1)$$

де M_s – пропозиція грошей; M_d – попит на гроші.

У короткостроковому періоді рівень цін на товари та платні послуги залишається незмінним. Це означає, що пропозиція реальних грошових

залишків є сталою. Попит на реальні грошові залишки, тобто кількість грошей, якою економічні суб'єкти хочуть володіти, залежить від відсоткової ставки по негрошових активах. Відсоткова ставка – це альтернативна вартість володіння грошима. Гроші, як актив, приносять відсотковий дохід своєму власнику. Зі зростанням відсоткової ставки економічні суб'єкти меншу частину свого багатства зберігатимуть як гроші. Отже, величина попиту на реальні грошові залишки перебуває в оберненій залежності від відсоткової ставки. Тому крива попиту на гроші $L(i)$ є спадною (рис. 11.5). Попит на реальні грошові залишки залежить не лише від відсоткової ставки, а й від величини доходу, який продукує національна економіка. Якщо рівень доходу високий, то високий і рівень витрат, люди здійснюють більше ділових операцій, які потребують використання грошей. Отже, чим вищий рівень доходу, тим більший попит на гроші. Тому функцію попиту на гроші можна записати так:

$$(M/P)^s = L(i, Y) \quad (11.2)$$

Зростання доходу збільшує попит на гроші і крива попиту на реальні грошові залишки зрушується вправо (рис. 11.6а).

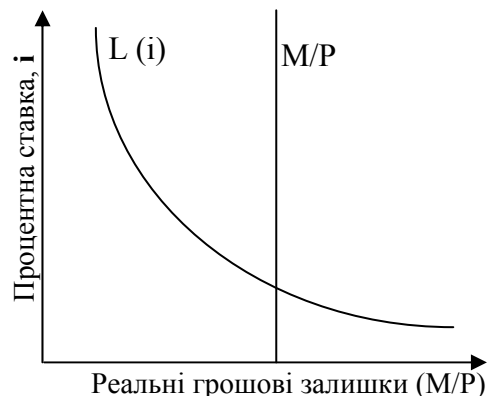

Рис. 11.5. Пропозиція та попит на реальні грошові залишки

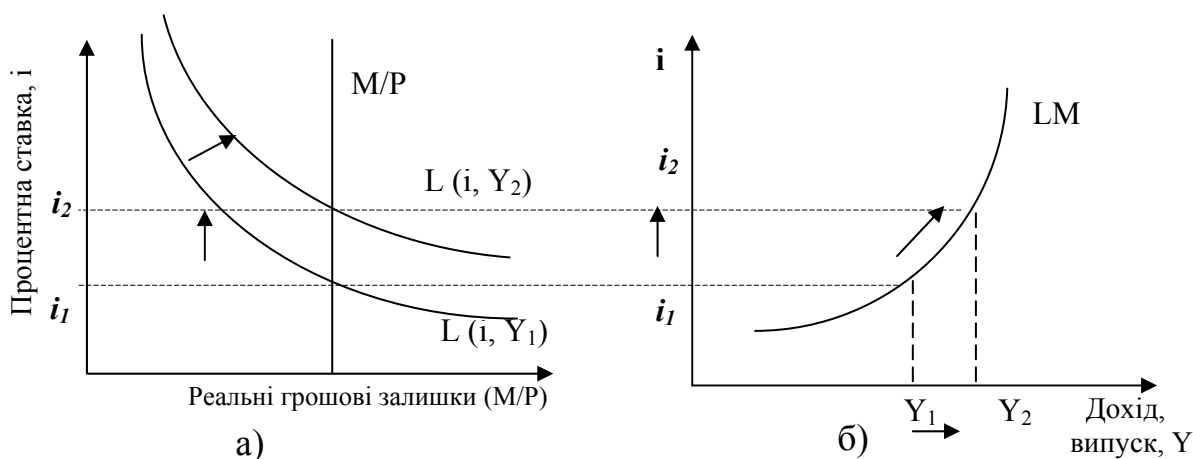

Рис. 11.6. Виведення кривої грошового ринку

За незмінної пропозиції грошей збільшення доходу підвищує відсоткову ставку, яка забезпечує рівновагу на ринку грошей. Цю залежність між доходом та рівноважною відсотковою ставкою відображає крива LM (рис. 11.6б). В усіх точках цієї кривої попит на гроші дорівнює їх пропо-

зиції. **Крива LM** відображає залежність між процентною ставкою та рівнем доходу, яка виникає за умови рівноваги на ринку грошей.

Отже, у національній економіці вищий рівень доходу спричиняє більший попит на реальні грошові залишки, що підвищує рівноважну відсоткову ставку, яка врівноважує ринок грошей. Зі зростанням відсоткової ставки економічні суб'єкти меншу частину свого багатства зберігатимуть як гроші.

У точці перетину кривих IS та LM досягається рівновага у національній економіці (рис. 11.7). Ця точка визначає процентну ставку i_0 та рівень доходу Y_0 , які задовольняють умови рівноваги як на ринку товарів, так і на ринку грошей. Інакше кажучи, у точці перетину цих кривих фактичні видатки дорівнюють запланованим, а пропозиція реальних грошових залишків дорівнює попитові на них.

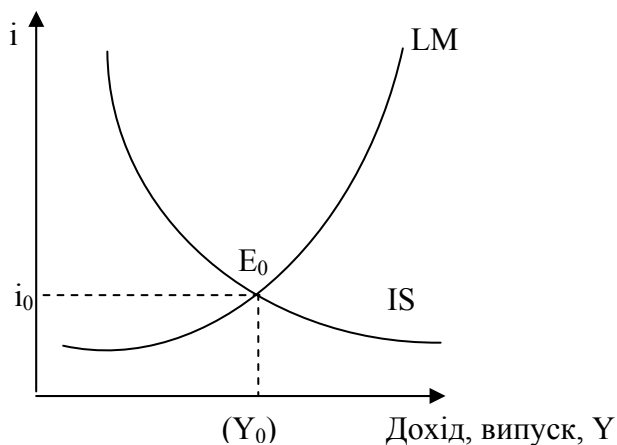

Рис. 11.7. Рівновага в моделі „IS - LM”

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

1. Світове господарство: об'єктивна основа, етапи створення, характерні риси та закономірності розвитку.
2. Платіжний баланс в системі макроекономічних показників.
3. Валюта: інструмент та чинник зовнішньоекономічної діяльності держави
4. Зовнішня торгівля – головний вид зовнішньоекономічної діяльності держави

§1. Світове господарство – така система відносин між країнами, коли головною зв'язуючою ланкою між ними стають не відносини обміну самі по собі, а відносини виробництва, міжнародна підприємницька діяльність. Причиною його появи став динамічний розвиток виробництва і перетворення світової торгівлі у важливий фактор економічного зростання.

Нерівномірність економічного розвитку країн призвела до існування декількох рівнів в структурі світового господарства. Одні із країн належать до **центру** (*промислово розвинені країни із ефективним ринковим господарством, мають гнучкий економічний механізм, здатні швидко адаптуватися до світогосподарської кон'юнктури*), інші – до **периферії** (*країни що розвиваються і мають в основному сировинну спеціалізацію*).

Інші класифікації країн: 1) країни з розвинутою економікою, з ринковою економікою що розвивається, країни з неринковою економікою; 2) низько -, середньо -, високорозвинені країни; 3) нові індустріальні країни Південно-Східної Азії та Латинської Америки; 4) високодохідні нафтоекспортуючи

країни (Кувейт, Саудівська Аравія тощо); 5) найменш розвинені країни світу (Ефіопія, Бангладеш тощо).

Об'єктивною основою формування світового господарства є **міжнародний розподіл праці** (концентрація виготовлення окремих видів товарів у тих країнах, де їх виробництво є економічно вигідним у зв'язку з географічним розташуванням, кліматом та наявністю природних ресурсів, ресурсів праці і капіталу), який може бути декількох видів (табл.12.1)

Таблиця 12.1

Види міжнародного розподілу праці

Загальний	Охоплює спеціалізацію окремих країн на виробництві продукції та її поставках на міжнародний ринок
Частковий	Здійснюється між країнами всередині певних галузей
Одиничний	Спеціалізація та кооперація фірм різних країн по створенню ними спільного виду продукції, в технологічному чи подетальному розподілі праці
Територіальний	Спеціалізація країн на виробництві продукції, що потребує особливих кліматичних і природних умов

Більшість вчених вважають, що світове господарство сформувалось на межі ХІХ – ХХ ст. (головна його передумова – міжнародна торгівля товарами виникла ще у Стародавньому Єгипті) і в своєму розвитку пройшло декілька етапів (табл.12.2).

Таблиця 12.2

Етапи становлення світового господарства

Період генезису	1910 –1930 рр.	Характеризується загальною нестійкістю економічних зв'язків
Період формування	1940 –1970 рр.	Відбувається розпад світового господарства на дві системи: світова система соціалізму і світова система капіталізму
Період розвитку	80-ті рр. ХХ ст. – к. ХХ ст.	Економічний простір розширюється за рахунок слаборозвинених країн, має місце яскраво виражена взаємозалежність держав, крах світової системи соціалізму, перехід більшості країн світу до ринкових відносин
Період	Поч. ХХІ ст. – до наших днів	Глобальна економіка

Суб'єкти світового господарства: держави, транснаціональні корпорації, міжнародні організації та інститути.

Протиріччя: між розвиненими країнами та слаборозвиненими; між самими розвиненими країнами.

Риси: міжнародне переміщення факторів виробництва; вдосконалення міжнародної інфраструктури; виникнення економіки відкритого типу в рам-

ках багатьох держав і міжнародних об'єднань; розвиток міжнародних форм виробництва на підприємствах, що розташовані в декількох країнах; міжнародна координація дій національних урядів, створення наднаціональних інститутів, які регулюють **міжнародні економічні відносини** – зв'язки численних господарських суб'єктів окремих країн або груп країн з приводу виробництва і обміну в міжнародному масштабі різного роду товарами, послугами, капіталами і робочою силою. Виділяють різні форми світових економічних відносин (табл.12.3).

Таблиця 12.3

Основні форми світових економічних відносин

Міжнародна торгівля товарами і послугами	Обмін товарами та послугами через державні кордони
Інтернаціональне переміщення капіталів	Вивіз грошових коштів із країни в країну з метою вигідного їх розміщення
Міжнародна міграція робочої сили	Міжнародне переміщення робітників, пов'язане із зайнятістю в інших країн
Міжнародне наукове співробітництво	Обмін результатами наукових досліджень і розробок

Закономірності розвитку: постійне кількісне зростання, диверсифікація форм міжнародного економічного спілкування; динамічний розвиток виробничо – інвестиційної діяльності; розширення випереджальними темпами фінансового ринку; інтернаціоналізація виробництва; розвиток регіональної економічної інтеграції; **глобалізація світогосподарських економічних зв'язків** (їх безпосередній вплив на екологічні проблеми планети, продовольчі проблеми людства тощо).

Глобалізація економіки – це збільшення взаємозв'язків та взаємовідносин економічних систем всіх держав. В її основі – поглиблення інтернаціонально виробництва та капіталу. Внаслідок цього вирівнюються умови господарювання країн, рівні цін, зникають бар'єри для реалізації продукції та цінних паперів. Національні економіки все більше втягуються у світові економічні процеси, зростає взаємозалежність економік різних країн, що має для них неоднозначні наслідки. Так, послаблюються позиції національного капіталу, втрачається контроль над економікою з боку національних держав, окремі галузі (с/г) можуть серйозно постраждати через свою неконкурентоспроможність.

Глобалізація виробництва – це встановлення більш або менш стійких виробничих зв'язків між підприємствами різних країн, коли виробничий процес в одній країні стає часткою процесу, що протікає у світовому масштабі. Сучасне автоматизоване або висококомеханізоване виробництво потребує значних витрат на наукові дослідження та значних капіталовкладень на створення нової продукції. В деяких умовах процеси міжнародної спеціалізації та кооперації розвинених країн є більш інтенсивними, що ще більше посилює глобалізацію виробництва.

Основну роль в процесах глобалізації грає міжнародний транспорт, який забезпечує надійне, швидке та економічне транспортування продукції з однієї держави в іншу. Більшого значення набувають також сучасні засоби зв'язку. Можливість миттєвого отримання інформації створює умови для управління процесами виробництва та реалізацію продукції в глобальних масштабах. Саме сучасні технології зв'язали товарні, фондові, валютні біржі у більш глобальну мережу.

Глобалізація капіталу це:

- ❖ створення філіалів або довірчих компаній капіталу, через що капітал перетворюється в міжнародний, глобальний;
- ❖ переплетення зв'язків компаній різних країн, утворення промислових міжбанківських об'єднань.

Форми об'єднань:

- сучасні філіали або так звані часткові злиття;
- обмін пакетами акцій з метою розширення співробітництва в деяких галузях виробництва;
- створення стратегічних альянсів;
- організація інвестиційних трестів та інвестиційних компаній, які отримують цінні папери іноземних компаній.

Інструменти:

- ❖ інтернаціоналізація цінних паперів;
- ❖ діяльність великих фондових бірж, які перетворюються у міжнародні центри переливання капіталу.

Функціонування світового господарства потребує певної **інфраструктури** (сукупність установ, організацій та підприємств, які його обслуговують), складовими якої є: **нормативно – правова база; кредитна, банківська, податкова, страхова, митна система; біржі (товарно – сировинні, фондові, валютні, праці); транспорт і зв'язок.**

Міжнародна економічна інтеграція полягає у взаємному пристосуванні, взаємопроникненні, об'єднанні національних економік двох і більше країн. Прикладами інтеграційних об'єднань є:

- **СНД (Співдружність незалежних держав)** – міжнародне інтеграційне об'єднання, створене у 1991 р. з метою здійснення співробітництва країн-учасниць в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній та культурній сферах. Склад: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія (вийшла в 2009р.), Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан, Україна;
- **ЄС (Європейський Союз)** – міжнародне інтеграційне об'єднання в Європі, створене у 1992 р. у Маастрихті (Нідерланди), і, яке вступило в силу 1 листопада 1993 р. Структура: Європейська Рада, Європейський парламент, Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейський суд. Об'єднує 27 країн.

§2. Платіжний баланс – документ, що відображає всі угоди країни з іншими країнами світу, за звичай, за рік чи за квартал. Його основою є **торговий баланс** (*різниця між обсягом експорту та імпорту товарів за певний час*). В платіжному балансі відображається як рух товарів, так і рух платежів за ними. **Дебет** – 1) *приток вартостей в дану країну, за який резиденти цієї країни повинні платити*; 2) *угода, за якою країна витрачає іноземну валюту і заноситься зі знаком мінус*; 3) *імпорт*. **Кредит** – 1) *відтік вартостей із країни, за яким повинен настати компенсаційний приток вартостей, або платежі в дану країну*; 2) *угода, в результаті якої країна отримує іноземну валюту і заноситься зі знаком плюс*; 3) *експорт*.

Сальдо (різниця між сумами дебету і кредиту) може бути **активним** (*перевищення надходжень над платежами*) чи **пасивним** (*перевищення платежів над надходженнями*).

Чинники державного регулювання платіжного балансу:

1) **зміни обмінного курсу валют**, які впливають на експорт й імпорт, отже, на випуск продукції та зайнятість. У разі, коли валюта країни міцна (іноземні валюти дешевші власної), іноземні товари купуються за відносно низькими цінами, а вітчизняні товари для іноземців будуть дорогими. Це зменшує експорт і збільшує імпорт, обмежуючи кількість робочих місць у країні;

2) **значні зміни вартості валюти**, які впливають на ціни експорту та імпорту, отже, на рівень цін та інфляцію всередині країни. Саме в цьому разі центральні банки втручаються у функціонування валютного ринку з метою впливу на обмінний курс валюти.

Криза платіжного балансу є результатом того, що *країна протягом тривалого часу відкладала регулювання дефіциту поточного платіжного балансу й вичерпала резерви*: іноземці, зокрема, банки, не бажають надавати кредити приватним особам і урядові, а інших доступних джерел фінансування немає. Коли розвиток подій підходить до безвиході, виникає необхідність у радикальних діях. Однак, криза платіжного балансу може виникнути і в результаті втрати людьми довіри до урядової політики, вони побоюються знецінення валюти країни. З метою запобігання втрат й отримання прибутку, люди спекулюють, продаючи вітчизняні гроші, і купуючи іноземну валюту. Уряди негативно відносяться до подібних дій, але оскільки контроль за цінами призводить до появи дефіциту та чорних ринків, заборона обміну валют відкриває чорний ринок іноземної валюти. Тому заборона не вирішує проблеми довіри урядові, що впливає на обмінні курси валют. Доцільним тут може бути лише встановлення реалістичних обмінних курсів валют.

§3. Міжнародна валютна система – сукупність валютно-економічних, організаційних і правових відносин з приводу функціонування і розвитку валюти у міжнародному обігу.

Складові елементи світової валютної системи: міжнародні гроші (валюта) або міжнародна ліквідність (сукупність всіх платіжних інструментів, які

можуть бути використані в міжнародних розрахунках); валютний ринок; валютний курс; міжнародні фінансові організації.

Валюта – це національна грошова одиниця або платіжні документи та інші цінні папери, виражені у національній валюті. Вільний обмін (конверсія) валюти однієї країни на валюти інших країн в будь – якій формі і у всіх видах операцій без обмежень означає її конвертованість. Залежно від рівня конвертованості, вона може бути: **конвертованою** (зворотна – вільно обмінюється на будь - яку іноземну валюту); **неконвертованою (замкненою)** – використовується в межах однієї країни; **частково конвертованою (ЧКВ)** – національна валюта країн, в яких застосовуються обмеження для резидентів і за окремими видами обмінних операцій. **Котирування** – це встановлення курсу цінних паперів, іноземних валют і цін товарів на біржах відповідно до чинних законодавчих норм. Набір національних валют, які використовуються в разі котирування іноземної валюти для визначення валютного курсу національної або міжнародної колективної валюти, що дає можливість враховувати купівельну спроможність валют та зміну економічної кон'юнктури формує **кошик валют**.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, що виражена в грошових одиницях інших країн (табл.12.4).

Таблиця 12.4

Види валютних курсів

Фіксований	Заснований на визначеному в законодавчому порядку валютному паритеті
Гнучкий	Курс, що вільно змінюється під впливом попиту та пропозиції
Плаваючий	Різновид гнучкого, передбачає певну свободу вибору окремими країнами режиму валютного курсу, пов'язаність його зміни з динамікою курсів окремих валют інших країн або набору валют – валютного кошику
Офіційний	Встановлюється центральним емісійним банком країни або будь – яким урядовим валютним органом
Номінальний	Відносна ціна валют двох країн або ціна однієї валюти в одиницях іншої. Для його означення використовується поняття “обмінний курс валюти”
Реальний	Відносна ціна товарів, вироблених в двох країнах
Девізний	Ціна вітчизняної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти
Вільний	Економічні відносини з приводу купівлі – продажу іноземних валют на основі попиту і пропозиції в офіційно визначених центрах; формується на валютному ринку

Валютний курс потрібен для:

- взаємного обміну валютами у торгівлі товарами, послугами, русі капіталів та кредитів;

- порівняння цін світових та національних ринків, вартісних показників різних країн, виражених у національних або іноземних валютах;
- для періодичної переоцінки розрахунків у іноземній валюті (фірм та банків).

Фактори, що визначають валютний курс:

- ❖ співвідношення темпів росту доходів в різних країнах;
- ❖ зв'язок між валютним курсом та відносною зміною ціни;
- ❖ вплив відносної зміни реальних процентних ставок;
- ❖ цінові очікування продавців і покупців;
- ❖ зміна смаків споживачів.

Вибір типу валютного курсу тісно пов'язаний з проведенням відповідної валютної політики держави, головними елементами якої є:

- регламентація доступу окремих резидентів до операцій на валютному ринку;
- нормування обов'язкових валютних резервів комерційних банків;
- встановлення режиму валютних курсів;
- здійснення контролю за розподілом іноземної валюти між резидентами;
- опрацювання принципів та засад здійснення політики валютної інтервенції.

Світова валютна система в своєму розвитку пройшла декілька етапів (табл. 12.5):

Таблиця 12.5

Етапи становлення світової валютної системи

№	Період	Назва
1.	XIX ст. (поч. виникнення) – Перша Світова війна	Паризька
2.	20-ті рр. XX ст. – поч. Другої Світової війни	Генуезька
3.	Сер.40-х рр. XX ст. –70-ті рр. XX ст.	Бреттон-вудська
4.	70-ті рр. XX ст. – до т.ч.	Ямайська

Одним із способів **валютного регулювання** (сукупність заходів і нормативних актів, що встановлені в законодавчому чи нормативному порядку і спрямовані на регулювання потоків капіталів в країну або із неї) є **валютний контроль** (сукупність заходів, які здійснюються органами валютного контролю і спрямовані на забезпечення операцій з іноземною валютою у відповідності із діючою нормативною базою). Частиною валютного контролю держави є **валютні обмеження** (регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютою та іншими валютними цінностями).

Найбільш впливовою міжнародною валютно – кредитною організацією, що має статус спеціалізованої установи ООН (1944 р.) є **МВФ (Міжнародний валютний фонд)**.

§4. Торгівля – діяльність, що має на меті посередництво між виробниками і споживачами при обміні економічних благ, а її завдання: доставити блага в те місце і в той час, де і коли виникне попит з боку споживачів. Незважаючи на досить широкий асортимент товарів, що випускаються країнами, кожна з них неспроможна цілком задовольнити свої потреби в різноманітній

промисловій та сільськогосподарській продукції лише за рахунок власного виробництва. Тому будь-яка країна є одночасно і експортером, і імпортером численних груп товарів.

Причини виникнення зовнішньої торгівлі:

- ❖ нерівномірний розподіл сировинних ресурсів на Землі;
- ❖ різноманітність кліматичних умов;
- ❖ відмінність в економічних умовах;
- ❖ нерівномірний рівень розвитку техніки і технології.

Фритредерство (вільна торгівля) – це міжнародна торгівля, яка не обмежена імпортом митом та іншими формами **протекціонізму** (політика держави, спрямована на обмеження ввезення товарів у країну, використовується для захисту національної економіки від шкоди, яка може бути їй нанесена в результаті демпінгу чи конкуренції, створюваних товарами іноземного виробництва).

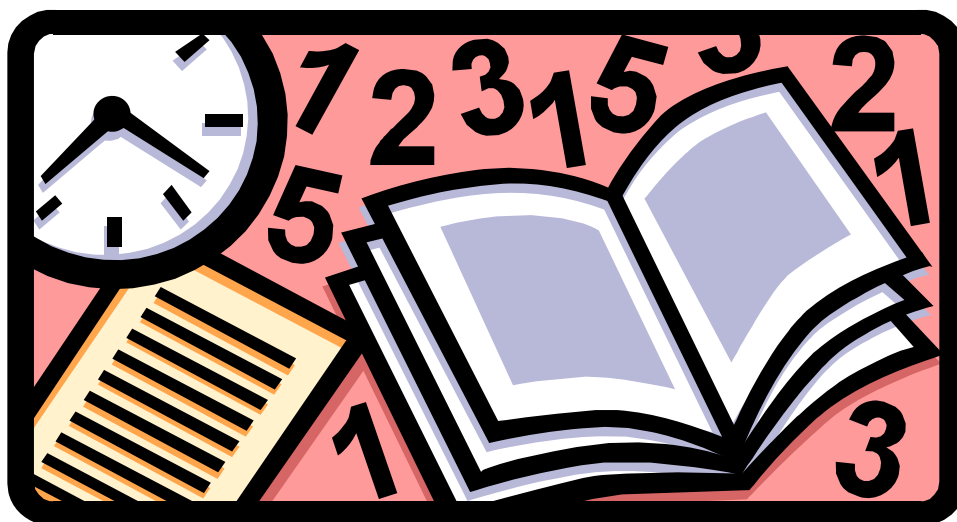
Політика держави в сфері торгівлі здійснюється за допомогою **тарифних обмежень** (податок на імпорт – **мито**, який *стягується урядом і призводить до підвищення кінцевої ціни товару для споживача*) і **нетарифних методів**. Нетарифні обмеження: **квота** (обмеження на кількість товарів, що ввозять до країни), **демпінг** (практика продажу товарів за кордон за цінами значно нижчими за існуючі в країні-виробнику цих товарів чи на світовому ринку); **ембарго** (заборона державою ввезення чи вивозу товарів, цінностей, валюти) тощо. Торгівля має свою структуру: **експорт** та **імпорт**. Відповідно, **нетто - імпортер** – країна, у якій експорт будь-якої групи товарів(послуг) менше імпорту, а **нетто – експортер** – країна, у якій експорт будь-якої групи товарів(послуг) перевищує імпорт. **Нетто – баланс** у зовнішній торгівлі – **рівність ввезення та вивозу**.

Існують різні теорії **торгівельної політики** (політика, що здійснюється економічними суб'єктами у сфері розвитку торгівлі). Згідно **теорії абсолютної переваги**, її має та країна, для якої виробництво даного товару обходиться дешевше, ніж іншим. **Теорія порівняльної переваги** доводить, що її має та країна, у якій порівняльні витрати на виробництво певного товару нижчі, ніж у іншої, що і визначає ті товари, які вона буде виробляти.

ГАТТ (Генеральна угода по тарифам і торгівлі) – багатосторонні міжнародні переговори про зниження зовнішньоторгових бар'єрів, в першу чергу, мита. Генеральну угоду було підписано 30 жовтня 1947 року у Женеві, але почала діяти з 1949 року. В результаті перетворення ГАТТ у 1994 році виникла **СОТ(Світова організація торгівлі)**. Секретаріат СОТ знаходиться в Женеві (Швейцарія). Основні завдання організації: лібералізація різних галузей зовнішньої торгівлі; зниження рівня митних тарифів; заборона кількісних обмежень імпорту; боротьба з дискримінацією та проведення інших торговельно – політичних заходів на багатосторонній основі.

Таким чином, характер та можливості участі країни в системі міжнародних економічних відносин визначаються її загальноекономічним потенціалом та рівнем спеціалізації, що дає можливість мінімізувати витрати виробництва певних видів продукції та забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ. МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА

Тема 1. Макроекономіка – як наука

1. Місце макроекономіки в системі економічних знань та основні проблеми.
2. Макроекономіка: предмет, цілі, методологія, функції та значення.
3. Суб'єкти макроекономіки. Модель кругообігу.
4. Економічна система об'єкт макроекономіки.
5. Макроекономічна політика – практичне втілення макроекономіки (цілі, складові, властивості, засоби та умови застосування).

Основні категорії:

Макроекономіка, макроекономічні поняття, макроекономічні категорії, методи, економічні закони, макроекономічна модель, двосекторна модель економіки, статичні моделі, динамічні моделі, нормативна та позитивна макроекономіка, макроекономічний об'єкт, макроекономічний суб'єкт, екзогенні та ендогенні змінні, агрегати, агрегування, економічна система (ринкова, неринкова, традиційна, адміністративно – командна, змішана), перехідний період, державне регулювання, національна економіка, адаптативні очікування, статичні очікування, раціональні очікування, потреби, економічні ресурси, макроекономічна політика, стабілізаційна політика, економічна дестабілізація, економічне зростання, засоби макроекономічної політики, заходи макроекономічної політики, монетарна і фіскальна політики, лаг, зовнішній лаг, внутрішній лаг, національне багатство, ринок (товарів, ресурсів, капіталу, праці).

Питання для контролю:

1. Чому виділяють суто макроекономічні методи дослідження економічної дійсності?
2. Що являє собою економічна модель?
3. Поясніть властивості макроекономічної політики?
4. В чому полягає прикладна цінність макроекономіки?
5. Які функції виконує макроекономіка?
6. Що спільного між макроекономікою та мікроекономікою?
7. В чому полягає основне призначення економічної системи?
8. Охарактеризуйте сучасну економічну систему України.
9. Що є спільного і в чому відмінність між потребами і ресурсами?
10. Охарактеризуйте предмет макроекономіки.
11. Дайте визначення об'єкту макроекономіки і розкрийте основні відмінності між окремими економічними системами.
12. Дайте визначення макроекономічних суб'єктів та охарактеризуйте види їхньої активності.
13. Поясніть значення теоретико-пізнавальної, методологічної та практичної функцій макроекономіки.

14. В чому полягає відмінність між ендогенними та екзогенними величинами?
15. Сформулюйте основні макроекономічні цілі.
16. Проаналізуйте кругообіг продуктів і доходів за простою моделлю кругових потоків.
17. Назвіть економістів, які зробили значний внесок у становлення та розвиток макроекономічної науки.
18. Чим відрізняється сучасна ринкова система від ринкової системи періоду вільної конкуренції?
19. В чому полягають суттєві відмінності ринкового і неринкового типу економічних систем?
20. Чому виділяють різні моделі економічних систем?
21. Які умови визначають ефективне здійснення макроекономічної політики?

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

1. Сутність, етапи розвитку та принципи побудови СНР.
2. Визначення кінцевої та проміжної продукції, доданої вартості.
3. Підходи до розрахунку ВВП.
4. Основні макроекономічні показники та особливості їх розрахунку.
5. Інфлювання та дефлювання ВВП.

Основні категорії:

Агрегати, система національних рахунків (СНР), макроекономічні показники, тіньова економіка, корупція, валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), кінцеві товари, проміжні товари, дефлятор ВВП, дефлювання, інфлювання, індекс споживчих цін (ІСЦ), споживчий кошик, ВВП номінальний, ВВП реальний, потенційний ВВП, валовий національний наявний дохід (ВННД), додана вартість, амортизація, індекс цін Ласпейреса, індекс цін Пааше, індекс цін Фішера, ЧЕД, національне багатство.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

За наведеними даними розрахуйте обсяг ВВП на душу населення, якщо чисельність населення становить 20 млн. осіб.

<i>Рахунок</i>	<i>млрд. гр. од.</i>	<i>Рахунок</i>	<i>млрд. гр. од.</i>
Валові інвестиції	30	Рента	3
Чисті інвестиції	6	Процент	7
Непрямі податки на бізнес	14	Дивіденди	7
Нерозподілений прибуток корпорацій	6	Податок на прибуток корпорацій	10
Дохід від власності	4	Заробітна плата	51

Розв'язок

Для підрахунку ВВП на душу населення спочатку обчислюємо показник ВВП за розподільчим методом, за яким до ВВП входять усі чинникові доходи та два чинники, які не є доходами, – амортизація та непрямі податки на бізнес. Враховуємо, що амортизація – це валові інвестиції мінус чисті інвестиції.

Отже, $ВВП = 51 + 3 + 7 + 7 + 10 + 6 + 4 + 14 + (30 - 6) = 126$ млрд. гр. од.
ВВП₁ на душу населення розраховуємо як частку від ділення ВВП на кількість населення.

$$ВВП_1 = 126 \text{ млрд. гр. од.} / 20 \text{ млн. осіб} = 6300 \text{ гр. од. на душу населення.}$$

Задача 2

За даними, наведеними в таблиці, розрахуйте значення: номінального ВВП у 2013 р. та 2014 р.; реальний ВВП у 2014 р., прийнявши 2013 р. за базовий; величину дефлятора ВВП.

Товар	2013 р.		2014 р.	
	Ціна, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Ціна, тис. грн.	Кількість, тис. шт.
Комп'ютери	4,7	10	5,5	14
Принтери	1,5	24	2,0	26

Розв'язок

Номінальний ВВП 2013 року: $Y_{2013p.} = 4,7 \times 10 + 1,5 \times 24 = 83,0$

Номінальний ВВП 2014 року: $Y_{2014p.} = 5,5 \times 14 + 2,0 \times 26 = 129,0$

Реальний ВВП 2014 р.: $Y_{2014p.} = 14 \times 4,7 + 26 \times 1,5 = 104,8$

Дефлятор ВВП 2014 р.: $D_{2014p.} = 129,0 / 104,8 \times 100\% = 123,1\%$

Задача 3

У базовому році реальний ВВП країни становить 500 млрд. євро, в аналізованому році приріст реального ВВП дорівнює 5 %, а дефлятор ВВП становить 120%. Визначте номінальний ВВП в аналізованому році.

Розв'язок

Номінальний ВВП становить:

$$ВВП_{\text{ном}} = ВВП_{\text{реал}} \cdot \text{Дефлятор} = (500 \cdot 1,05) \cdot 1,2 = 630 \text{ млрд. євро.}$$

Задача 4

Заданими таблиці розрахуйте:

- 1) ВВП країни за певний рік як суму доходів і як суму видатків;
- 2) Внесіть необхідні поправки до ВВП, щоб отримати ВНП;
- 3) Обчисліть національний дохід.

<i>Показники</i>	<i>млрд. грн.</i>	<i>Показники</i>	<i>млрд. грн.</i>
Особисті витрати на споживання	50	Державні закупівлі товарів і послуг	22
Чисті інвестиції	6	Рента	3
Прибуток акціонерних товариств	10	Відрахування на споживання капіталу (амортизація)	16
Процент	8	Заробітна плата	42
Непрямі податки на бізнес	4	Трансферні платежі	6
Доходи індивідуальних власників	12	Чисті іноземні факторні доходи, зароблені за кордоном	2
Чистий експорт	3		

Розв'язок

- 1) ВВП як сума видатків = $50 + (6 + 16) + 20 + 3 = 95$;
ВВП як сума доходів = $3 + 10 + 16 + 8 + 42 + 12 = 95$;
- 2) ВВП = $95 + 2 = 97$;
- 3) НД = $97 - 16 - 4 = 77$ або НД = $3 + 10 + 8 + 42 + 12 + 2 = 77$ млрд. грн.

Завдання

2.1. За наведеними даними розрахуйте обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП), чистого внутрішнього продукту (ЧВП):

<i>Рахунок</i>	<i>млрд. євро</i>
Особисті споживчі витрати	300
Державні закупівлі товарів і послуг	65
Валові внутрішні інвестиції	60
Амортизація	20
Експорт товарів і послуг	16
Імпорт товарів і послуг	13

2.2. За даними, наведеними в таблиці, розрахуйте значення: номінального ВВП у 2012 р. та 2013 р.; реальний ВВП у 2013 р., прийнявши 2012 р. за базовий; величину дефлятора ВВП.

Товар	2012 р.		2013 р.	
	Ціна, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Ціна, тис. грн.	Кількість, тис. шт.
Телевізори	2,5	20	3,5	18
Холодильники	5,5	10	6,5	12

2.3. За даними таблиці розрахуйте:

- 1) ВВП країни за певний рік як суму доходів і як суму видатків;
- 2) Внесіть необхідні поправки до ВВП, щоб отримати ВВП;
- 3) Обчисліть національний дохід.

<i>Показники</i>	<i>млрд. грн.</i>
Особисті видатки на споживання	56
Чисті інвестиції	8
Державні закупівлі товарів і послуг	22
Рента	5
Прибуток акціонерних товариств	12
Відрахування на споживання капіталу (амортизація)	18
Процент	10
Непрямі податки на бізнес	6
Заробітна плата	44
Трансферні платежі	4
Доходи індивідуальних власників	14
Чистий експорт	5
Чисті іноземні факторні доходи, зароблені за кордоном	4

2.4. За даними таблиці розрахувати: обсяг ВВП за доходами та обсяг ВВП за витратами.

<i>Показники</i>	<i>млрд. грн.</i>
Відсоток за кредит	10
Валові інвестиції	55
Заробітна плата робітників і службовців	210
Нерозподілений прибуток корпорацій	99
Непрямі податки, податкові зобов'язання	25
Рентні платежі власникам орендного майна	20
Податки на прибуток корпорацій	48
Чистий експорт товарів та послуг	25
Державні закупки товарів та послуг	100
Чисті приватні інвестиції	40
Доходи від власності	23
Чисті субсидії державним підприємствам	7
Дивіденди	17
Споживчі видатки	280

2.5. У базовому році реальний ВВП країни становить 465 млрд. євро, в аналізованому році приріст реального ВВП дорівнює 8,5 %, а дефлятор ВВП становить 110 %. Визначте номінальний ВВП в аналізованому році.

2.6. У базовому році реальний ВВП країни становив 214 млрд. євро. В аналізованому році реальний ВВП збільшився на 4%, а ціни на 27 %. Розрахуйте номінальний ВВП в аналізованому році.

2.7. В економіці виробляється і споживається тільки чотири види благ: їжа, одяг, розваги, житло.

Розрахуйте індекс споживчих цін і дефлятор для 2008 р., використовуючи дані 2000 р. як базового.

Дані про обсяги виробництва і ціни на певні групи товарів

Товарні позиції	2002 р.		2012 р.	
	Обсяг виробництва (споживання), од.	Ціна, гр. од.	Обсяг виробництва (споживання), од.	Ціна, гр. од.
Їжа	30	8	35	10
Одяг	10	20	12	21
Розваги	8	7	15	11
Житло	9	12	11	14

Питання для контролю:

1. Які існують основні макроекономічні показники?
2. Чому при розрахунку сукупного випуску продукції береться до уваги лише вартість кінцевих продуктів (товарів)?
3. Поясніть різницю між реальним і номінальним валовим продуктом?
4. Які підходи використовуються при вирахуванні ВВП та ВВП?
5. В чому полягають особливості макроекономічних показників?
6. Що є основою для прийняття державних рішень?
7. У чому полягає відмінність між резидентами та нерезидентами, між географічною та економічною територіями країни?
8. Чим відрізняються ВВП та ВВП?
9. Чим відрізняється особистий дохід від доходу кінцевого використання?
10. Що використовують для зведення ВВП номінального до рівня ВВП реального?
11. Які операції проводяться на національному ринку, але не включаються до ВВП і чому?
12. В чому полягає сутність та вплив тіньової економіки?
13. Що таке споживчий кошик і як він пов'язаний з економікою?
14. Які методики підрахування тіньової економіки ви знаєте?
15. Що таке інфлювання і дефлювання?

Тема 3. Ринок праці

1. Зайнятість як макроекономічна проблема (сутність, види, структура, тенденції розвитку) та її особливості в Україні.
2. Сутність та наслідки безробіття. Закон Оукена.
3. Державна політика зайнятості населення та напрями вдосконалення в ринкових умовах.
4. Ринок праці: теорії, механізм функціонування та проблеми формування в Україні.
5. Актуальні проблеми розвитку ринку праці на селі.

Основні категорії:

Ринок праці, робоча сила, попит на робочу силу, пропозиція робочої сили, зайнятість (повна, раціональна, ефективна), рівень зайнятості, еміграція, імміграція, рееміграція, міграція (маятникова, нелегальна, легальна), безробіття, рівень безробіття, фрикційне безробіття, структурне безробіття, циклічне безробіття, природна норма безробіття, відкрите безробіття, приховане безробіття, закон Оукена.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Чисельність населення країни становить 50 млн. осіб. Із них 12 млн. – діти до 16 років, 14 млн. вибули зі складу робочої сили, 3 млн. – безробітні і 0,5 млн. працівники, що зайняті неповний робочий день і шукають роботу. Визначте рівень безробіття та величину робочої сили.

Розв'язок

Величина робочої сили $50 - 12 - 14 = 24$ млн. осіб.

Рівень безробіття $(3 : 24) \cdot 100\% = 12,5 \%$

Дані про зайнятих неповний робочий день є надлишковими для цієї задачі.

Задача 2

Природна норма безробіття становить 6%, а його фактичний рівень – 8%. Визначте ВВП-розрив за умови, що коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття дорівнює 2,5, а фактичний ВВП становить 950 млрд. грн.

Розв'язок

Згідно із законом Оукена: $\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\beta \cdot (u - u^*)$, де Y – фактичний ВВП; Y^* – потенційний ВВП; $-\beta = 2,5$; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття.

$$\frac{950 - Y^*}{Y^*} = -2,5 \cdot (0,08 - 0,06)$$

$$Y^* = 1000 \text{ млрд. грн.}$$

$$\text{ВВП-розрив} = -2,5 \cdot (0,08 - 0,06) = 50 \text{ млрд. грн.}$$

$$\text{або ВВП-розрив} = 1000 - 950 = 50 \text{ млрд. грн.}$$

Задача 3

Кількість населення країни становить 50 млн. осіб. Частка робочої сили у населенні дорівнює 60%. Один зайнятий створює за рік продукції на 20 тис. грн. Фактичний ВВП країни становить 564 млрд. грн. Природна норма безробіття 5%. Визначте рівень безробіття і ВВП – розрив.

Розв'язок

Робоча сила становить: $50 \cdot 0,6 = 30$ млн. осіб.

Кількість зайнятих: $564 \text{ млрд. грн.} : 20 \text{ тис. грн.} = 28,2$ млн. осіб.

Кількість безробітних: $30 - 28,2 = 1,8$ млн. осіб.

Рівень безробіття: $1,8 : 30 \cdot 100\% = 6 \%$

Природний ВВП: $(30 \text{ млн. осіб} \cdot 0,95) \cdot 20 \text{ тис. грн.} = 570 \text{ млрд. грн.}$
ВВП – розрив: $570 - 564 = 6 \text{ млрд. грн.}$

Завдання

3.1. Рівень фактичного безробіття становить 12 %, природного – 6 %. Фактичний ВВП становить 190 млрд. грн. Визначте за цих умов втрати ВВП від циклічного безробіття, за умови, що коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття дорівнює 2,5.

3.2. Населення країни становить 3,5 млн. осіб, 600 тис. осіб – діти та хворі психіатричних лікарень; 850 тис. осіб – пенсіонери; безробітні – 250 тис. осіб; 100 тис. осіб шукають роботу і зайняті неповний робочий день. Визначте величину робочої сили та офіційний рівень безробіття.

3.3. Кількість населення становить 120 млн. осіб. З них 80 млн. – зайнятих, 30 млн. – особи, що не належать до робочої сили. Визначте рівень безробіття в країні.

3.4. Рівень фактичного безробіття становить 10 %, природного – 6%. Фактичний ВВП – 126 млрд. грн. Розрахуйте втрати ВВП від циклічного безробіття або втрати ВВП від недовикористання виробничих можливостей країни за законом Оукена (коефіцієнт Оукена 2,5).

3.5. Кількість населення країни становить 55 млн. осіб. Частка робочої сили у населенні дорівнює 61 % . Один зайнятий створює за рік продукції на 22 тис. грн. Фактичний ВВП країни становить 664 млрд. грн. Природна норма безробіття 4%. Визначте рівень безробіття.

3.6. а) Розрахуйте рівень безробіття, якщо чисельність працюючих – 89 млн. чоловік, чисельність безробітних – 10 млн. чоловік.

б) Через місяць 0,4 млн. чоловік з числа працюючих втратили роботу, а 1 млн. чоловік з числа офіційно зареєстрованих безробітних припинили пошуки роботи.

Визначить за цих умов: 1) чисельність працюючих; 2) кількість безробітних; 3) рівень безробіття.

3.7. У таблиці подані дані про трудові ресурси і зайнятість в першому і третьому році (в тис. осіб):

Показники	Перший рік	Третій рік
Робоча сила	92445	110211
Зайняті	87359	96543
Безробітні		
Рівень безробіття, %		

а) розрахуйте чисельність безробітних і рівень безробіття в першому і третьому році певного періоду (дані занесіть у таблицю);

б) як пояснити одночасне зростання зайнятих і безробітних;

в) чи можна стверджувати, що в третьому році існувала повна зайнятість.

Питання для контролю:

1. Як розраховується рівень безробіття?
2. Від яких двох елементів залежить динаміка ринку праці?
3. Чи потрібне державне регулювання ринку праці?
4. Назвіть шляхи зменшення безробіття в Україні?
5. Яка відмінність між народонаселенням і робочою силою?
6. Прокоментуйте сутність та роль таких показників, що характеризують стан ринку праці: рівень зайнятості, рівень безробіття, коефіцієнт участі в робочій силі.
7. Поясніть причини виникнення безробіття.
8. Чим пояснюється суттєва відмінність у рівнях безробіття і зайнятості в різних країнах?
9. Охарактеризуйте основні види безробіття.
10. Яке безробіття вважається природним і чим воно відрізняється від фактичного?
11. Які показники характеризують ефективність функціонування ринку праці?
12. Як Ви розумієте втрати суспільства від безробіття згідно з законом Оукена?
13. Назвіть напрямки державного регулювання ринку робочої сили.
14. Розкрийте сутність державної політики зайнятості.
15. В чому полягають економічні та соціальні втрати від безробіття?

Тема 4. Товарний ринок

1. Сукупний попит як функція від ціни. Нецінові чинники сукупного попиту.
2. Довгострокова сукупна пропозиція і ціна. Короткострокова сукупна пропозиція
3. Основні нецінові та цінові чинники впливу на сукупну пропозицію.
4. Довгострокова та короткострокова рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції.
5. Відновлення рівноваги, яка порушується сукупним попитом та сукупною пропозицією.

Основні категорії:

Сукупний попит, номінальний попит, реальний попит, сукупна пропозиція, ефект процентної ставки, ефект багатства (реальних касових залишків), ефект чистого експорту (імпортних закупівель), крива AD, крива AS, макро-економічна рівновага, інвестиційний попит, споживчий попит, державний попит, закордонний попит, перегрів економіки, ефект храповика, взаємодія AD – AS, модель AD–AS.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Номінальний ВВП країни у 2012 р. становив 441,5 млрд. грн., споживчі витрати – 54 %, внутрішні валові інвестиції – 20 %, чистий експорт – 0.

Розрахуйте обсяг державних закупок товарів і послуг у грошовому вираженні.

Розв'язок

Державні закупівлі товарів і послуг у відсотках становили: $100 - (54 + 20) = 26 \%$, а в грошовому вираженні: $G = \frac{441,5 \cdot 26}{100} = 114,8$ млрд. грн.

Державні закупівлі товарів і послуг дорівнюють 114,8 млрд. грн.

Задача 2

Економічна система характеризується такими показниками (млрд. євро):

$$C = 20 + 0,7(Y - T); Y = 200; T = 40; I = 35; G = 50; E_c = 10.$$

Розрахуйте обсяг сукупного попиту, який в грошовій формі визначається сукупними витратами.

Розв'язок

Сукупний попит визначається за допомогою основної макроекономічної тотожності: $AD = Y = C + I + G + E_c$, де C – споживання, I – приватні інвестиції, G – державні закупівлі товарів і послуг, E_c – чистий експорт.

$$AD = 20 + 0,7(200 - 40) + 35 + 50 + 10 = 227 \text{ млрд. євро.}$$

Обсяг сукупного попиту становить 227 млрд. євро.

Задача 3

У країні Д реальний ВВП становить 300 млрд. євро. Норма податків – 20 % ВВП. Функція споживчих витрат має вигляд:

$$C = 40 + 0,6(Y - T).$$

Обсяг інвестицій дорівнює 50 млрд. євро, $E_c = 0$. Визначте рівноважний обсяг державних закупок.

Розв'язок

Формула ВВП за витратами має вигляд: $Y = C + I + G + E_c$, звідси

$$G = Y - C - I - E_c.$$

$$G = 300 - (40 + 0,6 \cdot 300 - 0,6 \cdot 0,2 \cdot 300) - 50 - 0;$$

$$G = 300 - 40 - 180 + 36 - 50 = 66 \text{ млрд. євро.}$$

✎ Завдання

4.1. Номінальний ВВП країни у 2013 р. становив 544,2 млрд. грн., споживчі витрати – 54 %, державні закупівлі товарів і послуг – 25 %, чистий екс-

порт – 0. Розрахуйте обсяг внутрішні валові інвестиції у грошовому вираженні, як складову сукупного попиту.

4.2. У країні реальний ВВП становить 560 млрд. євро. Норма податків – 20 % ВВП. Функція споживчих витрат має вигляд:

$$C = 40 + 0,5 (Y - T).$$

Обсяг інвестицій дорівнює 70 млрд. євро, $E_{\text{ч}} = 8$. Визначте рівноважний обсяг державних закупівель як складової сукупного попиту.

4.3. Сукупна пропозиція країни Б характеризується такими даними:

Рівень цін (P), одиниці	Реальний ВВП (Y), млрд. євро
2,5	7500
2,25	7500
2,15	7500
2,0	5850
1,8	5340
1,7	5300
1,5	4900
1,25	4500
1,25	2750
1,25	1900

1. В яких межах змінюється обсяг реального ВВП (Y) та рівень цін (P) на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції AS?

2. В яких межах змінюється Y і P на проміжному відрізку кривої AS?

3. В яких межах змінюється P і Y на класичному відрізку кривої AS?

4.4. Економічна система характеризується такими показниками (млрд. євро):

$$C = 45 + 0,9 (Y - T);$$

$$Y = 360; T = 40;$$

$$I = 32; G = 60; E_{\text{ч}} = 4.$$

Розрахуйте обсяг сукупного попиту, який в грошовій формі визначається сукупними витратами.

4.5. У таблиці надані дані, що характеризують сукупну пропозицію.

Реальний ВВП (Y), ум. гр. од.	2000	2000	1900	1700	1400	1000	500	0
Рівень цін (P), %	250	225	200	175	150	125	125	125

1) Побудуйте графік сукупної пропозиції, використовуючи дані таблиці.

2) В яких межах змінюється обсяг реального ВВП на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції?

3) В яких межах змінюється рівень цін і обсяг реального ВВП на класичному відрізку сукупної пропозиції?

4) В яких межах змінюється обсяг реального ВВП на проміжному відрізку сукупної пропозиції.

Питання для контролю:

1. Дайте визначення сукупного попиту та сукупної пропозиції.
2. Охарактеризуйте основні складові сукупного попиту.
3. Розкрийте механізм опосередкованого впливу ціни на сукупний попит.
4. У чому полягає особливість впливу нецінових чинників на сукупний попит?
5. Чому в кейнсіанській моделі сукупної пропозиції її крива набуває вигляду горизонтальної лінії?
6. Охарактеризуйте цінові чинники, що впливають на сукупну пропозицію.
7. Які нецінові чинники впливають на сукупну пропозицію?
8. Охарактеризуйте цінові чинники, що впливають на сукупний попит.
9. Які нецінові чинники впливають на сукупний попит?
10. Що таке ефект храповика і в чому його суть?
11. Які проблеми виникають в економіці, коли рівновага порушується шоками сукупної пропозиції?
12. З яких відрізків складається крива сукупної пропозиції?
13. Розкрийте механізм опосередкованого впливу ціни на сукупний попит.
14. Скільки варіантів макроекономічної рівноваги може існувати і чому?

МОДУЛЬ 2. ГРОШІ В МАКРОЕКОНОМІЦІ

Тема 5. Грошовий ринок

1. Гроші, їх види та функції. Грошові системи: сутність, основні елементи та агрегати M0, M1, M2, M3.
2. Пропозиція грошей та фактори, що її визначають.
3. Попит на гроші. Класичний та кейнсіанський підхід.
4. Механізм грошового ринку та відновлення рівноваги на ньому.
5. Відсоткова ставка: суть та види.

Основні категорії:

Ринок грошей, грошовий мультиплікатор, грошові агрегати, грошова система, грошова одиниця, грошовий обіг, грошова маса, грошова база, закон грошового обігу, емісійна система, інститути грошової системи, масштаб цін, кеш, деномінація, фондовий ринок, фондова біржа, монетаризм, гроші, ЦБ, КБ, депозити, норма обов'язкових резервів, облікова ставка, процентна ставка, номінальна процентна ставка, реальна процентна ставка, рівновага на грошовому ринку, крива попиту на гроші, крива пропозиції грошей, пропозиція грошей, надлишкові резерви, фактичні (загальні) резерви, депозитний мультиплікатор, грошовий мультиплікатор.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Грошовий агрегат М1 дорівнює 10,7 млрд. євро, поточні рахунки – 2,9, розрахункові рахунки підприємств – 2,5, строкові депозити – 25,1, кошти Держстраху – 1,8. Чому дорівнює агрегат М0?

Розв'язок

Агрегат М0, або готівкові гроші, визначається за формулою:

$$M_0 = M_1 - \text{поточні рахунки} - \text{розрахункові рахунки.}$$

$$M_0 = 10,7 - 2,9 - 2,5 = 5,3 \text{ млрд. євро.}$$

Грошовий агрегат М0 дорівнює 5,3 млрд. євро.

Задача 2

Швидкість обороту грошей в економіці становить 2,7, реальний дохід дорівнює 275 млрд. гр. од., рівень цін становить 1. Обчислити величину операційного (транзакційного) попиту на гроші.

Розв'язок

Транзакційний (операція, транзакція, угода) попит на гроші – це частка реального доходу і швидкості обороту грошей:

$$M^d = Y / V = 275 / 2,7 = 101,85 \text{ млрд. гр. од.}$$

Транзакційний попит на гроші становить 101,85 млрд. гр. од.

Задача 3

Національний банк вирішив збільшити пропозицію грошей на 330 млрд. грн. На скільки треба збільшити грошову базу за умови, що коефіцієнт готівки дорівнює 0,3, а резервна норма становить 15 %.

Розв'язок

Рівняння пропозиції грошей виражене через грошову базу має вигляд:

$$M^s = H \cdot m^*, \text{ де } H - \text{грошова база; } m^* - \text{грошовий мультиплікатор.}$$

Визначимо грошовий мультиплікатор: $m^* = \frac{1+d}{r+d}$, де r – норма фактичних банківських резервів; d – коефіцієнт депонування:

$$m^* = \frac{1+d}{r+d} = \frac{1+0,3}{0,15+0,3} = 2,89$$

Визначимо, на яку величину має бути збільшена грошова база, якщо пропозиція грошей 330 млрд. грн.:

$$H = \frac{M^s}{m^*} = \frac{330}{2,89} = 114,2 \text{ млрд. грн.}$$

Завдання

5.1. Грошовий агрегат M_1 дорівнює 22,8 млрд. євро, поточні рахунки – 4,6, розрахункові рахунки підприємств – 3,8, строкові депозити – 45,7, кошти Держстраху – 3,2. Чому дорівнює агрегат M_0 ?

5.2. Національний дохід країни у 2006 р. становив 200 млрд. грн., а грошовий попит – 45 млрд. грн. В 2007 р. національний дохід збільшився на 6 %, а швидкість обертання грошей і рівень цін не змінилися. Чому дорівнює попит на гроші в 2007 р.?

5.3. На основі даних таблиці розрахуйте грошові агрегати M_1 та M_2 .

<i>Компоненти грошової маси</i>	<i>млрд. грн.</i>
Готівка	600
Невеликі строкові вклади	1200
Депозитні сертифікати	530
Чекові (поточні) вклади	410
Заощаджувальні рахунки	325

5.4. Швидкість обороту грошей в економіці становить 5, реальний дохід дорівнює 160 млрд. гр. од., рівень цін становить 1. Обчислити величину операційного (трансакційного) попиту на гроші.

5.5. Грошова маса країни A характеризується такими показниками (млрд. євро): готівкові гроші становлять 4,3, строкові депозити – 3,1, поточні рахунки – 2,1, розрахункові рахунки підприємств – 0,9, кошти Держстраху – 0,68. Чому дорівнює агрегат M_2 ?

5.6. Національний банк вирішив збільшити пропозицію грошей на 330 млрд. грн. На скільки треба збільшити грошову базу за умови, що коефіцієнт готівки дорівнює 0,3, а резервна норма становить 15 %.

5.7. Банківські депозити збільшилися на 200 млн. грн. Норма банківських резервів на цей період становила 20 %. На скільки може зрости пропозиція грошей?

Питання для контролю:

1. Що розуміють під категорією “гроші”? Які функції вони виконують ?
2. Яка причина переходу від біметалевих до монометалевих грошових систем?
3. Охарактеризуйте основні елементи грошової системи.
4. Яким чином формується пропозиція грошей?
5. Що таке попит на гроші?
6. Охарактеризуйте грошові агрегати.
7. Який вигляд має рівняння кількісної теорії грошей.
8. За якої умови настає рівновага на грошовому ринку?
9. Які агрегати включає грошова маса?
10. В чому полягає сутність грошового мультиплікатора?
11. Які компоненти складають грошову базу?

12. В чому проявляється класичний підхід до функції попиту на гроші?
13. В чому проявляється кейнсіанський підхід до функції попиту на гроші?
14. Як проявляється роль відсоткової ставки у зрівноваженні грошового ринку?
15. Які мотиви попиту на гроші визначив Кейнс?

Тема 6. Інфляційний механізм

1. Інфляція як прояв макроекономічної нестабільності (сутність, причини, теорії, види).
2. Соціально-економічні наслідки інфляції.
3. Антиінфляційна політика держави.
4. Світовий досвід боротьби з інфляцією.

Основні категорії:

Інфляція, відкрита інфляція, прихована інфляція, помірна інфляція, галопуюча інфляція, гіперінфляція, прогнозована та непрогнозована інфляція, інфляція витрат, інфляційний шок, інфляційний податок, інфляційний розрив, інфляція попиту, інфляція пропозиції, стагфляція, індексація, рівень інфляції, індекс споживчих цін, темп інфляції, дефляція, дезінфляція, антиінфляційна політика держави, сеньйораж, шокова терапія, градування, індексація доходів.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Індекс цін у 2012 р. становив 111,6 %, у 2013 р. – 116,6 %. Обчисліть темп інфляції у 2013 р. порівняно з 2012 р.

Розв'язок

$$\text{Темп інфляції} = \frac{116,6 - 111,6}{111,6} \cdot 100 = 4,5\%$$

Задача 2

Економіка країни характеризувалася в останні два роки такими макроекономічними показниками: у попередньому році номінальний ВВП становив 5000 млрд. дол., реальний ВВП – 4800 млрд. дол.; у поточному році очікується одержати номінальний ВВП 5400 млрд. дол., реальний ВВП – 5050 млрд. дол. Розрахуйте темп інфляції у цій країні для умов поточного року.

Розв'язок

Індекс цін ВВП у попередньому році дорівнював:

$$\text{ІСЦ} = \frac{ВВП_{ном}}{ВВП_{реа}} \cdot 100 = \frac{5000}{4800} \cdot 100 = 104,16\%$$

Індекс цін ВВП у поточному році становить:

$$\text{ІСЦ} = \frac{ВВП_{ном}}{ВВП_{реа}} \cdot 100 = \frac{5400}{5050} \cdot 100 = 106,93\%$$

Темп інфляції у поточному році дорівнюватиме:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{106,93 - 104,16}{104,16} \cdot 100 = 2,6\%$$

Завдання

6.1. Індекс цін у 2012 р. становив 99,5 %, у 2013 р. – 102,78 %. Обчисліть темп інфляції у 2013 р. відносно 2012 р.

6.2. Розрахуйте темп інфляції для поточного року за таких умов: у попередньому році номінальний ВВП становив 155 млрд. грн., реальний ВВП – 118 млрд. грн.; у поточному році очікується одержати номінальний ВВП 190 млрд. грн. при індексі цін ВВП 152 %.

6.3. Ціна споживання ринкового кошика у 2012 році становила 56800 гр. од., у 2013 році – 54780 гр. од., у 2014 році – 57810 гр. од. Визначити темп інфляції у 2014 році відносно 2013 року.

6.4. В економіці виробляється і споживається тільки 4 види благ: одяг, житло, їжа, розваги. Розрахуйте ІСЦ і дефлятор для 2014 р., використовуючи дані 2012 р. як базові:

Товарні позиції	2012 р.		2014 р.	
	Обсяг виробництва (споживання), од.	Ціна, грн. од.	Обсяг виробництва (споживання), од.	Ціна, грн. од.
Одяг	10	20	12	21
Їжа	30	8	35	10
Житло	9	12	11	14
Розваги	8	7	15	11

6.5. Обчисліть індекс споживчих цін, якщо у базовому році видатки типової сім'ї становили (гр. од.): продукти харчування – 59300; одяг – 11900; взуття – 6050; житло – 52300; транспортні видатки – 5800; книги – 3450; відпочинок та розваги – 5600. У даному році ціни зросли на (%): продукти харчування – 3,2; одяг – 3,1; взуття – 2; житло – 4,8; транспорт – 1,5; книги – 3,8; відпочинок та розваги – 7,2.

Питання для контролю:

1. Поясніть сутність інфляції і назвіть її основні види.
2. У чому полягає відмінність між інфляцією попиту та інфляцією витрат?
3. Проаналізуйте основні причини виникнення інфляції.
4. Якими показниками вимірюється інфляція?
5. Які типи інфляції притаманні економіці України?
6. Які економічні та соціальні наслідки може викликати інфляція.
7. Що показує крива Філіпса?
8. У чому полягає сутність антиінфляційної політики держави?
9. Який зв'язок існує між інфляцією і безробіттям?
10. Назвіть стратегії антиінфляційної політики.
11. Як людина може захистити себе від інфляції?

12. Яка роль грошей в інфляційному механізмі згідно монетаристського підходу?
13. Яка роль грошей в інфляційному механізмі згідно кейнсіанський підходу?
14. Чи можна ліквідувати інфляцію раз і назавжди?

Тема 7. Споживання домогосподарств

1. Доходи домогосподарств: теоретична концептуалізація та пріоритети формування в сучасних умовах.
2. Причини та індикатори нерівності доходів домогосподарств.
3. Рівень та якість життя домогосподарств.
4. Споживання та заощадження як функції доходу: чинники впливу, види схильностей. Теорії споживчого попиту.
5. Державний перерозподіл доходів як напрям соціальної політики держави.

Основні категорії:

Споживання домогосподарств, заощадження домогосподарств, пороговий дохід, гранична схильність до споживання, гранична схильність до заощадження, середня схильність до споживання, середня схильність до заощадження, дохід, номінальний дохід, реальний дохід, грошовий дохід, натуральний дохід, нерівність доходу, крива Лоренца, коефіцієнт (індекс) Джині, бідність, абсолютна бідність, реальна бідність, відносна бідність, риска бідності, зарплата, мінімальна зарплата, політика соціальна, соціальна держава, соціальна безпека, рівень життя, якість життя, соціальний захист, соціальні гарантії, соціальна сфера.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Використовуваний дохід дорівнює 600 грн., на споживання витрачають 500 грн. За доходу у 900 грн. величина споживання становить 700 грн. Визначте граничну схильність до споживання (MPC) і граничну схильність до заощадження (MPS).

Розв'язок

$$1) \text{ MPC} = (700-500) / (900-600) = 200/300 = 2/3$$

$$S_1 = 600-500=100$$

$$S_2 = 900-700= 200$$

$$\text{MPS} = (200-100) / (900-600) = 1/3$$

$$\text{MPS} + \text{MPC} = 1, 1/3+2/3=1$$

Задача 2

Функція споживання має вигляд: $C = 4 + 0,8Y$. Запишіть функцію заощадження.

Розв'язок

Кожній функції споживання відповідає єдина функція заощадження:

$$S = Y - C, \text{ тобто } S = Y - 4 - 0,8Y = 0,2 Y - 4.$$

Отже, функція заощадження має вигляд: $S = 0,2 Y - 4$.

Задача 3

Гранична схильність до заощадження дорівнює 0,4. Інвестиційні витрати зросли на 30 млрд. гр. од. Як і на скільки змінився дохід?

Розв'язок

За формулою мультиплікатора інвестицій:

$$\mu = 1 / (1 - MPC) = 1 / MPS = 1 / 0,4 = 2,5$$

Зміна доходу становить величину $\Delta Y = \mu \cdot \Delta I = 2,5 \cdot 30 = 75$ млрд. гр. од.

Завдання

7.1. Використовуваний дохід дорівнює 500 грн., на споживання витрачають 400 грн. За доходу у 800 грн. величина споживання становить 600 грн. Визначте граничну схильність до споживання (MPC) і граничну схильність до заощадження (MPS).

7.2. Функція заощадження має вигляд: $S = -2 + 0,4 Y$. Запишіть функцію споживання.

7.3. Споживання населення країни збільшилося на 5 млн. гр. од. Дохід зріс на 8 млн. гр. од. Визначте граничну схильність до споживання.

7.4. В економіці країни упродовж року відбулися такі зміни (млрд. грн.): на початку року використований дохід населення становив 90, споживання – 80. Наприкінці року використований дохід становив 100, споживання – 87,5. Обчисліть граничну схильність до споживання.

7.5. Економіка країни характеризується такими даними (млрд. грн.):

$$Y = C + I + G; C = 100 + 0,8Y; I = 50; G = 50.$$

Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

7.6. Заповніть таблицю і представити на графіку функції споживання та заощадження:

Рівень доходу, гр. од.	Споживання, гр. од.	Заощадження, гр. од.	MPC	MPS
400		-40		
450		-20		
500		0		
550		+20		
600		+40		
650		+60		
700		+80		
750		+100		
800		+120		

7.7. Інвестиції збільшилися на 40 млн. гр. од., дохід зріс на 100 млн. гр. од. Чому дорівнює мультиплікатор інвестицій?

Питання для контролю:

1. Що, на вашу думку, є причиною нерівності доходів?
2. Які заходи повинна здійснити держава для подолання бідності?
3. Що ми розуміємо під якістю життя та які його індикатори ви знаєте?
4. Як реалізується соціальна політика урядом України?
5. Що є механізмом здійснення соціальної політики?
6. Поясніть суть і значення показників нерівності розподілу доходів.
7. Які завдання соціальної політики в ринковій економіці?
8. Сформулюйте причини бідності в Україні.
9. В чому полягають проблеми споживання в Україні?
10. Розкрийте умови формування і структуру особистого доходу та особистого наявного доходу в приватній закритій економіці.
11. Дайте визначення граничної схильності до споживання та заощадження.
12. Проаналізуйте основні фактори, що впливають на споживання і заощадження.
13. Поясніть сутність і призначення кривої Лоренца.
14. Проаналізуйте систему соціального захисту населення в умовах ринку.
15. Обґрунтуйте залежність доходу від сукупних випуску та витрат?
16. В чому проявляється залежність між споживанням і доходами?

Тема 8. Приватні інвестиції

1. Інвестиції, їх економічна суть та роль у національній економіці.
2. Інвестиційні функції.
3. Проста інвестиційна функція. Чинники, що впливають на величину автономних інвестицій.
4. Заощадження та інвестиції.

Основні категорії:

Інвестиції, валові інвестиції, чисті інвестиції, автономні інвестиції, індукційовані інвестиції, прямі інвестиції, інвестиційний портфель, інвестиційна політика, акселератор, мультиплікатор Кейнса, процентна ставка, номінальна ставка, реальна ставка, інвестиційні фонди, інвестиційна пастка, ліквідна пастка, “ефект витіснення інвестицій”, акція.

Приклади розв’язку задач

Задача 1

Фірма розглядає сім інвестиційних проектів. Дані про очікувану норму прибутку по кожному проекту наведені в таблиці:

Проекти	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
Вартість інвестиційних проектів, млрд. дол.	10	12	8	14	20	7	11
Очікувана норма прибутку проекту, %	15	9	10	18	7	12	19

1. Якщо фірма бере кредит під 11 % річних, то які з цих проектів будуть неприбутковими? Визначити інвестиційний попит.

2. Якщо відсоткова ставка за кредит зросте до 13 %, то які проекти будуть неприбутковими? Визначити інвестиційний попит.

Розв'язок

1. Неприбуткові проекти: Б, В, Д.

Інвестиційний попит $10+14+7+11=42$ млрд. дол.

2. Неприбуткові проекти: Б, В, Д, Е.

Інвестиційний попит $10+14+11 = 35$ млрд. дол.

Задача 2

Функція споживання має вигляд: $C = 200 + 0,6Y$, $I = 500$. Визначте: а) початковий рівноважний ВВП; б) рівноважний ВВП, якщо інвестиції збільшуються на 100; в) мультиплікатор інвестицій.

Розв'язок

Початковий рівноважний ВВП становить:

а) $Y = 200 + 0,6Y + 500$, $0,4 Y = 700$, звідки $Y = 1750$ млрд. євро;

б) при збільшенні інвестицій на 100 млрд. євро рівноважний ВВП становить: $Y = 800 / 0,4 = 2000$ млрд. євро;

в) мультиплікатор інвестицій становить: $\mu = \Delta Y / \Delta I = (2000 - 1750) / 100 = 2,5$.

Завдання

8.1. У таблиці наведено дані про інвестиційні проекти. Визначте сукупний інвестиційний попит, якщо відсоткова ставка становить 12 %.

Вартість інвестиційних проектів, млн. грн.	10	15	18	32	40	14	25
Очікувана норма прибутковості проекту, %	15	9	13	16	11	19	7

8.2. Функція заощаджень домогосподарств має вигляд $S = 0,3 \cdot Y - 50$, інвестиції складають 100 гр. од. Визначте рівноважне значення національного доходу. Як зміниться рівноважний національний дохід, якщо обсяг заощаджень збільшиться на 50 гр. од.?

8.3. Функція споживання має вигляд: $C = 300 + 0,4Y$; $I = 600$. Визначте: а) початковий рівноважний ВВП; б) рівноважний ВВП, якщо інвестиції збільшуються на 100; в) мультиплікатор інвестицій.

8.4. Інвестиційна функція задана рівнянням: $I = 1600 - 0,45r$. Визначте обсяг інвестицій, якщо номінальна відсоткова ставка дорівнює 15 %, а темп інфляції – 4%.

8.5. В умовах приватної економіки закритого типу фактичний ВВП дорівнює 2000 млрд. євро., сукупні видатки – 1800 млрд. євро. Обчислити незаплановані інвестиції в товарні запаси.

Питання для контролю:

1. Охарактеризуйте роль інвестицій в сучасній економіці.
2. Визначте, які невідсоткові фактори впливають на інвестиційний попит.
3. Проаналізуйте, як впливають на попит та інвестиції очікувана норма чистого прибутку і відсоткова ставка.
4. З'ясуйте фактори впливу на розмір інвестицій.
5. Чи існує залежність між ВВП та інвестиціями?
6. Чому інвестиційна складова сукупних витрат є найбільш мінливою?
7. Як проявляється залежність між рівнем ціни та рівнем інвестиційного попиту?
8. Як проявляється залежність між відсотковою ставкою, сукупними попитом і доходами?
9. В чому полягає сутність інвестиційного попиту?

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

1. Сукупні витрати та рівноважний ВВП.
2. Сутність і кількісне визначення мультиплікатора витрат.
3. Графічна та математична інтерпретація рецесійного та інфляційного розриву.

Основні категорії:

Ринок, національний ринок, ринок благ та послуг, ринок робочої сили, фінансовий ринок, грошовий ринок, відкрита економіка, закрита економіка, макроекономічна ефективність, макроекономічна динаміка, макроекономічна рівновага, попит на ресурси, ціна ринкової рівноваги, заплановані та фактичні інвестиції, сукупні витрати, рівноважний рівень національного виробництва, витікання, ін'єкції, простий і повний мультиплікатор, мультиплікатор витрат, ефект мультиплікатора, простий мультиплікатор витрат, "кейнсіанський хрест", рецесійний розрив, інфляційний розрив.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

У національній економіці відсутні державна діяльність та експортно – імпорتنі операції, її характеризують такі дані:

$$Y = C + I; \quad C = 900 + 0,8 Y; \quad I = 200.$$

Визначте:

- а) рівноважний рівень доходу;
- б) рівноважний рівень споживання і заощадження;
- в) якщо обсяг національного виробництва становить 5550, то яким буде приріст інвестицій у запаси?

Розв'язок

- а) Обчислимо рівноважний рівень доходу:

$$Y = 900 + 0,8Y + 200$$

$$Y - 0,8Y = 900 + 200$$

$$0,2Y = 1100, \text{ звідси } Y = 5500$$

б) рівновага досягається за рівності заощаджень та інвестицій. Отже, $S = I = 200$.

Рівноважний рівень споживання дорівнює: $C = Y - S = 5500 - 200 = 5300$.

Рівноважний рівень споживання можна обчислити і на підставі функції споживання: $C = 900 + 0,8 \times 5500 = 5300$.

в) якщо обсяг національного виробництва дорівнює 5550, а його рівноважний рівень 5500, то приріст інвестицій у запаси становитиме 50.

Задача 2

У національній економіці гранична схильність до споживання становить 0,72, граничний податковий коефіцієнт – 0,22, а гранична схильність до імпорту – 0,15. Сукупні видатки у фазі спаду зросли на 520 одиниць.

Наскільки збільшився обсяг національного виробництва?

Розв'язок

Обчислимо повний мультиплікатор за формулою:

$$\mu = \frac{1}{1 - (1 - MTR)(MPC - MPM)} = \frac{1}{1 - (1 - 0,22)(0,72 - 0,15)} = 1,8$$

$$\Delta \text{ВВП} = \Delta \text{AE} \times \mu = 1,8 \times 520 = 936 \text{ (одиниць)}.$$

Отже, обсяг національного виробництва збільшився на 936 одиниць.

Задача 3

Рецесійний розрив дорівнює 12 млрд. грн., мультиплікатор витрат μ дорівнює 4. Визначити, скільки втрачає економіка від рецесійного розриву.

Розв'язок

Втрати від рецесійного розриву складають величину, що дорівнює добутку рецесійного розриву та мультиплікатора: $\Delta Y = 12 \cdot 4 = 48$ млрд. грн.

Отже, втрати економіки при рецесійному розриві дорівнюють 48 млрд. грн.

Задача 4

Потенційний ВВП дорівнює 70; фактичний ВВП – 80; гранична схильність до споживання дорівнює 0,75. Який розрив існує в економіці і чому він дорівнює?

Розв'язок

Оскільки фактичний ВВП перевищує потенційний, в економіці існує інфляційний розрив. Надлишок попиту при інфляційному розриві визначається як добуток інфляційного розриву та мультиплікатора.

$$\text{Визначимо мультиплікатор витрат: } \mu = \frac{1}{(1 - MPC)} = \frac{1}{(1 - 0,75)} = 4$$

$$\text{Інфляційний розрив дорівнює: } \Delta Y / \mu = (80 - 70) / 4 = 2,5 \text{ млрд. грн.}$$

✎ Завдання

9.1. Нехай національну економіку описує система рівнянь:

$$Y = C + I + G; C = 275 + 0,75(Y - T); I = 240; G = 345; T = 230.$$

Визначте: а) рівноважний рівень доходу; б) якщо $Y = 2950$, то наскільки збільшаться інвестиції у запаси?

9.2. У національній економіці гранична схильність до споживання становить 0,9, граничний податковий коефіцієнт – 0,3, а гранична схильність до імпорту – 0,2. Сукупні витрати у фазі спаду зросли на 500 одиниць. Наскільки збільшився обсяг національного виробництва?

9.3. Рецесійний розрив дорівнює 10 млрд. грн., мультиплікатор витрат (μ) дорівнює 3. Визначити, скільки втрачає економіка від рецесійного розриву.

9.4. Фактичний дохід дорівнює 50 млрд. грн.; потенційний дохід – 52 млрд. грн. Гранична схильність до заощадження дорівнює 0,25. Який розрив існує в економіці і чому він дорівнює?

9.5. Фактичні сукупні видатки в національній економіці, в якій відсутні експортно-імпортні операції, дорівнюють 120 млрд. грн. Природний ВВП становить 100 млрд. грн. Гранична схильність до споживання – 0,8. Знайдіть величину інфляційного розриву за умови, що в економіці досягнута рівновага.

9.6. Нехай у моделі “кейнсіанського хреста” функція споживання має вигляд: $C = 300 + 0,85(Y - T)$. Заплановані інвестиції становлять 100 гр. од., державні витрати і податки – також по 100. Яким є рівноважний рівень доходу.

Питання для контролю:

1. В чому полягає сутність моделі “витрати-обсяг виробництва”?
2. Поясніть на графіку, як визначається рівноважний ВВП за методом “витрати – обсяг виробництва”.
3. В чому полягає сутність моделі “вилучення – ін’єкції”?
4. Поясніть на графіку, як визначається рівноважний ВВП за методом “вилучення – ін’єкції”.
5. Чому визначення рівноважного ВВП за методом “вилучення – ін’єкції” та методом “витрати – обсяг виробництва” завжди дають однаковий рівень рівноважного ВВП?
6. Що відображує відхилення ВВП від рівноважного рівня і що спонукає підприємства змінювати обсяг виробництва до рівноважного значення?
7. У чому полягає відмінність між простим і повним мультиплікатором?
8. Спираючись на графік, поясніть причину виникнення рецесійного розриву і розкрийте його кількісну визначеність за стабільних цін і в умовах інфляції.
9. Використовуючи графік, поясніть причину виникнення інфляційного розриву і розкрийте його кількісну визначеність в умовах повної і надмірної зайнятості.

МОДУЛЬ 3. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОРЕГУЛЮВАННЯ

Тема 10. Економічна динаміка

1. Економічне зростання та економічний розвиток.
2. Сутність, показники, моделі та наслідки економічного зростання.
3. Державна політика управління економічним зростанням.
4. Відтворення та циклічність економічного розвитку.
5. Циклічні коливання економіки: сутність, теорії, основні форми, значення.
6. Антициклічне регулювання та проблеми його здійснення.

Основні категорії:

Економічне зростання, прямі фактори зростання, непрямі фактори зростання, фактори економічного зростання, потенційне економічне зростання, реальне економічне зростання, номінальне зростання, коефіцієнт зростання, темп зростання, темп приросту, екстенсивний тип, інтенсивний тип, змішаний тип, диверсифікація, інтеграція, інновація, інноваційний потенціал, НТР, НТП, лізинг, еволюційна форма розвитку, революційна форма розвитку, комбінована форма розвитку, наука, техніка, технологія, фундаментальні науки, прикладні науки, якість життя.

Відтворення, економічний цикл, криза, просте відтворення розширене відтворення, депресія, пожвавлення, підйом, фаза, інтернальні та екстернальні теорії, антикризова політика, антикризові заходи, довгі хвилі, короткі (мали) цикли, середні цикли, рецесія, економічна кон'юнктура, стагнація.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

Обсяг ВВП країни у 2014 розрахунковому році становив 720,7 млрд. грн, у 2013 базовому році – 544,2 млрд. грн. Обчислити коефіцієнт зростання для країни у 2014 р. відносно 2013 р.

Розв'язок

Коефіцієнт зростання ВВП ($K_{зр}$) – відношення обсягу ВВП розрахункового періоду до обсягу ВВП базового періоду. Тому $K_{зр} = 720,7/544,2 = 1,32$.

Задача 2

Обчислити темп приросту ВВП країни у 2014 р. відносно 2013 р., якщо $ВВП_{2013} = 544,2$ млрд. грн., $ВВП_{2014} = 720,7$ млрд. грн.

Розв'язок

Темп приросту ВВП ($T_{\text{пр}}$) – відношення різниці розрахункового обсягу ВВП та базового до обсягу ВВП базового періоду, помножене на 100%.

$$T_{\text{пр}} = (720,7 - 544,2)/544,2 \cdot 100\% = 32,3\%$$

Задача 3

Виробнича функція за моделлю Солоу має вигляд: $y = 0,54 \cdot \sqrt{k}$. Норма вибуття капіталу становить 5 %. Населення зростає на 1,5% за рік. Темп технологічного прогресу дорівнює 2,5%. Розрахуйте стійкий рівень капіталоозброєності за “золотим правилом”.

Розв'язок

За “золотим правилом”, з урахуванням норми заощадження, збільшення чисельності населення та технологічного прогресу, має місце рівняння:

$MPK = h + n + g$, де h – норма вибуття капіталу, n – приріст населення, g – темп технологічного прогресу. Знаходимо граничну продуктивність капіталу як похідну виробничої функції: $y' = 0,54 \cdot \sqrt{k} = 0,54 \frac{1}{2\sqrt{k}}$

$$\frac{0,27}{\sqrt{k}} = 0,05 + 0,015 + 0,025, \text{ звідси } k = 9$$

Отже, при капіталоозброєності $k = 9$ споживання максимізується.

Завдання

10.1. Обсяг ВВП у країні у 2014 розрахунковому році становив 340 млрд. євро., у 2013 базовому році – 354 млрд. євро.

Обчислити коефіцієнт зростання для країни у 2014 році відносно 2013 р.

10.2. Обчислити темп приросту ВВП у 2013 р. відносно 2012 р., якщо $VBP_{2012} = 32$ млрд. гр. од., $VBP_{2013} = 35$ млрд. гр. од.

10.3. Виробнича функція за моделлю Солоу має вигляд: $y = 0,68 \cdot \sqrt{k}$. Норма вибуття капіталу становить 5 %. Населення зростає на 1% за рік Темп технологічного прогресу дорівнює 2,5%. Розрахуйте стійкий рівень капіталоозброєності за “золотим правилом”.

10.4. За даними таблиці (у млрд. євро) розрахуйте ВВП, ЧВП, валові і чисті інвестиції, витрати на особисте споживання.

Визначте фази циклу в першому і другому році. Які показники підтверджують Вашу відповідь? В якій фазі валові інвестиції перевищують амортизацію?

Показник	1-й рік	2-й рік
<i>I</i>	2	3
Вартість нового будівництва будівель і споруд	5	15
Вартість устаткування	7	10
Вартість вироблених споживчих товарів	110	90
Вартість придбаних споживчих товарів	90	110

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Амортизація будівель і споруд	6	10
Амортизація устаткування	6	8
Запас споживчих товарів на початок року	30	50
Запас споживчих товарів на кінець року	50	30
Зміна запасів ("+" або "-")	+20	- 20

10.5. Використайте наведені дані, щоб обчислити:

- 1) кількість робочої сили у 2003 і 2013 рр.;
- 2) офіційний рівень безробіття у 2003 і 2013 рр.;
- 3) якщо природна норма безробіття становить 5,6 %, то яким є циклічне безробіття у 2003 і 2013 рр.?

<i>Показник</i>	<i>2003 р.</i>	<i>2013 р.</i>
Зайняте населення, млн. осіб (З)	20,2	21,0
Безробітне населення (за методологією МОП), млн. осіб (Б)	2,6	1,4

Питання для контролю:

1. Які причини короткострокових економічних коливань?
2. Які показники характеризують економічне зростання?
3. Який темп економічного зростання називається гарантованим?
4. Що таке економічне зростання?
5. Які фактори визначають економічне зростання?
6. Назвіть моделі економічного зростання.
7. В чому проявляються позитивні та негативні наслідки економічного зростання?
8. Які джерела економічного зростання виділяє Р.Солоу?
9. Сформулюйте критерії економічного зростання.
10. Як держава має стимулювати науково-технічний прогрес?
11. Які теорії циклу ви знаєте?
12. Що таке економічний цикл та як його вимірювати?
13. З яких фаз складається цикл?
14. Які види циклічності можуть бути залежно від того, як проявляють себе її параметри?
15. Які особливості притаманні циклічності розвитку нашого часу?
16. Чому у сучасній економічній науці не існує єдиної теорії економічного циклу?
17. Що розуміють під довгими хвилями макроекономічної динаміки?
18. Проаналізуйте систему антикризових заходів уряду України.
19. Які підходи існують у вивченні циклічності?
20. Які причини короткострокових економічних коливань?
21. Якими параметрами та показниками можна охарактеризувати циклічність?
22. Які антикризові заходи включає в себе антикризова політика?

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

1. Макроекономічна роль держави в економіці:
 - а) економічні функції держави;
 - б) методи і напрями державного регулювання економіки;
 - в) основні теорії макроекономічного регулювання.
2. Державні фінанси та фіскальна політика:
 - а) державний бюджет: структура та способи збалансування;
 - б) податкова система держави;
 - в) бюджетний дефіцит: причини та шляхи подолання;
 - г) державний борг: сутність, види та наслідки.
3. Монетарна політика та її вплив на рівень національного виробництва:
 - а) сутність, цілі, інструменти та види монетарної політики;
 - б) сучасна банківська справа та проблеми її стабільності;
 - в) передавальний механізм та ефективність монетарної політики.

Основні категорії:

Державне регулювання, суб'єкти державного регулювання, об'єкти державного регулювання, прямі методи державного регулювання, непрямі методи державного регулювання, економічний кругообіг, соціально-економічна політика державна політика, теорії макроекономічного регулювання, кейнсіанська теорія макроекономічного регулювання, класична теорія макроекономічного регулювання.

Фіскальна (бюджетно-податкова) політика держави, дискреційна фіскальна політика, недискреційна (автоматична) фіскальна політика, державний бюджет, бюджетний дефіцит, профіцит, державний борг, внутрішній борг, зовнішній борг, крива Лаффера, вмонтовані стабілізатори, рестрикційна, дискреційна політика, експансіоністська дискреційна політика, податки, податкова ставка, податкова пільга, прямі податки, непрямі податки, бюджетний мультиплікатор, мультиплікатор бюджетних витрат, мультиплікатор збалансованого бюджету.

Монетарна (грошово-кредитна) політика держави, банківська система, Центральний банк, Національний банк України (НБУ), комерційні банки, норма обов'язкових резервів, політика дешевих грошей, політика дорогих грошей, облікова ставка, процентна ставка, кредит, кредитні ресурси, акумульовані депозити, мультиплікатор грошової пропозиції. Крива LM, крива IS, модель IS – LM.

Приклади розв'язку задач

Задача 1

ВВП за повної зайнятості становить 150 млрд. грн. Фактичний ВВП дорівнює 120 млрд. грн. Податкові надходження становлять 10% від ВВП. Державні закупівлі товарів і послуг дорівнюють 10,5 млрд. грн., а державні

трансферти – 2,5 млрд. грн. Визначте: а) надлишок чи дефіцит має державний бюджет; б) зміну сальдо держбюджету за повної зайнятості.

Розв'язок

а) Для визначення стану державного бюджету обчислимо його доходи і видатки: доходи = 120 млрд. грн. $\times 0,1 = 12$ (млрд. грн.); видатки = 10,5 + 2,5 = 13 (млрд. грн.).

Отже, державний бюджет зводиться з дефіцитом в 1 млрд. грн. (13 – 12).

б) Доходи державного бюджету за повної зайнятості становитимуть 15 млрд. грн. (150 $\times 0,1$), а видатки – 13 млрд. грн.

Отже, за повної зайнятості державний бюджет мав би надлишок у розмірі 2 млрд. грн.

Задача 2

Гранична схильність до споживання МРС = 0,8. Податки зросли з 120 до 140 млн. грн. од. Як і на скільки зміниться сукупний дохід?

Розв'язок

$$\Delta Y = \Delta T \cdot \mu_T$$

$$\Delta Y = -\frac{0,8}{1-0,8} \cdot 20 = -\frac{0,8}{0,2} \cdot 20 = -4 \cdot 20 = -80$$

Отже, сукупний дохід зменшиться на 80 млн. грн. од.

Задача 3

Державні закупівлі становлять 600, величину податків визначає залежність $T = 0,4Y$, трансфертів $F = 0,2 Y$, а рівень цін дорівнює 1. Державний борг становить 900 за процентної ставки $r = 0,1$. Фактичний рівень виробництва (Y) дорівнює 2200, а природний 2500.

Визначте: а) надлишок чи дефіцит має державний бюджет; б) величину структурного дефіциту держбюджету; в) величину циклічного дефіциту держбюджету

Розв'язок

а) Для визначення стану державного бюджету потрібно зіставити його доходи і видатки:

Доходи державного бюджету (податкові надходження) = 0,4 \times 2200 = 880.

Видатки державного бюджету = 600 + 440 + 90 = 1130

(державні закупівлі + трансфери + обслуговування державного боргу).

Фактичний дефіцит бюджету = 1300 – 880 = 250.

б) Структурний дефіцит бюджету = (600 + 0,2 \times 2500 + 90) – 0,4 \times 2500 = 190.

в) Циклічний дефіцит = 250 – 190 = 60.

Задача 4

Економіка країни описується рівняннями:

$$Y = C + I + G; C = 85 + 0,85(Y - T); I = 165 - 20r; G = 25; T = 40.$$

Запишіть функцію товарного ринку IS як функцію доходу від відсоткової ставки.

Розв'язок

Підставляємо у перше рівняння функції споживання, інвестицій, значення податків та державних витрат:

$$Y = 85 + 0,85(Y - T) + 165 - 20r + 25$$

Розкриваємо дужки і групуємо невідомі частини таким чином: дохід Y переносимо ліворуч, значення відсоткової ставки r залишаємо праворуч:

$$Y - 0,85Y = 241 - 20r,$$

$$0,15Y = 241 - 20r$$

Поділимо обидві частини на 0,15, одержимо рівняння товарного ринку :

$$Y = 1606,7 - 133,3r$$

Отже, функція товарного ринку IS має вигляд $Y = 1606,7 - 133,3r$

Задача 5

Економіка країни характеризується показниками:

$$M/P = 0,8Y - 2200r, M = 1500, P = 1,2.$$

Записати рівняння кривої LM як функцію доходу від процентної ставки.

Розв'язок

Підставляємо у перше рівняння значення пропозиції грошей та рівня цін. Одержимо:

$$1500 / 1,2 = 0,8Y - 2200r$$

Далі зміну Y переносимо ліворуч зі знаком плюс, а зміну r залишаємо праворуч, змінюючи знак на протилежний:

$$0,8Y = 2200r + 1250.$$

Поділимо обидві частини на 0,8, одержимо $Y = 2750r + 1562,5$.

Отже, функція грошового ринку LM $Y = 2750r + 1562,5$

Завдання

11.1. ВВП за повної зайнятості становить 170 млрд. грн. Фактичний ВВП дорівнює 140 млрд. грн. Податкові надходження становлять 10 % від ВВП. Державні закупівлі товарів і послуг дорівнюють 12,5 млрд. грн., а державні трансферти 3,5 млрд. грн. Визначте: а) надлишок чи дефіцит має державний бюджет; б) зміну сальдо держбюджету за повної зайнятості.

11.2. Економіка країни характеризується такими даними. Фактичний ВВП дорівнює 75 млрд. грн. од., MPC – 0,8, рівноважний ВВП – 80 млрд. грн. од. Як повинні змінитися податкові надходження (за інших рівних умов), щоб економіка досягла рівноважного стану?

11.3. Гранична схильність до споживання MPC – 0,75. Податки зросли з 50 до 60 млн. гр. од. Як і на скільки зміниться сукупний дохід?

11.4. Державні закупівлі становлять 700, величину податків визначає залежність $T = 0,5Y$, трансфертів $F = 0,3Y$, а рівень цін дорівнює 1. Держаний борг становить 1100 за процентної ставки $r = 0,1$. Фактичний рівень виробництва (Y) дорівнює 2400, а природний 2750. Визначте: а) надлишок чи дефіцит має державний бюджет; б) величину структурного дефіциту держбюджету; в) величину циклічного дефіциту держбюджету.

11.5. Обсяг депозитів комерційного банку становить 1,5 млн. євро. Норма банківських резервів дорівнює 17 %. Крім того, банк зберігає ще 4 % надлишкових резервів від суми депозитів. Яку максимальну суму комерційний банк може використати для видачі кредитів?

11.6. Економіка країни описується рівняннями:

$Y = C + I + G$; $C = 77,5 + 0,75(Y - T)$; $I = 180 - 20r$; $G = 25$; $T = 30$. Запишіть функцію товарного ринку IS.

11.7. Економіка країни характеризується показниками:

$M/P = 0,75Y - 1500r$, $M = 1320$, $P = 1,1$. Записати рівняння кривої LM.

Питання для контролю:

1. Яка роль держави в економічному кругообігу?
2. Як держава впливає на умови формування економічної рівноваги?
3. Які методи застосовує держава для впливу на економіку?
4. В чому полягає сутність кейнсіанського підходу до ролі держави в національній економіці?
5. В чому полягає сутність класичного підходу щодо ролі держави в національній економіці?
6. Хто є суб'єктами та об'єктами державного регулювання економіки?
7. Які напрями державного регулювання економікою ви знаєте?
8. Що таке фіскальна політика та які її види ви знаєте?
9. Що показує крива Лаффера?
10. Як держава за допомогою фіскальної політики може впливати на зайнятість та рівень інфляції?
11. Як впливають податки на сукупний попит і пропозицію?
12. Як впливають податки на підприємство і трудову активність, розвиток "тіньової економіки"?
13. Як впливають податки на підприємство, трудову активність та розвиток тіньової економіки?
14. В чому полягає мета кредитно – грошової політики центрального банку?
15. Чому комерційні банки зобов'язані мати обов'язкові резерви?
16. Що таке надлишкові резерви?
17. В яких випадках центральний банк проводить політику дорогих і дешевих грошей?
18. Чому центральний банк є головним суб'єктом монетарної політики?
19. В чому проявляється сутність політики дешевих грошей?

20. Чим визначається ефективність грошово-кредитної політики у довгостроковому періоді?
21. Прихильники монетаризму вважають, що грошово-кредитна політика мусить бути підпорядкована так званому монетарному правилу. В чому його суть?
22. Що поєднує графік Хікса-Хансена?
23. Що відображає модель IS-LM?
24. Використовуючи “кейнсіанський хрест” і графік інвестиційного попиту, виведіть IS і поясніть, чому вона є спадною.
25. Використовуючи графік грошового ринку, виведіть криву LM і поясніть, чому вона є зростаючою?

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

1. Світове господарство: об’єктивні основи, структура, основні риси, закономірності розвитку.
2. Платіжний баланс: склад та причини кризи.
3. Валюта: інструмент та чинник зовнішньоекономічної діяльності держави.
4. Зовнішня торгівля: сутність та вплив на економіку країни.
5. Інтеграція України в світове господарство.

Основні категорії:

Платіжний баланс, резиденти, нерезиденти, кредит, дебет, валюта, конвертованість валюти, валютний ринок, валютний курс, номінальний валютний курс, реальний валютний курс, фіксований валютний курс, гнучкий (плаваючий) валютний курс, євровалюта, євродолар, сальдо, сальдо активне, сальдо пасивне, офіційний валютний курс, вільний курс валюти, кошик валют, конвертованість валюти, конвертована валюти, неконвертована валюта, валютне регулювання, валютні обмеження, валютний контроль, валютні зони, валютний ризик, котирування, обмінний курс, девізний курс, часткова конвертована валюта (ЧКВ), міжнародна валютна система, МВФ .

Інтеграція, світове господарство, світова економіка, міжнародний розподіл праці, загальний міжнародний розподіл праці, територіальний міжнародний розподіл праці, міжнародна економічна інтеграція, ГАТТ, СОТ, СНД, міжнародна торгівля, меркантилізм, фізіократи, теорія абсолютної переваги, теорія порівняльної переваги, торгівля, торгівельна політика, протекціонізм, фритредерство, демпінг, квота, тариф, ембарго, експорт, імпорт, зона вільної торгівлі, торговий баланс, преференції, порто-франко, торговий баланс, нетто-імпортер, нетто-експортер.

Приклади розв’язку задач

Задача 1

Між країною А і країною Б здійснювалися зовнішньоекономічні операції (млн. дол.): експорт товарів та послуг з країни А в країну Б – 250; грошові перекази із країни Б в країну А – 100; імпорт товарів і послуг у країну А –

230; купівля резидентами країни А цінних паперів фірм країни Б – 110; продаж цінних паперів фірм країни А резидентам країни Б – 70; імпорт золота у країну А – 80. Складіть платіжний баланс країни А.

Розв'язок

Доходи країни А становлять:

$$250+100+70=420 \text{ млн. дол.}$$

Зобов'язання країни А щодо країни Б становлять:

$$230+110+80=420 \text{ млн. дол.}$$

Платіжний баланс країни А рівноважний, тому що доходи дорівнюють витратам.

Задача 2

У базовому році вартість споживчого кошику в Україні становила 1500 грн., а в США – 355 дол. В аналізованому році темпи інфляції в Україні становили 28 %, а в США – 4,2 %. Визначте, чому дорівнює курс гривні в формі прямого котирування згідно з паритетом купівельної спроможності.

Розв'язок

Вартість споживчого кошика в Україні в аналізованому році дорівнює:
 $1500 \cdot 1,28 = 1920 \text{ грн.}$

Вартість відповідного споживчого кошика в США в аналізованому році дорівнює:
 $355 \cdot 1,042 = 370 \text{ дол.}$

Валютний курс гривні в формі прямого котирування згідно з паритетом купівельної спроможності дорівнює:
 $1920 : 370 = 5,19 \text{ грн. за дол.}$

Задача 3

Уряд країни взяв позику за кордоном у сумі 750 млн. дол. за річною ставкою 10 %. Ці кошти використано для реалізації інвестиційного проекту, який забезпечує щорічний приріст ВВП на суму 150 млн. дол. Впродовж кількох років. Визначте: а) наскільки зросте державний борг; б) чи зросте чистий тягар, який несуть громадяни цієї країни.

Розв'язок

а) державний борг зросте на суму взятої за кордоном позики, тобто на 750 млн. дол.

б) чистий тягар боргу не зросте, бо сума сплати процентів за рік менша від щорічного приросту ВВП, з якого сплачується борг. Сплата процентів дорівнює $(750 \times 0,1) = 75 \text{ млн. дол.}$, а щорічний приріст ВВП – 120 млн. дол. Різницю між ними $120 - 75 = 45 \text{ млн. дол.}$ нагромаджують для сплати основного боргу.

Завдання

12.1. Між країною А та іншими країнами мали місце такі зовнішньоторговельні операції: купівля резидентами країни А цінних паперів іноземних

фірм – 70 млн. дол.; імпорт товарів і послуг у країну А – 120 млн. дол.; експорт товарів і послуг з країни А – 140 млн. дол.; продаж цінних паперів країни А іноземцям – 80 млн. дол.; імпорт золота у країну А – 80 млн. дол.; грошові перекази з інших країн у країну А – 50 млн. дол. Визначте баланс країни А.

12.2. У країні Г реальний ВВП становить 1200 млрд. євро споживчі витрати – 710, валові внутрішні інвестиції – 190, податки – 230, бюджетне сальдо – 20 млрд. (1,67 % ВВП). Визначте, чому дорівнює чистий експорт у рівноважній економіці країни Г?

12.3. Обмінний курс гривні до долара на початку 2005 р. 5,3 грн./дол. На початку 2006 р. рівень цін у США зріс на 5 %, а в Україні – на 20 %. Яким має бути на початку 2006 р. номінальний курс гривні до долара, щоб реальний курс залишився без змін?

12.4. Нижче наведено таблиці виробничих можливостей для країни Г та країни Д.

Таблиця

Країна Г				
Товар	Виробничі альтернативи			
А	0	20	40	60
В	15	10	5	0

Країна Д				
Товар	Виробничі альтернативи			
А	0	20	40	60
В	60	40	20	0

Визначте:

а) внутрішню альтернативну вартість виробництва товару А і товару В у кожній країні;

б) товар, на виробництві якого повинна спеціалізуватися кожна країна;

в) лінії торговельних можливостей кожної країни, якщо умови торгівлі становлять: 1 одиниця товару В = 2 одиницям товару А;

г) якщо оптимальна структура виробництва для спеціалізації і торгівлі є (20 і 10) для країни Г і (20 і 40) для країни Д, то які їхні вигоди від спеціалізації і торгівлі.

12.5. У минулому році вартість повного набору продуктів у США становила 6 тис. дол., а у Німеччині – 9 тис. марок. Визначте паритет купівельної спроможності долара до марки.

12.6. Уряд країни взяв позику за кордоном у сумі 450 млн. дол. за річною ставкою 10%. Ці кошти використано для реалізації інвестиційного проекту, який забезпечує щорічний приріст ВВП на суму 100 млн. дол. Впродовж кількох років. Визначте: а) наскільки зросте державний борг; б) чи зросте чистий тягар, який несуть громадяни цієї країни.

Питання для контролю:

1. Що таке платіжний баланс ?
2. На основі чого здійснюється регулювання платіжного балансу?
3. Які способи макроекономічного корегування кризи платіжного балансу?

4. Які види валют ви знаєте?
5. На які групи умовно поділяються валюти виходячи із національного режиму регулювання валютних угод?
6. Що означає конвертованість валют і якою вона може бути?
7. Що послужило причиною для виникнення меркантилізму?
8. В чому полягає сутність теорії абсолютної переваги А. Сміта?
9. Які переваги вказують на користь протекціоністської політики?
10. Які тарифні обмеження зовнішньої торгівлі ви знаєте?
11. Що таке нетарифні бар'єри і що до них відноситься?
12. Поясніть, як зовнішня торгівлі впливає на економіку?
13. Які існують шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків?
14. Як, на вашу думку, спеціалізація та обмін впливають на міжнародний розподіл праці?
15. Доведіть вигоди міжнародної торгівлі.
16. Які форми світогосподарських економічних зв'язків ви знаєте?
17. Що є комплексним показником зовнішньоекономічної політики держави?
18. З'ясуйте передумови участі України в світовому економічному співтоваристві?
19. Для чого, на вашу думку, створюються міжнародні торгівельні союзи?
20. Що є матеріальною основою формування світового господарства?
21. Визначте шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків.

Коментар

Студент повинен виконати завдання з дисципліни. Розподіл завдань залежно від початкової літери прізвища студента наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл завдань з дисципліни "Макроекономіка"

<i>Початкова літера прізвища студента</i>	<i>Номер завдань за заліковим модулем</i>		
	<i>Модуль 1</i>	<i>Модуль 2</i>	<i>Модуль 3</i>
А	2.1; 3.1; 4.1	5.1; 6.5; 7.1; 8.1; 9.6	10.1; 11.1; 12.1
Б	2.2; 3.2; 4.2	5.2; 6.4; 7.2; 8.2; 9.5	10.2; 11.2; 12.2
В	2.3; 3.3; 4.3	5.3; 6.3; 7.3; 8.3; 9.3	10.3; 11.3; 12.3
Г	2.4; 3.4; 4.4	5.4; 6.2; 7.4; 8.4; 9.2	10.4; 11.4; 12.4
Д	2.5; 3.5; 4.5	5.5; 6.1; 7.5; 8.5; 9.1	10.5; 11.5; 12.5
Е,Є,Ж	2.6; 3.6; 4.1	5.6; 6.5; 7.6; 8.1; 9.4	10.1; 11.7; 12.6
З,И,І	2.7; 3.7; 4.2	5.7; 6.4; 7.7; 8.2; 9.6	10.2; 11.2; 12.4
Ї,Й,К	2.1; 3.1; 4.3	5.1; 6.3; 7.1; 8.3; 9.5	10.3; 11.3; 12.1
Л	2.2; 3.2; 4.4	5.2; 6.2; 7.2; 8.4; 9.4	10.4; 11.4; 12.2
М	2.3; 3.3; 4.5	5.3; 6.1; 7.3; 8.5; 9.3	10.5; 11.5; 12.3
Н	2.4; 3.4; 4.1	5.4; 6.5; 7.4; 8.1; 9.2	10.1; 11.6; 12.4
О	2.5; 3.5; 4.2	5.5; 6.4; 7.5; 8.2; 9.1	10.2; 11.7; 12.5
П	2.6; 3.6; 4.3	5.6; 6.3; 7.6; 8.3; 9.6	10.3; 11.1; 12.6
Р	2.7; 3.7; 4.4	5.7; 6.2; 7.7; 8.4; 9.5	10.4; 11.2; 12.3
С	2.1; 3.1; 4.5	5.1; 6.1; 7.1; 8.5; 9.4	10.5; 11.3; 12.1
Т	2.2; 3.2; 4.1	5.2; 6.5; 7.2; 8.1; 9.3	10.1; 11.4; 12.2
У,Ф	2.3; 3.3; 4.2	5.3; 6.4; 7.3; 8.2; 9.2	10.2; 11.5; 12.3
Х,Ц	2.4; 3.4; 4.3	5.4; 6.3; 7.4; 8.3; 9.1	10.3; 11.6; 12.4
Ч,Ш,Щ	2.5; 3.5; 4.4	5.5; 6.2; 7.5; 8.4; 9.5	10.4; 11.7; 12.5
Ю,Я	2.6; 3.7; 4.5	5.6; 6.1; 7.6; 8.5; 9.3	10.5; 11.1; 12.6

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

МОДУЛЬ 1
ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ. МАКРОЕКОНОМІЧНА
РІВНОВАГА

Тема 1. Макроекономіка – як наука

Питання для поглибленого вивчення

1. Матеріальні потреби людей та їх форми. Економічні ресурси та їх характеристика.
2. Економічний кругообіг. Модель кругообігу як вихідна модель макроекономічного аналізу.
3. Економічна система – об'єкт макроекономіки. Моделі економічних систем та їх ознаки.
4. Роль макроекономіки в житті суспільства.

Теми рефератів (презентацій)

- 1.1. Макроекономічна політика – практичне втілення макроекономіки.
- 1.2. Історія становлення макроекономічної науки.
- 1.3. Основні макроекономічні проблеми та протиріччя.
- 1.4. Внесок вчених-економістів у розвиток макроекономічної науки.
- 1.5. Моделі змішаної економіки: їх переваги та недоліки.
- 1.6. Взаємодія макроекономічних суб'єктів в умовах відкритої економіки.
- 1.7. Особливості перехідної економіки України.
- 1.8. Макроекономічні моделі: сутність та типи.
- 1.9. Глобальне моделювання економіки.

Понятійний апарат

Агрегати – невід'ємні активні підрозділи економічної системи.

Агрегування – це об'єднання явищ і процесів у єдине ціле.

Адаптивні очікування – економічні суб'єкти коректують свої очікування з врахуванням помилок, зроблених у минулому.

Адміністративно-командна система (планова) – економіка з жорстким державним регулюванням.

Гіпотеза – наявність причинно-наслідкових зв'язків між фактами.

Грошовий капітал – потенційний капітал, тобто гроші спрямовані на придбання інвестиційних ресурсів (позичковий капітал, акціонерний).

Двосекторна модель економіки – економіка, в якій один із секторів – домогосподарство, інший – підприємці. Передбачається, що все виробництво здійснюється всередині сектора підприємств, всі фактори виробництва належать домогосподарствам(споживачам), а всі доходи витрачаються на покупку товарів чи факторів

Державне регулювання – система заходів законодавчого, виконавчого та контрольного характеру, що здійснюється уповноваженими установами та громадськими організаціями, спрямована на підвищення ефективності виробництва і задоволення потреб суспільства.

Домогосподарство – економічна одиниця, основними функціями якої є постачання економічних ресурсів та споживання.

Динамічні моделі – зображують економічні процеси з урахуванням фактору часу.

Довгостроковий період – достатньо тривалий для того, щоб ціни та заробітна плата могли змінюватися під впливом змін у сукупному попиті та сукупній пропозиції.

Змішана економіка – економіка, що поєднує в собі різні форми власності і два механізми макроекономічного регулювання: ринковий і державний.

Засоби макроекономічної політики – інструменти здійснення макроекономічної політики.

Заходи макроекономічної політики – кількісне визначення способу застосування засобів.

Земля як ресурс – усі природні ресурси, тобто продукти самої природи, її дари.

Змінні:

- – **ендогенні** – змінні, які модель намагається пояснити (обсяг національного виробництва, рівень зайнятості, інфляції тощо), вони є результатом моделі;
- **екзогенні** – це змінні, які модель бере як дані (державні видатки, ставки оподаткування, величина пропозиції грошей тощо).

Економічна:

- **дестабілізація** – відхилення від стабілізаційного рівня, яке виникає внаслідок негативних шоків (імпульсів) сукупного попиту (або сукупної пропозиції), які породжуються: приватним сектором, зовнішнім світом або помилками у макроекономічній політиці;
- **ефективність** – 1) на мікрорівні – співвідношення між результатами виробництва та здійсненими у процесі їх досягнення витратами економічних ресурсів; 2) на макрорівні її складовими є: повна зайнятість економічних ресурсів, їх ефективний розподіл між виробництвом різних товарів та послуг, максимальна віддача від їх за діяння у виробництві;
- **система** – 1) певним чином упорядкована система зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних та нематеріальних благ і послуг; 2) система, що трансформує природні ресурси у придатні до споживання суспільством матеріальні блага за певних виробничих відносин.

Економічні:

- **закони** – визначають суттєві стійкі причинно-наслідкові зв'язки, що постійно повторюються в системі виробничих відносин;
- **ресурси** – природні, людські ресурси та вироблені людиною засоби, що використовуються для виробництва товарів та послуг.

Інвестування – процес виробництва і нагромадження інвестиційних ресурсів.

Капітал – засоби виробництва. У макроекономіці тотожне поняттю “інвестиції”.

Короткостроковий період – період, протягом якого ціни та зарплата не гнучкі, тобто неспроможні змінюватися у відповідь на зміни сукупного попиту та пропозиції.

Лаз – часовий інтервал (проміжок) між виникненням дестабілізаційного явища і його усуненням за допомогою заходів макроекономічної політики;

- **внутрішній** – часовий інтервал від виникнення дестабілізаційного явища до прийняття політичного рішення щодо застосування необхідних заходів впливу на економіку;
- **зовнішній** – часовий проміжок між застосуванням заходів макроекономічної політики до отримання певного цільового ефекту.

Людські ресурси – праця як сукупність всіх фізичних та розумових здібностей людей, які вони застосовують у процесі виробництва товарів і послуг.

Макроекономіка – 1) розділ економічної науки, що вивчає закономірності функціонування національної економіки; 2) наука, що формує наукові уявлення про функціонування економічної систем на національному рівні;

- **нормативна макроекономіка** – суб'єктивні судження відносно того, якою повинна бути економіка;
- **позитивна макроекономіка** – має справи з фактами і вільна від суб'єктивних оцінюючих суджень, намагається формувати наукові уявлення про економічну поведінку.

Макроекономічні:

- **категорії** – це найбільш загальні і функціональні поняття, що відображають діяльність;
- **показники** – зводні, узагальнюючі, усереднені по економіці в цілому показники, які відображають обсяги виробництва і споживання, доходів і витрат, структуру, ефективність, рівень добробуту, експорт та імпорт, темпи економічного зростання тощо;
- **поняття** – наукові абстракції, які не враховують безпосередньої різноманітності конкретних явищ, але відображають їх головний характерний зміст.

Макроекономічна:

- **модель** – 1) формалізований опис (логічний, графічний, алгебраїчний) різних економічних явищ і процесів для знаходження функціональних зв'язків між ними; 2) математичні рівняння, в яких виражені (змодельовані) реальні економічні процеси в абстрактному вигляді; 3) економіко – математичні моделі, що характеризують розвиток економіки в цілому та її найбільш важливих з математичної точки зору частин: галузей, секторів, сфер. В ролі змінних таких моделей виступають макроекономічні показники;
- **політика** – 1) довгострокові державні заходи, спрямовані на регулювання економіки країни в цілому з метою забезпечення її надійного функціонування; 2) дії уряду, спрямовані на стабілізацію і розвиток господарських відносин країни; 3) діяльність держави, щодо визначення кінцевих цілей макроекономічного розвитку країни та засобів (інструментів) їх досягнення.

Макроекономічний:

- **об'єкт** – економічна система в цілому та її агреговані параметри;
- **суб'єкт** – той, хто свідомо і самостійно приймає рішення (домогосподарства, підприємство, держава, сектор – закордон).

Метод – сукупність правил, прийомів, техніки вивчення економічної дійсності.

Мікроекономіка – розділ економічної теорії, предметом якої є діяльність окремої господарської одиниці-домогосподарства, підприємства, галузі.

Моделювання – процес створення моделі.

Монетарна політика – сукупність заходів щодо регулювання грошового обігу, кредитування та курсоутворення з метою стабілізації цін та створення сприятливих умов для економічного зростання і зменшення безробіття.

Національне багатство – сукупність матеріальних і нематеріальних благ, створених працею попередніх та сучасних поколінь і залучених у процес відтворення природних ресурсів, якими суспільство володіє на певний момент часу.

Національна економіка – 1) сукупність домогосподарств, підприємств, відповідних державних інституцій і установ, інфраструктури та різних активів у межах певного природного середовища і державної території; 2) ділові підприємства та об'єкти інфраструктури.

Неринкова система – економічна система, в якій ринок не виконує самостійних регулюючих функцій.

Очікування:

- **ex post** – 1) оцінка економічними суб'єктами отриманого досвіду; 2) фактичні оцінки, оцінки минулого;
- **ex ante** – прогностичні оцінки економічних суб'єктів.

Предмет макроекономіки – механізм функціонування економічної системи.

Перехідний період – період, необхідність якого обумовлена створенням умов для даної соціальної, економічної, політичної перебудови суспільства.

Політика економічного зростання – діяльність держави, яка спрямована на забезпечення обсягів виробництва на умовах збільшення ВВП та підтримки помірної інфляції.

Потреби – мотиви або фактори, що спонукають до діяльності.

Раціональні очікування – прогнози економічних суб'єктів на майбутнє, складаються як оптимальний результат переробки всієї інформації, що знаходиться в їх розпорядженні, в тому числі і про економічну політику уряду, яку він зараз проводить.

Реальний капітал – виробничі ресурси.

Ринкова система – економіка, що характеризується приватною формою власності на економічні ресурси і використанням ринкового механізму для

регулювання економіки (конкуренція, вільне ціноутворення, закону попиту та пропозиції).

Стабілізаційна політика – діяльність держави спрямована на відновлення реальних обсягів виробництва на умовах наближення до повної зайнятості, тобто до рівня потенційного ВВП та забезпечення помірної інфляції.

Статичні моделі – фіксують економічний процес на початку та вкінці певного періоду і не зображують перехід від одного стану до іншого.

Статичні очікування – означають, що економічні суб'єкти в майбутньому очікують на те, з чим зіткнулись в минулому.

Традиційна система – економічна система притаманна слаборозвинутим країнам

Теорія – сукупність взаємопов'язаних гіпотез.

Факт – реальна подія, явище.

Фіскальна політика – зміни, які вносить уряд у розміри та умови оподаткування, а також у розмір та порядок державних витрат з метою стабілізації економіки.

Література

1. Галушко О.С. Моделювання макроекономічних процесів на основі інтелектуальних технологій /О. Галушко, О. Киселёва, С. Дзюба // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 2. – С. 25 – 33.
2. Осодчая И. Эволюция современной макроэкономической теории / И. Осодчая// Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 2. – С. 3 – 13.
3. Песцова-Світалка О. С. Теорія та практика формування інфраструктури земельного ринку: макроекономічні засади/ О.С. Песцова-Світалка. Економіка і регіон: наук. вісник – Полтава: ПолтНТУ, 2010. – №2. – С. 40-43.
4. Прушківська Е. В. Еволюція концепцій структурування національної економіки / Е. В. Прушківська // Проблеми економіки. – 2013. – №2. – С. 87–94.
5. Тарасевич В. М. Тема 1: Предмет макроекономіки / В. М. Тарасевич // Економічна теорія. – 2006. – № 3. – С. 66 – 88.
6. Тарасевич В. М. Тема 2: Методологія макроекономіки/ В. М. Тарасевич // Економічна теорія. – 2006. – № 4. – С. 88 – 99.
7. Чорнодід І. С. Соціальний конкурентний статус країни та засоби його підтримання / І. С. Чорнодід // Проблеми економіки. – 2013. – №3. – С. 172–177.
8. Янтовский А. Об инструменте долгосрочного макроэкономического прогнозирования/ А. Янтовский // Экономист. – 2008. – № 2. – С. 31 – 44.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Питання для поглибленого вивчення

1. СНР: переваги, обмеження та проблеми впровадження в Україні.
2. Внутрішня, зовнішня та національна економіка в СНР.

3. Подвійний рахунок та необхідність його виключення.
4. Динаміка валового внутрішнього продукту в Україні.
5. ВВП та економічний добробут.

Теми рефератів (презентацій)

- 2.1. Аналіз стану національної економіки – основа для прийняття державних рішень.
- 2.2. Функціональний та особистий розподіл доходу.
- 2.3. Динаміка макроекономічних показників української економіки.
- 2.4. Світовий досвід боротьби з тіньовою економікою.
- 2.5. Система національних рахунків (СНР) як нормативна база макроекономічного рахівництва.
- 2.6. Вплив тіньової економіки на обсяг ВВП.
- 2.7. Методи оцінки обсягів тіньового сектору.
- 2.8. Основні складові та динаміка розвитку ВВП України.
- 2.9. Сутність, етапи розвитку та принципи побудови СНР.
- 2.10. Чинники, що визначають характер функціонування економіки.
- 2.11. Методи прогнозування національного доходу.

Понятійний апарат

Агрегати (сукупні економічні показники) – узагальнюючі показники результатів функціонування національної економіки за певний період.

Агрегування – укрупнення економічних величин.

Амортизація – щорічні відрахування частини доходу підприємницького сектору з метою заміщення спожитого в процесі виробництва капіталу.

ВВП – сукупна валова вартість всієї кінцевої продукції (товарів і послуг) в цінах кінцевого споживання, створена за допомогою ресурсів, що належать даній країні, незалежно від її географічного розташування.

ВНВД (валовий національний використаний дохід) – сумований ВВП та чисті трансфери, переведені за кордон, тобто він спрямовується на кінцеве споживання і збереження.

ВВП – сукупна ринкова вартість всієї кінцевої продукції створеної в країні протягом певного періоду;

- ***номінальний ВВП*** – відображає фізичний обсяг вироблених товарів і послуг;
- ***реальний ВВП*** – номінальний ВВП, скоректований з врахуванням цін або виражений в цінах базового року;
- ***потенційний ВВП*** – такий реальний обсяг ВВП, який виробляється в країні за умов повної зайнятості, тобто коли фактична норма безробіття дорівнює природному рівню безробіття.

Дефлятор – 1) індекс, що використовується як коефіцієнт перерахунку елементів валового внутрішнього продукту у співставних цінах; 2) для оцінки сукупності показників, які впливають на зміну цін; 3) для оцінки норми інфляції в економіці.

Дефлятор ВВП (ВВП) – індекс цін, розрахований як відношення ВВП(ВВП) номінального до ВВП(ВВП), відображає динаміку ціни на всі ви-

роблені товари та послуги, що дозволяє його використовувати для оцінки економічного стану країни.

Дефлювання – один із шляхів зведення ВВП номінального до рівня реального, коли дефлятор більше за 1 (по суті – це зменшення ВВП номінального до рівня реального).

Додана вартість – 1) прирощена вартість; 2) вартість, яку додає фірма(галузь) до придбаних матеріалів і послуг в процесі виробництва і реалізації продукції; 3) різниця між загальною виручкою, отриманою від продажу даної продукції, і вартістю ринкових витрат на її виробництво і реалізацією (вартість сировини, матеріалів, палива, енергії).

Індекс цін:

- **роздрібних** – показник підвищення або зниження роздрібних цін на споживчому ринку;
- **ІСЦ (індекс споживчих цін)** – 1) показник зміни вартості набору споживчих товарів та послуг на ринку, є одним із найбільш важливих показників рівня інфляції; 2) співвідношення поточної вартості споживчого кошику до вартості кошику базового року;
- **Ласпейреса** – індекс цін, обчислений для незмінного кошика товарів і послуг;
- **Пааше** – індекс цін, розрахований для набору товарів, що змінюються;
- **Фішера** – згадує неточності в оцінках зростання значного рівня цін, притаманні індексам зі змінними і постійними вагами (Іп. і Іл.).

Інфлювання – один із шляхів зведення ВВП номінального до реального, коли дефлятор менше за 1(по суті – це збільшення ВВП номінального до рівня реального).

Кінцеві товари та послуги – ті з них, що купуються протягом даного року і не застосовуються для випуску інших товарів.

НД (національний дохід) – 1) сукупність доходів всього населення даної країни за певний період: доходи найманих працівників і не корпоративних власників; прибуток фірм; рентні доходи; відсотковий дохід; 2) знову створена вартість;

Невидима економіка – не підлягаюча обліку діяльність в особистому домашньому господарстві, сімейному бізнесі.

ОВД(особистий використаний дохід) – частина особистого доходу, яка залишається в розпорядженні домогосподарств після сплати ними податків(державних, місцевих, на особисте майно, спадок).

ОД (особистий дохід) – сума доходів, отриманих населенням .

СНР (система національних рахунків) – 1) комплекс таблиць, що мають форму бухгалтерських рахунків, в яких відображено процес виробництва, розподілу і кінцевого використання суспільного продукту і національного доходу; 2) система економічної інформації (показників), що використовуються в світі для опису та аналізу господарської діяльності на макrorівні.

Споживчий кошик – поняття, в яке входить найменування найбільш широко вживаних продуктів.

Тіньова економіка – особлива назва не афішованих економічних процесів(які приховують їх учасники), що не піддаються контролю з боку держави та суспільства і не фіксуються офіційною статистикою.

ЧЕД (чистий економічний добробут) – узагальнений макроекономічний показник, обсяг якого визначається доповненням ВВП (ВНП) товарами та послугами невидимої економіки і який характеризує якість та рівень життя населення в цілому. Введений як доповнення до ВВП(ВНП), які не дають повної характеристики економічного добробуту.

ЧНП (чистий національний продукт) – найбільш точний макроекономічний показник створених та придбаних населенням за певний період певної країни товарів та послуг. $ЧНП=ВВП(ВНП)-$ амортизаційні відрахування.

Література

1. Дугінець Г. В. Особливості вимірювання екологічно скоригованого ВРП / Г. В. Дугінець, Л. Г. Саркісян. // Проблеми економіки. – 2013. – №3. – С. 184–191.
2. Порохня В. Моделювання макроекономічних показників на основі даних системи національних рахунків / В. Порохня, Є. Порохня, Л. Кухаревич // Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. – 2006. – № 2 . – С. 201 – 211.
3. Песцова-Світалка О. С. Розвиток регіонів України в світлі аналізу основних макроекономічних показників / О.С. Песцова-Світалка. Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. Вип. 263. Том 8. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 2115 – 2123.
4. Песцова-Світалка О. С. Агреговані показники соціального та економічного розвитку країни на макрорівні / О.С. Песцова-Світалка. Соціально-економічний розвиток України в умовах трансформаційних змін: виклики, тенденції перспективи (колективна монографія) за ред.. Аранчій В.І. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2013. – С. 81 – 91
5. Прилипко Ю. І. Удосконалення деяких методів оцінки обсягів тіньового сектору /Ю. І. Прилипко // Статистика України. – 2008. – № 1. – С. 16 – 25.
6. Пустовойт О. Внутрішній ринок України: потенційні та реальні можливості впливу на економічне зростання / О. Пустовойт // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 52 – 60.
7. Пустовойт О. Ефективність моделі розвитку внутрішнього ринку України / О. Пустовойт // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 24.
8. Харазішвілі Ю. Вимірювання тіньового ВВП на основі функцій сукупного попиту і сукупної пропозиції / Ю. Харазішвілі // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 57 – 64.
9. Уманців Ю. Макроекономічне рахівництво: концепції, принципи та напрями розвитку / Ю. Уманців , Г. Уманців // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 37 – 48.
10. Шинкарук Л.В. Інституційні сектори у структурі системи національних рахунків / Л. В. Шинкарук //Економічна теорія. – 2009. – №1. – С.102–113.

Тема 3. Ринок праці

Питання для поглибленого вивчення

1. Народонаселення та робоча сила.
2. Гендерний аспект проблеми зайнятості в Україні.
3. Актуальні проблеми розвитку ринку праці на селі.
4. Економічні та соціальні втрати від безробіття.
5. Державна політика зайнятості.
6. Досвід подолання безробіття в розвинених країнах.
7. Зовнішня та внутрішня трудова міграція: причини та наслідки.
8. Ринок праці в Україні та його особливості.

Теми рефератів (презентацій)

- 3.1. Державне регулювання ринку робочої сили і державна система забезпечення зайнятості в Україні.
- 3.2. Рівень та якість життя: підходи та показники.
- 3.3. Економічна нерівність і соціальна політика захисту населення в ринкових умовах.
- 3.4. Крива Філіпса в контексті соціальної політики.
- 3.5. Основні шляхи формування потужного середнього класу в Україні.
- 3.6. Вплив мінімальної заробітної плати на зайнятість та безробіття.
- 3.7. Ринок праці та механізм його функціонування.
- 3.8. Показники ефективності функціонування ринку праці.
- 3.9. Економічні та соціальні втрати від безробіття.
- 3.10. Проблеми безробіття в Україні.
- 3.11. Формування ринку праці в країнах з розвинутою економікою.
- 3.12. Досвід подолання безробіття в розвинених країнах.

Понятійний апарат

Безробітні – люди, які не мають оплачуваної роботи, але активно її шукають.

Безробіття – 1) така соціально-економічна ситуація в суспільстві, коли частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку вони здатні виконувати, що обумовлено переважанням пропозиції праці над попитом на неї; 2) перевищення обсягу пропозиції над обсягом попиту на ринку праці;

- **структурне** – 1) безробіття, пов'язане зі змінами у галузевій, регіональній та технологічній структурах виробництва; 2) безробіття, що виникає з причин територіальної або професійної невідповідності попиту та пропозиції на ринку праці;
- **фрикційне** – 1) безробіття, що є результатом динамічного ринку праці; 2) виникає внаслідок того, що в кожен певний момент частина працівників знаходиться в стані зміни роботи: вони: а) добровільно обирають роботу, зважаючи на таку, яка їм більше підходить; б) вперше обирають роботу; в)

втрачають роботу в зв'язку із закінченням терміну контракту на попередній роботі тощо;

- **циклічне** – безробіття, зумовлене кількісною нестачею робочих місць для всіх бажаючих працівників, викликане зміною економічної кон'юнктури, кризовою фазою економічного циклу.

“Відплив мозків” (brain drain) – міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів.

Допомога по безробіттю – грошова допомога, що виплачується особам, які визнані безробітними у встановленому державою порядку.

Зайнятість – 1) як економічна категорія – сукупність економічних, правових, соціальних, національних відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та його участю в суспільно-корисній діяльності, що приносить їм заробіток чи прибуток; 2) як економічна проблема – співвідношення між кількістю працездатного і зайнятого населення, яке характеризує рівень використання трудових ресурсів та ситуацію на ринку робочої сили;

- **ефективна** – зайнятість, здійснюється відповідно до вимог інтенсивного типу відтворення, критеріїв економічної доцільності та соціальної результативності, орієнтована на скорочення рутинної, непривабливої і важкої фізичної праці;
- **повна** – 1) стан зайнятості, коли фактичний рівень безробіття не перевищує природного рівня безробіття; 2) надання суспільством усьому працездатному населенню можливості займатися суспільно-корисною працею на підставі якої здійснюється індивідуальне (в межах родини) та колективне (фірм, держави) відтворення робочої сили;
- **раціональна** – зайнятість у суспільній праці з урахуванням доцільності перерозподілу і використання трудових ресурсів, їх освітньої та статево-вікової структури з метою покращення статево – вікової зайнятості.

Закон Оукена – 1) зростання рівня безробіття на 1 % над природним дає 2–2,5% втрати ВВП порівняно з потенційним; 2) щорічний приріст реального ВВП приблизно на 2,7 % утримує кількість безробітних на постійному рівні; 3) кожен додатковий 2 % приріст реального ВВП зменшує кількість безробітних на 1 %.

Еміграція – виїзд працездатного населення з даної країни за її межі.

Ефективний попит на працю – визначається кількістю економічно доцільних місць.

Імміграція – в'їзд в країну працездатного населення через її межі.

Крива Філіпса – крива, що характеризує залежність між рівнем інфляції та рівнем безробіття: висока інфляція супроводжується низьким рівнем безробіття і навпаки.

Міграція – 1) переміщення робочої сили через кордон тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди чи на певний час; 2) переміщення населення з одних країн в інші більше ніж на рік, викликане причинами економічного та іншого характеру;

- **легальна** – міграційні потоки, що складаються з осіб, які проживають на певній території на підставі відповідного дозволу;
- **маятникова** – означає регулярні поїздки до місця роботи чи навчання за межі свого населеного пункту;
- **нелегальна** – виникає за рахунок осіб, які в'їхали без дозволу або після в'їзду вже порушили певні умови перебування.

Міграційне сальдо – різниця імміграції в країну й еміграції з країни.

Попит на робочу силу – платоспроможна потреба працедавців у трудових послугах працівників певних професій.

Пропозиція робочої сили – різноманітність і якість трудових ресурсів, які пропонуються для реалізації.

Природний рівень безробіття – 1) рівень фрикційного і структурного безробіття разом; 2) той мінімальний рівень безробіття в суспільстві, який неможна зменшити і який відповідає поняттю повної зайнятості.

Реєміграція – повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання.

Ринок праці – 1) система суспільних відносин, пов'язаних з наймом і пропозицією праці, тобто з її купівлею і продажем; 2) економічний простір-сфера працевлаштування, в якій взаємодіють покупці і продавці праці; 3) механізм, що забезпечує утвердження ціни і умов праці між роботодавцями і найманими працівниками та регулює її попит та пропозицію.

Рівень безробіття – виражена у відсотках частка безробітних у складі робочої сили.

Рівновага на ринку робочої сили – встановлюється тоді, коли попит на робочу силу дорівнює її пропозиції, а рівень зарплати задовольняє і працедавців, і найманих працівників.

Робоча сила – частина населення, яка складається з осіб, які можуть і бажають працювати.

Сукупна пропозиція праці – включає всі категорії економічно активного населення, тобто всіх, хто працює або бажає працювати.

Сукупний попит на працю – визначається кількістю і структурою робочих місць, що існують в економіці.

Ціна попиту на працю – рівень максимально допустимої з точки зору підприємця зарплати для найманих працівників.

Ціна пропозиції – мінімальна ставка зарплати, що задовольняє тих, хто наймається на роботу.

Література

1. Безтелесна Л.І. Макроекономічні закономірності функціонування національного ринку праці / Л.І. Безтелесна, Г.М. Юрчик // Статистика та економіка, аналіз. – 2012. – № 1. – С. 22 – 27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ntkstat.com.ua/jurnal/1.2012/SU_20121.pdf
2. Куліков Ю.М. Мінімальна заробітна плата в методології неформальної зайнятості / Ю.М. Куліков, О.В. Йолкіна // Економіка України. – 2015. – №9. – С. 93 – 101.
3. Олійник О. Ризик втрати роботи в Україні / О. Олійник // Економіка України. – 2011. – № 11. – С. 80 – 87.

4. Песцова-Світалка О. С. Рівень та динаміка заробітної плати в Україні: макроекономічні засади / О.С. Песцова-Світалка. Нереалізовані стратегії соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних змін: аналіз помилок і пошук рішень (колективна монографія) за ред. Дорогань-Писаренко Л.О. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2014. – С. 31 – 39.
5. Попов В. Українська економіка в параметрах інфляції та безробіття / В. Попов // Економіка України. – 2011. - № 11. – С. 69 – 79.
6. Семенова К.Д. Аналіз впливу економічної кризи на рівень безробіття в Україні / К.Д. Семенова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. - № 1(44). – С. 106 – 111.
7. Шубала І.В. Аналіз макроекономічних чинників забезпечення ефективної зайнятості населення / І.В. Шубала // Статистика та економіка, аналіз. – 2012. – № 1. – С. 35– 40 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.; http://ntkstat.com.ua/jurnal/1.2012/SU_20121.pdf
8. Шупик І. І. Соціально-економічний аспект проблеми зайнятості жінок на ринку праці України/ І. І. Шупик // Вісник ХНТУСГ. – 2004. – № 30. – С. 216–220.
9. Шупик І. І. Внесок жіночого фермерства у розв'язання проблеми зайнятості/ І. І. Шупик // Вісник ПДАА. – 2005. – №4. – С. 91– 93.
10. Шупик І. І. Гендерна складова управління персоналом //Збірник наукових праць ПДАТУ. – Випуск 16. – Том 3 / за ред. М.І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський, 2008. – С. 355–358.
11. Шупик І.І.Феминизация миграции в контексте экономической безопасности// И. И. Шупик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том 1. – Хмельницький, 2011. – С.220 –223.

Тема 4. Товарний ринок

Питання для поглибленого вивчення

1. Значення моделі AD – AS в макроекономічному аналізі.
2. Збурення сукупного попиту та механізм відновлення рівноваги.
3. Збурення сукупної пропозиції та механізм відновлення рівноваги.
4. “Перегріта економіка”.

Теми рефератів (презентацій)

- 4.1. Ресурси України та їх раціональне використання.
- 4.2. Сукупна пропозиція та фактори що впливають на неї.
- 4.3. Рівновага на товарному ринку.
- 4.4. Вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на товарний ринок.
- 4.5. Нецінові фактори сукупного попиту та їх вплив на криву AD.
- 4.6. Механізм досягнення макроекономічної рівноваги на окремих відрізках кривої сукупної пропозиції.
- 4.7. Класичний погляд на взаємодію сукупного попиту та сукупної пропозиції.

4.8. Кейнсіанський погляд на взаємодію сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Понятійний апарат

Взаємодія AD AS – національний обсяг виробництва і рівень цін.

Державний попит – державні закупки товарів і послуг.

Закордонний попит – чистий експорт, тобто різниця між експортом і та імпортом

Ефект храповика – спрацьовує в умовах зменшення **AD**. Це стан, коли рівноважна ситуація пояснюється “поведінкою цін” і кривою **AS**, тобто ціновою інерцією витрат на виробництво продукції.

Інвестиційний попит – попит підприємств на засоби виробництва; попит підприємців на блага для відновлення зношеного капіталу та збільшення реального капіталу.

Крива AD – 1) показує кількість товару і послуг, які будуть куплені при кожному даному рівні цін; 2) графічне зображення **AD**, яке монотонно спадає; 3) показує зміни сукупного рівня витрат домогосподарств, бізнесу, уряду і закордону в залежності від зміни рівня цін.

Крива AS – відображає динаміку витрат виробництва на одиницю продукції у зв'язку зі зміною рівня цін.

Макроекономічна рівновага – ситуація, коли весь вироблений продукт повністю викуплено, тобто виробництву відповідає платоспроможний попит.

Номінальний попит – попит, виражений в грошових одиницях

Перегрів економіки – такий стан, коли збільшення попиту більшою частиною призводить до зростання цін, а не до обсягів виробництва.

Реальний попит – попит, виражений в кошиках продуктів, предметів споживання і послуг.

Споживчий попит – попит на товари і послуги домогосподарств; платоспроможний попит домогосподарств на товари тривалого користування, поточного споживання та послуги.

Сукупний попит (AD) – 1) сумарні витрати макроекономічних суб'єктів на кінцеві товари і послуги, що вироблені в економіці протягом певного періоду; 2) реальний обсяг національного виробництва, який готові купити за кожного рівня цін макроекономічні суб'єкти; 3) бажання і можливості населення, фірм, держави і домогосподарств, придбати певний обсяг товарів і послуг при рівні цін, що склалися.

Сукупна пропозиція (AS) – обсяг товарів та послуг, який фірми готові виробити протягом року за кожного рівня цін.

Література

1. Бондарчук Н. Купівельна спроможність населення як фактор формування попиту / Н. Бондарчук, Л. Васільєва // Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. – 2006. – № 5. – С. 34 – 37.
2. Дейнеко Л.В. Торгівля України з країнами Митного союзу: сучасні тенденції та ризики для вітчизняного промислового виробництва / Л.В. Дейне-

- ко, І.А. Шовкун, П.М. Купчак // // Економіка України. – 2015. – №8. – С. 74 – 90.
3. Козловський С.В. Управління регіональною продовольчою безпекою на основі сучасних методів моделювання // С.В. Козловський, Е.А. Кіреєва // Економіка України. – 2015. – №8. – С. 57 – 73.
 4. Лабурцева О. І. Обґрунтування цін на продукцію в умовах ризику змін споживчого попиту / О. І. Лабурцева // Економіка та держава. – 2009. – №6. – С. 21–27.
 5. Лихачев М. Теория макроэкономического равновесия в контексте методологических проблем современной экономической науки / М. Лихачев // Вопросы экономики. – 2008. – №7. – С. 77 – 88.
 6. Ляшенко В.І. Методичні підходи до оцінювання процесів модернізації промислово розвинутих територій України / В.І. Ляшенко В.І., Є.В. Котов // Економіка України. – 2015. – №10. – С. 32 – 44.
 7. Мельник Т. Чинники зростання сукупної пропозиції в Україні / Т. Мельник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – №10. – С. 29-33.
 8. Мортіков В.В. Концепція споживчого надлишку та економічна політика / В.В. Мортіков // Економіка України. – 2014. – №12. – С. 57 – 66.
 9. Олефір В. Товарний ринок як об'єкт дослідження / В. Олефір // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2008. – № 3. – С. 5 – 15.
 10. Харазішвілі Ю. Вимірювання тіньового ВВП на основі функцій сукупного попиту і сукупної пропозиції / Ю. Харазішвілі // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 57.
 11. Харазішвілі Ю. А. Класична модель функції сукупної пропозиції в контексті кейнсіанської теорії / Ю. А. Харазішвілі // Статистика України. – 2006. – №1. – С.42–48.
 12. Харазішвілі Ю.М. Міжрегіональний рух товарів і послуг як новітній індикатор економічної безпеки регіонів України / Ю.М. Харазішвілі // Економіка України. – 2014. – №12. – С. 38 – 56.

МОДУЛЬ 2

ГРОШІ В МАКРОЕКОНОМІЦІ

Тема 5. Грошовий ринок

Питання для поглибленого вивчення

1. Генезис грошей. Грошові системи та їх типи.
2. Процес створення банківських депозитів.
3. Депозитний та грошовий мультиплікатори, їх суть та особливості розрахунку.
4. Кейнсіанська та монетаристська концепції грошової політики.
5. Швидкість обігу грошей, номінальна і реальна ставки відсотку.

Теми рефератів (презентацій)

- 5.1. Проблеми створення національної валюти.
- 5.2. Українські гроші.
- 5.3. З історії появи грошей.
- 5.4. Дворівнева система банків і особливості її формування в Україні.
- 5.5. Роль комерційних банків у розвитку ринкових відносин в Україні.
- 5.6. Проблеми створення і конвертації національної валюти України.

Понятійний апарат

Банківський спред – різниця між відсотковими ставками, за якими банк бере і видає гроші.

Гроші – еквівалент вартості всіх товарів.

Грошові агрегати – 1) види грошей та грошових засобів, які відрізняються один від одного своєю ліквідністю, тобто можливістю швидкого перетворення в готівку; 2) показник структури грошової маси.

Грошова база – готівка плюс обов'язкові резерви.

Грошовий мультиплікатор – 1) числовий коефіцієнт, який показує у скільки разів зросте або зменшиться пропозиція грошей в результаті збільшення або скорочення вкладів у грошову – кредитну систему на одну грошову одиницю; 2) коефіцієнт самозростання грошей означає можливість створення максимальної кількості нових грошей; 3) показує, як зміниться пропозиція грошей при зміні грошової бази на 1 %.

Грошова маса – сукупність всіх грошових засобів, що знаходяться в народному господарстві в готівковій та безготівковій формах, які виконують функції засобів обігу, платежу, накопичення.

Грошовий обіг – безпосередній рух грошей, які виконують функції засобу обігу і платежу, а також обслуговують кругообіг товарів та послуг

Грошова одиниця – міра грошей, прийнята в країні за одиницю, в якій виражається ціна товарів та послуг.

Грошова система – форма організації грошового обігу, що історично та законодавчо склалася в країні.

Девальвація – 1) зниження офіційного золотого змісту грошової одиниці країни; 2) зниження курсу національної грошової одиниці по відношенню до валют інших країн.

Деномінація – укрупнення грошової одиниці країни (без її перейменування) з метою впорядкування грошового обігу і надання більшої повноцінності національній валюті.

Депозит – грошові кошти або цінні папери, розміщені для зберігання в кредитних установах.

Жиро – гроші – передаточний надпис на векселі, чекові, розпорядженні клієнта банку про перерахування суми на рахунок третьої особи.

Закон грошового обігу – визначає кількість грошей, необхідних для обігу.

Емісійна система – установи, що здійснюють емісію та визначають її порядок.

Інститути грошової системи – державні і недержавні структури, які регулюють грошовий обіг.

Кеш – наявні гроші у формі готівки, банкнот і монет.

Крива попиту на гроші (НД) – відображає взаємозв'язки між загальною кількістю грошей, які населення та фірми хочуть мати на руках в даний момент, і відсотковою ставкою за звичайними не грошовими активами.

Крива пропозиції грошей – відображає залежність пропозиції грошей від відсоткової ставки.

Масштаб цін – вагова кількість металу, прийнятого в країні за грошову одиницю.

Монетаризм – економічна теорія, згідно з якою кількість грошей, що перебувають в обігу, є визначальним чинником цін, доходів і зайнятості.

Ревальвація – збільшення золотого вмісту грошової одиниці; 2) підвищення курсу національної грошової одиниці по відношенню до валют інших країн.

Рівновага на грошовому ринку – ситуація на грошовому ринку, коли кількість грошових коштів, що пропонуються і кількість грошей, що бажає мати на руках населення та підприємці, рівні.

Ринок грошей – ринок, на якому економічні суб'єкти купують необхідні їм ліквідні засоби, пускаючи в обіг банкноти.

Фондовий ринок – частина ринку позичкових капіталів, де здійснюється емісія, купівля продаж цінних паперів.

Література

1. Бондаренко Г. Гроші як система цінностей / Г. Бондаренко // Новини агротехніки. – 2008. – № 5. – С. 57 – 59.
2. Грачова Р. Дисконтування грошових потоків / Р. Грачова // Дебет-Кредит. – 2008. – № 14. – С. 39 – 43.
3. Грищенко А. Проблеми забезпечення стабільності грошової одиниці України / А. Грищенко // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 88 – 97.
4. Євнух О. Гроші як соціально-економічне явище / О. Євнух // Банківська справа. – 2006. – № 1. – С. 64 – 75.
5. Затварська О. О. Основні тенденції динаміки відсоткових ставок в Україні / О. О. Затварська, А. М. Матвійчик // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 175 – 181.
6. Коваленко В. В. Фінансовий **контролінг** та специфіка його використання в управлінні грошовими потоками банків / В.В. Коваленко, О.С. Сергєєва // Фінанси України. – 2015. – №9. – С. 96 – 109.
7. Козюк В. Глобальний монетаризм та актуальні проблеми кількісної теорії / В. Козюк // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 24 – 30.
8. Корнев В. Еволюція і перспективи фінансового ринку України / В. Корнев // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 21 – 28.

9. Міщенко В. Електронні гроші: поняття, стан українського ринку та перспективи розвитку / В. Міщенко, О. Махаєва // Банківська справа. – 2007. – № 3. – С. 3 – 19..
10. Пісочний С. Грошовий обіг / С. Пісочний // Все про бухгалтерський обіг. – 2008. – № 88. – С. 41 – 43.
11. Полозенко Д. Гроші та фінанси в умовах трансформаційної економіки / Д. Полозенко // Економіка АПК. – 2007. – № 10. – С. 64 – 69.
12. Рябініна Л.М. Генезис та докорінні відмінності парадигми сучасних традиційного та ісламського банків як посередників грошового ринку / Л.М. Рябініна // Економіка України. – 2015. – №2. – С. 36 – 47 .
13. Стрілець Т. М. Використання чинника еластичності банківських депозитів при формуванні ресурсної бази банків / Т. М. Стрілець // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 203 – 205.
14. Серіков А. Сутність грошей: нетрадиційний погляд / А. Серіков // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 184 – 189.
15. Чухно А. Природа сучасних грошей, кредиту та грошово-кредитної політики / А. Чухно // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 3 – 16.

Тема 6. Інфляційний механізм

Питання для поглибленого вивчення

1. Дефіцити державних бюджетів та інфляція.
2. Крива Філіпса як аналітичний засіб стабілізаційної політики.
3. Причини розвитку інфляції в Україні.
4. Світовий досвід боротьби з інфляцією.

Теми рефератів (презентацій)

- 6.1. Гіперінфляція в економіці України і можливі шляхи її подолання.
- 6.2. Соціально – економічні наслідки інфляції.
- 6.3. Дефіцити державних бюджетів та інфляція.
- 6.4. Антиінфляційна політика України.
- 6.5. Особливості інфляції в країнах з перехідною економікою.
- 6.6. Причини розвитку інфляції в Україні та шляхи її подолання.
- 6.7. Історичні приклади виникнення гіперінфляції у світі та методи боротьби з нею.
- 6.8. Роль антиінфляційної політики держави у стабілізації економіки.
- 6.9. Збільшення грошової маси та інфляція.

Понятійний апарат

Антиінфляційна політика – система заходів, розроблена державними органами для попередження інфляції або подолання її наслідків.

Градування – поступове скорочення темпу зростання грошової маси.

Дезінфляція – процес уповільнення темпів інфляції.

Дефляція – процес, протилежний інфляції, вилучення з обігу частини грошової маси з метою попередження її росту і призупинення темпів інфляції.

Дефляційний розрив – 1) відхилення в бік зменшення сукупного попиту від стану рівноваги в умовах повної зайнятості при сталій пропозиції; 2) перевищення сукупної пропозиції над сукупним попитом.

Ефект Пігу – ситуація, коли економічні суб'єкти починають потрохи знижувати свої витрати, розраховуючи що цей стрибок цін має тимчасовий характер, і тоді в наслідок скорочення платоспроможного попиту ціни дійсно ледь понизяться (це можливо лише в країнах з відносно низьким стійкими темпами інфляції).

Ефект інфляційного оподаткування – отримання державою додаткового доходу за рахунок переходу платників податків із однієї податкової групи в іншу (підпадають під вищу податкову ставку) в результаті індексації.

Ефект Танзі - Олівера – знецінення податкових надходжень в бюджет в умовах високої інфляції, якщо між декларуванням і сплатою податків проходить певний час, протягом якого реальні надходження знецінюються.

Індексація доходів – одна з форм повного або часткового відшкодування населенню грошових втрат, спричинених зростанням цін.

Інфляційна спіраль – 1) зростання цін і підвищення заробітної плати, які знаходяться у взаємозалежності та взаємозв'язку; 2) механізм, що поєднує дію факторів, які включають як інфляцію попиту, так і інфляцію пропозиції.

Інфляція – 1) довгострокове стійке підвищення загального рівня цін, що призводить до знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності; 2) приріст цін викликаний надлишком грошей стосовно до випуску товарів та послуг; 3) стійка тенденція до підвищення загального (середнього) рівня цін;

- **відкрита** – проявляється в умовах вільних цін;
- **галопуюча** – інфляція, що вимірюється в межах до 200 % на рік;
- **гіперінфляція** – темп перебігу 200 % на рік або 50 % на місяць;
- **нормальна** – темпи росту складають 3 – 5 % на рік;
- **непрогнозована** – інфляція, яка стає для населення раптовою або коли фактичний темп росту цін перевищує очікуваний;
- **повзуча** – інфляція, рівень якої не перевищує 10 % на рік;
- **прогнозована** – 1) інфляція, яка враховується в очікуваннях і поведінці економічних суб'єктів до своєї реалізації; 2) інфляція, до якої люди в певній мірі підготовлені;
- **прихована** – проявляється у знеціненні товарів;
- **попиту** – породжується надмірним сукупним попитом порівняно з реальним обсягом виробництва;
- **пропозиції** – означає зростання витрат виробництва, які випереджають зростання реального доходу і продуктивності праці. Їх поєднання утворює інфляційну спіраль, у виникненні якої ключова роль належить інфляційним очікуванням економічних суб'єктів.

Інфляційні очікування – рівень цін в майбутньому з позицій економічних агентів.

Інфляційний:

- **податок** – це втрати капіталу власниками грошових коштів внаслідок інфляції;

- **розрив** – 1) величина, на яку крива сукупних витрат повинна переміститися вниз, щоб досягти відповідності між номінальним ЧНП і рівнем неінфляційного ЧНП, який виробляється при повній зайнятості; 2) відхилення в бік збільшення сукупного попиту від стану рівноваги в умовах повної зайнятості при сталій пропозиції;
- **шок** – разовий стрибок цін, який може стати чи не стати причиною гіперінфляції.

Критична точка інфляції – момент, коли реальна купівельна спроможність обігових грошей починає падати.

Політика цін і доходів – контроль над зарплатою і цінами.

Сеньйораж – дохід, який отримує уряд внаслідок монопольного права друкувати гроші.

Стагфляція – інфляція, що супроводжується стагнацією виробництва і високим рівнем безробіття в країні (одночасне підвищення цін і рівня безробіття).

Шокова терапія – різке скорочення темпів зростання грошової маси.

Література

1. Гайдучький П. Інфляція: зовнішні і внутрішні виклики/ П. Гайдучький // Урядовий кур'єр. – 2007. – 27 грудня. – С. 8.
2. Карпенко Ю.В. Шляхи вдосконалення державного регулювання цін в Україні / Ю.В. Карпенко // Соціально-економічна політика держави в умовах трансформаційних змін: макро- та мікроекономічні аспекти: Матеріали міжнар. наук.-прак. конф., (Полтава, 12 квітня 2011 р.) Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – С. 11 – 12.
3. Козюк В. Вплив відкритості економіки на характер зв'язку між інфляцією та безробіттям / В. Козюк // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 17 – 26.
4. Козюк В. Канали впливу глобалізації на дезінфляцію: аспекти систематизації та класифікації: мікроекономіка / В. Козюк // Банківська справа. – 2007. – № 6. – С. 37 – 51.
5. Попов В. Українська економіка в параметрах інфляції та безробіття / В. Попов // Економіка України. – 2011. - № 11. – С. 69 – 79.
6. Савченко А. Інфляційне таргетування: проблеми та перспективи його запровадження в Україні/ А. Савченко, Ю. Семенова // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 46–51.
7. Селіверстов В. В. Роль часових лагів у впливі монетарної політики ФРС США на темпи інфляції / В.В. Селіверстов // Фінанси України. – 2015. – №7. – С. 115 – 125.
8. Семенова Ю. Механізм інфляції попиту в Україні // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 83 – 91.

Тема 7. Споживання домогосподарств

Питання для поглибленого вивчення

1. Доходи і витрати домогосподарств у моделі економічного кругообігу.
2. Зарплата як основне джерело доходу.

3. Рівень добробуту населення України в контексті світових стандартів.
4. Основні соціально – економічні індикатори рівня життя.
5. Державний перерозподіл доходів – система соціального захисту.

Теми рефератів (презентацій)

- 7.1. Вплив соціального розвитку на стабільність в суспільстві та ефективність економіки
- 7.2. Доходи населення, джерела їх формування і способи розподілу.
- 7.3. Нерівність доходів та шляхи її подолання.
- 7.4. Рівень – як якість життя: підходи та показники.
- 7.5. Державний перерозподіл доходів – система соціального захисту.
- 7.6. Соціальна політика та соціальна держава як механізм її здійснення.

Понятійний апарат

Бідність – 1) рівень доходів, необхідний щоб підтримувати припустимий мінімум рівня життя; 2) таке економічне становище людей, коли вони не мають мінімуму (за нормами країни) засобів для існування;

- **абсолютна** – це такий рівень доходів, при якому сім'я не в змозі підтримувати споживання їжі та інших предметів першої необхідності на мінімальному рівні;
- **відносна** – 1) це визначення базується на такому понятті як якість життя, в яке входять уявлення не лише достатні для фізичного виживання, але й необхідність для людини не відчувати моральних страждань через низький доходний статус; 2) бідність, що визначається стандартами, які можуть змінюватись для різних країн або в часі;
- **загальна** (менш суровий рівень бідності) – нездатність уникнути істотного недоїдання, нестача їжі;
- **крайня** – злиденність або нестатки, звичайно визначається як нездатність задовольнити мінімум харчових потреб;
- **людська** – брак суттєвих людських можливостей (здобуття освіти і адекватне харчування);
- **цілковита** – визначається фіксованим стандартом, наприклад, міжнародною межею бідності, що вимірюється денними витратами в доларах;
- **на прибутки** – брак мінімально достатнього прибутку або витрат.

Децильний коефіцієнт – співвідношення між 10 відсотками найбагатших і 10 відсотками найбідніших верств населення.

Допомога – гарантована грошова виплата при тимчасовій перерві в роботі, а також для компенсації додаткових витрат, що виникають в певних випадках.

Дохід (грошовий) – сума грошей, отриманих за конкретний період часу у формі зарплати, гонорару, відсотку, трансфертних платежів;

- **натуральний** – продукти домогосподарства та у виді трансфертів.
- **номінальний** – 1) грошова форма частки національного доходу, що поступає в особисте споживання індивідів; 2) величина доходу, що оцінюється в грошах.
- **реальний** – кількість благ і послуг, що можна придбати.

Домогосподарство – економічна одиниця, що складається з однієї або більшої кількості осіб, яка поставляє виробничі ресурси (земля, праця, капітал і підприємницьку здатність) і використовує отримані за це гроші на придбання товарів і послуг для задоволення власних потреб.

Заощадження – 1) частка використаного доходу, що не витрачається на споживання; 2) частина доходу, яка залишається невикористаною після відрахування коштів у фірм на поточні виробничі потреби, а у домогосподарств на споживчі потреби.

Зарплата – грошове вираження вартості й ціни товару « робоча сила » і частково результативності її функціонування;

- **мінімальна** – це законодавчо встановлений розмір зарплати за просту, некваліфіковану працю, нижче за який не може проводитися оплата праці за виконану працівником роботу (не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати);
- **номінальна** – сума грошей, яку отримує працівник за певний проміжок часу;
- **реальна** – кількість товарів та послуг, які можна придбати за отриману номінальну зарплату.

Індекс Джині – 1) означає коефіцієнт концентрації доходів і вимірюється від 0 до 1; 2) поступовий перехід від повної рівності (0) до становища, коли всі доходи дістаються одній особі (1).

Крива Лоренца – 1) характеризує ступінь віддалення від стану рівності в розподілі доходів; 2) показує частку доходу, що припадає на різні групи населення залежно від розміру доходу, який вони отримують.

Пенсії – гарантовані грошові виплати для забезпечення громадян в похилому віці, у випадку повної або часткової непрацездатності, втрати годувальника, а також досягнення встановленого стажу роботи в певних сферах трудової діяльності.

Рівень життя – сукупність матеріальних і духовних благ, що отримують громадяни країни в обмін на грошові доходи, а також кошти з суспільних (державних) або інших фондів.

Риска бідності – риска, що відображає рівень доходу, який потрібен, щоб підтримувати припустимий мінімум рівня життя;

- **відносної** – встановлюється на рівні в 2 рази менший, ніж величини доходу середньої сім'ї.

Соціальна:

- **безпека** – можливість для людини задовольняти свої потреби, поєднувати індивідуальні та суспільні інтереси;
- **держава** – держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини;
- **соціальна допомога** – система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки та послуг, що надаються окремим особам або групам населення соціальною службою для подолання або пом'якшення життєвих негараздів, підтримання їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві;

- **нестабільність** – означає зародження двох полярних верств населення: непомірно багатих і бідних, обумовлена, головним чином, різкою диференціацією доходів населення;
- **сфера** – сфера життєдіяльності суспільства, в якій реалізується соціальна політика держави шляхом розподілу матеріальних і духовних благ, забезпечення прогресу всіх сторін суспільного життя, покращення становища людини праці;
- **підтримка** – система заходів по наданню допомоги категоріям громадян, які тимчасово опинились в тяжкому економічному стані (необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів, навчання, права захисту і введення інших пільг);
- **політика** – діяльність держави по управлінню розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб громадян.

Соціальні гарантії – зобов'язання суспільства перед кожним його представником по задоволенню необхідних потреб.

Соціальне забезпечення – державна система допомоги, підтримки і обслуговування людей похилого віку і непрацездатних, а також сімей, що мають дітей.

Соціальний захист – система законодавчих, соціально-економічних, морально-психологічних заходів держави, що забезпечують гідну і соціально-сприйману якість життя або суспільно-необхідні матеріальні і соціальні стандарти життя всіх членів суспільства.

Споживання – 1) видатки на придбання товарів і оплати послуг для задоволення споживчих особистих потреб; 2) індивідуальне та сумісне використання споживчих благ, спрямоване на задоволення матеріальних та духовних потреб людей.

Схильність до споживання – залежність споживання від доходу;

- **середня (APC)** – частка споживання (с) у доході;
- **гранична (MPC)** – частка приросту споживання у додатковій одиниці доходу.

Схильність до заощадження – залежність споживання від доходу;

- **середня (APS)** – частка заощадження у доході;
- **гранична (MPS)** – частка приросту заощадження у додатковій одиниці доходу.

Література

1. Балакірева О. Вплив соціально-економічної нерівності на економічну поведінку населення України / О. Балакірева, А. Ноур // Економіка України. – 2011. - № 11. – С.60 – 68.
2. Геєць В. М. Політика економічного зростання на основі розширення внутрішнього споживання та її наслідки/ В. М. Геєць В. М // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 14 – 33.
3. Мортіков В.В. Концепція споживчого надлишку та економічна політика / В.В. Мортіков // Економіка України. – 2014. – №12. – С. 57 – 66.
4. Мудрак Р. Модель поведінки споживача як фактор національної продовольчої безпеки/ Р. Мудрак // Економіка України. – 2008. – №8. – С. 80 – 89.

5. Юшко С. В. Особливості реалізації державних соціальних гарантій в Україні / С.В. Юшко // Фінанси України. – 2015. – №6. – С. 108 – 124.
6. Шупик І. І. Відмінності в оплаті праці як економічний показник гендерної нерівності / І.І.Шупик// Вісник ПДАА. – 2005. – № 2. – С. 133 – 136.
7. Шупик І. І. Гендерний аспект соціальної політики / І.І.Шупик //Науковий вісник полтавського університету споживчої кооперації. Травень 2008. – №2 (27). Серія“ Економічні науки”.– С. 141 – 143.
8. Шупик І. І. Бідність як макроекономічна проблема (український контекст)/ І.І.Шупик //Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки.Вип.91.-Харків: ХНТУСГ, 2009. – С. 346 –351.
9. Шупик І.І. Доходи та витрати населення України в період трансформаційних змін: макроекономічний аспект / І.І. Шупик, О. С. Песцова-Світалка. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1. – Т. 1. Економічні науки. Полтава: ПДАА. – 2010. – с. 257 – 262.

Тема 8. Приватні інвестиції

Питання для поглибленого вивчення

1. Кейнсіанська та неокласична функції інвестицій.
2. Функція інвестицій у житлове будівництво та функція інвестицій у запаси.
3. Класичний та кейнсіанський механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями.
4. Інвестиційний процес та його основні типи.
5. Найважливіші чинники мінливості інвестицій в ринковій економіці.

Теми рефератів (презентацій)

- 8.1. Інвестиційна діяльність в країні: перспективи розвитку.
- 8.2. Роль відсоткової ставки в динаміці інвестицій.
- 8.3. Структура заощаджень та їх трансформація в інвестиції.
- 8.4. Сутність та види інвестицій.
- 8.5. Інвестиційний клімат в Україні.
- 8.6. Основні сфери іноземного інвестування в Україні.
- 8.7. Державна політика щодо інвестиційної діяльності в Україні.
- 8.8. Вільні економічні зони: суть та значення для економіки України.
- 8.9. Роль фінансової системи в трансформації заощаджень в інвестиції.

Понятійний апарат

Авуари (фр. майно) – 1) грошові кошти банку в іноземній валюті, що знаходяться на його рахунках в закордонних банках; 2) будь – які активи, якими здійснюються платежі (готівка, чеки, векселя, перекази, акредитиви) або ліквідна частина банківських активів (поточні рахунки, депозити, цінні папери, які легко реалізуються).

Акселератор – 1) коефіцієнт, який показує скільки одиниць додаткового основного капіталу необхідно для виробництва додаткової одиниці продук-

ції; 2) величина, зворотна мультиплікатору, являє собою відношення приросту індукційованих інвестицій до відносного приросту доходу, споживчого попиту чи готової продукції.

Акція – вид цінного паперу без встановленого строку обігу, який свідчить про пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства.

Бенефіціарій – в інвестиційних компаніях – особа, яка розпоряджається активами.

Вексель – цінний папір і вид кредитних грошей, що засвідчує грошове боргове зобов'язання векселедавця сплатити у встановлений строк і в певному порядку визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

“Ефект витіснення інвестицій” – вплив росту відсоткових ставок на інвестиції у зв'язку із зростанням державних витрат.

Інвестиції – 1) загальне визначення – довгострокові вкладення державного або приватного капіталу в різні галузі економіки як всередині країни, так і за кордоном, з метою отримання прибутку; 2) реальні інвестиції, тобто вкладення капіталу приватних фірм або держави у виробництво тієї чи іншої продукції; 3) економічні ресурси, що направлені на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розвиток і модернізацію виробничого потенціалу;

- **автономні** – 1) не викликані зростанням сукупного попиту; 2) здійснюються при фіксованому національному доході, тобто при незмінному сукупному попиті на блага;
- **валові** – загальний обсяг інвестицій;
- **індукційовані** – 1) викликані зростанням сукупного попиту (НД); 2) причина їх здійснення є стійке зростання попиту на товари та послуги в результаті зростання національного доходу;
- **прямі** – 1) інвестиції безпосередньо у виробництво; 2) інвестиції, що забезпечують володіння контрольним пакетом акцій, тобто, контроль за підприємством.

Інвестиційний:

- **бум** – раптова активізація капіталовкладень інвесторів в будяку галузь економіки в країні чи за кордоном;
- **портфель** – вкладення капіталу в цінні папери, які не дають інвестору права реального контролю за об'єктом інвестування.

Інвестиційна:

- **політика** – загальнодержавні принципи рішення та заходи, що визначають напрями використання капітальних вкладень у сферах і галузях економіки;
- **пастка** – ситуація, коли попит на інвестиції зовсім не еластичний по ставці відсотку (випадок песимістичних очікувань підприємців на перспективи капітальних вкладень).

Інвестиційні фонди – організації, створені для безпосереднього проведення процесу створення акціонерних товариств, розпорядження пакетами акцій, що належать державі, проведення обміну і реалізації акцій даних підприємств.

Ліквідна пастка – ситуація, при якій ставка відсотку наблизилась до мінімального значення, тому навіть при зростанні реальної каси домогосподарства не захочуть купувати цінні папери.

Мультиплікатор Кейнса – 1) коефіцієнт, який показує переважне зростання доходу над зростанням інвестицій; 2) коефіцієнт, який показує залежність зміни доходу від зміни автономних інвестицій; 3) показує роль інвестицій в обсязі НД і зайнятості.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його власником певних коштів і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати власникові номінальну вартість цього паперу у зазначений у ньому термін із виплатою фіксованого відсотку.

Процентна ставка (норма відсотку) – відносна величина процентних платежів що сплачується за користування займів (кредитів).

Ринок грошовий – 1) ринок, де обертаються короткострокові фінансові вимоги за терміном виплати менше ніж за один рік: казначейські векселі (строк виплати 30 днів – 6 місяців); 2) випущені банками депозитні сертифікати на велику суму; 3) комерційні папери, що репрезентують короткострокову заборгованість корпорацій; 4) ринок короткострокових кредитних операцій (до 1 року), на якому попит на гроші та їх пропозиція визначають рівень процентної ставки (тобто ціну грошей).

Ринок капіталу – ринок, на якому обертаються фінансові вимоги зі строком виплати більше за один рік (з довгостроковими виплатами): акції, облігації, довгострокові позики.

Ставка:

- **номінальна** – визначається в поточних цінах;
- **реальна** – номінальна ставка скоректована з урахуванням інфляції.

Фінансові ринки – 1) ринки, на яких здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів; 2) ринки, які виникають через існування тимчасово вільних капіталів, які перетворюються в позичковий капітал, що інвестується в економіку; 3) сукупність кредитно-фінансових установ, ринків цінних паперів.

Фінансова система – сукупність законів, норм, правил, які регулюють фінансову діяльність і фінансові відносини держави. Її елементи: держбюджет, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси різних підприємств та організацій.

Фінанси – 1) економічний термін, який означає грошові кошти, фінансові ресурси в їх створенні і русі, розподілі, перерозподілі та використанні і економічні відносини, в які входять взаємні розрахунки суб'єктами господарювання; 2) оборот грошових коштів, грошовий обіг, використання грошей.

Функція планових інвестицій – залежність між величиною доходу та обсягом планових інвестицій.

Цінні папери – грошові або товарні документи, які надають їх власнику майнові права і право на отримання визначених грошових сум, доходів.

Література

1. Геєць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В.М. Геєць // Економіка України. – 2014. – №12. – С. 4 – 19.
2. Дем'яненко С.І. Засади формування інструментів інвестиційної діяльності аграрних підприємств / С.І. Дем'яненко, В.М. Коваль // Економіка України. – 2015. – №2. – С. 61 – 69 .
3. Попова В. Підсумки та напрями інвестиційної політики в Україні /В. Попов // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 35 – 42.
4. Радіонов Ю.Д. Проблеми реалізації бюджетних інвестицій / Ю.Д. Радіонов // Економіка України. – 2015. – №2. – С. 48 – 60 .
5. Римарська Р.Ю. Збільшення надходжень до бюджету як чинник залучення іноземних інвестицій в Україну / Р.Ю. Римарська // Економіка України. – 2015. – №8. – С. 31 – 43.
6. Федоренко В. Інвестиції та економіка України/ В. Федоренко // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 12– 19..
7. Шупик І. І. Іноземні інвестиції як важливий ресурс забезпечення макроекономічної стабільності України/ І. І.Шупик // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 199: В 4 Т. Том. II.- Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 497 – 501.
8. Шупик І. І. Прямі іноземні інвестиції в контексті української економіки / І. І.Шупик // Вісник ПДАА. – 2006. – №3. – С. 93 – 96.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

Питання для поглибленого вивчення

1. Визначення макроекономічної рівноваги за допомогою моделі “витрати – обсяг виробництва”.
2. Взаємозв'язок макромоделей “витрати-обсяг виробництва” та AD – AS.
3. Застосування моделі “витрати – обсяг виробництва” та модель “витікання – ін'єкції” для аналізу економіки України.

Теми рефератів (презентацій)

- 9.1. Класична модель макроекономічної рівноваги.
- 9.2. Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги.
- 9.3. Рівновага національного ринку та шляхи її досягнення.
- 9.4. Застосування моделі “витрати – випуск” для аналізу економіки України.
- 9.5. Особливості функціонування в Україні ринку цінних паперів.
- 9.6. Витрати приватної економіки та їх економічний зміст.
- 9.7. Економічна рівновага у довгостроковому періоді.
- 9.8. Роль фінансової системи в трансформації заощаджень в інвестиції.

Понятійний апарат

Автономні витрати – витрати, величина яких залежить від чинників, які перебувають за межами моделі.

Відкрита економіка – це економіка, в якій значна доля товарів і послуг продається і купується на світовому ринку.

Вилучення – зменшення витрат у формі заощаджень, податків, імпорту.

Закон Вальраса – закон, суть якого полягає в тому, що у стані ринкової рівноваги сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції або сукупні доходи дорівнюють сукупним витратам.

Закрита економіка – 1) така економічна система, в якій усі ділові операції та угоди здійснюються всередині країни і в національній валюті; 2) це економіка, яка не експортує і не імпортує товари та послуги.

Заплановані інвестиції – 1) кошти, які підприємства планують спрямувати на інвестування в національну економіку; 2) інвестиції, які є компонентом запланованих сукупних витрат.

Заплановані сукупні витрати – витрати, які плануються економічними суб'єктами (саме вони є грошовим еквівалентом сукупного попиту).

Ефект мультиплікатора – величина, на яку приріст доходу перевищує приріст автономних витрат.

Ін'єкції – збільшення витрат у формі інвестицій, державних закупівель, експорту.

Інфляційний розрив – величина, на яку заплановані автономні витрати перевищують потенційно необхідні автономні витрати.

Крива LM – відображає чисельність комбінацій парних значень національного доходу і ставки відсотку, при яких на ринку грошей встановлюється рівновага.

Крива IS – відображає чисельність комбінацій парних значень національного доходу і ставки відсотку, при яких на ринку грошей встановлюється рівновага.

Макроекономічна динаміка – розвиток економіки, у процесі якої змінюються кількісні і якісні характеристики економічних явищ і процесів.

Макроекономічна ефективність – характеризує результативність усієї економіки.

Макроекономічна рівновага – 1) стан національної економіки, за якої динаміка економічного розвитку характеризується бажаною стабільністю – без надлишку нереалізованого національного продукту, але й без його нестачі, з повною зайнятістю виробничих факторів, з рівністю сукупного попиту і сукупної пропозиції товарів і послуг, з високими і стабільними темпами економічного зростання; 2) збалансований стан економічної системи, рівновага економічної системи в цілому.

Метод “витрати – випуск” (графічна модель називається кейнсіанський хрест) – рівноважний ВВП ґрунтується на відповідності виробленого ВВП запланованим сукупним витратам.

Метод “вилучення – ін'єкції” – рівноважний ВВП забезпечується за умови, коли сума вилучень (зменшення витрат) дорівнює сумі ін'єкцій (збільшення витрат).

Модель:

- **IS-LM** – ілюструє процес взаємодії реального і грошового секторів економіки і, відповідно, оцінити вплив на економіку грошово-кредитної та фінансової політики. Ця модель із гнучкими цінами являє собою теоретичний опис кривої сукупного попиту і сукупної пропозиції;
- **“кейнсіанський хрест”** – графічне зображення кейнсіанської моделі рівноважного обсягу виробництва.
- **“заощадження – інвестиції”** – рівноважний ВВП забезпечується за умови, якщо заощадження дорівнюють запланованим інвестиціям.

Мультиплікатор витрат – величина, яка показує, на скільки одиниць прямо змінюється дохід при зміні автономних витрат на одну одиницю.

Національний ринок – 1) сукупність соціально – економічних відносин, що виникають у сфері обміну внаслідок купівлі – продажу товарів, капіталу, послуг, робочої сили; 2) сукупність окремих суб’єктів сегментів ринків у їх взаємодії та залежності.

Рівновага ринку – рівновага попиту і пропозиції на визначений товар в даний час і на даному ринку.

Реальний сектор – це сукупність ринків, на яких продаються і купуються робоча сила, інвестиційні ресурси (машини, обладнання, сировина, матеріали) споживчі товари і послуги.

Рецесійний розрив – величина, на яку заплановані автономні витрати менші від менші від потенційно необхідних автономних витрат.

Рівновага на ринку товарів і платних послуг – стан, коли пропозиція заощаджень дорівнює інвестиційному попиту.

Рівноважний ВВП – забезпечується тоді, коли сукупна кількість вироблених товарів та послуг дорівнює тій кількості, яку економіка має намір купити.

Ринок – важливий елемент господарського механізму, який виступає як обмін товарів, організований за законами руху товарно-грошових відносин.

Ринок товарів та платних послуг – система економічних відносин між продавцями і покупцями з приводу руху товарів та послуг, які задовольняють споживчий та інвестиційний попит макроекономічних суб’єктів.

Сукупні витрати – всі витрати резидентів і нерезидентів, спрямовані на закупівлю вітчизняних товарів та послуг.

Ціна ринкової рівноваги – рівноважна ціна, яка встановлюється тоді, коли попит дорівнює пропозиції, тобто коли ціна продавця і ціна покупця в результаті торгу співпали.

Література

1. Захарін С. Заощадження та інвестиції в корпоративному секторі України в контексті макроекономічного розвитку / С. Захарін // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 36 – 45.
2. Краєвський В. Валовий внутрішній продукт – методологія та проблеми розрахунку / В. Краєвський // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 15 – 16. – С. 41– 50.

3. Предборський В. Неформальна економіка як сектор тіньової вітчизняного економічного простору / В. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 7 – 8. – С. 14 – 21.
4. Прилипко Ю. І. Удосконалення деяких методів оцінки обсягів тіньового сектору / Ю. І. Прилипко // Статистика України. – 2008. – № 1. – С. 16 – 25.
5. Пустовойт О. Ефективність моделі розвитку внутрішнього ринку України / О. Пустовойт // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 24 – 32.
6. Скрипниченко М.І. Макроекономічна незбалансованість і критичні дисбаланси в економіці України / М.І. Скрипниченко // Економіка України. – 2015. – №2. – С. 4 – 23.
7. Черненко С.М. Зв'язок тіньового сектору економіки з поглибленням соціально-економічної нерівності в Україні / С.М. Черненко, О.С. Песцова-Сівталка // Соціально-економічна політика держави в умовах трансформаційних змін: макро- та мікроекономічні аспекти: Матеріали міжнар. наук.-прак. конф., (Полтава, 12 квітня 2011 р.) Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – С. 43 – 47.

МОДУЛЬ 3.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Тема 10. Економічна динаміка

Питання для поглибленого вивчення

1. Економічне зростання та економічний розвиток.
2. Технічний прогрес як нескінченний фактор економічного зростання.
3. Державна політика управління економічним зростанням.
4. Відтворення та економічні цикли.
5. Економічна криза та шляхи виходу з неї України.

Теми рефератів (презентацій)

- 10.1. Економічні проблеми НТР в Україні – заохочувальні мотиви виробничої діяльності.
- 10.2 Економічне зростання як основа економічного розвитку України.
- 10.3. Внесок факторів виробництва в економічне зростання.
- 10.4. ВВП і життєвий рівень: показники добробуту.
- 10.5. Джерела зростання національного доходу.
- 10.6. Економічна криза та шляхи виходу з неї України
- 10.7. Ресурси України та їх раціональне використання.
- 10.8. “Інтелектуалізація” національного прибутку.
- 10.9. Теорії економічних циклів.
- 10.10. Теорія довгих хвиль Кондратьєва.
- 10.11. Відтворення та економічні кризи.

Понятійний апарат

Антикризові заходи – система економічних, політичних, соціальних заходів, до яких вдається держава щоб подолати кризу.

Антикризова (кон'юнктурна політика) – політика, спрямована на регулювання коливань економічної активності в суспільстві в періоди передкризового стану і запобігання розвитку економічної кризи.

Відтворення – неперервне повторення процесу виробництва, зумовлене необхідністю підтримки економічної основи життя суспільства;

- **просте відтворення** – відтворення процесу виробництва в незмінних розмірах;
- **розширене відтворення** – означає відтворення процесу виробництва в збільшених масштабах.

Довгі (великі) хвилі – коливання ділової активності з періодичністю 40–60 років.

Депресія – падіння обсягу національного виробництва, яке супроводжується високим рівнем безробіття і триває декілька років.

Виробнича функція – функція, що показує залежність обсягів виробництва продукції від факторів виробництва.

Граничні інвестиції – величина інвестицій, яка згідно з моделлю Р.Солоу необхідна для підтримання стійкої капіталоозброєності.

Диверсифікація – 1) перелив фірмою коштів в інші галузі, що знаходяться на підйомі, обминаючи ринок капіталів; 2) одночасний розвиток багатьох не пов'язаних між собою видів виробництва, розширення асортименту виробів; 3) вид стратегічного маркетингу, спрямований на розширення сфер діяльності фірми на ринках нових продуктів, виробництво яких не пов'язано з основним виробництвом фірми.

Змішаний (реальний) тип – збільшення виробничих потужностей внаслідок збільшення кількості використовуваних факторів виробництва і вдосконалення техніки і технологій.

Золоте правило – у моделі Р.Солоу такий рівень заощаджень, що забезпечує стійкий стан в економіці за умови максимізації споживання на одного працівника.

Еволюційна форма розвитку – характеризується вдосконаленням традиційних видів техніки, технології і наукових методів. Проходять переважно кількісні і лише частково якісні зміни в розвитку науки і техніки.

Економічне зростання – 1) кількісне і якісне удосконалення суспільного продукту і факторів його виробництва; 2) зростання потенційного та реального ВВП, економічної могутності держави; 3) збільшення реального обсягу ВВП або реального доходу народу; 4) реальний приріст національного продукту в результаті збільшення факторів виробництва або удосконалення техніки та технологій;

- **номінальне** – розраховується в проточних цінах;

- *потенційне* – ЧНП, який може бути вироблений при доступних технологіях, максимальних можливостях використання робітників, ефективному застосуванні засобів виробництва.
- *реальне* – фактично досягнений рівень або розраховане в співуставних цінах.

Економічна кон'юнктура – напрямок та ступінь зміни сукупних показників, які характеризують розвиток народного господарства.

Економічний цикл – 1) періодичне зростання та падіння ділової активності, що проявляється у формі невідповідності попиту та пропозиції; 2) результат коливання різних показників економічної активності (темів зростання ВВП, цін, безробіття).

Екстернальні теорії – пояснюють існування економічної циклічності впливом зовнішніх факторів.

Екстенсивний тип економічного зростання – збільшення виробничих потужностей внаслідок збільшення кількості використовуваних факторів виробництва.

Ефективність праці – змінна в моделі економічного зростання Солоу, за допомогою якої враховується вплив технічного прогресу на капіталоозброєність.

Інновація (нововведення) – 1) як процес-вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну поколінь техніки та технологій; 2) як об'єкт – нова техніка, технологія, що є наслідком досягнень НТП.

Інноваційний потенціал – здатність різних галузей народного господарства виробляти наукоємну продукцію, яка відповідає вимогам світового ринку.

Інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких частин чи елементів.

Інтенсивний тип – збільшення виробничого потенціалу шляхом вдосконалення техніки і технологій.

Інтернальні теорії – пояснюють існування економічної циклічності впливом внутрішніх факторів.

Короткі (малі) цикли – коливання ділової активності 3 – 4 роки.

Криза – момент дезорганізації виробництва, падіння купівельної спроможності населення, банкрутства.

Коефіцієнт зростання – відношення показника періоду що вивчається до базисного.

Комбінована форма розвитку – чередування еволюційного розвитку науки і техніки з революційним и зрушеннями через порівняно нетривалий час.

Лізинг – 1) придбання за власні кошти, у тому числі за дорученням третьої особи, майна з метою здачі його в оренду; 2) оренда майна у кредитора, який придбав його саме з цією метою.

Модель Солоу – модель, що показує вплив нагромадження капіталу, приросту населення і технічного прогресу на зростання капіталоозброєності та обсягу продукту на душу населення.

Наука – 1) специфічна сфера духовної культури, спрямована на розробку та теоретичну систематизацію знань; 2) соціальний інститут, який забезпечує виробництво, накопичення знань та їх використання в практичній діяльності;

- **прикладні** – науки, мета яких застосування результатів фундаментальних наук для вирішення не лише пізнавальних, але й соціально-практичних проблем, критерієм успіху яких є не лише досягнення істини, але й міра задоволення соціального замовлення;
- **фундаментальні** (“чисті”) – науки, завданням яких є пізнання законів, що керують поведінкою і взаємодією базисних структур природи, суспільства, мислення у “чистому вигляді”, тобто, безвідносно до їх можливого використання.

НТП – це такий феномен, в якому органічно поєднуються наука, як діяльність в духовній сфері, спрямована на отримання нових знань, і техніка, як один з важливих компонентів матеріальної культури.

НТР – якісний стрибок в пізнанні природи, її законів та їх використанні, перетворенні науки в безпосередню виробничу силу суспільства.

Підйом (піднесення, зростання) – обсяг виробництва перевищує обсяг найбільшого піднесення попереднього циклу і зростає найвищими темпами.

Пожвавлення (оживлення) – розпочинається із незначного зростання обсягу виробництва і помітного скорочення безробіття. Обсяг виробництва досягає попереднього найвищого рівня.

Револьюційна форма розвитку – поява принципово нових видів техніки, фундаментальних наукових відкриттів та їх практичного застосування.

Рецесія – 1) падіння обсягу національного виробництва протягом 6 місяців до року; 2) відносно помірний, некритичний спад виробництва; 3) уповільнення темпів економічного зростання.

Середні цикли – коливання ділової активності 7–13 років.

Стагнація – застій в економіці, виробництві, соціальній сфері, стан тривалої суспільно-економічної депресії, що виявляється у сповільненні чи припиненні економічного росту та інвестиційних процесів, загальному згортанні виробництва.

Темп зростання – коефіцієнт зростання помножений на 100 %.

Темп проросту – темп зростання мінус 100 %.

Техніка – 1) сукупність засобів людської діяльності, створених для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб суспільства; 2) сукупна характеристика навичок та прийомів, що використовуються в будь-якій сфері діяльності людини.

Технологія – сукупність знань про способи і засоби проведення виробничих процесів, самі процеси, при яких відбуваються якісні зміни об'єкту, що обробляється.

Фактори виробництва – економічні ресурси, які використовуються для виробництва товарів і послуг.

Фактори економічного зростання – явища і процеси, що визначають темпи і масштаби довгострокового збільшення реального обсягу виробництва, можливості підвищення ефективності і якості росту;

- **непрямі фактори зростання** – фактори, що дозволяють реалізувати можливості суспільства до розвитку (фактори попиту та пропозиції);
- **прямі фактори зростання** – фактори, що роблять його можливим (фактори пропозиції).

Якість життя – сукупність показників, що характеризують матеріальний, соціальний, фізичний, культурний і духовний добробут населення даної країни.

Література

1. Андрущук Т.О. Циклічні коливання економіки: сутність, основні форми і значення в теорії нововведень / Т. О. Андрущук // Стратегії розвитку України (Економіка, соціологія, право). – 2008. – №№ 1– 2. – С. 32– 46.
2. Воронін А. Сучасний погляд на кейнсіанську модель економічного циклу/ А. Воронін, В. Вовк // Економіка України. – 2009. – №3. – С. 58 – 64.
3. Вітлінський В. В. Моделювання та аналіз траєкторій економічного розвитку на підґрунті дискретної моделі Солоу / В. В. Вітлінський, Ю. В. Коляда, К. О. Баранов // Проблеми економіки. – 2013. – №1. – С. 353–362.
4. Гальчинський А. Основи кейнсіанської моделі регулювання економічного циклу /А. Гальчинський // Вісник Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 117–119.
5. Гелбрейт Д. Новое индустриальное общество – М.: АСТ, 2004. – 602 с.
6. Генералова Ю. В. Економічне зростання в умовах переходу до постіндустріального суспільства / Ю.В.Генералова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 14 – 22.
7. Данилишин Б. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку / Б.Данилишин, О.Веклич // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 13 – 18.
8. Довбняк Т. Циклічність української економіки в 2000-2008 рр./ Т. Довбняк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С. 65 –72.
9. Жаліло Я. Деформація моделі економічного зростання в умовах політико-економічного циклу і перспективи їх подолання/ Я. Жаліло // Фінанси України. – 2007. – №10. – С. 139 –147.
10. Завадський Й. Вплив регулювання на природу циклічності макросистем/ Й. Завадський, В. Попова // Економіка України. –2004. – №6. – С. 20 – 25.
11. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток/ Л.Корнійчук // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 82– 87.
12. Кухарська Н. Економічне зростання як основа економічного розвитку України / Н.Кухарська // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 22 – 32.
13. Міщук О. В. Фінансове забезпечення економічного зростання в умовах реалізації інвестиційно-інноваційної політики / О.В.Міщук// Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 25 – 29.
14. Отецький В. Л. Теорія економічних циклів у перехідних економіках/ В. Л. Отецький, О. О. Сльозко// Економіка та держава. – 2009. – №4. – С. 47– 58.
15. Песцова-Світалка О. С. Агреговані показники соціального та економічного розвитку країни на макрорівні / О.С. Песцова-Світалка.

- Соціально-економічний розвиток України в умовах трансформаційних змін: виклики, тенденції перспективи (колективна монографія) за ред. Аранчій В.І. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2013. – 250 с.
16. Подлесна В.Г. Циклічність у розгортанні та подоланні економічних криз / В.Г. Подлесна // Економіка України. – 2014. – №9. – С. 4 – 18.
 17. Попрозман Н. В. Організація та умови адаптації організаційно-управлінських рішень до економічних циклів / Н. В. Попрозман // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №11. – С. 131–137.
 18. Чухно А. Й. Шумпетер – засновник еволюційної економічної теорії/ А.Й.Чухно // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 65 – 73.
 19. Сергій Ю. Світові економічні кризи та її сучасна модифікація/ Ю. Сергій // Вища школа. – 2008. – №2. – С. 13 – 25.
 20. Сорокіна Л. Діагностика регулювання стрибків економічного розвитку підприємства / Л. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С. 3 – 8.
 21. Шупик І.І. Кадровий аспект антикризового механізму та можливості гендерного впливу/ І. І. Шупик, С. І. Іванюта // Вісник ПДАА. – 2005. – № 1. – С. 110 – 111.
 22. Шупик І. І. Підприємництво як чинник розвитку економіки Полтавського регіону / І.І.Шупик // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 198: В 4 Т. Том. II. Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 500 – 506.
 23. Шупик І.І. Фактори соціоментального впливу на сучасний економічний розвиток України/ І.І.Шупик// Актуальні питання сталого розвитку економіки: Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук: у 2-х томах/ Наукова організація «Перспектива».-Х: Видавничий дім «Гельветика», 2012.т.2. – С. 275 –278.
 24. Шупик І.І. Економічна діяльність жіноцтва України в контексті стабільного розвитку національної економіки/ Аспекти соціально-економічного розвитку транзитивної економіки/ Під ред. д.е.н, професора О.О.Непочатенко.(Частина 1).-Умань: Видавець «Сочинський», 2011.- С.107-110 .

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

Питання для поглибленого вивчення

1. Роль держави в економічному кругообігу.
2. Альтернативні теорії макроекономічного регулювання: кейнсіанська, класична, теорія очікувань.
3. Гендерна спрямованість соціально-економічної політики держави.
4. Вплив фіскальної політики на макроекономічну стабільність.
5. Податки: сутність, функції та види. Податкова система.
6. Сучасна банківська справа та проблеми її стабільності.

Тема рефератів(презентацій)

- 11.1. Податкова система – складова частина економічної реформи.
- 11.2. Зовнішньоекономічні аспекти фіскальної політики.
- 11.3. Виникнення податкової системи.
- 11.4. Взаємозв'язок фіскальної і монетарної політики.
- 11.5. Зовнішньоекономічні аспекти податково-бюджетної політики.
- 11.6. Структура і управління ЦБ.
- 11.7. Ступінь ризику банківської діяльності.

Понятійний апарат

Банк – установа, що акумулює грошові кошти і нагромадження, надає кредити, здійснює грошові розрахунки.

Банківська система – сукупність різноманітних видів взаємопов'язаних банків та кредитних установ, які діють в рамках єдиного фінансово-юридичного механізму.

Банківський спред – різниця між відсотковими ставками, за якими банк бере і видає гроші.

Бюджет – грошове вираження збалансованого кошторису доходів та видатків за певний період (як правило, за рік);

- **державний** – 1) план накопичення, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій держави і місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду; 2) основа фіскальної політики держави, яка визначає методи і джерела фінансування бюджету та його використання;
- **соціальний** – система розрахунків та прогнозів соціальних витрат, джерел доходу в основних системах соціального забезпечення, виконаних урядом з урахуванням макроекономічних і демографічних прогнозів соціальних норм і нормативів, статистичних і бюджетних даних.

Бюджетний дефіцит – виникає, коли уряд країни витрачає більше грошей, ніж отримав у вигляді податків у певний період.

Бюджетний мультиплікатор – відношення зміни реального національного доходу до державних витрат, що викликали його зміни.

Вмонтовані (автоматичні стабілізатори) – 1) економічні механізми що автоматично реагують на зміну економічної кон'юнктури; 2) це такі механізми ринкової економіки, дія яких злагоджує циклічні коливання в економіці без проведення спеціальної економічної політики (прогресивна податкова система, трансфертні платежі, система страхування по безробіттю).

Грошово – кредитна політика – сукупність державних заходів в сфері кредитно – грошової системи.

Грошово – кредитне регулювання – одна із основних форм впливу держави на економіку, змістом якої є регулювання економіки за допомогою грошей і кредитних інструменті.

Грошово – кредитний ринок – перерозподіляє грошову масу між окремими економічними суб'єктами з метою їх використання на довгострокові і поточні потреби.

Державне регулювання – система заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що здійснюється вповноваженими установами та громадськими організаціями і яка спрямована на підвищення ефективності виробництва і регулювання потреб суспільства.

Державний борг – загальна сума заборгованості держави чи органів місцевого самоврядування, до якої входять усі непогашені зобов'язання, у тому числі й ті, що виникають у результаті дії виданих раніше гарантій за кредитами;

- **внутрішній** – заборгованість держави своїм власним громадянам, які тримають внутрішні державні облігації;
- **зовнішній** – 1) сума державного гарантованого боргу і приватного негарантованого довгострокового боргу (включаючи кредити МВФ) та короткостроковий борг; 2) заборгованість держави організаціям та громадянам інших країн.

Дотація – 1) кошти, що безповоротно надаються з державного бюджету місцевим бюджетам; 2) кошти з місцевих бюджетів вищого рівня місцевим бюджетам нижчого рівня для збалансування їхніх доходів і витрат.

Комерційний банк (КБ) – кредитна установа, що здійснює універсальні банківські операції для підприємств усіх галузей господарства, головним чином за рахунок грошових капіталів і заощаджень, залучених у вигляді внесків.

Кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення, що надається кредитором позичальнику.

Кінцеві цілі монетарної політики – такі макроекономічні змінні, які характеризують рівень економічного розвитку країни і на досягнення яких монетарна політика спрямовує свої заходи.

Крива Лаффера – графічне зображення, що показує зв'язок між податковими ставками та обсягом податкових надходжень.

Монетаризм – економічна теорія, згідно з якою кількість грошей, що перебувають в обігу, є визначальним чинником цін, доходів і зайнятості.

Мультиплікатор державних витрат – показує, у скільки разів зростає доход при збільшенні державних витрат на одиницю продукції

Мультиплікатор збалансованого бюджету – рівне збільшення державних витрат і податків викликає збільшення доходу на величину, рівну приросту державних витрат і податків.

Мультиплікатор податків – величина, яка показує, на скільки одиниць обернено змінюється дохід при зміні податків на одну одиницю.

Непрямі методи – методи, орієнтовані на речі, а не на особи.

Облікова (дисконтна) ставка – відсоток, за яким ЦБ надає позики комерційним банкам.

Передатний механізм монетарної політики – сукупність причинно-наслідкових зв'язків, завдяки яким зміни пропозиції грошей впливають на кінцеві цілі монетарної політики.

Політика дешевих грошей – політика, наслідками якої є: збільшення грошової пропозиції та пониження відсоткової ставки, здешевлення та до-

ступність кредиту, стимулювання зростання інвестицій та ВВП (притаманна періоду кризи та існуванню високого безробіття).

Політика дорогих грошей – політика, наслідками якої є: скорочення зростання грошової маси та сукупних витрат, зменшення доступу до кредиту, обмеження інфляції.

Проміжні цілі – такі макроекономічні змінні, які опосередковують вплив монетарної політики на кінцеві цілі.

Процентна ставка – виступає як альтернативна вартість грошей і характеризує втрачений дохід, пов'язаний зі збереженням заощаджень у грошовій формі.

Податкова пільга – зменшення податкової ставки або звільнення від податків залежно від певних критеріїв.

Податкова ставка – законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування.

Податковий мультиплікатор – показує, що зростання податків на певну величину зменшує обсяг виробництва на більшу величину.

Податки – обов'язкові платежі, які держава збирає з фізичних та юридичних осіб;

- **непрямі податки** – 1) встановлюються на товари і послуги і входять в їх ціну; 2) різниця між цінами, за якими купують споживачі і продажними цінами фірм (податок на додану вартість, акцизні збори, імпортне мито, податки на монопольні види діяльності тощо);
- **непрямі податки на бізнес** – різниця між цінами, за якими купують споживачі і продажними цінами фірм (податок на додану вартість, акцизні збори, імпортне мито, податки на монопольні види діяльності тощо);
- **прямі податки** – їх специфічна риса – безпосереднє оподаткування фізичних та юридичних осіб;
- **прогресивний податок** – податок, середня ставка якого збільшується в міру зростання оподаткованого доходу і знижується зі зменшенням цього доходу;
- **пропорційний податок** – податок, середня ставка якого не змінюється зі зміною рівня оподаткованого доходу;
- **чисті податки** – податкові надходження уряду за вирахуванням державних трансфертних платежів.

Профіцит – виникає, коли уряд отримує у вигляді податків більше грошей, ніж він витрачає за певний період

Прямі методи – методи, спрямовані на оподаткування фізичних та юридичних осіб.

Субсидії – бюджетні кошти, що надаються фізичним та юридичним особам на цілі, визначені органом, який прийняв рішення про їх надання.

Субвенції – бюджетні кошти, що надаються з одного бюджету в іншій за умови їх використання на цілі і в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Трансферти міжбюджетні – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Фінанси – економічні відносини, що виникають в процесі оподаткування і здійснення державних витрат.

Фінансова система – сукупність всіх фінансових відносин в суспільстві.

Фіскальна (бюджетно-податкова) політика держави – сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат;

- **дискреційна фіскальна політика** – 1) система заходів, що передбачає цілеспрямовані зміни в розмірі державних витрат, податків і сальдо державного бюджету; 2) свідомі дії уряду в сфері державних витрат і податків з метою впливу на реальний обсяг національного доходу, зайнятість, інфляцію;
- **експансіоністська (стимулююча) дискреційна політика** – пов'язана із збільшенням державних витрат і зниженням податків або їх поєднанням. В короткостроковому періоді це призводить до скорочення виробництва за рахунок дефіциту фінансів;
- **рестрикційна (контрактивна або стримуюча) дискреційна політика** – пов'язана із збільшенням податків і зменшенням державних витрат або їх поєднанням, щоб обмежити інфляційне зростання економіки;
- **недискреційна (автоматична) фіскальна політика** – 1) політика, обумовлена дією вмонтованих стабілізаторів, що приводять до автоматичних змін податкових надходжень в державний бюджет і державних витрат; 2) пасивна фіскальна політика, яка не викликає спеціальних рішень уряду.

ЦБ – 1) національний банк, діяльність якого знаходиться під контролем держави; 2) банк, що перебуває у власності держави і підпорядкований державним органам.

Цільові фонди – 1) різновид позабюджетних фондів, 2) кошти, які використовуються для розв'язання конкретних проблем, визначених органом управління.

Література

1. Алимов О.М. Розвиток фінансової системи – перспективний напрям модернізації економіки / О.М. Алимов // Економіка України. – 2013. - № 1. – С. 91 – 92.
2. Архангельський Ю.С. Необхідність державного планування економіки обґрунтовано економіко-математичною теорією / Ю.С. Архангельський // Економіка України. – 2013. - №1. – С. 82 - 90.
3. Баліцька В. В. Фіскальна система України: оцінка впливу на фінансовий стан і процеси капіталоутворення підприємств / В. В. Баліцька // Економіка та держава. – 2008. – № 6. – С. 13 –18.
4. Буковинський С.А. До питання розробки монетарного стратегії подолання стагфляційної кризи // С.А. Буковинський С.А., Т.Є. Унтковська, М.О. Джус // Економіка України. – 2015. – №8. – С. 4 – 30 .
5. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи/ В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5 – 23.
6. Данилишин О. Сучасні засоби монетарної політики в Україні / О. Данилишин // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 120 – 124.

7. Жибер Т. В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні / Т. В. Жибер // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 37–43.
8. Коваленко В.В. Інфляційна складова в діяльності банків: вплив монетарних чинників / В.В. Коваленко, Є.В. Шепель // Економіка України. – 2015. – №9. – С. 80–92.
9. Ковтун О. А. Проблеми періодизації трансформації фінансової поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України / О. А.Ковтун // Проблеми економіки. – 2013. – №3. – С. 274–281.
10. Козюк В.В. Орієнтири фіскальної інтеграції в ЄВС: теорія фіскальних союзів та глобальна фінансова криза / В.В. Козюк // Економіка України. – 2014. – №10. – С. 14–31.
11. Кудряшов В. Фінансування дефіциту державного бюджету / В. Кудряшов // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 52–64.
12. Лук'яненко І. Г. Особливості моделювання правил монетарної політики на основі гібридних регресійних моделей з нейронним компонентом / І. Г. Лук'яненко, В. М. Жук // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 323–329.
13. Селіверстов В. В. Роль часових лагів у впливі монетарної політики ФРС США на темпи інфляції / В.В. Селіверстов // Фінанси України. – 2015. – №7. – С. 115–125.
14. Сідельникова Л. П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави / Л.П. Сідельникова // Фінанси України. – 2015. – №9. – С. 45–60.
15. Радіонов Ю. Д. Бюджетні кошти як інвестиційний ресурс України / Ю.Д. Радіонов // Економіка України. – 2014. – №9. – С. 35–53.
16. Тисячна Ю. С. Методичні підходи до оцінки якості кредитного портфеля банку / Ю.С. Тисячна // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 278–283.
17. Тищенко О. М. Теоретико-методичний аналіз аспектів регулювання міжбюджетних відносин / О. М. Тищенко, К. В. Голякова // Проблеми економіки. – 2012. – №1. – С. 24–29
18. Чухно А. Природа сучасних грошей, кредиту та грошово-кредитної політики / А. Чухно // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 3–16.
19. Хайлук С. О. Метод комплексної оцінки ефективності банківської системи / С. О. Хайлук // Проблеми економіки. – 2013. – №4. – С. 409–414.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

Питання для поглибленого вивчення

1. Етапи становлення світової валютної системи.
2. Міжнародна інтеграція, форми, умови, нові угруповання.
3. Теорії зовнішньої торгівлі.
4. Торгівельні союзи та організації.
5. Державна політика зовнішньої торгівлі та передумови участі України в світовому співтоваристві.

Тема рефератів (презентацій)

- 12.1. Шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків України на сучасному етапі.

- 12.2. Проблема зовнішньої заборгованості країн світу.
- 12.3. Шляхи усунення дефіциту платіжного балансу країни.
- 12.4. Роль центрального банку у регулюванні обмінних курсів валют.
- 12.5. Міжнародне кредитування та криза заборгованості.
- 12.6. Проблеми залучення іноземного капіталу в Україну.
- 12.7. Шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків.

Понятійний апарат

Валюта – 1) національна грошова одиниця; 2) платіжні документи та інші цінні папери, виражені у національній валюті;

- **євровалюта** – кошти в іноземній валюті, що нагромадились в банках європейських країн і використовуються для розрахунків за межами країн-емітентів цієї валюти;
- **“екзотичні” валюти** – валюти, угоди за якими здійснюються дуже рідко і для яких взагалі не існує міжнародного ринку;
- **конвертована (зворотна) валюта** – валюта, що вільно обмінюється на будь яку іноземну валюту;
- **неконвертована(замкнена)** – використовується в межах однієї країни.

Валютні зони – валютні угруповання країн для проведення узгодженої політики в сфері міжнародних валютних відносин.

Валютна інтервенція – втручання центрального банку в операції на валютному ринку для здійснення впливу на курс національної валюти: продає іноземну валюту щоб підвищити курс національної валюти, скуповує – щоб знизити.

Валютний контроль – сукупність заходів, що здійснюються органами валютного контролю і спрямовані на забезпечення операцій з іноземною валютою у відповідності із діючою нормативною базою.

Валютний (обмінний) курс – 1) співвідношення між грошовими одиницями різних країн; 2) пропорції обміну однієї валюти на іншу, 3) ціна грошової одиниці даної країни, виражена в одиницях валюти іншої країни;

- **вільний** – курс, що формується на валютному ринку (біржах);
- **гнучкий** – валютний курс, що вільно змінюється під впливом попиту та пропозиції;
- **номінальний** – являє собою відносну ціну валют двох країн, тобто ціну однієї валюти в одиницях іншої. Для його означення використовується поняття “обмінний курс валюти”;
- **обмінний** – ціна іноземної валюти, виражена в одиницях вітчизняної валюти;
- **офіційний** – встановлюється центральним емісійним банком країни або будь – яким урядовим валютним органом;
- **плаваючий** – різновид гнучкого, передбачає певну свободу вибору окремими країнами режиму валютного курсу, пов'язаність його зміни з динамікою курсів окремих валют інших країн або набору валют – валютного кошику;
- **реальний курс** – відносна ціна товарів, вироблених в двох країнах.

Валютні обмеження – регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютою та іншими валютними цінностями і є частиною валютного контролю держави.

Валютне регулювання – сукупність заходів і нормативних актів, що встановлені в законодавчому чи нормативному порядку і спрямовані на регулювання потоків капіталів в країну або із неї.

Валютний ризик – величина вірогідних збитків і вигравів фірми у її міжнародних угодах, виражених в національній валюті і викликаних змінами валютного курсу.

Валютний ринок – економічні відносини з приводу купівлі-продажу іноземних валют на основі попиту і пропозиції в офіційно визначених центрах.

Валютний паритет – співвідношення національної валюти з іншими.

Дебет – 1) приток вартостей в дану країну, за який резиденти цієї країни повинні платити; 2) угода, за якою країна витрачає іноземну валюту і заноситься зі знаком мінус; 3) імпорт.

Девізний курс – ціна вітчизняної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.

Демпінг – 1) практика продажу товарів за кордон за цінами значно нижчими за існуючі в країні – виробнику цих товарів чи на світовому ринку; 2) продаж товару за низькими цінами щоб знищити конкурентів.

ГАТТ (Генеральна угода по тарифам і торгівлі) – багатосторонні міжнародні переговори про зниження зовнішньоторгових бар'єрів, і, в першу чергу, мита. Генеральну угоду було підписано у Женеві 30 жовтня 1947 року, але вона почала діяти з 1949 року.

Євродолар – долари США, що нагромадились на рахунках юридичних і фізичних осіб в іноземних банках і використовуються для депозитно-позичкових операцій на міжнародному ринку позичкових капіталів.

Ембарго – 1) заборона державою ввезення чи вивозу товарів, цінностей, валюти; 2) затримання майна, що належить іншій державі; 3) заборона заходу (виходу) в порти своєї країни іноземним суднам.

Експорт – вивіз товарів для продажу на зовнішньому ринку, тобто споживачам, компаніям та урядам зарубіжних країн.

Імпорт – ввезення у країну товарів, куплених у іноземних виробників.

Зона вільної торгівлі – зона, в межах якої низка країн підтримує вільну, безмитну торгівлю.

Квота – обмеження на кількість товарів, що ввозять до країни.

Конвертованість валюти – вільний обмін (конверсія) валюти даної країни на валюти інших країн в будь якій формі і у всіх видах операцій без обмежень.

Котирування – встановлення курсу цінних паперів, іноземних валют і цін товарів на біржах відповідно до чинних законодавчих норм.

Кошик валют – набір національних валют, які використовуються в разі котирування іноземної валюти для визначення валютного курсу національ-

ної або міжнародної колективної валюти, що дає можливість враховувати купівельну спроможність валют та зміну економічної кон'юнктури.

Кредит – 1) відтік вартостей із країни, за яким повинен настати компенсаційний приток вартостей, або платежі в дану країну; 2) угода, в результаті якої країна отримує іноземну валюту і заноситься зі знаком плюс; 3) експорт.

Мито – податок на товар, що завозиться.

Меркантилізм – одне з ранніх економічних вчень політичної економії, згідно з яким головну роль в економіці, у створенні прибутку відіграє сфера обігу, а багатство нації в грошах.

Міжнародна торгівля (зовнішня торгівля) – 1) обмін товарами та послугами через державні кордони; 2) сукупність торгових зв'язків, зовнішньоторгових відносин усіх країн світу, які торгують між собою; 3) міжнародний обмін продуктами та послугами – результатами національної праці.

Міжнародна економічна інтеграція – взаємне пристосування, взаємопроникнення, об'єднання національних економік двох і більше країн.

Міжнародний розподіл праці – концентрація виготовлення окремих видів товарів у тих країнах, де їх виробництво є економічно вигідним у зв'язку з географічним розташуванням, кліматом та наявністю природних ресурсів, ресурсів праці і капіталу;

- **загальний** – охоплює спеціалізацію окремих країн на виробництві продукції та її поставках на міжнародний ринок;
- **одиничний** – спеціалізація та кооперація фірм різних країн по створенню ними спільного виду продукції, в технологічному чи подетальному розподілі праці;
- **територіальний** – виражається в спеціалізації країн на виробництві продукції, що потребує особливих кліматичних і природних умов.

Міжнародна валютна система – сукупність валютно-економічних, організаційних і правових відносин з приводу функціонування і розвитку валюти у міжнародному обігу

МВФ (Міжнародний валютний фонд) – міжнародна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої установи ООН (1944).

Нерезидент – 1) юридична особа, яка діє в даній країні, але зареєстрована в іншій; 2) фізична особа, що діє в одній країні, але проживає в іншій.

Нетто – баланс – у зовнішній торгівлі рівність ввезення та вивозу;

- **нетто – імпортер** – країна, у якої експорт будь-якої групи товарів (послуг) менше імпорту;
- **нетто – експортер** – країна, у якої експорт будь – якої групи товарів (послуг) перевищує імпорт.

Преференції – переваги, пільги, наприклад, торгові, що надаються за міжнародними договорами з метою розширення торгівлі між країнами.

Порто – франко – порт або приморська область, де діє право безмитного ввезення чи вивозу товарів.

Протекціонізм – політика держави, спрямована на обмеження ввезення товарів у країну з метою захисту національної економіки від шкоди, яка мо-

же бути їй нанесена в результаті демпінгу чи конкуренції, створюваних товарами іноземного виробництва.

Резиденти – юридична або фізична особа, яка має постійне місцеперебування в даній країні (більше 180 днів).

СОТ – міжнародна економічна організація, що виникла у 1995 році в результаті перетворення ГАТТ з метою регулювання міжнародного обміну послугами, спрямування зусиль на розширення торгівлі, зміцнення світової економіки.

Сальдо – різниця між сумами дебету і кредиту рахунку;

- **активне** – перевищення надходжень над платежами;
- **пасивне (дефіцит)** – перевищення платежів над надходженнями.

Світове господарство – 1) така систем відносин між країнами, коли головною зв'язуючою ланкою між ними стають не відносини обміну самі по собі, а відносини виробництва, міжнародна підприємницька діяльність; 2) система економічних зв'язків країн, їх товарного обміну, кредитно-фінансових, науково-технічних та соціально – економічних стосунків, коли фактори виробництва отримують характер єдиного міжнародного господарського комплексу.

Світова економіка – сукупність національних господарств, об'єднаних різними видами світогосподарських зв'язків.

СНД (Співдружність незалежних держав) – міжнародне інтеграційне об'єднання, створене у 1991 з метою здійснення співробітництва країн-учасниць в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній та культурній сферах. Склад: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан, Україна.

Тариф – податок на імпорт, який стягується урядом і призводить до підвищення кінцевої ціни товару для споживача.

Теорія:

– **абсолютної переваги** – доводить, що абсолютні переваги має країна, для якої виробництво даного товару обходиться дешевше, ніж іншим країнам;

- **порівняльної переваги** – порівняльні переваги має та країна, у якої порівняльні витрати на виробництво певного товару нижчі, ніж у іншої країни. Саме ці переваги визначають який товар буде виробляти країна.

Торгівля – діяльність, що має на меті посередництво між виробниками і споживачами при обігу економічних благ. Завдання: доставити блага в те місце і в той час, де і коли виникне попит з боку споживачів.

Торговий:

- **баланс** – різниця між обсягом експорту і обсягом імпорту товарів за певний час;
- **оборот** – сума вартостей обсягів експорту та імпорту.

Торгівельна політика – політика, що здійснюється економічними суб'єктами у сфері розвитку торгівлі.

Фізіократи – представники однієї з течій класичної політичної економії, які вважали, що основою процвітання країни є сільськогосподарське виробництво.

Фритредерство (вільна торгівля) – міжнародна торгівля, яка не обмежена імпортом митом та іншими формами протекціонізму

Фіксований валютний курс – офіційно встановлена угода між національними валютами, заснована на визначеному в законодавчому порядку валютному паритеті.

Частково конвертована валюта (ЧКВ) – національна валюта країн, в яких застосовуються обмеження для резидентів і за окремими видами обмінних операцій.

Частковий розподіл праці – здійснюється між країнами всередині певних галузей.

Література

1. Березовський В. В. Економічна сутність та роль мита в сучасних умовах / В.В.Березовський// Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 123 – 128.
2. Бліхар М. М. Митна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до СОТ: реалії та перспективи для України / М. М. Бліхар // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 3 – 9.
3. Білик Ю. Оцінка порівняльних переваг в умовах міжнародної економічної інтеграції / Ю. Білик, О. Файчук // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 69 – 76.
4. Будкін В. С. Сучасні тенденції регіональних змін в міжнародній торгівлі / В.С.Будкін // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 1. – С. 104 – 111.
5. Вишивана Б. Оцінка експортно-імпоротної діяльності в Україні/ Б.Вишивана // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 55 – 64.
6. Гайдуцький Ф. Привабливість України для транснаціональних корпорацій / Ф.Гайдуцький // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 152 – 157.
7. Гальчинський А. Методологія аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 4 – 18.
8. Гражевська Н.Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 54 – 63.
9. Даміров Я. ТНК як фактор включення національних господарств до світової економіки / Я.Даміров // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 67.
10. Журавка Ф. О. Інституційне забезпечення системи валютного регулювання та валютного контролю в Україні / Ф. О. Журавка // Проблеми економіки. – 2012. – №1. – С. 15–19.
11. Касич А. О. Структурні характеристики зовнішньої торгівлі / О.А.Касич, С.В.Дідур// Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1. – С. 85 – 89.
12. Кизим М. О. Можливості і загрози від членства України в СОТ у зовнішній торгівлі продукцією високотехнологічних галузей в умовах співпраці

- з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. Є. Хаустова // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 6–25.
13. Козюк В.В. Орієнтири фіскальної інтеграції в ЄВС: теорія фіскальних союзів та глобальна фінансова криза / В.В. Козюк // Економіка України. – 2014. – №10. – С. 14 – 31.
 14. Костенко О. С. Узагальнена безперервна лінійна модель міжнародної торгівлі / О. С. Костенко, В. М. Кузніченко, В. І. Лапшин // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 315–322.
 15. Корнійчук Л. Сталий розвиток і глобальна місія України / Л. Корнійчук, В. Шевчук // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 4 – 13.
 16. Международная организация системы ООН. Справочник. – М., 1990.
 17. Полякова О. Ю. Моделювання змін зовнішньоторговельних зв'язків у контексті розширення Європейського Союзу / О. Ю. Полякова, В. О. Шликова // Проблеми економіки. – 2014. – №1. – С. 330–336.
 18. Песцова-Світалка О. С. Національні інтереси України в умовах глобалізації / О.С. Песцова-Світалка, І.І. Шупик Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1(6). – Т. 3. Економічні науки. Полтава: ПДАА. – 2013. – С. 254 – 280.
 19. Прокопчук А. В. Міжнародні торговельно-економічні конфлікти: сутність, природа і класифікація / А.В. Прокопчук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 35 – 48.
 20. Саблук П. Процеси міжнародного руху капіталів та участь у них України / П.Саблук, К.Пріб // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 56 – 61.
 21. Сніжко О. В. Міжчасова концепція платіжного балансу: сутність та використання / О.В.Сніжко, О.Ю.Анісімова // Фінанси України. – 2007. – № 10. – С. 129 – 138.
 22. Цеханович В. Б. Государственное регулирование внешнеэкономической деятельности/ В.Б.Цеханович // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 25 – 32.
 23. Шостак Л. Відкрита економіка: перспективи позиціонування України у світовій господарській системі / Л. Шостак, О. Бадрак // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 38-48.
 24. Шупик І. І. Вступ України до СОТ в контексті захисту національних інтересів/ І.І.Шупик// Вісник ХНАУ. – 2007. – № 3. – С. 290 – 295.
 25. Шупик І. І. Україна на шляху до євроінтеграції: до пошуку оптимальної швидкості / І. І. Шупик // Вісник ПДАА. – 2005. – № 3 . – С. 167 – 169.
 26. Шупик І. І. Україна і ЄС / І. І. Шупик // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. Вип. 83. – Харків: ХНТУСГ, 2009. – С. 292 – 296.
 27. Шупик І. І. Інтеграційні процеси через призму міжрегіональної співпраці / І. І. Шупик // Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. 8 грудня 2007 р. – Маріуполь: МДГУ, 2006. – С. 239 – 241.

Коментар

Одним із видів самостійної та навчальної роботи є підготовка реферату з дисципліни. Розподіл тематики рефератів залежно від початкової літери прізвища студента наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл тематики рефератів з дисципліни „Макроекономіка”

<i>Початкова літера прізвища студента</i>	<i>Номер завдань за заліковим модулем</i>		
	<i>Модуль 1</i>	<i>Модуль 2</i>	<i>Модуль 3</i>
А	1.1; 3.1	5.1; 7.6	10.1
Б	1.2; 3.2	5.2; 8.1	10.2
В	1.3; 3.3	5.3; 8.2	10.3
Г	1.4; 3.4	5.4; 8.3	10.4
Д	1.5; 3.5	5.5; 8.4	10.5
Е,Є,Ж	1.6; 3.6	5.6; 8.5	10.6
З,И,І	1.7; 3.7	6.1; 8.6	10.7
Ї,Й,К	1.8; 3.8	6.2; 8.7	10.8
Л	1.9; 3.9	6.3; 8.8	10.9
М	2.1; 3.10	6.4; 8.9	10.10
Н	2.2; 3.11	6.5; 9.1	10.11
О	2.3; 3.12	6.6; 9.2	11.1
П	2.4; 4.1	6.7; 9.3	11.2
Р	2.5; 4.2	6.8; 9.4	11.3
С	2.6; 4.3	6.9; 9.5	11.4
Т	2.7; 4.4	7.1; 9.6	11.5
У,Ф	2.8; 4.5	7.2; 9.7	11.6
Х,Ц	2.9; 4.6	7.3; 9.8	11.7
Ч,Ш,Щ	2.10; 4.7	7.4; 5.4	12.1
Ю,Я	2.11; 4.8	7.5; 6.8	12.2

Вимоги до виконання реферату

Виконання рефератів та їх обговорення у групі – один з заходів розширення кругозору студентів, який дозволяє перевірити їх вміння працювати з літературою, сприяє розвитку усної та письмової мови.

Загальна схема реферату:

1. Титульна сторінка.
2. Зміст реферату.
3. Викладення теми.
4. Висновки та пропозиції.
5. Список використаної літератури.

Матеріали реферату мають бути викладені на папері формату А-4 (210x297мм). Поля: ліве - 30 мм, праве - 10 мм, верхнє-20 мм, нижнє - 20 мм. Загальний обсяг реферату 15 сторінок друкованого тексту чорною стрічкою через 1,5 інтервали, розмір шрифту 14 п.т. (Times New Roman). Тему реферату обирають залежно від початкової літери прізвища студента наведено в таблиці.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ
ТА ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«МАКРОЕКОНОМІКА»**

Виконання письмової контрольної роботи та проведення співбесіди за її змістом є важливою складовою навчального процесу, один із головних засобів організації планомірного, систематичного і самостійного виконання індивідуальних завдань та способом перевірки знань студентів, сприяє більш глибокому вивченню базової дисципліни “Макроекономіка”. Разом з тим, дієвою формою навчання вона є лише в тому випадку, коли виконуються самостійно, на основі глибокого і всебічного вивчення навчально – методичної(підручники, навчальні посібники) та наукової літератури (монографії, наукові брошури, статті).

Процес самостійної роботи по виконанню контрольної роботи має наступні стадії: вивчення літератури по темі; викладення теоретичних питань та розв’язання задачі; оформлення контрольної роботи.

Контрольна робота складається з двох теоретичних та одного практичного завдання. Теоретичне питання дається у вільному викладі і підтверджується положеннями законодавства, думками вчених – економістів і практиків. Доцільним буде висловлення власної аргументованої думки. Виконана, належним чином оформлена робота подається у встановлений термін на реєстрацію на кафедрі для подальшого рецензування. Після списку використаної літератури поставити дату виконання та власний підпис.

Варіант 1

1.Суперечність між суспільними потребами та економічними ресурсами – головна проблема макроекономіки.

2. Інфляція: соціально – економічні наслідки та антиінфляційна політика.

3. У базовому році реальний ВВП країни становив 500 млрд. євро, в аналізованому році приріст реального ВВП дорівнює 5%, а дефлятор ВВП становить 120%. Визначте номінальний ВВП в аналізованому році.

Варіант 2

1. Зростання ефективності економіки як головне завдання макроекономіки.

2. Грошовий ринок та його рівновага.

3. У поточному році номінальний ВВП країни становив 2500 млн. дол. США, у базовому році – 2200 млн. дол. Дефлятор ВВП у поточному році – 107,5%. Визначте темп приросту реального ВВП у поточному році.

Варіант 3

1 Фактори рівноважного обсягу виробництва.

2. Зовнішнь – торгівельна політика держави та методи її регулювання.

3. Розрахуйте очікуваний у 2007 р. валовий національний дохід за таких умов (млрд. грн.): ВВП очікується одержати у сумі 200, чисті первинні доходи зовнішні (ЧПДз) – 12, поточні трансферти з – за кордону (ПТз) – 8, поточні трансферти іншим країнам (за кордон) (ПТк) – 5.

Варіант 4

1. Економічне зростання: теорії та джерела.

2. Грошово – кредитна політика держави та її інструменти.

3. Розрахуйте згідно із законом Оукена відносно відставання фактичного ВВП від потенційного за таких умов: фактичне безробіття – 9 %, фрикційне безробіття – 2 %, структурне безробіття – 4 %.

Варіант 5

1. Монетарна політика у відкритій економіці.
2. Платоспроможність країни: умови та стимули
3. Розрахуйте темп інфляції у другому році, якщо індекс цін у першому році становив 116 %, у другому році – 140 %.

Варіант 6

1. Фіскальна політика та економічний добробут.
2. Роль держави у вирішенні проблем безробіття.
3. Розрахуйте граничну схильність до заощаджень за умов, що безподатковий дохід населення країни на кінець року збільшився на 30 млрд. грн., а заощадження – на 7,2 млрд. грн.

Варіант 7

1. Європейська валютна система: теорія та практика.
2. Основні напрями економічного розвитку України на сучасному етапі.
3. У поточному році номінальна відсоткова ставка становила 15%, темп інфляції 4%. Визначте реальну відсоткову ставку.

Варіант 8

1. Грошова маса в системі економічної безпеки держави.
2. Економічна система – об'єкт макроекономіки.
3. Безподатковий дохід населення за звітний рік збільшився на 90 млрд. євро, а споживчі витрати – на 60 млн. євро. Визначте граничну схильність до заощадження.

Варіант 9

1. Класична теорія як теоретична база державного невтручання в регулювання економіки.
2. Економічна безпека України та проблеми її забезпечення.
3. За даними таблиці визначте:
 - а) реальний ВВП на душу населення;
 - б) оптимальну чисельність населення в цій країні;
 - в) темпи зміни реального ВВП на душу населення у 2000 р. порівняно з 1960 р.

Роки	Чисельність населення, млн. осіб	Реальний ВВП, млрд. дол.	Реальний ВВП на душу населення, дол./особу
1870	30	9	
1900	60	24	
1920	90	45	
1940	120	66	
1960	150	90	
1980	180	99	
2000	210	105	

Варіант 10

1. Кейнсіанська теорія як теоретична база державного регулювання економіки.
2. Валютні курси та міжнародний валютно – фінансовий механізм.

3. Номінальний ВВП у 2014 році становив 163,2 млрд. грн., споживчі витрати – 54 %, внутрішні валові інвестиції – 20 %, чистий експорт – 0. Розрахуйте обсяг державних закупок товарів і послуг у грошовому вираженні.

Варіант 11

1. Регулювання бюджетного дефіциту
2. Державна політика зайнятості населення.
3. Інвестиційна функція задана рівнянням $I=1600 - 0,45r$. Визначте обсяг інвестицій, якщо номінальна відсоткова ставка дорівнює 15 %, а темп інфляції – 4 %.

Варіант 12

1. Економічний розвиток та економічне зростання: суть, види, фактори.
2. Банківська система та регулювання економіки.
3. В умовах приватної економіки закритого типу фактичний ВВП дорівнює 2000 млрд. євро, сукупні видатки – 1800 млрд. євро. Обчислити незаплановані інвестиції в товарні запаси.

Варіант 13

1. Державна система соціального захисту населення .
2. Фіскальна політика та її вплив на рівень доходів.
3. В умовах приватної економіки закритого типу споживання дорівнює 1000 млрд. євро, заощадження – 350 млрд. євро, незаплановані інвестиції – 250 млрд. євро. Обчислити рівноважний ВВП.

Варіант 14

1. Державне регулювання зайнятості.
2. Національний банк та його роль в економіці країни.
3. Рівноважний стан економіки країни характеризується такими показниками (млрд. євро): фактичний номінальний ВВП – 1200, потенційний – 1100, споживчі витрати – 700, безподатковий дохід населення – 933. Розрахуйте інфляційний розрив в економіці.

Варіант 15

1. Концептуальні підходи до аналізу функціонування ринку праці.
2. Форми міжнародного регулювання економічного життя.
3. На початку року ВВП країни становив 500 млрд. євро, інвестиції – 50 млрд. євро. Наприкінці року ВВП збільшився до 600 млрд. євро, за рахунок зростання інвестицій до 75 млрд. євро. Розрахуйте величину мультиплікатора інвестицій наприкінці аналізованого року.

Варіант 16

1. Інвестиційний клімат та економічна мотивація іноземного інвестування в Україні.
2. Економічне зростання: суть та моделі.
3. Уряд країни планує в майбутньому році збільшити ВВП на 12 млрд. євро. На скільки мають скоротитися податки, щоб досягти запланованого зростання ВВП, якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,8 %.

Варіант 17

1. ВВП України та його вартісна структура.
2. Міжнародний поділ праці та форми його прояву.
3. Фактичний ВВП становить 4000 млрд. євро, потенційний – 4200 млрд. євро, гранична схильність до споживання – 0,8. Як мають змінитися державні закупівлі для досягнення економікою рівноважного стану при умові, що інші показники не змінюються? Як має змінитися величина податкових надходжень, щоб економіка досягла рівноважного стану?

Варіант 18

1. Циклічність як загальна закономірність ринкової економіки.
2. Сукупний попит та проблеми його формування.
3. Змішана рівноважна економіка закритого типу має слідуєчі показники:
 $Y = 2000$; $C = 1200$; $T = 300$; $I = 600$. Розрахуйте обсяг державних закупівель.

Варіант 19

1. Механізм антиінфляційної політики в Україні.
2. Сукупна пропозиція та фактори, що на неї впливають.
3. В поточному році потенційний ВВП дорівнює 2000 млрд. євро. В наступному році очікується його зменшення до 1750 млрд. євро. На скільки уряду треба збільшити державні витрати, щоб не допустити спаду національного виробництва при граничній схильності до споживання 0,75?

Варіант 20

1. Грошово – кредитне регулювання економіки та його основні інструменти.
2. Умови макроекономічної рівноваги та її сутність.
3. Уряд вирішив знизити податки на 200 млн. євро; гранична схильність до споживання дорівнює 0,75, а граничний коефіцієнт податків – 0,33. На яку величину уряд повинен зменшити державні закупівлі, щоб у короткостроковому періоді реальний ВВП не змінився?

Варіант 21

1. Фіскальна політика та державний бюджет.
2. Макроекономічна політика: сутність, властивості, умови здійснення.
3. Грошову масу країни характеризують слідуєчі (млрд. євро) показники: готівкові гроші – 3,3; строкові депозити – 2,2; поточні рахунки – 2,1; розрахункові рахунки підприємств – 1,2; кошти клієнтів за трастовими операціями банків – 0,9; кошти Держстраху – 0,75. Чому дорівнює агрегат M2 ?

Варіант 22

1. Ринок праці та механізм його функціонування.
2. Доходи, причини їх нерівності, крива Лоренца.

3. Грошови агрегат М₁ дорівнює 10,7 млрд. євро, поточні рахунки – 2,9; розрахункові рахунки підприємств – 2,5; строкові депозити – 25,1; кошти Держстраху – 1,8. Чому дорівнює агрегат М₀?

Варіант 23

1. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
2. Державний борг та дефіцит.
3. Національний дохід країни у базовому році становив 200 млрд. євро, а грошовий попит – 45 млрд. євро. В аналізованому періоді НД збільшився на 6 %, а швидкість обертання грошей і рівень цін не змінилися. Чому дорівнює попит на гроші в аналізований період?

Варіант 24

1. Валютний курс та валютні системи в розвитку економіки.
2. Сутність соціальної політики та її моделі.
3. Національний банк вирішив збільшити пропозицію грошей на 330 млрд. євро, скільки треба збільшити грошову базу за умови, що коефіцієнт готівки дорівнює 0,3, а резервна норма становить 15 %.

Варіант 25

1. Платіжний баланс та проблеми його регулювання.
2. Проблеми трансформації економіки України
3. Банківські депозити збільшилися на 200 млн. євро. Норма банківських резервів на цей період становила 20 %. На скільки може зрости пропозиція грошей?

Варіант 26

1. Теорія порівняльних переваг про доцільність зовнішньоекономічної діяльності країни.
2. Шляхи створення національної фінансово – кредитної та грошової системи країни.
3. Національний банк України купив у комерційних банків державні облигації на суму 500 млн. грн. Як може змінитись пропозиція грошей, якщо комерційні банки повністю використовують свої кредитні гроші за умови, що норма банківських резервів дорівнює 20 %?

Варіант 27

1. Вимірювання обсягів національного виробництва.
2. Зовнішньо – економічна заборгованість країни та її причини.
3. Обсяг депозитів комерційного банку становить 1 млн. євро. Норма банківських резервів дорівнює 15 %. Крім того, банк зберігає ще 5 % надлишкових резервів від суми депозитів. Яку максимальну суму комерційний банк може використати для видачі кредитів?

Варіант 28

1. Інфляція: суть, види та особливості в Україні.
2. Механізм функціонування зовнішньоекономічних зв'язків.
3. Національний банк продав комерційним банкам державні облигації на суму 750 млн. грн. Як зміниться пропозиція кредитних грошей, якщо комерційні банки повністю використають свої кредитні можливості за умови, що норма обов'язкових резервів – 16 % ?

Варіант 29

1. Споживання як складова сукупного попиту.
2. Національна валюта та забезпечення її конвертованості.
3. У базовому році відсоткова ставка за облигаціями дорівнює 15 %, ціна облигацій – 100 євро. В аналізованому році ціна облигацій зросла на 20 % порівняно з базовим роком. Чому дорівнює відсоткова ставка за облигаціями в аналізованому році ?

Варіант 30

1. Інвестиції та їх роль в економіці України.
2. Економічна система – об'єкт макроекономічного регулювання.
3. У базовому році вартість споживчого кошику в Україні становила 1500 грн., а в США – 355 дол. В аналізованому році темпи інфляції в Україні становили 28 %, а в США – 4,2 %. Визначте, чому дорівнює курс гривні в формі прямого котирування згідно з паритетом купівельної спроможності

Варіант 31

1. Заощадження: суть та проблеми
2. Економіка України на фоні світового господарств
3. У минулому році вартість певного набору продуктів у США становила 6 тис. дол., а у Німеччині – 9 тис. марок. Визначте паритет купівельної спроможності долара до марки.

Варіант 32

1. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва.
2. Інтеграція та її значення для розвитку України
3. Обмінний курс гривні до долара на початок 2001 р. 5,3 грн/дол. На початку 2002 р. рівень цін у США зріс на 5 %, а в Україні – на 20 %. Яким має бути на початку 2002 р. номінальний курс гривні до долара, щоб реальний курс залишився без змін?

Варіант 33

1. Теорії ділових циклів: малі, середні та довгі хвилі.
2. Державні видатки та витрати.
3. Реальний ВВП країни у поточному році становив 1150 млрд. євро. Природний рівень безробіття – 6 %, фактичний рівень безробіття – 8 %. Визначте, яким може бути потенційний ВВП у наступному році за законом Оукена?

Варіант 34

1. Зайнятість та безробіття: суть, види та особливості в Україні.
2. Роль зовнішньої торгівлі в розвитку національного виробництва.
3. Розрахуйте згідно із законом Оукена відставання фактичного ВВП від потенційного, якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний рівень на 5,5 %.

Варіант 35

1. Механізм функціонування економіки як предмет макроекономіки.
2. Державна система соціального захисту населення.
3. Реальний ВВП у 2001 р. становив 18 млрд. євро, чисельність населення – 32,2 млн. осіб. У 2002 р. очікується одержати реальний ВВП обсягом 20,1 млрд. євро, а приріст населення – на 2,3 %. Визначте темп приросту реального ВВП на душу населення у 2002 р.

Варіант 36

1. Змішана економічна система як об'єкт макроекономіки.
2. Об'єктивні основи формування та розвитку світового господарства.
3. За даними таблиці визначте:
 - а) реальний ВВП на душу населення;
 - б) оптимальну чисельність населення в цій країні;
 - в) темпи зміни реального ВВП на душу населення у 2000 р. порівняно з 1960 р.

Роки	Чисельність населення, млн. осіб	ВВПр, млрд дол. США	ВВПр. на душу населення, дол./особу
1870	30	9	
1900	60	24	
1920	90	45	
1940	120	66	
1960	150	90	
1980	180	99	
2000	210	105	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Оформлення контрольної роботи.

1. **Титульний лист:** вказуються: підпорядкованість і назва вузу, кафедра, тема, прізвище автора, факультет, спеціальність, група, керівника (див. додаток А).

Перша сторінка – вказати номер варіанту та завдання.

Виконується або:

1) у шкільному зошиті (обсяг 22–24 сторінки);

2) на аркушах білого паперу стандартного формату А4 (210x297 мм).

Поля: ліворуч – 30 мм; праворуч – близько 15 мм; зверху та знизу – не менше 20 мм.

Сторінки повинні бути пронумеровані. У тексті контрольної роботи обов'язкове виділення питань плану. Нумерація починається із першої сторінки вступу, на якій проставляється номер „3” (у правому верхньому куті). Не допускається виділення поля будь – якими рамками. Текст пишеться охайно, розбірливо, без граматичних та стилістичних помилок.

Дата виконання контрольної роботи та особистий підпис проставляються на останній сторінці. Надсилається на перевірку не пізніше двох тижнів до початку екзаменаційної сесії.

Оформлення тексту

Розміщується на одній сторінці аркуша. Допускаються загальноприйняті скорочення: рр. – роки; та ін. – та інші; і т.д. – і так далі; напр. – наприклад; грн. – гривня тощо. Кожне завдання контрольної роботи починається з нової сторінки.

Таблицю та рисунки розміщують після першого посилання на них в тексті на наступній сторінці, якщо на попередній недостатньо місця.

Значення символів **формули** подається з нового рядка у тій послідовності, у якій вони йдуть у формулі.

Наприклад: $ОП = ВД - ВВ - А,$ (2.1)

де ОП – оподатковуваний прибуток;

ВД – валові доходи;

ВВ – валові витрати;

А – амортизаційні відрахування.

Посилання на використані джерела: вказують порядковий номер за списком використаної літератури в квадратних дужках, наприклад, [5]. Згідно з останніми вимогами Держстандарту оформлення списку використаних джерел повинно чітко відповідати зразку (див. додаток Ж)

Використана література. Має суцільну нумерацію, розміщують за алфавітним порядком або за першою літерою прізвища автора чи першого слова назви літературного джерела. **На всю наведену використану літературу в тексті обов'язково повинні бути посилання, тобто** вказують порядковий

номер за списком використаної літератури в квадратних дужках, наприклад, [13]. Цитата оформлюється у відповідності з правилами передачі прямої мови, наприкінці ставиться номер використаного джерела та номер сторінки, де поміщена використана цитата, наприклад [7, С.15]. В бібліографічний список не включати ті публікації, на які відсутні посилання в тексті курсової роботи і які фактично не були використані.

Найбільш характерні помилки при підготовці контрольних робіт:

1. Поверхневе викладення основних теоретичних положень.
2. Механічне, майже дослівне, переписування з підручників.
3. Неточне, помилкове пояснення питань плану.
4. Використання лише застарілої літератури.
5. Обмеження літератури лише підручниками.
6. Неточне цитування та відсутність посилань на джерела.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади оформлення списку літератури

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<ol style="list-style-type: none">1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. — Львів : Свічадо, 2006. — 307 с. — (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV—V ст.; № 14).2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. — К.: Ін – т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін – т математики НАН України ; т. 59).3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла – золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К. : Асамблея діл. кіл : Ін – т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України ; т. 1).4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. — Львів : Кальварія, 2005. — 196, [1] с. — (Першотвір).
Два автори	<ol style="list-style-type: none">1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К. : Києво – Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична"; вип. 1).2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. — К. : Прецедент, 2006. — 93 с. — (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; вип. 11).3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. — Львів : Растр – 7, 2007. — 375 с.
Три автори	<ol style="list-style-type: none">1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Здиссон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.
Чотири автори	<ol style="list-style-type: none">1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. — К. : НДІ "Укراгропромпродуктивність", 2006. — 106 с. — (Бібліотека спеціаліста АПК.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	<p>Економічні нормативи).</p> <p>2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу: [підруч. для учнів проф. – техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздєв, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. — К. : Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО: Професійно – технічна освіта).</p>
П'ять і більше авторів	<p>1. Психологія менеджмента / [Власов П. К., Липницький А. В., Луцихина И. М. и др.]; под ред. Г. С. Никифорова. — [3 – є изд.]. — Х. : Гуманитар. центр, 2007. — 510 с.</p> <p>2. Формування здорового способу життя молоді : навч. – метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова – Фаворська та ін.]. — К. : Укр. ін – т соц. дослідж., 2005. — 115 с.— (Серія "Формування здорового способу життя молоді": у 14 кн., кн. 13).</p>
Без автора	<p>1. Історія Свято – Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. — К. : Грані – Т, 2007. — 119с — (Грані світу).</p> <p>2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. — К.: Грамота, 2007. — 638, [1] с.</p> <p>3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця ХІХ — початку ХХ століття : [антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. — К.: Грані – Т, 2007. —190, [1] с.</p> <p>Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб.наук.праць / наук, ред. Каліущенко В. та ін.]. — Чернівці: Рута, 2007. — 310 с.</p>
Багатотомний документ	<p>1. Історія Національної академії наук України, 1941—1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. — К. : Нац. б – ка України ім. В. І. Вернадського, 2007— .— (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки — 2007. — 573, [1] с.</p> <p>2. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю.; ред. Иванов В. Л.]. — Львов : НТЦ "Леонорм – Стандарт", 2005.— (Серия "Нормативная база предприятия").Т. 1.—2005.—277 с.</p> <p>3. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогия / А. Дарова. — Одесса : Астропринт, 2006— .— (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4).</p> <p>4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : Особенная часть : в 6 т. / Н. П. Кучерявенко.— Х.: Право, 2002 — Т. 4: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с.</p> <p>5. Реабілітовані історією. Житомирська область : [у 7 т.]. — Жи-</p>

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	<p>томир : Полісся, 2006— .— (Науково – документальна серія книг "Реабілітовані історією": у 27 т. / голов. редкол.: Троньку П. Т. (голова) [та ін.]). . Кн. 1 / [обл. редкол.: Синівська І. М. (голова) та ін.]. — 2006. —721, [2] с.</p> <p>6. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. 4.1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. — К. : НТУУ "КПІ", 2006. — 125 с.</p>
Матеріали конференцій, з'їздів	<p>1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених – аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11—13 жовт. 2000 р.) / М – во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун – т ім. В. В. Докучаєва. —Х. : Харк. держ. аграр. ун – т ім. В. В. Докучаєва, 2000. —167 с.</p> <p>2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік, міжвуз. наук. – практ. конф. / Держкомстат України, Ін – т статистики, обліку та аудиту. — К.: ІСОА, 2002. — 147 с.</p> <p>3. Матеріали ІХ з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. — К.: Асоц. укр. банків, 2000. — 117 с. — (Спецвип.: 10 років АУБ).</p> <p>4. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій : праці конф., 6—9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. Ред. В. Т. Трощенко. — К. : НАН України, Ін – т пробл. міцності, 2000. — С. 559—956, XIII, [2] с. — (Ресурс 2000).</p> <p>5. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук, праць / наук. ред. В. І. Моссаковський. — Дніпропетровськ: Навч. кн., 1999. — 215 с.</p> <p>6. Ризикологія в економіці та підприємстві: зб. наук, праць за матеріалами міжнар. наук. – практ. конф., 27 – 28 берез. 2001 р. / М – во освіти і науки України, Держ податє, адмін. України [та ін.]. — К. : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. — 452 с.</p>
Препринти	<p>1. Шиляев Б. А. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ/ANL USA. с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов / Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. — Х. ННЦ ХФТИ, 2006. — 19 с. — (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр "Харьк. физ. – техн. ин – т"; ХФТИ 2006 – 4).</p> <p>2. Панасюк М. І. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма – методами / Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. — Чорнобиль : Ін – т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. — 7, [1] с. — (Препринт / НАН України, Ін – т пробл. безпеки АЕС ; 06 – 1).</p>

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Депоновані наукові праці	<ol style="list-style-type: none"> 1. Социологическое исследование малых групп населения / В. И. Иванов [и др.] ; М – во образования Рос. Федерации, Финансовая академия. – М., 2002. – 110 с. – Деп. в ВИНТИ 13.06.02, № 145432. 2. Разумовский В. А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В. А. Разумовский, Д. А. Андреев. – М., 2002. – 210 с. – Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук 15.02.02, № 139876.
Словники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Географія : словник – довідник / [авт. – уклад. Ципін В. Л.]. — Х. : Халімон, 2006. —175, [1]с. 2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник – довідник основ, термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. — К.: Європ. ун – т, 2007. — 57 с. 3. Українсько – німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. — К. : Карпенко, 2007. — 219 с, 4. Європейський Союз : словник – довідник / [ред. – упоряд. М. Марченко]. — 2 – ге вид., оновл. — К.: К.І.С., 2006. – 138 с.
Атласи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна : екол. – геогр. атлас : присвяч. всесвіт, дню.науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук, редкол.: С. С. Куруленко та ін.]; Рада по вивч. продукт, сил України НАН України [та ін.]. — / [наук, редкол.: С. С. Куруленко та ін.]. — К. : Варта, 2006. — 217, [1] с. 2. Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О. Козлов, В. Д. Маковецький. — 2 – ге вид., розшир, та доповн. — Дніпропетровськ : Пороги, 2005. — 218 с. 3. Курда Х; Атлас ботаніки / Хосе Куерда ; [пер. з ісп. В. Й. Шовкун]. — Х. : Ранок, 2005. — 96 с.
Законодавчі та нормативні акти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кримінально – процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид – во, 2006. — 207 с. — (Бібліотека офіційних видань). 2. Медична статистика : зб. нормат. док. / упоряд. та голов. ред. В. М. Заболотько. — К. ; МНІАЦ мед. статистики : Медінформ, 2006. — 459 с. — (Нормативні директивні правові документи). 3. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій : СОУ – НEE 39.501:2007. — Офіц. вид. — К.: ГРІФРЕ : М – во палива та енергетики України, 2007. — VI,

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	74 с. — (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).
Стандарти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Графічні символи, що їх використовують на устаткуванні. Показчик та огляд (ISO 7000:2004, IDT) : ДСТУ ISO 7000:2004. — [Чинний від 2006 – 01 – 01]. — К. : Держспоживстандарт України, 2006. — IV, 231 с. — (Національний стандарт України). 2. Якість води. Словник термінів : ДСТУ ISO 6107 – 1:2004 — ДСТУ ISO 6107 – 9:2004. — [Чинний від 2005 – 04 – 01]. — К. : Держспоживстандарт України, 2006. — 181 с. — (Національні стандарти України). 3. Вимоги щодо безпечності контрольно – вимірювального та лабораторного електричного устаткування. Частина 2 – 020. Додаткові вимоги до лабораторних центрифуг (EN 61010 – 2 – 020:1994, IDT) : ДСТУ EN 61010 – 2 – 020:2005. — [Чинний від 2007 – 01 – 01]. — К. : Держспоживстандарт України, 2007. — IV, 18 с. — (Національний стандарт України).
Каталоги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Межгосударственньіе стандарти : каталог : в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Павлюкова В. А. ; ред. Иванов В. Л.]. — Львов : НТЦ "Леонорм – стандарт", 2006— . — (Серия "Нормативная база предприятия"). Т. 5. — 2007. — 264 с. Т. 6. — 2007. — 277 с. 2. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог – довідник / [авт. – упоряд. М. Зобків та ін.]. — Львів : Новий час, 2003. — 160 с. 3. Університетська книга : осінь, 2003 : [каталог]. — [Суми : Унів. кн., 2003]. — 11с. 4. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Горницкая И. П., Ткачук Л. П. — Донецк: Лебедь, 2005. — 228 с.
Бібліографічні показники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Куц О. С. Бібліографічний показчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. — Львів : Укр. технології, 2007. — 74 с 2. Систематизований показчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997—2005 роки / [уклад. Кириць Б. О., Потлань О. С]. — Львів : Львів, держ. ун – т внутр. справ, 2006. — 11с. — (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).
Дисертації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси: дис. . доктора фіз. – мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. — К., 2005. — 276 с

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Авто-реферат дисертації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 „Технологія машинобудування" /І. Я. Новосад. — Тернопіль, 2007. — 20, [1] с 2. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 „Автоматиз. системи упр. та прогрес, інформ. технології" / Нгуен Ші Данг. — К., 2007.—20 с.
Авторські свідотсва	<ol style="list-style-type: none"> 1. А. с. 1007970 ССРСР, МКИЛ В 25 J 15/00. Устройство для захвата неориентированных деталей типа валов / В. С. Ваулин, В. Г. Кемайкин (СССР). — № 3360585/25 — 08 ; заявл. 23.11.81 ; опубл. 30.03.83, Бюл. № 12.
Патенти	<ol style="list-style-type: none"> Ч. Пат. 2187888 Российская Федерация, МПК' Н 04 В 1/38, Н 04 J 13/00. Приемопередающее устройство / Чугаева В. И.; заявитель и патентообладатель Воронеж, науч. – исслед. ин – т связи. — № 2000131736/09 ; заявл. 18.12.00 ; опубл. 20.08.02, Бюл. № 23 (II ч.).
Частина книги, періодичного продовжуваного видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 6.' — С 15—18, 35—38. 2. Гранчак Т. Інформаційно – аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень/ Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. —2006. — № 6.— С 14—17. 3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ – факторов — основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. — 2007. — №1. — С 39—61. 4. Ма Шуїн. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 5. — С 12—14. 5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2007. — № 1. — С 25—29. 6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. — 2007. — Т. 2, № 2. — С. 13—20. 7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка : (нариси з новітнього

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	<p>укр. письменства) : статті / Микола Зеров. — Дрогобич, 2007. — С 245—291.</p> <p>8. Третьяк В. В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч. – техн. конф., 3 – 5 окт. 2007 г. : тезисы докл. — Х., 2007. — С. 33.</p> <p>9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д. М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України : (кінець ХІХ—початок ХХ ст. / Д. М. Чорний. — Х., 2007. — Розд. 3. — С 137—202.</p>
Електронні ресурси	<p>1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс]] : навч. посіб. для студ. мед. вузів ІІІ—ІV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. — 80 Міп / 700 МВ. — Одеса : Одес. мед. ун – т, 2003. — (Бібліотека студента – медика) — 1 електрон, опт. диск (CD – ROM) ; 12 см. — Систем, вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97 – 2000.— Назва з контейнера.</p> <p>2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. — К. : CD – вид – во "Інфодиск", 2004. — 1 електрон, опт. диск (CD – ROM) : кольор. ; 12 см. — (Всеукр. перепис населення, 2001). — Систем, вимоги: Pentium – 266 ; 32 Mb RAM ; CD – ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул, екрану.</p> <p>3. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10 – ї Міжнар. конф. „Крим – 2003") [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник — 2003. — № 4. — С. 43. — Режим доступу до журн. ; http://www.nbu.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.</p>

Додаток Б
Зразок оформлення титульної сторінки контрольної роботи

Міністерство освіти і науки України
Полтавська державна аграрна академія

Кафедра економічної теорії та економічних досліджень

Контрольна робота

з дисципліни
“Макроекономіка”

варіант №

студента(ки) _____

курсу _____ факультету _____

групи _____ спеціальність _____

_____ (підпис)

Викладач _____

Полтава - 2015

ТЕСТИ

Питання для проведення вхідного контролю

Частина 1.

Тести

вхідного контролю знань

Оцінка результатів тестування:

- ◆ оцінка “відмінно” – при 91 – 100 % правильних відповідей;
- ◆ оцінка “добре” – при 71 – 90 % правильних відповідей;
- ◆ оцінка “задовільно” – при 51 – 70 % правильних відповідей;
- ◆ оцінка “незадовільно” – менше 50 % правильних відповідей.

1. Головна риса інтенсивного типу економічного зростання:

- а) вдосконалення продуктивних сил суспільства;
- б) збільшення робочої сили у виробничій сфері;
- в) збільшення засобів виробництва і робочої сили.

2. Зміст категорії “валовий національний продукт”:

- а) всі матеріальні блага вироблені протягом року в сфері виробництва;
- б) сукупність усіх вироблених протягом року товарів і наданих послуг;
- в) сукупність усіх вироблених предметів споживання та наданих послуг.

3. Що є визначальним для встановлення товарного виробництва?

- а) суспільний поділ праці;
- б) приватна власність на засоби виробництва;
- в) соціально – економічна відокремленість товаровиробників.

4. Яка функція грошей виникла як наслідок кредитних відносин:

- а) функція засобу обігу;
- б) функція засобу платежу;
- в) функція засобу нагромадження.

5. Економічне зростання вимірюється:

- а) приростом грошової маси;
- б) зниженням рівня безробіття;
- в) приростом реального ВВП.

6. Головна риса сучасної девальвації:

- а) зменшення золотого вмісту грошової одиниці;
- б) надмірний випуск грошей в обігу і їх знецінення;
- в) вдосконалення ринкових відносин.

7. Що виконує функцію світових грошей у наш час:

- а) золото;
- б) національна валюта кожної країни;
- в) валюта економічно найрозвинутіших країн світу.

8. Головний критерій суспільного розвитку економічної системи:

- а) рівень розвитку засобів виробництва;
- б) форми і методи організації виробництва;
- в) розвиток людини, її потреб, інтересів і цілей.

9. Найбільш суттєва ознака інфляції:

- а) емісія грошових знаків;

- б) зростання цін і грошей не забезпечених товарною масою;
- в) зростання в обігу іноземної валюти.

10. Кінцева мета суспільного виробництва:

- а) одержання прибутку;
- б) зростання ефективності виробництва;
- в) споживання продуктів праці.

11. За якими цінами продаються товари (послуги), коли попит перевищує пропозицію:

- а) за цінами, вищими від вартості;
- б) за цінами нижчими від вартості;
- в) за цінами, що дорівнюють вартості (цінами рівноваги).

12. Як називаються витрати підприємства на виробництво товару, виражені в грошовій формі?

- а) ціна виробництва;
- б) вартість виробництва;
- в) суспільно – необхідна вартість.

13. Обґрунтуйте зміст реальної заробітної плати:

- а) це грошова сума, одержана робітником за виконану роботу;
- б) це грошова заробітна плата, з якої вираховані податки;
- в) це кількість матеріальних благ і послуг, які працівник може за неї придбати.

14. Платежі фірм домогосподарствам за ресурси:

- а) податки;
- б) доходи;
- в) витрати.

15. Визначте причину існування диференціальної земельної ренти?

- а) дія закону вартості в сільському господарстві;
- б) різна родючість ґрунтів;
- в) монополія на землю як об'єкт господарювання.

16. Визначте причину існування абсолютної земельної ренти?

- а) існування товарно – грошових відносин;
- б) існування різної родючості ґрунтів та їх неоднакове місце розташування;
- в) монополія приватної власності на землю.

17. Яке джерело покриття бюджетного дефіциту є найменш ефективним?

- а) збільшення податків на доходи населення;
- б) грошова емісія;
- в) державні позики у власного населення.

18. Чим зумовлена необхідність економічних зв'язків між незалежними країнами в світовому господарстві:

- а) розгортанням НТР;
- б) міжнародним суспільним поділом праці;
- в) рекомендаціями МВФ і світового банку.

19. Незареєстрована економічна діяльність:

- а) тіньова економіка;
- б) перехідна економіка;
- в) ліберальна економіка.

20. Що може вирішуватись на мікрорівні?

- а) як подолати інфляцію?
- б) що і скільки виробляти?
- в) як забезпечити повну зайнятість?

21. Завдання державного регулювання :

- а) справедливий розподіл доходу;
- б) послаблення конкуренції;
- в) послаблення контролю за рівнем зайнятості та інфляції.

22. Акціонери отримують свою частку прибутків корпорації у вигляді:

- а) процента;
- б) заробітної плати;
- в) дивідендів.

23. Фінансовий план уряду:

- а) план оподаткування;
- б) державне планування;
- в) бюджет.

24. Валовий національний продукт це:

- а) загальна ринкова вартість всіх кінцевих товарів та послуг, вироблених в країні протягом року;
- б) дохід, який одержують власники нерухомого майна;
- в) сума всіх видатків та кінцева продукція.

25. Особистий використований дохід громадян:

- а) дохід, одержаний домашніми господарствами протягом року;
- б) весь дохід, який призначається для особистого споживання, після виплати податків;
- в) ВВП мінус амортизація.

26. Підвищення ефективності виробництва свідчить що:

- а) НД відбувається на рахунок більш раціонального, з мінімумом затрат, використання всіх ресурсів,
- б) зростання сукупного суспільного продукту відбувається за рахунок введення у виробництво додаткових природних ресурсів;
- в) зростання НД відбувається за рахунок введення у виробництво додаткової робочої сили.

27. Трансфертні платежі – це:

- а) виплата домашнім господарствам не обумовлена пред'явленням з їх сторони товарів і послуг;
- б) дотації уряду лише окремим індивідам;
- в) плата за раніш доставлені товари.

28. Якщо валові інвестиції перевищують амортизацію, то економіка знаходиться в стані:

- а) стагнації;
- б) піднесення;
- в) кризи.

29. Щорічні відрахування, які дорівнюють по вартості спожитому за даний період капіталу:

- а) валові приватні інвестиції;
- б) амортизаційні відрахування;
- в) чисті інвестиції

30. Вилучення старих грошових знаків з обігу і заміна їх на нові:

- а) нуліфікація;
- б) дезінфекція;
- в) індексація.

Частина 2.

Розкрийте зміст наступних економічних термінів:

1. Економіка	2. Державне регулювання	3. Закон Оукена
4. ВВП	5. Мінімальна зарплата	6. Змішана економіка
7. Інфраструктура ринку	8. Інвестиції	9. Циклічність економіки
10. Інфляція	11. Зайнятість	12. Торгівля
13. Споживчий кошик	14. Відсоткова ставка	15. Податки
16. Конкурентоспроможність	17. Соціальний захист	18. Інновації
19. Гроші	20. Сукупний попит	21. Монетарна політика
22. Споживання	23. Потенційний ВВП	24. Демпінг
25. Фіскальна політика	26. Валюта	27. Профіцит
28. Емісія	29. СНД	30. Резидент

ТЕСТИ ДО ТЕМ

Модуль 1. Вступ у макроекономіку

Тема 1. Макроекономіка як наука

1. Які питання знаходяться в центрі уваги макроекономіки:

- а) ціноутворення на окремі товари та послуги;
- б) взаємодія реального і грошового сектору економіки;
- в) аналіз причин інфляції та безробіття;
- г) оптимальне розміщення ресурсів.

2. Початковим ступенем пізнання економічних відносин є:

- а) формування законів;
- б) висунення гіпотез;
- в) розробка теорій;
- г) виведення узагальнюючих понять.

3. Що є об'єктом макроекономіки:

- а) домогосподарство;
- б) економічна система в цілому та її агреговані параметри;
- в) приватизація;
- г) ресурси.

4. Представники якої теорії стверджують, що без активного втручання держави у розвиток соціально – економічних процесів капіталізм неспроможний довго існувати:

- а) монетаризму;
- б) кейнсіанства;
- в) економічної пропозиції;
- г) фізіократи.

5. Властивості макроекономічної політики :

- а) здатність до стабілізації;
- б) здатність до економічного зростання;
- в) модернізація;
- г) економізація.

6. Щоб очікування економічних суб'єктів відповідали передбаченням макроекономічної політики потрібно, щоб держава:

- а) провела реформу ціноутворення;
- б) публічно оголосила про свої наміри і заходи;
- в) мала високий кредит довіри населення;
- г) провела антиінфляційну політику.

7. *Економіка з жорстким державним регулюванням:*

- а) традиційна;
- б) ринкова;
- в) планова;
- г) командно – адміністративна.

8. *Під ефективністю економіки розуміють:*

- а) відношення між результатами і витратами;
- б) середню схильність до споживання;
- в) характер ринкових перетворень;
- г) співвідношення між експортом та імпортом.

9. *Який із методів є основним специфічним методом в макроекономіці:*

- а) системно – функціональний аналіз;
- б) поєднання історичного та логічного підходів;
- в) агрегування;
- г) економіко – математичне моделювання.

10. *Які механізми макроекономічного регулювання поєднує змішана економіка:*

- а) ринковий;
- б) державний;
- в) закордонний;
- г) стабілізаційний.

11. *Об'єднання економічних явищ і процесів в єдине ціле називається:*

- а) агрегуванням;
- б) методом;
- в) ринком;
- г) пропозицією.

12. *Відхилення від стабілізаційного рівня є ознакою:*

- а) граничної схильності до споживання;
- б) макроекономічної рівноваги;
- в) економічного зростання;
- г) економічної дестабілізації.

13. *Часова відстань між виникненням дестабілізаційного явища в економіці і його усуненням за допомогою макроекономічних заходів:*

- а) зовнішній лаг;
- б) внутрішній лаг;
- в) криза;
- г) лаг.

14. *Предмет макроекономіки:*

- а) економічні закони;
- б) механізм функціонування економічної системи;
- в) структура економіки;
- г) виробничі відносини.

15. *Який сектор не належить до макроекономічних суб'єктів?*

- а) державний;
- б) сільськогосподарський;
- в) підприємницький;
- г) домашніх господарств.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

1. Ринкова вартість всіх кінцевих благ, вироблених у певній країні протягом року:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) чистий внутрішній продукт;
- в) національний дохід;
- г) чистий національний продукт.

2. Індекс цін може бути використаний для того, щоб оцінити:

- а) відмінності в рівнях цін двох різних країн;
- б) різницю між рівнем оптових і роздрібних цін;
- в) відмінності між структурою виробництва цього і минулого року;
- г) зміни у ринковій вартості споживчого кошика двох різних років.

3. Номінальний ВВП визначається за цінами:

- а) попереднього року;
- б) поточного року;
- в) наступного року;
- г) базового року.

4. Яке твердження неправильне:

- а) дефлювання – це зменшення номінального ВВП до розмірів реального, коли дефлятор ВВП більший за одиницю;
- б) інфлювання – це збільшення номінального ВВП до розмірів реального, коли дефлятор ВВП менший за одиницю;
- в) дефлятор ВВП – це відношення номінального ВВП до реального;
- г) темп зростання реального ВВП дорівнює темпові зростання номінального ВВП плюс значення дефлятора ВВП.

5. Чисті інвестиції – це:

- а) вартість використаних засобів виробництва;

- б) величина чистого прибутку;
- в) відновна вартість виробничих потужностей мінус амортизація;
- г) збільшення основних фондів.

6. Якщо “Дженерал моторз” будує новий автомобільний завод в Україні, то:

- а) ВВП України зростатиме швидше, ніж ВВП;
- б) ВВП України зростатиме повільніше, ніж ВВП;
- в) і ВВП, і ВВП України зменшаться, оскільки частину доходу від цих інвестицій привласнюватимуть іноземці;
- г) ВВП і ВВП України зростатимуть однаковим темпом.

7. Ринкова вартість всіх кінцевих благ, вироблених у певній країні протягом року, за мінусом амортизаційних відрахувань, – це:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) чистий внутрішній продукт;
- в) національний дохід;
- г) чистий національний продукт.

8. ВВП становить 50 млрд. грн., амортизація – 2 млрд. грн., а непрямі податки – 1 млрд. грн. Обчисліть величину національного доходу:

- а) 53;
- б) 47;
- в) 51;
- г) 49.

9. Що із переліченого включається у склад ВВП?

- а) купівля нової автомашини;
- б) купівля нових акцій;
- в) купівля облігацій;
- г) купівля старої книжкової шафи.

10. ВВП як показник занижує обсяг національного виробництва, бо не враховує:

- а) результатів економічної діяльності в тіньовому секторі економіки;
- б) тієї частини продукції, яка вироблена за допомогою ресурсів, що належать іноземцям;
- в) державних закупівель товарів і послуг;
- г) збільшення запасів на кінець року.

11. Якщо ВВП України перевищує ВВП, то:

- а) реальний ВВП перевищує номінальний;
- б) виробництво проміжних товарів і послуг перевищує виробництво кінцевих товарів і послуг;

- в) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні;
- г) іноземні фактори виробництва створюють в Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном.

12. *Ринкова вартість всіх кінцевих благ, вироблених в певній країні протягом року, за мінусом амортизаційних відрахувань і непрямих податків – це:*

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) чистий внутрішній продукт;
- в) національний дохід;
- г) чистий національний продукт.

13. *Що із переліченого не враховується під час визначення обсягу національного доходу?*

- а) доходи власників;
- б) рентні доходи;
- в) прибуток корпорацій;
- г) державні трансфертні платежі.

14. *Трансфертні платежі – це:*

- а) виплати домашнім господарствам, які не обумовлені участю у процесі виробництва;
- б) частина доходу, яка включається в національний дохід;
- в) тільки виплати уряду окремим особам;
- г) жоден із варіантів.

15. *Попередньо створена вартість не повинна враховуватися при визначенні сукупної виготовленої вартості у національній економіці, для того щоб:*

- а) уникнути інфляційних процесів;
- б) виключити невиробничі витрати попереднього циклу;
- в) уникнути подвійного рахунку;
- г) усі відповіді правильні.

Тема 3. Ринок праці

1. *Втрата роботи через спад в економіці означає:*

- а) фрикційне безробіття;
- б) циклічне безробіття;
- в) структурне безробіття;
- г) технологічне безробіття.

2. *Безробіття, що виникає внаслідок вивільнення робочої сили під впливом структурних зрушень в економіці, які змінюють попит і пропозицію робочої сили, називається:*

- а) фрикційним;
- б) структурним;
- в) циклічним;
- г) сезонним.

3. *Рівень безробіття – це:*

- а) відношення кількості офіційно зареєстрованих повністю безробітних до кількості працездатного населення;
- б) відношення між кількістю безробітних та кількістю зайнятого населення;
- в) трудові ресурси за мінусом безробітних;
- г) зайняте населення мінус безробітні.

4. *Що виражає закон Оукена:*

- а) вплив мінімальної заробітної плати на зайнятість населення та безробіття;
- б) математичну залежність між рівнем безробіття та відставанням реального ВВП від потенційного;
- в) взаємозалежність між інфляцією та безробіттям;
- г) ступінь державного регулювання зайнятості.

5. *До прямих методів регулювання зайнятості не належить:*

- а) монетарна політика;
- б) законодавче регулювання умов найму робочої сили;
- в) стимулювання створення нових робочих місць;
- г) встановлення мінімальної заробітної плати.

6. *Обсяг ринку праці переважно визначається:*

- а) пропозицією робочої сили;
- б) попитом на робочу силу;
- в) рівнем зарплати;
- г) впровадженням нових технологій у виробництві.

7. *При наявності яких умов людина може вважатися безробітною:*

- а) шукає роботу;
- б) звертається до роботодавців;
- в) постійно з'являється в місцях, де може отримати роботу;
- г) усі відповіді правильні.

8. *З погляду класичної теорії причиною циклічного безробіття є:*

- а) надмірна зарплата;
- б) низька зарплата;
- в) надмірна пропозиція робочої сили;
- г) недостатній попит на робочу силу.

9. *В чому полягає спільне між фрикційним і структурним безробіттям:*

- а) вони складові природного безробіття;
- б) вони існують завжди, в будь якій країні;
- в) вони не є наслідком кризового розвитку;
- г) усі відповіді правильні.

10. *Згідно з кейнсіанською теорією причини циклічного безробіття:*

- а) негнучкість зарплати;
- б) низька зарплата;
- в) недостатній сукупний попит;
- г) надлишкова сукупна пропозиція.

11. *Наявність якого виду безробіття показує гнучкість ринку праці і свободу вибору економічним суб'єктом лінії своєї поведінки:*

- а) структурного;
- б) циклічного;
- в) фрикційного;
- г) компенсаційного.

12. *За яких умов виникає безробіття:*

- а) на ринку праці попит більше від пропозиції;
- б) попит менше ніж пропозиція;
- в) попит збігається з пропозицією;
- г) економіка країни перебуває у кризовому стані.

13. *Які втрати суспільство несе від циклічного безробіття:*

- а) зменшуються доходи індивідів;
- б) знижується допомога по безробіттю;
- в) зменшуються податкові надходження;
- г) усі відповіді правильні.

14. *Рівень природного безробіття:*

- а) не враховує циклічне і структурне безробіття;
- б) враховує фрикційне і структурне;
- в) враховує фрикційне і циклічне;
- г) жоден із варіантів.

15. *Чому при аналізі безробіття економісти не обмежуються лише показником номінального рівня безробіття:*

- а) бо безробіття ніколи не буває розподілено рівномірно серед населення;
- б) бо одні групи страждають більше ніж інші;
- в) бо безробіття у всіх групах пояснюється широким спектром причин;
- г) усі відповіді правильні.

Тема 4. Товарний ринок

1. *Крива сукупного попиту відбиває відношення між:*
 - а) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів і послуг;
 - б) рівнем цін, який визначають покупці, і рівнем цін, що задовольняє продавців;
 - в) обсягами виробленого і спожитого ВВП;
 - г) жоден із варіантів.

2. *Що не є компонентом сукупних витрат:*
 - а) споживчі витрати домогосподарств;
 - б) державні трансфертні платежі;
 - в) інвестиційні видатки фірм;
 - г) чистий експорт.

3. *Спадна траєкторія кривої сукупного попиту не зумовлена:*
 - а) ефектом майна;
 - б) ефектом доходу;
 - в) ефектом Кейнса;
 - г) ефектом обмінного курсу.

4. *Переміщення кривої сукупного попиту не може відобразити:*
 - а) підвищення цін і зростання реального ВВП одночасно;
 - б) підвищення цін без зростання реального ВВП;
 - в) зростання реального ВВП без підвищення цін;
 - г) підвищення цін і зниження реального ВВП одночасно.

5. *Який із чинників переміщуватиме криву сукупного попиту вліво:*
 - а) песимістичні оцінки людьми своїх майбутніх доходів;
 - б) заходи стимулювальної монетарної політики;
 - в) підвищення темпів економічного зростання в інших країнах – торговельних партнерах даної країни;
 - г) зростання реальної вартості фінансових активів та нерухомого майна.

6. *Крива сукупної пропозиції виражає залежність між:*
 - а) рівнем цін і споживаним реальним ВВП;
 - б) рівнем цін і виробленим реальним ВВП;
 - в) спожитим і виробленим реальним ВВП;
 - г) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів і послуг.

7. *До цінових чинників, які визначають нахил кривої короткострокової сукупної пропозиції, не належи(а)ть:*
 - а) залучення у виробництво додаткової робочої сили з нижчим рівнем кваліфікації;
 - б) екологічні нормативи та санкції;

- в) розширення збуту на віддалених ринках;
- г) додаткові витрати на підприємницьку діяльність.

8. *Природний обсяг виробництва на кривій сукупної пропозиції:*

- а) має позитивний нахил;
- б) має негативний нахил;
- в) представлений вертикальною лінією;
- г) жоден із варіантів.

9. *Сукупний попит – це:*

- а) обсяг номінального ВВП, який суб'єкти макроекономіки мають бажання придбати з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- б) обсяг реального ВВП, який суб'єкти макроекономіки мають бажання придбати з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- в) обсяг потенційного ВВП, який суб'єкти макроекономіки мають бажання придбати з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- г) обсяг реального ВВП, який економіка пропонує до продажу.

10. *Кейнсіанський відрізок на кривій сукупної пропозиції:*

- а) має позитивний нахил;
- б) має негативний нахил;
- в) представлений вертикальною лінією;
- г) жоден із варіантів.

11. *Сукупна пропозиція – це:*

- а) обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку;
- б) обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання прибутку;
- в) обсяг номінального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку;
- г) обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

12. *На сукупний попит ціни впливають:*

- а) прямо;
- б) обернено;
- в) безпосередньо;
- г) опосередковано.

13. *Зміни в економіці, яку графічно можна зобразити як рух впродовж горизонтальної ділянки кейнсіанської кривої сукупної пропозиції, супроводжуються:*

- а) підвищенням обсягу виробництва;
- б) зменшенням обсягу виробництва;
- в) зростанням цін;
- г) зниженням цін.

14. Зростання експорту даної країни, за інших однакових умов:

- а) збільшить сукупний попит, але зменшить національний дохід;
- б) зменшить сукупний попит і збільшить національний дохід;
- в) збільшить чистий експорт;
- г) зменшить сукупний попит і національний дохід.

15. Згідно з кейнсіанською моделлю рівноваги економіка перебуває у стані рівноваги, якщо:

- а) обсяг пропозиції протягом певного періоду постійний;
- б) державний бюджет збалансований;
- в) сукупна пропозиція дорівнює сукупному попиту;
- г) сума споживчих витрат за вирахуванням заощаджень дорівнює обсягу інвестицій.

Модуль 2.

ГРОШІ В МАКРОЕКОНОМІЦІ

Тема 5. Грошовий ринок

1. Яка ознака не характеризує сучасні грошові системи країн:

- а) хронічне знецінення грошей;
- б) офіційне визначення золотого вмісту грошової одиниці;
- в) широкий розвиток безготівкового обігу і скорочення обігу готівки;
- г) зростання ролі держави у стабілізації грошового обігу.

2. Демонетизація золота означає, що:

- а) держава розпродас своє монетарне золото;
- б) припиняється тезаврація золота приватними особами;
- в) золото перестає виконувати функції грошей;
- г) припиняється карбування монет із золота.

3. В сучасних умовах простежується еволюція функціональних форм грошей, що проявляється в поширенні:

- а) рахункових грошей;
- б) паперових грошей;
- в) кредитних грошей;
- г) жоден із варіантів.

4. Яке твердження правильне:

- а) з підвищенням процентної ставки попит на гроші на операції збільшується;
- б) зі зниженням процентної ставки попит на гроші для операцій зменшується;
- в) зі зменшенням номінального ВВП попит на гроші для операцій зменшується;

г) зі збільшенням номінального ВВП попит на гроші для операцій зменшується.

5. В сучасних умовах простежується еволюція функціональних форм грошей, що проявляється в поширенні:

- а) рахункових грошей;
- б) паперових грошей;
- в) кредитних грошей;
- г) жоден із варіантів.

6. Яку функцію виконують гроші, надаючи вартості товару форми ціни?

- а) міри вартості;
- б) засобу обміну;
- в) засобу платежу;
- г) засобу нагромадження багатства.

7. Різницею між номінальною і реальною процентною ставкою є:

- а) податок;
- б) інфляція;
- в) чистий експорт;
- г) жоден із варіантів.

8. У національній економіці пропозиція грошей не залежить від:

- а) норми резервування;
- б) обов'язкових резервів;
- в) депозитів скарбниці;
- г) коефіцієнта депонування.

9. Чим є гроші, коли вони виконують функцію засобу обміну?

- а) чинником розвитку конкурентного середовища на товарному ринку;
- б) посередником в обміні товарів, засобом їх реалізації;
- в) індикатором співвідношення попиту і пропозиції;
- г) жоден із варіантів.

10. Різниця між грошима і "майже грошима" полягає в тому, що:

- а) гроші на відміну від "майже грошей" можна витратити безпосередньо;
- б) "майже гроші" включають в себе депозити на банківських рахунках, тоді як гроші не включають їх;
- в) гроші обертаються швидше, ніж "майже гроші";
- г) "майже гроші" включають в себе всі товари, які можуть бути продані за гроші.

11. Грошова система – це:

- а) види державних грошових знаків;
- б) спосіб організації грошового обігу;
- в) сукупність грошей у всіх функціях, які вони виконують;
- г) сума всіх грошей, що обертаються в національній економіці.

12. *Зі зниженням реальної процентної ставки:*

- а) попит на гроші для операцій збільшиться, а сукупний попит на гроші не зміниться;
- б) попит на гроші для операцій зменшиться, а сукупний попит на гроші збільшиться;
- в) попит на гроші для операцій не зміниться, а сукупний попит на гроші збільшиться;
- г) попит на гроші як активи збільшиться, а сукупний попит на гроші не зміниться.

13. *Що з наведеного нижче не включають в агрегат М1?*

- а) депозити населення і підприємств у комерційних банках до запитання;
- б) строкові депозити;
- в) готівка, що знаходиться поза батьківською системою;
- г) кошти населення і підприємств на розрахункових і поточних рахунках.

14. *Попит на гроші для угод залежить від:*

- а) відсоткової ставки комерційних банків;
- б) кількості готівкових грошей поза банками;
- в) реального валового внутрішнього продукту;
- г) ставки рефінансування.

15. *Попит на гроші як активи залежить від:*

- а) відсоткової ставки комерційних банків;
- б) загального обсягу грошової маси;
- в) граничної схильності до заощадження;
- г) граничної схильності до споживання.

Тема 6. Інфляційний механізм

1. *Інфляція – це:*

- а) підвищення цін на невелику групу окремих товарів;
- б) сезонне підвищення цін на всі або більшу частину товарів та послуг;
- в) підвищення загального рівня цін;
- г) зниження загального рівня цін.

2. *Залежно від темпів зростання цін розрізняють інфляцію:*

- а) відкрити, приховану;

- б) помірну, галопуючу, гіперінфляцію;
- в) передбачувану, не передбачувану;
- г) інфляцію попиту, інфляцію витрат.

3. *Причина інфляції згідно з кейнсіанською теорією:*

- а) надмірна кількість грошей в обігу;
- б) надмірний сукупний попит;
- в) надмірна швидкість обертання грошей;
- г) надмірна сукупна пропозиція.

4. *Менше постраждають від інфляції громадяни, які:*

- а) отримують фіксований номінальний дохід;
- б) мають грошові заощадження по – за банківською системою;
- в) отримують дохід, який зростає повільніше, ніж рівень цін;
- г) які стали боржниками, коли ціни були нижчими;

5. *Стагфляція проявляється у:*

- а) зростанні цін на товари широкого вжитку;
- б) загальному зростанню цін, скороченні виробництва, високому рівні безробіття;
- в) дефіциті товарів і послуг;
- г) зниженні цін.

6. *Тенденція до зниження загального рівня цін, що викликана дефіцитом грошей відносно випуску благ:*

- а) дефляція;
- б) інфляція;
- в) дезінфляція;
- г) стагфляція.

7. *Крива Філіпса характеризує:*

- а) зв'язок між рівнем безробіття та темпом інфляції;
- б) зв'язок між нормою процентної ставки та грошовою масою в обігу;
- в) математичну залежність між рівнем безробіття та відставанням реального ВВП від потенційного;
- г) рівень державного регулювання інфляційних процесів.

$$8. I_p^{\phi} = \sqrt{I_p^l \times I_p^n} = \sqrt{\frac{\sum p_1 \times g_0}{\sum p_0 \times g_0} \times \frac{\sum p_1 \times g_1}{\sum p_0 \times g_1}} \text{ – це}$$

- а) індекс Ласпейреса;
- б) індекс Пааше;
- в) індекс Фішера;
- г) дефлятор ВВП.

9. Інфляційні очікування, що формуються з урахуванням змін у майбутньому періоді:

- а) адаптивні;
- б) раціональні;
- в) циклічні;
- г) жоден із варіантів.

10. *Причини інфляції з точки зору монетаристів:*

- а) надмірна швидкість обертання грошей;
- б) надмірний обсяг виробництва;
- в) надмірний сукупний попит;
- г) надмірна кількість грошей у обігу.

11. *Крива, що показує зв'язок між рівнем безробіття та річним темпом зростання цін:*

- а) крива АД;
- б) крива Філіпса;
- в) крива IS;
- г) крива Лаффера.

12. *Для вимірювання інфляції застосовують:*

- а) індекс цін виробника;
- б) індекс цін ВВП;
- в) індекс споживчих цін;
- г) усі відповіді правильні.

13. *До інфляції попиту може призвести:*

- а) підвищення зарплати у бюджетній сфері;
- б) підвищення цін на паливо;
- в) підвищення цін сировину;
- г) підвищення зарплати працівникам приватних підприємств.

14. *При помірній інфляції річний темп зростання цін складає:*

- а) 30 %;
- б) 12 %;
- в) 7 %;
- г) 20 %.

15. *Наслідки інфляції:*

- а) підвищення інвестиційної активності;
- б) підвищення реальних доходів;
- в) зниження реальних доходів;
- г) збільшення попиту на матеріальні активи.

Тема 7. Споживання домогосподарств

1. Номінальний дохід:

- а) грошова форма частки національного доходу, що поступає в особисте споживання індивідів;
- б) кількість благ і послуг, що можна придбати;
- в) трансферти;
- г) продукти домогосподарства.

2. Соціальна політика:

- а) система заходів по наданню допомоги деяким категоріям громадян, які тимчасово опинились в тяжкому економічному стані, шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів, навчання, права захисту і введення інших пільг;
- б) можливість для людини задовольняти свої потреби, поєднувати індивідуальні та суспільні інтереси;
- в) діяльність держави по управлінню розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб громадян;
- г) усі відповіді правильні.

3. Крива Лоренца показує:

- а) частку доходу, що припадає на різні групи населення залежно від розміру доходу, який вони отримують;
- б) поступовий перехід від повної рівності (0) до становища, коли всі доходи дістаються одній особі (1);
- в) сукупність матеріальних і духовних благ, що отримують громадяни країни в обмін на грошові доходи, а також кошти з суспільних (державних) або інших фондів;
- г) усі відповіді правильні.

4. Соціальна безпека :

- а) зобов'язання суспільства перед кожним його представником по задоволенню необхідних потреб;
- б) державна система допомоги, підтримки і обслуговування людей похилого віку і працездатних, а також сімей, що мають дітей;
- в) можливість для людини задовольняти свої потреби, поєднувати індивідуальні та суспільні інтереси;
- г) усі відповіді правильні.

5. Рівень життя – це:

- а) державна система допомоги, підтримки і обслуговування людей похилого віку і працездатних, а також сімей, що мають дітей;
- б) сукупність матеріальних і духовних благ, що отримують громадяни країни в обмін на грошові доходи, а також кошти з суспільних (державних) або інших фондів;

- в) зобов'язання суспільства перед кожним його представником по задоволенню необхідних потреб;
- г) усі відповіді правильні.

6. *Соціальна держава – це держава:*

- а) політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини;
- б) де існує верховенство права;
- в) федеративна за устроєм;
- г) усі відповіді правильні.

7. *Соціальна нестабільність:*

- а) сукупність показників, що характеризують матеріальний, соціальний, фізичний, культурний і духовний добробут населення даної країни;
- б) обумовлена, головним чином, різкою диференціацією доходів населення, означає зародження двох полярних верств населення непомірно багатих і бідних;
- в) риска, що відображає рівень доходу, який потрібен, щоб підтримувати припустимий мінімум рівня життя;
- г) усі відповіді правильні.

8. *Поняття “гранична схильність до споживання” означає:*

- а) криву, яка характеризує величину споживчих витрат;
- б) відношення приросту споживчих витрат до приросту доходу після оподаткування
- в) зміну у споживчих витратах, викликана зміною доходів;
- г) відношення сукупного споживання до сукупного попиту.

9. *Частка заощадження у використуваному доході:*

- а) APS;
- б) MPC;
- в) ВВП;
- г) MPS.

10. *Видатки на придбання товарів і послуг для задоволення потреб людей:*

- а) заощадження;
- б) інвестиції;
- в) витрати;
- г) споживання.

11. *Залежність споживання та заощадження від доходу називається:*

- а) гранична схильність до заощадження;
- б) закон Парето;
- в) схильність до споживання та заощадження;
- г) коефіцієнт Джині.

12. *Заощадження за рівнем доходів, що нижчий від порогових:*

- а) від'ємні заощадження;
- б) APS;
- в) MPS;
- г) АД.

13. *Що не відноситься до трансфертів:*

- а) пенсії;
- б) стипендії;
- в) зарплата;
- г) субсидії.

14. *До трансфертів відноситься:*

- а) рента;
- б) прибуток підприємств;
- в) зарплата;
- г) пенсія.

15. *Гранична схильність до споживання:*

- а) відношення приросту споживання до приросту особистого доходу;
- б) відношення приросту споживання до доходу після оподаткування;
- в) відношення споживання до приросту доходу після оподаткування;
- г) відношення приросту споживання до приросту доходу після оподаткування.

Тема 8. Приватні інвестиції

1. *Чисті інвестиції – це:*

- а) відновна вартість виробничих потужностей мінус амортизація;
- б) приріст основного капіталу;
- в) вартість спожитого основного капіталу;
- г) різниця між валовими і приростковими інвестиціями.

2. *Зі зростанням реальної процентної ставки обсяг інвестицій:*

- а) збільшується, бо граничний продукт капіталу збільшується;
- б) збільшується, бо витрати на капітал зменшуються;
- в) зменшується, бо граничний продукт капіталу зменшується;
- г) зменшується, бо витрати на капітал збільшуються.

3. *Між якими величинами є обернена залежність:*

- а) інвестиційними видатками і валовим внутрішнім продуктом;
- б) заощадженнями і використовуваним доходом;
- в) споживчими витратами і використовуваним доходом;
- г) інвестиційними витратами і процентною ставкою

4. *Відрахування на відновлення зношеного капіталу – це:*
- а) чисті інвестиції;
 - б) чисті закордонні інвестиції;
 - в) амортизація;
 - г) фонди, які не можуть бути використані для закупівлі споживчих товарів.
5. *Визначте фактори, що впливають на величину автономних інвестицій:*
- а) величина виробничих потужностей;
 - б) стійке збільшення попиту на ринку благ;
 - в) галузева структура народного господарства;
 - г) темпи технічного прогресу.
6. *Внаслідок дії якого фактору відбудеться зростання інвестицій?*
- а) впровадження більш продуктивного обладнання;
 - б) збільшення податків;
 - в) погіршення економічних умов у країні;
 - г) збільшення витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання.
7. *Статистика більшості розвинутих країн показує, що:*
- а) частка інвестицій у ВВП і темпи зростання продуктивності праці знаходяться в зворотній залежності;
 - б) існує тісний зв'язок між часткою ВВП, що спрямовується на інвестиції, і темпами зростання продуктивності праці;
 - в) високі граничні податкові ставки на доходи корпорацій і приватні доходи сприяють інвестиціям;
 - г) скорочення інвестиційних витрат призводить до збільшення ВВП.
8. *Що з перерахованого відноситься до поняття “інвестицій” у системі національних рахунків?*
- а) будь – яка покупка облігацій;
 - б) будь – яка кількість накопиченого доходу, що не йде на заощадження;
 - в) будь – яка покупка акцій;
 - г) жоден із варіантів.
9. *Яка існує залежність між інвестиціями та ставкою відсотку?*
- а) пряма;
 - б) зворотна;
 - в) не існує залежності.
 - г) жоден із варіантів.
10. *Якщо інвестиційний попит перевищує заощадження, то ставка відсотку:*
- а) буде зростати;

- б) буде зменшуватись;
- в) не зміниться;
- г) жоден із варіантів.

11. *Загальний обсяг інвестицій за певний період незалежно від джерел фінансування – це:*

- а) реальні інвестиції;
- б) приватні інвестиції;
- в) чисті інвестиції;
- г) валові інвестиції.

12. *Інвестувати доцільно, якщо:*

- а) очікувати норми чистого прибутку дорівнює відсотковій ставці;
- б) очікувана норма чистого прибутку більша за відсоткову ставку;
- в) очікувана норма чистого прибутку менша за відсоткову ставку;
- г) жоден із варіантів.

13. *До чистих інвестицій відноситься:*

- а) купівля домашнім господарством легкового автомобіля;
- б) купівля фірмою земельної ділянки;
- в) заміна зношеного обладнання новим;
- г) будівництво складу готової продукції.

14. *На інвестиційний попит не впливає:*

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) очікування підприємців;
- в) податок на прибуток, одержаний від реалізації інвестиційного проекту;
- г) багатство.

15. *Крива сукупного попиту на інвестиції зміщується вправо внаслідок:*

- а) зниження податку на прибуток від реалізації інвестиційного проекту;
- б) зростання податку на прибуток від реалізації інвестиційного проекту;
- в) зниження відсоткової ставки комерційних банків;
- г) зростання відсоткової ставки комерційних банків.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

1. *Що не є компонентом сукупних видатків:*

- а) споживчі видатки домогосподарств;
- б) державні трансфертні платежі;
- в) інвестиційні видатки фірм;
- г) чистий експорт.

2. *За всіх рівних умов збільшення експорту країни:*

- а) збільшить сукупні видатки, але зменшить реальний ВВП;

- б) зменшить сукупні видатки, але збільшить реальний ВВП;
- в) збільшить сукупні видатки та реальний ВВП;
- г) перемісти криву сукупних видатків вгору.

3. *Національна економіка перебуває у рівновазі тоді, коли:*

- а) споживчі видатки мінус заощадження дорівнюють інвестиціям;
- б) заплановані споживчі видатки плюс інвестиції дорівнюють усім витіканням;
- в) державний бюджет збалансований;
- г) сума інвестиційних видатків, державних закупівель товарів і послуг та чистого експорту дорівнює сумі заощаджень, чистих податків та імпорту.

4. *Що з переліченого не містять “ін’єкції”:*

- а) інвестиції;
- б) державні закупівлі товарів і послуг;
- в) податки;
- г) експорт.

5. *Яке твердження неправильне:*

- а) економічна рівновага не гарантує такого рівня сукупних видатків, за якого національна економіка перебуває у стані повної зайнятості;
- б) якщо фактичні сукупні видатки менші, ніж видатки за повної зайнятості, фактичний рівноважний ВВП менший за природний;
- в) додатний чистий експорт збільшує сукупні видатки на купівлю національного продукту країни;
- г) незаплановані зміни інвестицій у запаси визначають додаванням заощаджень до запланованих інвестицій.

6. *Якщо у національній економіці обсяг виробництва дорівнює сукупним видаткам, то:*

- а) економіка перебуває у стані повної зайнятості;
- б) ін’єкції дорівнюють витіканням;
- в) зміни інвестицій у запаси відсутні;
- г) правильні відповіді – б, в.

7. *Якщо заощадження більші, ніж заплановані інвестиції, то:*

- а) інвестиції у запаси зростають;
- б) обсяг національного виробництва збільшується;
- в) фактичні заощадження зрівнюються зі змінами інвестицій у запаси;
- г) правильні відповіді – а, б.

8. *За обсягу національного виробництва, що більший за рівноважний:*

- а) домогосподарства заощаджують більше, ніж підприємства планують інвестувати;

- б) сукупні видатки перевищують обсяг національного виробництва;
- в) інвестиції у запаси зменшуються;
- г) процентна ставка зростає.

9. *Зрівнювальним компонентом фактичних заощаджень та фактичних інвестицій є:*

- а) сукупні видатки;
- б) ін'єкції;
- в) мультиплікатор видатків;
- г) зміна інвестицій у запаси.

10. *Яке твердження неправильне:*

- а) державний сектор впливає на ВВП через податки та державні закупівлі товарів і послуг;
- б) мультиплікатор податків завжди на одиницю більший за мультиплікатор видатків;
- в) мультиплікатор збалансованого бюджету дорівнює одиниці;
- г) державні видатки чинять безпосередній вплив на сукупні видатки.

11. *Що із переліченого не містить поняття “витікання”:*

- а) інвестиції;
- б) заощадження;
- в) податки;
- г) імпорт.

12. *На обсяг національного виробництва у короткостроковому періоді впливає величина сукупних видатків. Це означає, що:*

- а) фірми намагаються розширити виробництво до рівня повної зайнятості;
- б) обсяг продукції, який фірми планують виробити, визначається величиною сукупних видатків;
- в) попит на гроші змушує фірми виробляти товари і послуги;
- г) правильні відповіді – а, б.

13. *“Кейнсіанський хрест” – це перетин:*

- а) лінії запланованих видатків та лінії 45° ;
- б) функції заощаджень та кривої інвестицій;
- в) лінії запланованих видатків та кривої інвестицій;
- г) кривої інвестицій та лінії 45° .

14. *За обсягу національного виробництва, що менший за рівноважний:*

- а) сукупні видатки менші, ніж реальний ВВП;
- б) інвестиції у запаси збільшуються;
- в) процентна ставка знижується;
- г) домогосподарства заощаджують менше, ніж підприємства планують інвестувати.

15. Яке з тверджень неправильне:

- а) національна економіка перебуває в стані рівноваги тоді, коли фактичні видатки дорівнюють запланованим;
- б) заощадження і фактичні інвестиції завжди дорівнюють один одному;
- в) мультиплікатор збалансованого бюджету завжди дорівнює одиниці;
- г) економічна рівновага досягається тоді, коли витікання з потоку “видатки – доходи” дорівнюють ін’єкціям в цей потік.

МОДУЛЬ 3.

ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема 10. Економічна динаміка

1. Збільшення значення в національній економіці інтенсивного типу:

- а) стагнація;
- б) інтенсифікація;
- в) нагромадження;
- г) стратифікація.

2. Економічне зростання графічно можна проілюструвати:

- а) переміщенням кривої виробничих можливостей вправо;
- б) переміщенням кривої виробничих можливостей вліво;
- в) рухом від однієї точки до іншої за межами кривої виробничих можливостей;
- г) жоден із варіантів.

3. Згідно з “Золотим правилом”, граничний продукт капіталу дорівнює:

- а) темпові інфляції;
- б) рівневі заощаджень;
- в) нормі амортизації;
- г) рівню споживання.

4. Економічне зростання вимірюється:

- а) приростом грошової маси;
- б) зниженням рівня безробіття;
- в) приростом інвестицій;
- г) приростом реального ВВП.

5. До факторів пропозиції економічного зростання відносяться:

- а) кількість та якість природних ресурсів;
- б) сукупні витрати;
- в) пропозиція на грошовому ринку;
- г) кількість та якість трудових ресурсів.

6. *Найбільш суттєвим фактором економічного зростання у розвинутих країнах світу є:*

- а) технологічні зміни у виробництві;
- б) збільшення чисельності зайнятих;
- в) збільшення експорту;
- г) усі відповіді правильні.

7. *Яке поняття не належить до фаз економічного циклу:*

- а) пік;
- б) спад;
- в) інфляція;
- г) дно.

8. *Промислові цикли за тривалістю відносяться до:*

- а) довгострокових;
- б) середньострокових;
- в) короткострокових;
- г) жоден із варіантів.

9. *Що є основною причиною виникнення довгих хвиль за Кондратьєвим:*

- а) зміни у базових технологіях, поколіннях машин, джерелах енергії, оновлення об'єктів інфраструктури;
- б) коливання у сфері грошового обігу;
- в) зміни у золотовалютних запасах держави;
- г) демографічна криза.

10. *Постійно повторювані коливання ділової активності – це:*

- а) безробіття;
- б) економічні цикли;
- в) інфляція;
- г) криза.

11. *Цикли Кондратьєва – це:*

- а) короткострокові цикли;
- б) середньострокові;
- в) будь – які економічні цикли;
- г) довгострокові цикли.

12. *У фазі спаду держава повинна:*

- а) проводити жорстку грошово – кредитну політику;
- б) підвищити податкові ставки;
- в) збільшити державні витрати;
- г) усі відповіді правильні.

13. *Часовий проміжок від початку одної економічної кризи до наступної:*

- а) довга хвиля;
- б) відтворення;
- в) лаг;
- г) економічний цикл.

14. *Проциклічні змінні у фазі кризи:*

- а) зростають;
- б) знижуються;
- в) не змінюються;
- г) жоден із варіантів.

15. *Згідно екзогенних теорій, причинами економічних циклів є:*

- а) політичні шоки;
- б) психологічні установки;
- в) природні катаклізми;
- г) усі відповіді правильні.

Тема 11. Держава в системі макрорегулювання

1. *Маніпуляції з державними витратами і податками для досягнення бажаного рівня доходу і виробництва належать до:*

- а) кредитної політики;
- б) податкової політики, основаної на кейнсіанській функції споживання;
- в) політики, орієнтованої на дефляційний розрив;
- г) фіскальної політики.

2. *Стимулювальна фіскальна політика спрямована на:*

- а) досягнення бездефіцитного державного бюджету;
- б) стабілізацію обмінного курсу національної валюти;
- в) зниження темпів інфляції;
- г) збільшення обсягу виробництва і рівня зайнятості в національній економіці.

3. *Чим різняться акциз і податок на додану вартість?*

- а) акциз сплачують із загальної суми реалізованої товарної продукції;
- б) акциз сплачують у вигляді певної цінової надбавки на окремі види товарів;
- в) акциз сплачують із загальної суми реалізованих імпортованих товарів;
- г) жоден із варіантів.

4. *Яке з визначень найповніше характеризує зміст державних фінансів?*

- а) державні фінанси – це сукупність всієї грошової маси в країні;

б) державні фінанси – це сукупність грошових фондів, які зосереджуються в руках держави і використовуються нею для здійснення соціально – економічної функції;

в) державні фінанси – це сума грошової маси, що використовується для обслуговування товарного обігу;

г) жоден із варіантів.

5. Фіскальна політика буде недискреційною:

а) якщо зміняться ставки прибуткового податку;

б) за незмінної ставки прибуткового податку збільшаться податкові надходження;

в) зміниться співвідношення між прямими і непрямими податками у доходах державного бюджету;

г) зменшаться видатки на утримання бюджетного сектору економіки.

6. Дефіцит державного бюджету утворюється, коли:

а) сума податкових надходжень скорочується;

б) витрати держави зменшуються;

в) сума активів держави перевищує розміри її зобов'язань;

г) сума витрат держави перевищує суму податкових надходжень.

7. Фіскальна політика буде дискреційною, якщо зміняться такі параметри:

а) знизяться ставки оподаткування;

б) підвищаться ставки оподаткування;

в) збільшаться податкові надходження за незмінної прогресивної шкали оподаткування;

г) правильні відповіді – а, б.

8. Одна з реальних проблем державного боргу полягає в тому, що:

а) держава може збанкрутувати;

б) скорочується нерівність у доходах;

в) збільшується частка заощаджень за всіх рівнів використовуваного доходу;

г) частка національного продукту переходить до інших країн.

9. Яка з операцій центрального банку збільшує пропозицію грошей у національній економіці:

а) підвищення норми резервування;

б) підвищення ставки рефінансування;

в) продаж іноземної валюти населенню та комерційним банкам;

г) купівля державних цінних паперів на відкритому ринку.

10. Из перелічених функцій Центрального банку назвіть ту, якої він не виконує:

а) регулювання грошового обігу в країні;

- б) надання кредиту окремим підприємствам, фірмам, фізичним особам;
- в) емісія грошей;
- г) зберігання золотовалютних резервів та обов'язкових резервів комерційних банків.

11. Термін “облікова ставка” означає:

- а) рівень зниження ціни для Центрального банку, коли він купує державні цінні папери;
- б) ступінь тиску Центрального банку на комерційні банки і метою зниження обсягу виданих ними позик;
- в) відсоткову ставку по позиках, що надаються комерційним банкам;
- г) ступінь впливу Центрального банку на зростання грошової маси і ВВП.

12. Норма обов'язкових резервів:

- а) вводиться як засіб, що охороняє від вилучення вкладів;
- б) складає середню величину маси грошей, необхідну для задоволення потреб населення;
- в) зараз не використовується;
- г) вводиться, насамперед, як засіб обмеження грошової маси.

13. В якому випадку ми маємо справу з емісією грошей?

- а) Національний банк купує у держави казначейські зобов'язання і платить готівкою;
- б) службовець знімає у банку зі свого рахунку заробітну плату готівкою;
- в) тільки – но надруковані банкноти надійшли з друкарень до Національного банку;
- г) усі відповіді правильні.

14. Термін “операції на відкритому ринку” означає:

- а) діяльність комерційних банків по кредитуванню фірм і населення;
- б) діяльність Центрального банку по наданню позик комерційним банкам;
- в) вплив на рівень процентних ставок за рахунок зростання або зниження загального розміру позик, що надаються комерційними банками;
- г) діяльність Центрального банку по купівлі або продажу державних цінних паперів.

15. Якщо центральний банк продає велику кількість державних цінних паперів домогосподарствам і комерційним банкам, то:

- а) збільшиться загальна сума особистих заощаджень;
- б) збільшиться загальна сума депозитів комерційних банків;
- в) зменшиться сума позик, наданих комерційними банками;
- г) знизиться рівень процентної ставки.

16. Які функції виконують комерційні банки?

- а) надання позики промисловим підприємствам;
- б) емісія грошей;
- в) здійснення розрахунків між окремими господарськими одиницями;
- г) регулювання пропозиції грошей у національній економіці.

17. Якщо центральний банк підвищує облікову ставку, то грошова база:

- а) зменшиться, і пропозиція грошей також зменшиться;
- б) зменшиться, а пропозиція грошей збільшиться;
- в) збільшиться, і пропозиція грошей також збільшиться;
- г) збільшиться, а пропозиція грошей зменшиться.

18. Яка зі змінних не є екзогенною змінною в моделі IS – LM:

- а) процентна ставка;
- б) податкова ставка;
- в) рівень цін;
- г) державні видатки.

19. З моделі IS – LM витікає, ставка відсотка визначається в результаті взаємодії:

- а) ринку благ з грошовим ринком;
- б) попиту та пропозиції на ринку благ;
- в) грошового ринку з ринком цінних паперів;
- г) попиту і пропозиції на грошовому ринках.

20. На ринках благ, грошей та цінних паперів досягається рівновага, якщо:

- а) $S > I$;
- б) $S < I$;
- в) значення національного доходу та ставка відсотка відповідають точці перетину ліній IS – LM;
- г) $S = I$.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

1. Система проникнення одних країн в економіку інших по каналах товарного обігу:

- а) світове господарство;
- б) світовий ринок;
- в) світова валютна система;
- г) усі відповіді правильні.

2. До основних економічних законів міжнародних економічних відносин не відносяться:

- а) монополістична конкуренція;

- б) міжнародний розподіл праці;
- в) інтернаціоналізація економічного життя;
- г) нерівномірність економічного розвитку.

3. *Яким може бути міжнародний розподіл праці:*

- а) загальним;
- б) одиночним;
- в) територіальним;
- г) усі відповіді правильні.

4. *Утворення світового господарства означає, що на зміну вивозу товарів приходять:*

- а) вивіз факторів виробництва;
- б) міжнародна міграція капіталів;
- в) міжнародна міграція матеріалів;
- г) міжнародна міграція робочої сили.

5. *Що є підсистемами (елементами) світового господарства:*

- а) міжнародні організації;
- б) ООН;
- в) національні економіки;
- г) регіональні утворення.

6. *Заборона урядом вивозу чи ввезення товарів:*

- а) дефолт;
- б) ембарго;
- в) мито;
- г) кеш.

7. *Найбільш розвинуте в світі регіональне інтеграційне утворення:*

- а) ЮНКТАД;
- б) СОТ;
- в) ЄС;
- г) ООН.

8. *Якщо країна має абсолютні переваги у виробництві певного товару, вона:*

- а) виробляє його у більшій кількості;
- б) виробляє його з меншими витратами;
- в) має порівняльну перевагу в його виробництві;
- г) усі відповіді правильні.

9. *Питома вага різних товарних груп у загальному обсязі економіки:*

- а) структура експорту;
- б) імпортна квота;
- в) експортна квота;
- г) захисне мито.

10. *Що є матеріальною основою формування світового господарства:*

- а) платіжний баланс;
- б) валютний курс;
- в) торгівельний баланс;
- г) міжнародний розподіл праці.

11. *Відмова країни здійснювати чергової виплати з боргу:*

- а) мито;
- б) дефолт;
- в) ембарго;
- г) тариф.

12. *Ціна однієї валюти відносно іншої:*

- а) валютний курс;
- б) валютний коридор;
- в) валютний резерв;
- г) валютний контроль.

13. *В залежності від чого встановлюють обмінні курси на міжнародному валютному ринку:*

- а) від рівня розвитку країни;
- б) від демографічної ситуації;
- в) політичної ситуації;
- г) попиту та пропозиції.

14. *Що характеризує систему розрахунків однієї країни або групи країн з іншими:*

- а) платіжний баланс;
- б) активне сальдо;
- в) кредит;
- г) бюджет.

15. *Політика, спрямована на забезпечення свободи у зовнішньоекономічних зв'язках та усунення будь-яких обмежень для зовнішньої торгівлі:*

- а) протекціонізму;
- б) фритредерства;
- в) інвестиційна;
- г) монетарна.

16. *Як відобразиться на зовнішній торгівлі країни ріст її національної валюти?*

- а) зросте експорт та імпорт;
- б) зросте імпорт, скоротиться експорт;
- в) скоротиться експорт та імпорт;
- г) зросте експорт, скоротиться імпорт.

17. Уряд України оголосив про зниження курсу гривні по відношенню до курсу американського долару, тобто:

- а) дефляцію;
- б) інфляцію;
- в) ревальвацію;
- г) девальвацію.

18. Рахунок поточних операцій платіжного балансу включає:

- а) імпорт товарів та послуг;
- б) експорт товарів та послуг;
- в) доходи від інвестицій;
- г) усі відповіді правильні.

19. З 1970р. МВФ випускає міжнародні платіжні та розрахункові кошти, які скорочено називаються:

- а) ЕКЮ;
- б) МКВ;
- в) СДР;
- г) ДРВ.

20. За введення митних тарифів чи квот на імпортовані товари зазвичай виступають:

- а) вітчизняні виробники цих товарів;
- б) вітчизняні споживачі цих товарів;
- в) закордонні споживачі цих товарів;
- г) закордонні виробники цих товарів.

ТЕСТИ

вихідного контролю знань

1. Який із методів є основним специфічним методом в макроекономіці:

- а) системно – функціональний аналіз;
- б) поєднання історичного та логічного підходів;
- в) агрегування;
- г) аналізу та синтезу.

2. Об'єднання економічних явищ і процесів в єдине ціле:

- а) агрегування;
- б) метод;
- в) ринок;
- г) пропозиція.

3. Який показник характеризує вартість кінцевих товарів і послуг, створену в географічних межах:

- а) СНР;
- б) ВНП;
- в) ВВП;
- г) НД.

4. Яка з формул відображає номінальний ВВП:

- а) $\Sigma P_0 * Q_0$;
- б) $\Sigma P_1 * Q_1$;
- в) ВВП – А;
- г) ЧНП – Пн.

5. Що не враховують макроекономічні показники:

- а) підвищення якості продукції;
- б) позаринкову діяльність;
- в) товари та послуги тіньової економіки;
- г) усі відповіді правильні.

6. Відхилення від стабілізаційного рівня є ознакою:

- а) граничної схильності до споживання;
- б) макроекономічної рівноваги;
- в) економічного зростання;
- г) економічної дестабілізації.

7. Обмеженість ресурсів визначає:

- а) межу виробничої діяльності людей;
- б) можливі обсяги виробництва необхідних суспільству товарів;
- в) рівень споживання;
- г) усі відповіді правильні.

8. Основною специфічною формою прояву суспільних потреб в умовах функціонування товарно – грошових відносин є:

- а) сукупна пропозиція;
- б) амортизаційні відрахування;
- в) сукупний попит;
- г) стан валютних резервів.

9. Коефіцієнт, який показує скільки одиниць додаткового основного капіталу необхідно для виробництва додаткової одиниці продукції:

- а) акселератор;
- б) мультиплікатор;
- в) дефлятор;
- г) амортизація.

10. Що не відноситься до цінових факторів, які впливають на сукупний попит:

- а) ефект процентної ставки;
- б) ефект очікувань;
- в) ефект реального багатства;
- г) ефект імпортних закупок.

11. Як називається стан економіки, коли збільшення попиту в більшій мірі приводить до зростання цін, а не до обсягів виробництва:

- а) економічне зростання;
- б) дестабілізація економіки;
- в) перегрів економіки;
- г) трансформація економіки.

12. Складовою кривої сукупної пропозиції не є:

- а) кейнсіанський відрізок;
- б) проміжний;
- в) класичний;
- г) фридманський.

13. Рівноважний обсяг виробництва і рівень цін визначає перетинання кривих:

- а) IS та LM;
- б) IS та AD;
- в) AS та AD;
- г) AS та MP.

14. Яка модель відображає зв'язок на товарному та грошовому ринках в національній економіці в короткостроковому періоді:

- а) Солоу;
- б) Кейнса;
- в) Ростоу;
- г) Хікса – Хансена.

15. Які з факторів попиту та розподілу дозволять реалізувати можливості суспільства до економічного зростання:

- а) податковий клімат в економіці;
- б) обсяг основного капіталу;
- в) технології і організація виробництва;
- г) усі відповіді правильні.

16. Що є основою визначення рівня життя країни:

- а) доходи;
- б) податки;
- в) інвестиції;
- г) експорт.

17. Як називається політика, спрямована на підтримку національного виробника:

- а) компромісу;
- б) монетаризму;
- в) протекціонізму;
- г) альтруїзму.

18. Негативне сальдо руху капіталів означає:

- а) відплив капіталів за кордон;
- б) чистий приплив капіталів у країну;
- в) систематизацію економічних угод;
- г) усі відповіді правильні.

19. В залежності від чого виділяють різні види безробіття:

- а) рівня розвитку економіки;
- б) причин вивільнення робочої сили;
- в) співвідношення попиту та пропозиції;
- г) зовнішнього впливу.

20. В якій економічній моделі основним регулятором ринку праці є держава:

- а) монетаристський;
- б) класичній;
- в) кейнсіанській;
- г) неокласичній.

21. При якому із видів інфляції відсутній ризик підписання контрактів:

- а) галопуючий;
- б) прихований;
- в) помірний;
- г) гіперінфляції.

22. Якщо причиною інфляції є споживач, як вона називається:

- а) інфляція попиту;

- б) споживча;
- в) інвестиційна;
- г) інфляція пропозиції.

23. Визначити варіанти захисту населення від інфляції:

- а) вкладання коштів у валюту;
- б) вкладання коштів у товари тривалого користування;
- в) вкладання коштів у нерухомість;
- г) усі відповіді правильні.

24. Часовий проміжок від початку однієї економічної кризи до наступної:

- а) нагромадження;
- б) довга хвиля;
- в) відтворення;
- г) економічний цикл.

25. Яка із фаз є дзеркальним відображенням спаду:

- а) фаза депресії;
- б) фаза піднесення;
- в) фаза специфічна;
- г) фаза пожвавлення.

26. Момент дезорганізації виробництва, падіння купівельної спроможності:

- а) криза;
- б) відтворення;
- в) піднесення;
- г) циклічність.

27. В чому вбачають головні причини економічного циклу прихильники екстернальної теорії:

- а) у війнах;
- б) темпах зростання населення;
- в) нововведеннях;
- г) усі відповіді правильні.

28. В залежності від чого розділяють малі, середні, великі економічні цикли:

- а) впливу на економічний процес;
- б) зайнятості;
- в) тривалості;
- г) послідовності.

29. Що ідентифікується на основі співставлення певного набору потреб і можливостей їх задоволення:

- а) споживча корзина;

- б) НД;
- в) бідність;
- г) ВВП.

30. Який із вказаних факторів є причиною бідності:

- а) безробіття;
- б) масове переселення;
- в) дискримінація;
- г) усі відповіді правильні.

31. Що є механізмом здійснення соціальної політики:

- а) соціально – ринкова економіка;
- б) соціальний захист;
- в) соціальна держава;
- г) соціальне страхування.

32. Що із вказаних принципів соціальної політики означає підтримку:

- а) соціальна гарантованість;
- б) субсидіарність;
- в) справедливість;
- г) соціальна відповідальність.

33. Що означає трудонадлишкова ринкова кон'юнктура:

- а) попит і пропозиція на працю збігаються;
- б) попит на працю перевищує пропозицію;
- в) пропозиція праці перевищує попит на неї;
- г) жоден із варіантів.

34. Хто не може в Україні вважатися безробітними:

- а) громадянин у віці до 16 років;
- б) ті, що вперше шукають роботу і не мають професії;
- в) хто має право на пенсію у відповідності із законодавством;
- г) усі відповіді правильні.

35. З якою метою органи економічного аналізу повинні займатись прогнозуванням сукупної робочої сили:

- а) для поліпшення державної політики зайнятості;
- б) для покращення іміджу країни;
- в) про всяк випадок;
- г) жоден із варіантів.

36. Які функції виконує фіскальна політика:

- а) впливає на стан господарської кон'юнктури;
- б) перерозподіляє національний дохід;

- в) нагромаджує ресурси для фінансування загально – технічних програм;
- г) усі відповіді правильні.

37. Що є основою бюджетної політики:

- а) ціна;
- б) економічне зростання;
- в) бюджет;
- г) товарний ринок.

38. Для чого застосовується обмежувальна дискреційна політика:

- а) для збільшення виробництва;
- б) для покращення якості продукції;
- в) для боротьби з інфляцією;
- г) усі відповіді правильні.

39. Яких ставок не буває:

- а) циклічних;
- б) прогресивних;
- в) пропорційних;
- г) твердих.

40. За основу зростання в моделі Р. Солоу приймається.:

- а) зростання продуктивності праці;
- б) зростання продукту;
- в) зростання рівня цін;
- г) зростання зайнятості.

41. Що таке сеньйораж:

- а) підвищення податків;
- б) додаткова емісія грошей;
- в) позика;
- г) кредит.

42. Якого виду бюджету не буває:

- а) фактичного;
- б) мультиплікаторного;
- в) структурного;
- г) циклічного.

43. Що не включає в себе грошова система:

- а) грошову одиницю;
- б) масштаб цін;
- в) грошовий мультиплікатор;
- г) емісійну систему.

44. Що таке грошовий мультиплікатор:

- а) показник привабливості грошової одиниці;
- б) показник стабільності грошової одиниці;

- в) коефіцієнт самозростання грошей;
- г) коефіцієнт рівня урегульованості валюти.

45. В чому полягає принцип грошового агрегування:

- а) до існуючої грошової маси додаються слідуєчи суми;
- б) в динаміці грошових агрегатів;
- в) в купівельній спроможності залежно від рівня інфляції;
- г) в забезпеченні грошового обігу.

46. Хто встановлює обов'язкову норму резервів комерційних банків:

- а) КБ;
- б) ЦБ;
- в) МВФ;
- г) ЕБРР.

47. Що може бути на пред'явника ордерним та іменним:

- а) інвестиції;
- б) заощадження;
- в) гроші;
- г) цінні папери.

48. Що із вказаного не відноситься до прямих податків:

- а) прибутковий податок з населення;
- б) із спадщини і дарування;
- в) на додану вартість;
- г) на прибуток підприємств.

49. Що відображає Крива Лаффера:

- а) залежність між попитом і пропозицією;
- б) рівновагу попиту і пропозиції;
- в) залежність між обсягом податкових надходжень у бюджет і ставкою податку;
- г) зв'язок між інвестиціями і відсотковою ставкою.

50. Визначте фактори зростання дефіциту бюджету:

- а) збільшення видатків на оборону;
- б) збільшення трансфертних платежів;
- в) зростання виплат державного боргу;
- г) усі відповіді правильні.

51. Що показує податковий мультиплікатор:

- а) зростання податків на певну величину зменшує обсяг виробництва на більшу величину;
- б) зростання податків на певну величину збільшує обсяг виробництва на більшу величину;
- в) збільшення надходжень від зовнішньої торгівлі;
- г) зростання сукупного попиту.

52. Яка функція централізує частину ВВП у бюджеті на загальносуспільні потреби:

- а) розподільча;
- б) регулююча;
- в) прогноуюча;
- г) фіскальна.

53. Як називається вид державної допомоги місцевим органам влади або окремим галузевим господарським органам для розвитку:

- а) субвенція;
- б) асигнування;
- в) субсидії;
- г) дотації.

54. Як називається ринок, що забезпечує рух фінансових засобів від тих, хто їх заощаджує, до тих, хто їх інвестує:

- а) кредитний;
- б) грошовий;
- в) валютний;
- г) ноу – хау.

55. Що визначає закон грошового обігу:

- а) безперервний рух грошей;
- б) всі грошові засоби;
- в) кількість грошей, необхідних для обігу;
- г) рівень захищеності грошової маси.

56. Хто має право проводити емісію грошей:

- а) інвестиційні компанії;
- б) страхові компанії;
- в) Центральний банк;
- г) комерційний банк.

57. Що являє собою сукупність заходів держави в сфері грошово – кредитної системи:

- а) антиінфляційну політику;
- б) фіскальну політику;
- в) інвестиційну політику;
- г) монетарну політику.

58. Хто є головним суб'єктом монетарної політики:

- а) уряд;
- б) ЦБ;
- в) спеціалізовані кредитно – фінансові установи;
- г) усі відповіді правильні.

59. Система проникнення одних країн в економіку інших по каналах товарного обігу:

- а) світове господарство;
- б) світовий ринок;
- в) світова валютна система;
- г) усі відповіді правильні.

60. Яким може бути міжнародний розподіл праці:

- а) загальним;
- б) одиночним;
- в) територіальним;
- г) усі відповіді правильні.

61. В чому виражається принцип порівняльних переваг:

- а) у різниці між обсягом експорту та обсягом імпорту товарів певний час;
- б) у сумі вартостей обсягів експорту та імпорту;
- в) у випуску більш дешевої і якісної продукції;
- г) у експорті.

62. Ціна однієї валюти відносно іншої:

- а) валютний курс;
- б) валютний коридор;
- в) валютний контроль;
- г) валютна інтервенція.

63. Що таке “портфельні інвестиції”:

- а) вкладання капіталу в підприємства, що забезпечує інвестору контроль над ними;
- б) купівля акцій, облігацій та інших цінних паперів іноземних компаній;
- в) розвиток інвестиційної інфраструктури;
- г) усі відповіді правильні.

64. Яке поняття відображає поточне зовнішньоекономічне положення:

- а) тариф;
- б) мито;
- в) протекціонізм;
- г) платіжний баланс.

65. Валюта, яка вільно і необмежено обмінюється на іноземні валюти:

- а) резервна;
- б) замкнута;
- в) національна;
- г) вільно конвертована.

66. Що таке міграційне сальдо:

- а) переміщення робочої сили;

- б) зниження попиту на низько кваліфіковану робочу силу;
- в) різниця між кількістю людей, які виїхали за межі однієї країни і кількістю людей, що в'їхали;
- г) усі відповіді правильні.

67. Як називається політика, спрямована на забезпечення свободи у зовнішньоекономічних зв'язках та усунення будь – яких обмежень для зовнішньої торгівлі:

- а) позитивізм;
- б) лібералізм;
- в) протекціонізм;
- г) монополізм.

68. Що дає країні певні переваги при виробництві товарів чи послуг:

- а) вигідне географічне розташування;
- б) запаси рідких природних ресурсів;
- в) кваліфікація спеціалістів;
- г) усі відповіді правильні.

69. Практика продажу товарів за кордон за цінами нижче тих, що існують в країні – виробнику цих товарів:

- а) торговий баланс;
- б) демпінг;
- в) торговий протекціонізм;
- г) платіжний баланс.

70. Чим обумовлено створення регіональних торговельних союзів:

- а) подібністю кліматичних умов;
- б) загрозою військових дій;
- в) труднощами лібералізації зовнішньої торгівлі;
- г) поточними вигодами.

ВІДПОВІДІ

ТЕСТИ ВХІДНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. а; 2. б; 3. в; 4.б; 5. в; 6. а; 7. в; 8. в; 9.б; 10. а; 11.а; 12.а; 13. в; 14. в; 15. в;
16. в; 17.а; 18.б; 19. а; 20.б; 21.а; 22. в; 23. в; 24. а; 25. б; 26. а; 27. а; 28. б; 29.
б; 30. а.

ТЕСТИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО МАКРОЕКОНОМІКИ

Тема 1. Макроекономіка як наука

1.б, в; 2.в; 3.б; 4.б; 5.а, б; 6.б, в; 7.в, г; 8.а; 9.а; 10.а, б; 11.а; 12.г; 13. г;
14.б; 15. б.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

1.а; 2. г; 3.б; 4.г; 5.г; 6.а; 7.б; 8.б; 9.а; 10.а.; 11. в; 12. в; 13.г; 14.а; 15.в.

Тема 3. Ринок праці

1.б; 2.б; 3.а; 4.б; 5.а; 6.б; 7.г; 8.а; 9.г; 10.в; 11. в; 12.б; 13.г; 14.б; 15.г.

Тема 4. Товарний ринок

1.а; 2.б; 3.б; 4.г; 5.а; 6.б; 7.г; 8.в; 9.б; 10.а ; 11.а; 12.б; 13.а; 14.в; 15.в.

МОДУЛЬ 2. ГРОШІ В МАКРОЕКОНОМІЦІ

Тема 5. Грошовий ринок

1.б; 2.в; 3.в; 4.в; 5.в; 6.а; 7.б; 8.в; 9.б; 10.а; 11.б; 12.в; 13.б; 14.в; 15.а

Тема 6. Інфляційний механізм

1.в; 2.б; 3.б; 4.г; 5.б; 6.а; 7.а; 8.в; 9.б; 10.г; 11.б; 12.г; 13.а; 14.в; 15.в.

Тема 7. Споживання домогосподарств

1.а; 2.в; 3.а; 4.в; 5.б; 6.а; 7.б; 8.б; 9.а; 10.г; 11.в; 12.а; 13.в; 14.г; 15.г.

Тема 8. Приватні інвестиції

1.б; 2.г; 3.г; 4.в; 5.г; 6.а; 7.б; 8.г; 9.б; 10.а.; 11.г; 12.б; 13.г; 14.г; 15.а.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

1.б; 2.в; 3.г; 4.в; 5.г; 6.г; 7.а; 8.а; 9.г; 10.б.; 11.а; 12.б; 13.а; 14.г; 15.б.

МОДУЛЬ 3. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОРЕГУЛЮВАННЯ

Тема 10. Економічна динаміка

1.б; 2.а; 3. в; 4.г; 5.а, г; 6.а; 7.в; 8.б; 9.а; 10.б; 11.г; 12. в; 13.г; 14.а; 15. г.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

1.Г; 2.Г; 3.б; 4.б; 5.б; 6.Г; 7.Г; 8.Г; 9.Г; 10.б.; 11.в; 12.Г; 13.в; 14.Г; 15.в; 16. а;
17.а; 18.а; 19.а; 20.в.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

1.б; 2.а; 3.Г; 4а; 5.в; 6.б; 7.в; 8.б; 9а; 10.Г; 11.б; 12.а; 13.Г; 14.а; 15.б; 16.б;
17.в; 18.Г; 19.Г; 20.а.

ТЕСТИ ВИХІДНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1.а; 2.а; 3.в; 4.б; 5.а; 6.Г; 7.Г; 8.в; 9.а; 10.б.; 11.в; 12.Г; 13.в; 14.Г; 15.Г; 16. а;
17.в; 18.а; 19.а; 20.в; 21.в; 22.а; 23.Г; 24.Г; 25.б; 26.а; 27.Г; 28.в; 29.в; 30.Г; 31.в;
32.б; 33.в; 34.Г; 35.а; 36.Г; 37.в; 38.в; 39.а; 40.а; 41.б; 42.б; 43.в; 44.в; 45.а; 46.б;
47.Г; 48.в; 49.в; 50.Г; 51.а; 52.Г; 53.а; 54.а; 55.в; 56.в; 57.Г; 58.б; 59.б; 60.Г; 61.в;
62.Г; 63.б; 64.Г; 65.Г; 66.в; 67.б; 68.Г; 69.б; 70.в.

ПРИКЛАДИ МЕТОДІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

1. Проблемні лекції (теми):

1. Моделювання макроекономічних показників на основі даних системи національних рахунків.
2. Вплив макроекономічної політики на економічну безпеку держави.
3. Особливості формування національного ринку праці в Україні.
4. Проблеми подолання бідності в Україні.
5. Забезпечення стабільності грошової одиниці України.
6. Вплив фіскальної політики на макроекономічну стабільність.
7. Сутність заощаджень населення та фактори, що на них впливають.
8. Макроекономічні методи антициклічного регулювання.
9. Взаємозв'язок дефіциту бюджету та макроекономічних показників в Україні.

Проблемні лекції спрямовані на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми лекції обмежується двома – трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздаванням студентам під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються. При викладанні лекційного матеріалу студентам пропонуються питання для самостійного розмірковування. При цьому лектор задає запитання, які спонукають студента шукати розв'язання проблемної ситуації. Така система примушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді. На початку проведення проблемної лекції необхідно чітко сформулювати проблему, яку необхідно вирішити студентам. При викладанні лекційного матеріалу слід уникати прямої відповіді на поставлені запитання, а висвітлювати лекційний матеріал таким чином, щоб отриману інформацію студент міг використовувати при розв'язанні проблеми.

2. Міні – лекції (теми):

1. Макроекономічна політика – практичне втілення макроекономіки.
2. Валовий внутрішній продукт – методологія та проблеми розрахунку.
3. Механізм регулювання зайнятості та безробіття.
4. Бідність в Україні – причини та шляхи подолання.
5. Гроші в умовах трансформаційної економіки.
6. Зв'язок інфляції з безробіттям.
7. Гендерні проблеми економіки України.
8. Аналіз динаміки інвестицій в економіку України.
9. Платіжний баланс в системі макроекономічних показників.

Міні – лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю ло-

гічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні – лекції проводяться, як правило, як частина заняття – дослідження. На початку проведення міні – лекції за вказаними вище темами лектор акцентує увагу студентів на необхідності представити викладений лекційний матеріал у так званому структурно – логічному вигляді. На розгляд виносяться питання, які зафіксовані у плані лекцій, але викладаються вони стисло. Лекційне заняття, проведене у такий спосіб, пробуджує у студента активність та увагу при сприйнятті матеріалу, а також спрямовує його на використання системного підходу при відтворенні інформації, яку він одержав від викладача.

Проблемні лекції та міні – лекції доцільно поєднувати з такою формою активізації навчального процесу, як робота в малих групах.

3. Робота в малих групах:

1. Аналіз стану національної економіки.
2. Макроекономічне рахівництво: концепції, принципи та напрями розвитку.
3. Проблеми зайнятості і відтворення трудового потенціалу.
4. Гроші як соціально – економічне явище.
5. Роль антиінфляційної політики держави у стабілізації економіки.
6. Індикатори циклічних коливань.

Робота в малих групах дає змогу структурувати лекційні або практично – семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування. Після висвітлення проблеми (при використанні проблемних лекцій) або стислого викладання матеріалу (при використанні міні – лекцій) студентам пропонується об'єднуватися у групи по 5 – 6 чоловік та презентувати наприкінці заняття своє бачення та сприйняття матеріалу.

4. Проблемні питання, рекомендовані для використання методом мозкової атаки:

1. Уряд країни взяв позику за кордоном і кошти використав для реалізації інвестиційного проекту, який забезпечує щорічний приріст ВВП на певну суму впродовж кількох років. Чи зросте державний борг і за яких умов зросте чистий тягар боргу, який несуть громадяни цієї країни.

2. Чому країна не може мати порівняльну перевагу у виробництві всіх товарів, якщо вона має багатші природні ресурси, більший запас капіталу, кваліфікованішу робочу силу порівняно з іншими країнами.

3. Який вплив податків на: підприємство, трудову активність, розвиток тіньової економіки, доходи населення, економічний стан держави?

4. В чому полягають «плюси» та «мінуси» різних типів економічного зростання?

5. Які переваги та недоліки політики протекціонізму?

Мозкова атака – це метод розв’язання невідкладних завдань за дуже обмежений час. Його суть полягає в тому, щоб висловити як найбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити їх і здійснити відбір найкращих аргументацій.

5. Презентації:

1. Динаміка макроекономічних показників України.
2. Соціально – економічна природа тіньової економіки.
3. Основні складові та динаміка розвитку ВВП України.
4. Формування ринку праці в країнах з розвинутою економікою.
5. Ринок праці України та його особливості.
6. Актуальні проблеми розвитку ринку праці на селі.
7. Гендерний аспект проблеми зайнятості в Україні.
8. Державне регулювання зайнятості та міграційна політика України.
9. Товарний ринок як об’єкт макроекономічного дослідження.
10. Основні тенденції динаміки відсоткових ставок в Україні.
11. Світовий досвід вивчення та подолання інфляції
12. Аналіз чинників інфляційних процесів в Україні.
13. Антиінфляційна політика України.
14. Тіньова економіка та добробут країни.
15. Міжнародні стандарти якості життя та їх співвідношення з українськими реаліями.
16. Нерівність доходів та їх мінімальні стандарти
17. Економічна нерівність і соціальна політика в ринкових умовах.
18. Інвестиційна діяльність в Україні.
19. Основні сфери залучень іноземних інвестицій в Україні.
20. Рівновага національного ринку та шляхи її досягнення.
21. Циклічність як форма економічного розвитку.
22. Державна політика управління економічним зростанням.
23. Макроекономічні методи антициклічного регулювання та забезпечення економічного зростання.
24. Вплив фіскальної політики на макроекономічну стабільність та економічну безпеку.
25. Державний борг України та його наслідки для розвитку країни..
26. Стратегічні цілі монетарної політики.
27. Необхідність та роль міжнародної торгівлі у розвитку національної економіки.
28. Проблеми євроінтеграції України.
29. Економічна політика України в умовах плаваючого курсу.
30. Проблеми створення і конвертації національної валюти України.
31. Міжнародний розподіл праці як умова існування світового господарства.
32. Потенціал економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, для демонстрації нових товарів і послуг. Однією з позитивних рис презентації та її переваг при використанні в навчальному процесі є обмін досвідом, який здобули студенти при роботі у певній малій групі. Вони можуть проводитись на поточних семінарських заняттях, на наукових конференціях, на засіданнях наукових гуртків. Тривалість – до 10 хвилин, наявність слайдів обов'язкова – не менше 5.

6. Орієнтовні теми для семінарів – дискусій:

1. Основні макроекономічні проблеми та протиріччя.
2. Рівень та якість життя: підходи та показники.
3. Політика держави щодо інвестиційної діяльності в Україні.
4. Проблеми євроінтеграції України.
5. Трудова міграція: шлях вирішення безробіття чи загроза національній безпеці країни.
6. Доходи населення та економічний стан держави.
7. Іноземні інвестиції та економічне зростання.
8. Тіньова економіка в Україні: реальність подолання.
9. Інфляція як найбільш гостра загальноекономічна проблема XXI століття.

Семінари – дискусії передбачають обмін думками та поглядами учасників щодо даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

7. Тематика наукових дебатів:

1. Трудова еміграція громадян України за кордон повинна бути обмежена.
2. Економічне зростання: і панацея, і проблема (неоднозначність сприйняття).
3. Вступ України в ЄС є доцільним.
4. Перспективи вступу України в ЄС практично закриті.
5. Альтернативі європейській інтеграції України нема.
6. Посилення європейської інтеграції України потребує добросусідських відносин з усіма сусідами, в першу чергу – з Росією.
7. Залучення іноземних інвестицій не становить загрози для національної безпеки країни.

Дебати. Проведення дебатів є ефективним засобом навчання студентів вміло зрозуміти й логічно сформулювати свою позицію, знайти переконливі факти і доводити їх на свою підтримку. Мета учасника дебатів – пе-

реконати інших у тому, що його підхід до рішення проблеми правильний. Методика їх проведення передбачає: чітке формулювання теми у вигляді резолюції; розподіл студентів на дві групи (в підтримку резолюції та їх опонентів), які готують свої “конструктивні аргументи”, які ґрунтуються на 3 – 5 положеннях, логічно викладених і підкріплених фактами.

Окрім вказаних методів доцільним є застосування також ділових та рольових ігор та кейс – методів.

Ділові та рольові ігри – форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Кейс – метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Макроекономіка: цілі, предмет, об'єкт, суб'єкти.
2. Макроекономіка: методи, функції та значення.
3. Економічний кругообіг та його моделі. Економічні ресурси.
4. Макроекономічна політика: цілі, засоби, складові, властивості та умови застосування.
5. Макроекономіка в системі економічних наук. Види економічних наук та структура економічних знань
6. Економічна система – об'єкт макроекономіки. Типи та моделі економічних систем та їх риси
7. Макроекономічна політика: складові, умови, цілі, властивості, засоби здійснення.
8. Економіка України в умовах трансформаційних змін.
9. Система національних рахунків як міжнародний стандарт макроекономічного рахівництва.
10. Основні макроекономічні показники та їх особливості.
11. Види ВВП та підходи до розрахунку. Інфлювання та дефлювання ВВП.
12. Суспільний добробут та ВВП України.
13. Тіньова економіка
14. Зайнятість і безробіття. Населення як джерело робочої сили.
15. Безробіття: поняття, види та показники безробіття. Природній рівень.
16. Зайнятість як макроекономічна проблема: структура, тенденції розвитку.
17. Державна політика зайнятості.
18. Ринок праці: теорії, механізм та особливості.
19. Втрати від безробіття. Закон Оукена.
20. Сукупний попит: сутність, крива, чинники впливу.
21. Сукупна пропозиція: сутність, крива, чинники впливу, особливості.
22. Модель АД – А S – базова макроекономічна модель. Ефект храповика.
23. Гроші: види та функції.
24. Грошові системи: сутність та основні елементи.
25. Структура грошової маси. Агрегати M_1 , M_2 , M_3 .
26. Пропозиція грошей та фактори, що її визначають.
27. Попит на гроші. Класичний та кейнсіанський підхід.
28. Механізм грошового ринку та відновлення рівноваги на ньому.
29. Відсоткова ставка: суть та види.
30. Сутність, причини, види, методи вимірювання інфляції.
31. Роль грошей в інфляційному механізмі: монетаристський та кейнсіанський підходи.
32. Соціально – економічні наслідки інфляції.
33. Інфляція і безробіття. Крива Філіпса.
34. Антиінфляційні політика держави та заходи по зміцненню грошових систем.

35. Світовий досвід боротьби з інфляцією.
36. Індеси цін та їх значення.
37. Споживання і заощадження як функції доходу. Недоходні фактори, теорії споживчого попиту.
38. Схильність до споживання та заощадження: сутність та види.
39. Доходи населення: сутність, види, функції, способи розподілу.
40. Причини нерівності.
41. Бідність: причини, види, шляхи подолання.
42. Державний перерозподіл доходів – система соціального захисту.
43. Рівень та якість життя: підходи та показники.
44. Соціальна політика: сутність, завдання, функції, принципи, підходи.
45. Інвестиції – економічна суть та роль у національній економіці.
46. Інвестиційний попит та проста інвестиційна функція.
47. Заощадження та інвестиції в їх взаємозв'язку.
48. Види інвестицій. Мультиплікатор інвестицій та акселератор.
49. Функції інвестицій та фактори інвестування.
50. Національний ринок: суть, види, функції, умови діяльності, інфраструктура.
51. Класична та кейнсіанська модель економічної рівноваги.
52. Моделі макрорівноваги.
53. Рівноважний ВВП за методом “вилучення – ін’єкції”.
54. Спрощена модель макроекономічної рівноваги “заощадження – інвестиції”.
55. Сутність та графічна побудова моделі IS – LM.
56. Економічне зростання та економічний розвиток. Технологічний прогрес і економічного зростання.
57. Якість економічного зростання. Корупція та економічне зростання.
58. Економічне зростання суть, передумови, типи (переваги та недоліки).
59. Джерела, умови, показники вимірювання економічного зростання.
60. Теорії та моделі економічного зростання. Модель Солоу.
61. Фактори проблеми, соціально – економічні наслідки економічного зростання.
62. Відтворення, види, типи, показники, причини.
63. Сутність структура, параметри та показники економічного циклу.
64. Циклічність як форма економічного розвитку. Види циклічних коливань.
65. Сучасні теорії економічного циклу та підходи у вивченні.
66. Державне антициклічне регулювання. Економічна криза та шляхи подолання в Україні.
67. Роль держави в економічному кругообігу.
68. Вплив держави на регулювання економічного розвитку: цілі, види, методи та принципи регулювання, функції
69. Альтернативні теорії макроекономічного регулювання.
70. Фінансова система держави та принципи її побудови.
71. Державний бюджет: структура, значення, механізм формування.

72. Бюджетний дефіцит: види, причини виникнення та економічні наслідки.
73. Державний борг : види, причини, шляхи подолання.
74. Податки: сутність, функції структура та види.
75. Податкова система: сутність, функції структура.
76. Податково – бюджетна політика: сутність, види, значення. Крива Лаффера.
77. Комерційні банки та їх функції.
78. Банківська система: суть, структура, значення, особливості в Україні.
79. Центральний банк та його функції.
80. Суть монетарної політики, цілі та інструменти.
81. Сучасна банківська справа та проблеми її стабільності в Україні..
82. Платіжний баланс, структура , теорії, методи регулювання.
83. Етапи становлення світової валютної системи. Валютні курси та види валют.
84. Етапи становлення світового господарства: об'єктивні основи, структура, основні риси, закономірності розвитку.
85. Міжнародна інтеграція, форми, умови, нові угруповання.
86. Міжнародна торгівля: теорії, структура, сучасні тенденції.
87. Міжнародні торгівлі союзи та організації.
88. Україна і СОТ.
89. Державна політика зовнішньої торгівлі та передумови участі України в світовому співтоваристві.
90. Глобалізація економіки: причини та наслідки.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий (творчий)	відмінно	
82-89	B	дуже добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре	зараховано
74-81	C	добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64-73	D	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60-63	E	достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			

ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ “МАКРОЕКОНОМІКА”

ОСНОВНА НАВЧАЛЬНОМЕТОДИЧНА

1. Базилінська О. Я. Макроекономіка: Навч. посіб. / Олена Яківна Базилінська. – К.: ЦУЛ, 2005. – 442 с.
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка: підручник для студентів вузів / В. Д. Базилевич, К. С. Базидевич. – 3 –те вид., випр. – К.: Знання, 2008. – 743 с.
3. Білецька Л. В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка / Л. В. Білецька, О. В. Білецький, В. І. Савич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 652 с.
4. Задоя А. А. Макроекономіка: учебник / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. – К.: Знання, 2008. – 381 с.
5. Мельник А. Ф. Макроекономіка і макроекономічна політика: Навч. посіб. / А. Ф. Мельник. – К.: Знання, 2008. – 699 с.
6. Мікроекономіка і макроекономіка / Під ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 2004. – 518 с.
7. Панчишин С. М. Макроекономіка: Навч. посіб./ Степан Михайлович Панчишин. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.
8. Савченко А. Г. Макроекономіка: підручник / Анатолій Григорович Савченко. – К.: КНЕУ, 2005. – 441 с.
9. Шупик І. І. Макроекономіка: Навч. посіб. / І. І. Шупик, В. О. Дорофєєв, Л. М. Березіна. – Полтава: РВВ ПДАА, 2008. – 196 с.
10. Шупик І.І., Песцова О.С. «Макроекономіка». Навчальний посібник з дистанційного навчання: [для студентів напряму підготовки «Облік і аудит» (інтегровані) ОКР «Бакалавр» - 6.030509]. / І.І.Шупик, О.С. Песцова-Світалка. – Полтава.: РВВ ПДАА, 2009. –244 с.
- 11.Шупик І.І. Макроекономіка: Практичний курс. Навч. посіб. для дистанційного навчання та самостійного вивчення / І. І. Шупик, О. С. Песцова-Світалка, Л. М. Березіна. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 264 с.
- 12.Шупик І.І. Макроекономіка: Теоретичний курс. Навч. посіб. для дистанційного навчання та самостійного вивчення / І. І. Шупик, О. С. Песцова-Світалка, Л. М. Березіна. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 238 с.
- 13.Шупик І.І. Макроекономіка в поняттях, схемах, таблицях : [навч. посіб.]. // І.І. Шупик. – Полтава: РВВ ПДАА, 2012.– 167 с.
- 14.Макроекономіка в поняттях, схемах, таблицях:[навч. посіб.]/ Ірина Іванівна Шупик.– 2-ге вид., стер. – Суми: Університетська книга», 2013.-167 с.

ДОДАТКОВА НАВЧАЛЬНО МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

15. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії: Навч. посіб. / М. О. Ажнюк, О. С. Передерій. – К.: Знання, 2008. – 368 с.
16. Базилевич В. Д. Мікроекономіка: Підручник / В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2008. – 679 с.

17. Базилевич В. Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: Навч. посіб. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 263 с.
18. Базилевич В. Д. Сучасна економічна освіта і Болонський процес / за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 326 с.
19. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
20. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 381 с.
21. Боринець С. Я. Міжнародні валютно – фінансові відносини: Підручник для ВНЗ / С. Я. Боринець. – К.: Знання, 2008. – 582 с.
22. Бурда М. Макроекономіка: Європейський конспект / М. Бурда, Ч. Виплон. – К.: Основи, 1998. – 682 с.
23. Буряк П. Ю. Економіка праці й соціально – трудові відносини [навч. посіб.] / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. – К: Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
24. Бутук О. І. Валютно – фінансові відносини. Навч. посіб. / О. І. Бутук. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
25. Бутук О. І. Економічна теорія: Тренінг – курс: Навч. посіб. / О. І. Бутук, Н. І. Волкова. – К.: Знання, 2007. – 291 с.
26. Бутук О. І. Макроекономіка: Тренінг – курс: Навч. посіб. / О.І. Бутук, Н. І. Волкова. – К.: Знання, 2007. – 235 с.
27. Вечканов Г. С., Вечканова Г. Р. Макроекономіка. – СПб.: Питер, 2002. – 255 с.
28. Лапчук Б. Ю. Валютна політика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 212 с.
29. Габбард, Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник / Наук. ред. М. Савлук, Д. Олесевич [пер. з англ.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.
30. Горін Н. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. / Н. В. Горін. – К. : Знання, 2007. – 214 с.
31. Гринькова В. М. Державне регулювання економіки: Підручник / В. М. Гриньова, М. М. Новікова. – К.: Знання, 2008. – 330 с.
32. Дідівська Л. І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Л. І. Дідівська, Л. С. Головка. – К.: Знання, 2007. – 214 с.
33. Долан Э. Макроз економіка / Долан Э. – СПб, 1994. – 402 с.
34. Економічна теорія. Макроекономіка: Навч. посіб. / За ред. З. Г. Ватаманюка, С. М. Панчишина. – К.: Заповіт, 1997. – 408 с.
35. Економічна теорія: Політекономі: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 719 с.
36. Злупко С. М. Перехідна економіка: Сучасна Україна: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
37. Зозулев А. В. Поведение потребителей: Учебн. пособ.– К.: Знання, 2004. – 364 с.
38. Інфраструктура товарного ринку: Непродовольчі товари: Підручник / За ред. О. О. Шубіна. – К.: Знання, 2009. – 702 с.
39. Інфраструктура товарного ринку: Продовольчі товари: Підручник / За ред. О. О. Шубіна. – К.: Знання, 2009. – 564 с.

40. Інфраструктура товарного ринку: Теоретичні засади: Підручник / За ред. О. О. Шубіна. – К.: Знання, 2009. – 379 с.
41. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: Навч. посіб. / Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, К. І. Ржепішевський. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 676 с.
42. Карлін М. І. Державні фінанси України: Навч. посіб. / М. І. Карлін. – К.: Знання, 2008. – 348 с.
43. Кочура Є. В. Моделювання макроекономічної динаміки: Навч. посіб. / Є. В. Кочура. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 236 с.
44. Кравцов О. С. Макроекономіка у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. для студентів вузів / О. С. Кравцов, В. М. Бережний, В. М. Онегіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 200 с.
45. Крилова Н. В. Міжнародна торгівля: Навч. посіб. / Н. В. Крилова. – К.: Знання, 2008. – 365 с.
46. Куценко Т. Ф. Бюджетно – податкова політика: Навч. – метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Тамара Федорівна Куценко. – К.: КНЕУ, 2002. – 256 с.
47. Кучерявенко І. А. Макроекономіка: Практикум / І. А. Кучерявенко. – К.: Знання, 2008. – 239 с.
48. Леоненко П. М. Сучасні економічні системи: Навч. посіб. / П. М. Леоненко, О. І. Черепніна. – К.: Знання, 2006. – 429 с.
49. Лусне А. В. Макроекономика. Краткий курс: Учеб. пособ. / А. В. Лусне. – 2 – е изд. – СПб.: Питер, 1999. – 240 с.
50. Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
51. Макконнелл К. Р., Экономикс: принципы, проблемы и политика / Макконнелл К. Р., Брю С. Л. – М.: ИНФРА – М, 2006. – 940 с.
52. Макроекономіка: Навч. посіб./ Під ред. М. А. Сіроштана. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2004. – 184 с.
53. Мельникова В. І. Макроекономіка: Навч. посіб. для вузів / В. І. Мельникова, Н. І. Климова. – 2 – е вид., доп. – К.: Професіонал, 2005. – 396 с.
54. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. – К.: Знання, 2007. – 749 с.
55. Міщенко В. І. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: Навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. В. Шаповалов. – К.: Знання, 2002. – 216 с.
56. Міщенко В. І. Центральні банки : організаційно – правові засади: Навч. посіб. для студентів ВНЗ / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк. – К.: Знання, 2004. – 372 с.
57. Мосієнко І. П. Інвестування : Навч. посіб. / І. П. Мосієнко. – К.: Знання, 2006. – 490 с.
58. Моторин Р. М. Система національних рахунків: Навч. посібник / Р. М. Моторин, Т. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
59. Моторин Р. М. Система національних рахунків: Навч. – метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Р. М. Моторин, Т. Є. Трубнік – Шаковяш, М. В. Мазур ; за заг. ред. Р. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2004. – 196 с.
60. Мочерний С. В. Політична економія: Навч. посіб. / С. В. Мочерний, Я. С. Мочерна. – К.: Знання, 2007. – 684 с.

61. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Відп. ред. Г. Н. Климко. – К.: Знання – прес, 2002. – 615 с.
62. Остапишин Т. П. Основи банківської справи. Курс лекцій / Т. П. Остапишин. – К.: МАУП, 1999. – 112с.
63. Отрошко О. В. Основи економічної теорії. Макроекономічний аспект: Навч. посіб. / О. В. Отрошко. – К.: Знання, 2006. – 222 с.
64. Панчишин С. М. Макроекономіка: Тести і задачі. – К.: Либідь, 2002. – 216 с.
65. Пашута Н. Г. Основы прогнозирования и программирования макроэкономики: Конспект лекций для студентов вузов / Н. Г. Пашута. – К.: МАУП, 2005. – 93 с.
66. Педь І. В. Непрямі податки в податковій системі України: Навч. посіб. / І. В. Педь. – К.: Знання, 2008. – 348 с.
67. Педь І. В. Податкова система. Економіко – правова характеристика податків : Навч. посіб. / І. В. Педь. – К.: Знання, 2008. – 348 с.
68. Педь І. В. Податкові і соціальні збори в податковій системі України: Навч. посіб. / І. В. Педь. – К.: Знання, 2008. – 366 с.
69. Передрій О. С. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. / О. С. Передрій. – К.: Знання, 2008. – 264 с.
70. Пехник А. В. Іноземні інвестиції в економіку України: Навч. посіб. / А. В. Пехник. – К.: Знання, 2007. – 335 с.
71. Пухтаєвич Г. О. Макроекономічний аналіз: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 208 с.
72. Реверчук С. К. Основи теорії економічної конкуренції: Навч. посіб. / С. К. Реверчук, Т. В. Сива. – К.: Знання, 2007. – 271 с.
73. Савченко А. Г. Макроекономічна політика: Навч. – метод. посіб. для само-ст. вивч. дисц. / Анатолій Григорович Савченко. – К.: КНЕУ, 2002. – 135 с.
74. Економіка / П. Самуельсон. – Львів: Світ, 1993. – 495 с.
75. Самуельсон П., Макроекономіка / П. Самуельсон, В. Нордхауз. – К.: Основи, 1995. – 601 с.
76. Солонінко К. С. Макроекономіка: Навч. посіб. / К.С. Солонінко – К.: ЦУЛ, 2002. – 320 с.
77. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Д.М. Стеченко – К.: Знання, 2006. – 262 с.
78. Центральний банк та грошово – кредитна політика: Підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. ; за ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
79. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії: Підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
80. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Підручник / Л. А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с.
81. Ястремський О. І. Основи мікроекономіки: Підручник. / О. І. Ястремський, О. Г. Гриценко. – К.: Знання, 2007. – 579 с.

НАУКОВІ ВИДАННЯ

82. Антология экономической классики. В 2 – х томах. – М.: Економ, 1992.
83. Архітектор макроекономіки: Дж.М. Кейнс и его макроэкономическая теория. – Ростов – на – Дону : Феникс, 1997. – 246 с.
84. Базилевич В. Д. Природні монополії: монографія / В. Д. Базилевич, Г. М. Филюк. – К: Знання, 2006. – 367 с.
85. Белецкий В. М. Моделювання макроекономічних процесів: монографія / В. М. Белецкий, В. Д. Бакуменко – К.: УДАУ, 1998. – 320 с.
86. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л. М. Борщ. – К.: Знання, 2003. – 318 с.
87. Бродель Ф. Час світу / Ф. Бродель – К.: Основи, 1998. – 631 с.
88. Б'юкенен Д. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / Д. М. Б'юкенен, Р. А. Макгрейв; [пер. з англ. А. Іщенка]. — К.: Вид. дім “Києво – Могилянська академія”, 2004. – 175 с. (Актуал. світ. дискусії).
89. Вінод Т. Якість економічного зростання / Т. Вінод – К.: Основи, 2002. – 350 с.
90. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес Г. Волес – К.: Вид – во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 871 с.
91. Гаврилишин Б. Дороговказ в майбутнє. / Б. Гаврилишин – К.: Основи, 1993. – 238 с.
92. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи для обраних? Розбіжні шляхи для посткомуністичних перетворень / Олег Гаврилишин; [пер. з англ. А. Іщенка]. – К.: Вид. дім “Києво – Могилянська академія”, 2007. – 384 с.
93. Гелбрейт Д. Новое индустриальное общество / Д. Гелбрейт – М.: АСТ, 2004. – 386 с.
94. Герасимова С. В. Управління інвестиційною діяльністю акціонерних товариств : монографія / С. В. Герасимова. – К.: Знання, 2006. – 407 с.
95. Гіл, Чарльз В. Л. Міжнародний бізнес : Конкуренція на глобальному рівні. – К.: Вид – во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 854 с.
96. Говлет М. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / М. Говлет, М. Рамеш [пер. з англ. О. Рябова]. – Львів: Кальварія, 2004. – 264 с.
97. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобалізації змін: монографія / Н. І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
98. Грошово – кредитна політика в Україні / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, Н. І. Гребенюк, В. І. Міщенко. – К.: Знання, 2003. – 422 с.
99. Делягин М. Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации / М. Г. Делягин. – М.: ИНФРА, 2003. – 762 с.
100. Державні фінанси в розвиткових та перехідних країнах / [пер. з англ. Р. Ткачука]. – К.: К.І.С., 2006. – 400 с.
101. Економічні проблеми ХХІ століття: Міжнародний та український виміри / За ред. С. І. Юрія. – К.: Знання, 2007. – 595 с.

102. Жуано Д. Світова організація торгівлі / Даніель Жуано; [пер. з франц. М. Марченко]. – К.: К.І.С., 2006. – 120 с.
103. Килитчак Р. Г. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах / Р. Г. Килитчак. – К.: Знання, 2007. – 303 с.
104. Кобяков А. Б. Закат імперії доллара и кінець “Рах Americana” / А. Б. Кобяков, М. А. Хазин. – М.: Вече, 2003. – 368 с.
105. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика : із досвіду професійного аналітика / Т. Т. Ковальчук. – К.: Знання, 2004. – 368 с.
106. Коропецький І. С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки / І. С. Коропецький. – К.: Либідь, 1995. – 240 с.
107. Кравець В. М. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність / В. М. Кравець, О. В. Кравець. – К.: Знання, 2003. – 470 с.
108. Кулинич Р. О. Статистична оцінка чинників соціально – економічного розвитку: монографія / Р. О. Кулинич. – К.: Знання, 2007. – 311 с.
109. Колодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн / Гжегож В. Колодко; [пер.з польської О. М. Палій]. – К.: Основні цінності, 2002. – 248 с. – (Серія “Сучасна думка”).
110. Лютий І. О. Податки на споживання в економіці України: монографія / І. О. Лютий, А. Б. Дрига, М. О. Петренко. – К.: Знання, 2005. – 335 с.
111. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін Фредерік С. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
112. Нэйсбид Д. Мегатренды / Нэйсбид Д. – М.: Ермак, 2003. – 380 с.
113. Олсен М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / Мензур Олсен; [пер.з англ. А.Іщенко]. – К.: Вид. дім “Києво – Могилянська академія”, 2007. – 174 с. – (Актуал. світ. дискусії).
114. Сардар З. Почему люди ненавидят Америку / Сардар З., Девис М. В. – М.: Проспект, 2003. – 240 с.
115. Саттон Ю. Э. Власть доллара / Ю. Э. Саттон. – М.: “Фери – В”, 2003. – 192 с.
116. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення: монографія / А. М. Соколовська. – К.: Знання, 2004. – 454 с.
117. Сорос Д. Мыйный пузырь американского превосходства. На что следует направить американскую мощь / Джордж Сорос; [пер. с англ. В. Йонова]. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 192 с.
118. Стігліц Д. Глобалізація та її тягар / Джозеф Стігліц; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К.: Вид. дім “Києво – Могилянська академія”, 2003. – 252 с.
119. Державна політика, аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К.: Вид – во Соломії Павличко “ Основи”, 2002. – 750 с.
120. Туниця Ю. Ю. Економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю. Ю. Туниця. – К.: Знання, 2006. – 314 с.
121. Тодд Е. Після імперії. Есе про загнивання американської системи / Еммануель Тодд; [пер. з франц. З. Борисюк]. – Львів: Кальварія, 2006. – 188 с.
122. Фукуяма С. Доверие / Фукуяма С. – М.: Ермак, 2004. – 730 с.

123. Хейне, Пол; Боутке, Питер; Причитко, Дэвид. Экономический образ мышления / Пол Хейне, Питер Боутке, Дэвид Причитко. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 574 с.
124. Холостов Е. И. Социальная политика / Е. И. Холостов. – М.: ИНФРА, 2001. – 204 с.
125. Феськов М. М. Трудове законодавство України і Європейська соціальна хартія (переглянута): питання адаптації / М. М. Феськов. – К.: Знання, 2005. – 276 с.
126. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер. – К.: Основи, 1995.
127. Якість економічного зростання / [Томас В, Дайламі М., Дарешвар А. та ін.]; під ред. О. Кілієвич. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 350 с.

СЛОВНИКИ

128. Банківська енциклопедія / під ред. А. М. Мороза. – К.: ЕЛЬТОН, 1993. – 329 с.
129. Баршай Ю. С. Валюта мира Иллюстрированный атлас для школьников / Ю. С. Баршай. – Спб., 2002. – 578 с.
130. Большая экономическая энциклопедия / [Т. П. Варламова, Н. А. Васильева, Л. М. Неганова и др.]. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.
131. Економічний словник – довідник / За ред. С. М. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
132. Ивин Л. Н. Справочник биржевого маклера / Л. Н. Ивин. – Харьков: Простор, 1991. – 72 с.
133. Мусиченко А.В. Ринкова азбука (словник – довідник) / А. В. Мусиченко, В. С. Святецький. – Полтава: АКО, 1992. – 62 с.
134. Натрошвили Р.Н. Мировая экономика и международные экономические организации. Словарь – справочник: Учеб. пособ. / Р.Н. Натрошвили. – К.: Изд – во Европ. ун – та, 2003. – 292 с.
135. Рыночная экономика. Словарь – справочник. – Красноярск: ЛИА “Информ”, 1992. – 156 с.
136. Європейський Союз : словник – довідник / [ред. – упоряд. М. Марченко]; 2 – ге вид., оновл. – К.: К.І.С., 2005. – 143 с.

ІНТЕРНЕТ – РЕСУРСИ

137. <http://www.rada.gov.ua>. – веб – сторінка Верховної Ради України.
138. <http://www.bank.gov.ua>. – веб – сторінка Національного банку України.
139. <http://www.minfin.gov.ua>. – веб – сторінка Міністерства фінансів України.
140. <http://www.me.gov.ua>. – веб – сторінка Міністерства економіки України.
141. <http://www.wordbank.org>. – веб – сторінка Світового банку.
142. <http://www.imf.org>. – веб – сторінка Міжнародного валютного фонду.
143. <http://www.kmu.gov.ua>. – веб – сторінка Кабінету Міністрів України.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- СНР – система національних рахунків
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВНП – валовий національний продукт
НД – національний дохід
С – особисті видатки на споживання
І – інвестиційні видатки
G – урядові закупівлі товарів і послуг
К – вартість експорту
М – вартість імпорту
w – заробітна плата найманих робітників
R – рента
i – процент
P_r – прибуток
A – обсяг спожитого капіталу (амортизація)
ЧВП – чистий внутрішній продукт
I_л – індекс Ласпейреса
I_п – індекс Пааше
ІСЦ – індекс споживчих цін
I_ф – індекс Фішера
AD – сукупний попит
AS – сукупна пропозиція
M^S – пропозиція грошей
D – депозити
TR – загальні резерви комерційного банку
R – обов'язкові (мінімальні) банківські резерви
r – норма обов'язкового резервування
B – надлишкові резерви банку
H – грошова база
rr – норма фактичного резервування
m – депозитний мультиплікатор
m* – грошовий мультиплікатор
M – кількість грошей в обігу
V – швидкість обігу грошей
P – рівень цін
M^d – попит на гроші
I_{вал.} – валові інвестиції
I_{ч.} – чисті (приросткові) інвестиції
I_{ав.} – автономні інвестиції
I_{ін.} – індукційовані інвестиції
AE – сукупні витрати
U_e – рівноважний рівень національного виробництва
E_{ч.} – чистий експорт
μ – мультиплікатор витрат

μ_t – мультиплікатор податків
MTR – граничний податковий коефіцієнт
MPM – гранична схильність до імпорту
IS – крива, що відображує умови рівноваги між попитом і пропозицією на ринку товарів та послуг
LM – крива, що відображує умови рівноваги між попитом на запаси грошових коштів і пропозицією грошей
Y – фактичний обсяг виробництва
Y* – потенційний ВВП
U' – фактичний рівень безробіття
U – природний рівень безробіття
 β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття
 p_1, p_0 – ціни споживання певної продукції відповідно у звітному та базовому періодах
 g_k – обсяг споживчого кошика
C – обігові гроші
 i – номінальна ставка відсотку
 π – темп інфляції
IT – інфляційний податок
 r – реальна відсоткова ставка
 π^e – очікуваний темп інфляції
 π_s – збурення пропозиції

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Авуари 202
Агрегати 180, 185
Агрегування 180, 185
Адаптивні очікування 180
Адміністративно – командна система (планова) 180
Амортизація 185
Акселератор 202
Акція 202
Антиінфляційна політика 73, 196
Антиінфляційна політика пропозиції 72
Антикризова (кон'юнктурна політика) 209
Антикризові заходи 208

Б

Банк 213
Банківська система 213, 125
Банківський спред 193, 213
Безробітні 188
Безробіття: 36, 188
- структурне 38, 189
- фрикційне
- циклічне
Бенефіціарій 202
Бідність : 75, 199
- абсолютна 79,199
- відносна 79, 199
- загальна 79 ,199
- крайня 79, 199
- людська 79, 199
- цілковита 79, 199
- на прибутки 199
Бюджет : 213
- соціальний
Бюджетний:
- дефіцит 213
- мультиплікатор 213

В

ВВП: 27, 185
- номінальний 33, 185
- потенційний 33, 186
- реальний 33, 185
- рівноважний 207
Валюта : 218

- конвертована
Валютна:
- зона 218
- інтервенція 218
Валютний:
- контроль 218
- курс 47, 218
- ризик 219
- ринок 219
- паритет 219
- вільний курс 219
Валютні обмеження 219
Валютне регулювання 219
“Відплив мозків” 189
Взаємодія AD – AS 192
Вексель 202
Відкрита економіка 205
Відтворення 205
- просте 209
- розширене 209
Вмонтовані (автоматичні стабілізатори) 214
ВНП 31, 185
ВНВД 32, 185
Вилучення 205
Виробнича функція 209
Внутрішній державний борг 124, 213

Г

ГАТТ 141, 219
Гіпотеза 180
Гіперінфляція 197
Галопуюча інфляція 197
Гнучкий валютний курс 219
Градування 197
Граничні інвестиції 209
Гранична схильність до:
- споживання 201
- заощадження 201
Грошова:
- база 55, 194
- маса 54, 194
- одиниця 194
- система 54, 194
Гроші 54, 193
Грошові агрегати 55, 194
Грошовий:
- капітал 180
- обіг 54, 194

- мультиплікатор 57, 58, 194
- Грошово – кредитна політика 24, 127, 214
- Грошово – кредитне регулювання 214
- Грошово – кредитний ринок 214

Д

- Двосекторна модель економіки 18, 180
- Дебіт 138, 219
- Девальвація 194
- Девізний курс 219
- Дезінфляція 67, 71, 196
- Демпінг 219
- Деномінація 194
- Депозит 194
- Депресія 107, 209
- Державне регулювання 115, 180, 214
- Державний:
 - борг 124, 214
 - бюджет 120, 213
 - попит 18
- Дефлятор 186
- Дефлятор ВВП 186
- Дефлятор ВВП 186
- Дефлювання 186
- Дефляція 196
- Дефляційний розрив 196
- Децильний коефіцієнт 78, 199
- Довгі (великі) хвилі 182
- Довгостроковий період 181
- Додана вартість 186
- Дотація 214
- Домогосподарство 181, 199, 5
- Допомога 199
- Допомога по безробіттю 189
- Дохід: 76, 121, 199
 - номінальний 199
 - реальний 199
 - грошовий
 - натуральний 199
- Диверсифікація 209
- Динамічні моделі 181
- Дискреційна фіскальна політика 119, 216

Є

- Євровалюта 218
- Євродолар 218

Ж

- Жиро – гроші 194

З

- Зайнятість: 15, 35, 189
 - повна 36, 189
 - раціональна 190
 - ефективна
- Загальний міжнародний розподіл праці 221
- Закон:
 - грошового обігу 194
 - Вальраса 205
 - Оукена 189
- Закордонний попит 192
- Закрита економіка 205
- Заощадження 83, 200
- Заплановані сукупні витрати 205
- Зарплата: 200
 - мінімальна 77, 76, 200
 - реальна 77, 76, 200
- Засоби макроекономічної політики 181
- Заходи макроекономічної політики 181
- Земля як ресурс 181
- Змішана економіка 181
- Змішаний (реальний) тип 209
- Зона вільної торгівлі 220
- Зовнішній державний борг 124, 203
- Золоте правило 209

Е

- Еволюційна форма розвитку 103, 209
- “Екзотичні” валюти 218
- Екзогенні змінні 181
- Економіка:
 - відкрита 21
 - велика відкрита 21
 - закрыта 21
 - велика закрыта 21
- Економічна:
 - дестабілізація 181
 - кон’юнктура 210
 - ефективність 181
- Економічні:
 - закони 181
 - ресурси 181
- Економічний цикл 107, 210
- Експансіоністська дискреційна політика 216
- Економічна система 20, 181
- Економічне зростання 101, 209
- Експорт 44, 220
- Екстенсивний тип 102, 210
- Екстернальні теорії 210

Ембарго 220
Еміграція 189
Емісійна система 194
Ендогенні змінні 181
Ефект:
- витіснення інвестицій 202
- інфляційного оподаткування 196
- мультиплікатора 99, 207
- Пігу 196
- Танзі – Олівера 196
- храповика 192
Ефективна зайнятість 189
Ефективний попит на працю 189
Ефективність праці 210

I

Імміграція 189
Імпорт 220
Інвестиції: 8, 28, 44, 87, 202
- автономні 89, 203
- валові 28, 203
- індукційовані 203
- прямі 97, 203
- заплановані
Інвестиційний:
- бум 203
- попит 88, 192
- портфель 203
Інвестиційна:
- політика 203
- пастка 203
Інвестиційні фонди 203
Інвестування 181
Індекс:
- Джині 78, 200
- роздрібних цін 186
- споживчих цін) 70, 186
- цін Ласпейреса 33, 34, 186
- цін Пааше 34, 186
- цін Фішера 34, 186
Індксація доходів 196
Ін'єкції 87, 206
Інновація (нововведення) 210
Інноваційний потенціал 210
Інститути грошової системи 194
Інтенсивний тип 102, 210
Інтеграція 210
Інтернальні теорії 210
Інфляція 66, 197
- нормальна 67, 197
- непрогнозована 197
- прогнозована 197

- помірна
- галопуюча
- гіперінфляція
- прихована 187
- повзуча 187
Інфляційна спіраль 197
Інфляційні очікування 72, 197
Інфляційний:
- податок 73, 197
- розрив 100, 197, 206
- шок 197
Інфлюювання 186

К

Капітал 22, 181
КБ 125, 214
Квота 220
Кеш 194
Кінцеві:
- товари та послуги 28, 186
- цілі монетарної політики 214
Коефіцієнт зростання 103, 210
Комбінована форма розвитку 102, 210
Конвертованість валюти 218
Короткі (малі) цикли 210
Короткостроковий період 182
Котирування 140, 220
Кошик валюти 220
Крива:
- AD 44, 192
- AS 192
- Лаффера 214
- Лоренца 78, 200
- попиту на гроші 194
- пропозиції грошей 194
- Філіпса 75, 190
- LM 130, 206
- IS 130, 206
Криза 107, 210
Кредит 138, 214

Л

Лаг 182
- зовнішній 182
- внутрішній 182
Легальна міграція 190
Ліквідна пастка 203
Лізинг 210
Людські ресурси 182

М

- Макроекономіка : 15, 22, 182
- Нормативна 16, 182
 - позитивна 16, 182
- Макроекономічні:
- категорії 182
 - показники 182
 - поняття 183
- Макроекономічний:
- об'єкт 182
 - суб'єкт 183
- Макроекономічна:
- модель 182
 - політика 182
 - сфера розповсюдження
 - динаміка 206
 - ефективність 206
 - рівновага 192, 206
 - сфера розповсюдження 15
- Масштаб цін 194
- МВФ 221
- Меркантилізм 220
- Метод : 183
- “витрати – випуск ” 206
 - “вилучення – ін'єкції ” 206
- Міграція: 190
- маятникова 190
- Міграційне сальдо 190
- Мікроекономіка 183
- Міжнародна:
- валютна система 138, 221
 - торгівля (зовнішня торгівля) 220
 - економічна інтеграція 220
- Міжнародний розподіл праці 220
- Модель:
- IS – LM 206
 - “ кейнсіанський хрест ” 206
 - “заощадження–інвестиції” 206
 - Солоу 210
- Моделювання 183
- Монетарна політика: 23, 183
- дешевих грошей 215
 - дорогих грошей 215
- Монетаризм 194, 214
- Мито 220
- Мультиплікатор:
- витрат 206
 - державних витрат 99, 214
 - збалансованого бюджету 215
 - Кейнса 203
 - податків 215

Н

- НД 32, 126, 186
- Національна економіка 183
- Національне багатство 183
- Національний ринок 206
- Наука 103, 210
- Невидима економіка 186
- Недискреційна (автоматична) фіскальна політика 119, 216
- Неконвертована(замкнена) валюта 218
- Нелегальна міграція 190
- Непрямі:
- фактори зростання 103, 211
 - методи 215
 - податки на бізнес 215
 - податки 215
- Нерезиденти 221
- Нетто:
- баланс 141, 221
 - імпортер 141, 221
 - експортер 141, 221
- Неринкова система 21, 183
- Номінальний валютний курс 219
- Номінальне зростання 209
- Номінальний попит 192
- Номінальна процентна ставка 204
- НТП 211
- НТР 211

О

- Облігація 203
- Облікова(дисконтна) ставка 215
- Обмінний курс 218
- ОВД(особистий використований дохід) 187
- ОД 187
- Одиничний розподіл праці 220
- Очікування:
- ex ante 183
 - ex post 183
- Офіційний валютний курс 219

П

- Пенсія 200
- Перегрів економіки 192
- Перехідний період 183
- Передатний механізм монетарної політики 215
- Підйом 107, 211
- Плаваючий валютний курс 219

Платіжний баланс 15, 138
Податкова:
- пільга 215
- ставка 121, 215
Податки 122, 215:
- прямі 215
- прогресивний 215
- пропорційний 215
Пожвавлення(оживлення) 107, 211
Політика:
- економічного зростання 23, 183
- цін і доходів 197
- макроекономічна
- фіскальна
- монетарна(грошово – кредитна)
- стабілізаційна 23, 184
Попит на робочу силу 190
Порто – франко 221
Потенційне економічне зростання 209
Потреби 183
Предмет макроекономіки 183
Преференції 221
Проміжні цілі монетарної політики 213
Пропозиція робочої сили 190
Протекціонізм 221
Профіцит 216
Процентна ставка 203, 215
Прикладні науки 210
Природний рівень безробіття 37, 190
Прямі методи оподаткування 216
Прямі фактори зростання 102, 211

Р

Раціональні очікування 183
Реальний валютний курс 219
Реальний капітал 183
Реєміграція 190
Ревальвація 195
Реальне економічне зростання 209
Реальний попит 192
Реальна процентна ставка 204
Реальний сектор економіки 207
Револьюційна форма розвитку 103, 211
Резиденти 221
Рестрикційна дискреційна політика 216
Рецесія 107, 211
Рецесійний розрив 100, 207
Рівень безробіття 190, 200
Рівень життя 82, 200
Рівновага:
- на грошовому ринку 195
- на ринку робочої сили 190

- ринку 207
- на ринку товарів і платних послуг 132, 207
Ринок : 207
- грошей 195, 203
- капіталу 203
- праці 41, 190
- товарів та платних послуг 132, 207
Ринкова система 21, 184
Риска бідності : 200
– відносної 200
Робоча сила 190

С

Сальдо: 221
- активне 221
- пасивне (дефіцит) 221
Світове господарство 141, 221
Світова економіка 221
Сеньйораж 69, 198
Середня схильність до:
- споживання 201
- заощадження 201
Середні цикли 211
СНД 137, 221
СНР 26, 187
СОТ 141, 221
Споживання 44, 83, 201
Споживчий:
- кошик 187
- попит 192
Соціальна:
- безпека 200
- держава 200
- допомога 200
- нестабільність 201
- сфера 201
- підтримка 201
- політика 80, 81, 201
Соціальні:
- забезпечення 200
- захист 200
- гарантії 200
Соціальний бюджет 213
Ставка номінальна 204
Стагнація 211
Стагфляція 198
Ставка реальна 204
Статичні моделі 184
Статичні очікування 184
Субсидії 216
Субвенції 216

Сукупні витрати 94, 207
Сукупний попит 43, 192
Сукупна пропозиція 47, 192
Сукупна пропозиція праці 40, 190
Сукупний попит на працю 40, 190

Т

Тариф 141, 222
Традиційна система 184
Трансферти міжбюджетні 216
Тезаврація
Темп:
- зростання 103, 211
- приросту 103, 211
Теорія : 184
- абсолютної переваги 222
- порівняльної переваги 222
Територіальний міжнародний розподіл праці 135, 221
Техніка 103, 211
Технологія 211
Тіньова економіка 187
Торгівля 140, 222
Торговий баланс 222
Торговий оборот 222
Торгівельна політика 24, 222

Ф

Факт 184
Фактори виробництва 211
Фактори економічного зростання 102, 211
Фізіократи 222
Фіксований валютний курс 222
Фінанси 204
Фінансові ринки 204
Фінансова система 204
Фіскальна (бюджетно – податкова) політика 23, 118, 184, 216
Фрикційне безробіття 37, 189
Фритредерство (вільна торгівля) 141, 222
Фондовий ринок 195
Функція планових інвестицій 204
Фундаментальні науки (“чисті”) 211

Ц

ЦБ 125, 216
Циклічне безробіття 38, 189
Цільові фонди 216
Цінні папери 204
Ціна:

- ринкової рівноваги 207
- попиту на працю 190
- пропозиції 190

Ч

Частково конвертована валюта 222
Частковий розподіл праці 135, 221
Чисті податки 218
ЧНП 187

Ш

Шокова терапія 198

Я

Якість життя 82, 211

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Вальрас Л. (1834 – 1910) – шведський економіст. Побудував загальну економіко – математичну модель народного господарства: 117
- Барроу Р. (1944) – американський економіст, професор гарвардського університету: 111
- Боскін М. (1945) – американський економіст, представник теорії економіки пропозиції: 118
- Джевонс У. (1835 – 1882) – англійський економіст, статистик, філософ – логік: 111
- Джині К. (1884 – 1965) – італійський статистик і демограф. Автор “коефіцієнту Джині”, який використовується для аналізу концентрації рівня доходів : 78.
- Домар Е. (1914 – 1997) – американський економіст, представник економічної школи неокейнсіанства. Сфера досліджень – теорія економічного росту, один із творців “моделі динамічної рівноваги Харрода – Домара”: 104
- Жугляр К. (1819 – 1908) – французький економіст, досліджував економічні коливання в II пол. XIX ст.: 110
- Кейнс Дж.М. (1883 – 1946) – видатний англійський економіст, державний діяч, публіцист, засновник кейнсіанства. Основна наукова праця “Загальна теорія зайнятості, процента та грошей” (1936 р.). Із його ім’ям пов’язують становлення макроекономічної науки: 86, 90, 111, 117, 130
- Кітчін Д. (1861 – 1932) – англійський економіст та статистик, вважається засновником теорії короткострокових криз: 110
- Кондратьєв М.Д. (1892 – 1931) – російський економіст, створив теорію “великих циклів економічної кон’юнктури”: 110
- Кузнец С. (1901 – 1985) – американський економіст, лауреат Нобелівської премії (1971р.): 86, 103
- Лаффер А. (1940 р.) – американський економіст, один із засновників теорії пропозиції в економіці. Став відомим завдяки кривій Лаффера, яка показує, що за певних умов зменшення податкових ставок може викликати збільшення податкових надходжень: 118
- Лонг Дж. – американський економіст, досліджував циклічну динаміку, разом з американським економістом Плоссером Ч. запропонував разом термін “реальний діловий цикл”: 111
- Лоренц М.О. (1876 – 1959) – американський економіст, автор кривої Лоренца, яка відображає ступінь диференціації доходів: 78
- Лукас Р. Е.(1937) – американський економіст, лауреат Нобелівської премії (1976р.): 111, 118
- Мандел Р. (1932) – канадський економіст, аналізував грошову та фіскальну політику в рамках різних режимів валютного курсу, досліджував оптимальні валютні зони. Лауреат Нобелівської премії (1999р.): 118
- Мальтус Т.Р. (1766 – 1834) – англійський економіст, священник. Основна праця “Досвід про закон народонаселення” (1798): 118
- Маркс К. (1818 – 1883) – німецький економіст, соціолог, політичний діяч, засновник теоретичної системи марксизму: 110,111
- Маршал А. (1842 – 1924) – англійський економіст, засновник кембриджської школи політекономії: 117
- Модільяні Ф. (1918) – американський економіст, досліджував теорію грошей та проценту. Лауреат Нобелівської премії (1985 р.) за аналіз мотивації заощаджень людей, що актуально для розробки національних пенсійних програм: 86
- Нордхаус Ш. (1941) – американський економіст, один з авторів політичної теорії циклу: 111
- Олівер І.У. (1932) – латиноамериканський економіст, один із авторів “ефекту Оліверу – Танзі”, явища на яке вони звернули увагу в 70 – х на прикладі Перу, Колумбії: свідоме затягування сплатниками податків платежів в держбюджет в умовах підвищення рівня інфляції: 69
- Оукен А.А. (1928 – 1980) – американський економіст, автор однойменного закону (зростання безробіття на 1 % призводить до падіння ВВП на 2,5 %): 38

Парето В. (1848 – 1923) – італійський економіст і соціолог, представник математичної школи в політекономії, один із засновників функціоналізму, автор “закону Парето”: 117

Плоссер Ч. – американський економіст, досліджував циклічну динаміку. Запропонував разом з Дж. Лонгом термін “реальний діловий цикл”: 111

Прескот Е. (1940) – американський економіст, досліджував циклічну динаміку. Лауреат Нобелівської премії (2004 р.): 111

Рікардо Д. (1772 – 1823) – англійський економіст, один із видатних представників класичної політекономії: 117

Самуельсон П.Е. (1915 – 2009) – американський економіст, займався проблемами моделювання економічного циклу, економіко – математичними методами виміру корисності тощо. Лауреат Нобелівської премії (1970 р.):

Сарджмент Т. (1943) – американський економіст, представник нової класичної теорії (школи раціональних очікувань): 111, 118

Сміт А. (1723 – 1790) – шотландський економіст і філософ, один із видатних представників класичної політекономії. У праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” (1776 р.) узагальнив історичний розвиток цього напрямку економічної думки, розглянув теорію вартості і розподілу доходів, капітал і його накопичення: 117

Солоу Р. (1924) – американський економіст, автор однієї із моделей економічного зростання, виступав з критикою неокейнсіанців. Лауреат Нобелівської премії (1987 р.): 16, 104, 105

Танзі – латиноамериканський економіст, один із авторів “ефекту Оліверу – Танзі”, явища на яке вони звернули увагу в 70 – х на прикладі Перу, Колумбії: свідоме затягування сплатниками податків платежів в держбюджет в умовах підвищення рівня інфляції: 69

Тінберген Я. (1993 – 1994) – нідерландський економіст, перший лауреат Нобелівської премії (разом з Фішером) з економіки 1969 р за побудову динамічних моделей та їх застосування для аналізу економічних процесів: 24

Туфте Е. – один з авторів політичної теорії циклу: 111

Туган – Барановський М.І. (1865 – 1919) – російський вчений, економіст, історик. В праці “Промислові кризи в Англії, їх періодичність і вплив на народне життя” вперше в світі сформулював основний закон інвестиційної теорії циклів: 110

Уоллес Н. – американський економіст, представник нової класичної теорії (школи раціональних очікувань): 118

Шумпетер Й.А. (1883 – 1950) – австрійський економіст, розробив концепцію капіталу, яку пов’язав з теорією циклів та теорією соціально – економічного розвитку: 110

Фельдстейн М. (1939) – американський економіст, професор Гарвардського університету. Основні праці “Інфляція, податки з доходу і ставка процента: теоретичний аналіз” (1976 р.), “Бюджет і торговельний дефіцит – не близнюки” (1992 р.): 118

Філіпс О.У. (1914 – 1975) – англійський економіст, творець графічної моделі “Крива Філіпса”: 75

Фішер І. (1867 – 1947) – американський економіст. Досліджував теорію грошового обігу і кредиту: 35, 70, 86

Фрідмен М. (1912) – американський економіст, лідер монетаризму і політекономії. Запропонував монетарну теорію національного доходу і новий варіант кількісної теорії грошей. Лауреат Нобелівської премії (1976р.): 38, 84, 111, 117

Хансен А. (1887 – 1975) – американський економіст, представник неокейнсіанства, досліджував проблеми економічного циклу: 130

Хоутрі Р. – американський економіст, засновник грошової концепції ділового циклу: 111

Харрод Р. (1900 – 1978) – англійський економіст, представник економічної школи неокейнсіанства, один із творців “моделі динамічної рівноваги Харрода – Домара”: 104, 116

Хікс Дж. Р. (1904 – 1989) – англійський економіст, представник неокейнсіанства, вивчав моделювання економічного зростання, теорію попиту і пропозиції, цін. Лауреат Нобелівської премії (1972 р. разом з К. Ерроу): 130

Навчальне видання

**Шупик Ірина Іванівна
Песцова-Свігалка Оксана Станіславівна**

**МАКРОЕКОНОМІКА:
навчально-методичний комплекс**

Навчальний посібник

Р е ц е н з е н т и :

***Гудзевич Я. В.**, к.е.н., професор кафедри банківської справи Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України.*

***Опря А.Т.**, д.е.н., професор кафедри обліку та аудиту Полтавського Національного технічного університету ім. Ю.М. Кондратюка.*

***Шевченко А.Ф.**, д.е.н., професор кафедри економічної теорії Полтавського університету споживчої кооперації України.*

***Ястремська О.М.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства Харківського національного економічного університету.*

Підп. до друку 16.12.2015. Формат 60x90¹/₁₆. Папір газетний.
Ум. друк. арк. 19,8. Обл.-вид. арк. 15,6. Тираж 300 пр. Зам. 202.
Гарнітура Times New Roman Cyr.

Друк – Редакційно-видавничий відділ Полтавської державної аграрної академії
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2174 від 26.04.2005 р.
Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3.